

NORDISTICA GOTHOBURGENSIA
EDITORER: LARS-GUNNAR ANDERSSON OCH BO RALPH
24

EMOTIV BETYDELSE OCH EVALUERING I TEXT

(English Summary)

Per Holmberg

ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS
GÖTEBORG
2002

Abstract

Holmberg, Per, *Emotiv betydelse och evaluering i text*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, 2002. 337 s. (Nordistica Gothoburgensia. 24.) Doktorsavhandling i nordiska språk. Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.

Emotive meaning and evaluation in text. Doctoral dissertation in Scandinavian Languages. Department of Swedish Language, Göteborg University. 2002. 337 pp.

This thesis investigates the concept of emotive meaning, which has been used in numerous versions during the last decade to explain and describe linguistic evaluation. It examines how emotive meaning is constructed within the frames of different semantic theories, how it works in empirical studies, and the thesis aims, furthermore, to expose alternative possibilities to understand and study evaluation, which tend to be overlooked in earlier research.

The construction of emotive meaning is shown to be based on two theoretical assumptions commonly adopted within semantic theory: firstly that meaning can be explained with reference to something outside language (i.e. correspondence), secondly that the meaning of a larger whole can be deduced from the meaning of its parts (i.e. compositionality). Accordingly, the central questions of this theoretical discourse are what evaluation corresponds to, and how evaluating words are to be delimited. This perspective is proved to be less fruitful for a study of evaluation which goes beyond some cardinal example words in their typical contexts.

One possibility put forward by this thesis is to take as a point of departure the question of what people are doing when using language to evaluate. This alternative perspective is applied by the use of Systemic Functional Linguistics in an analysis of a conversation. The analysis shows how the evaluating activities of the speakers can be described on various levels without necessarily ascribing emotive meaning to decontextualized words.

Key words: emotive meaning; evaluation; systemic functional linguistics; conversation analysis; history of linguistics; emotivism; modality

© Per Holmberg 2002

Distribution:
ACTA UNIVERSITATIS GOTHOBURGENSIS
P.O. Box 222
SE-405 30 GÖTEBORG, Sweden

Elanders Novum, Göteborg 2002

ISBN 91-7346-421-X
ISSN 0078-1134

Förord

I början av avhandlingsarbetet slogs jag ofta av hur tyst arbete det är att skriva en avhandling. Nu i efterhand kan jag istället sammanfatta min doktorandtid som full av samtal – samtal utan vilka avhandlingen aldrig skulle ha blivit färdigskriven. Dessa rader ägnas därför åt dem som jag är särskilt tack skyldig.

Först skulle jag vilja nämna min handledare professor Lars-Gunnar Andersson som tagit sig an avhandlingsprojektet med stort engagemang. Genom arbetets olika faser har han genom sin uppslagsrika vägledning och konstruktiva kritik hjälpt mig att hålla fast vid problemställningen och slutföra arbetet. Till val av ämne och inriktning inspirerade min dåvarande projektledare docent Peter Cassirer. Docent Jennifer Herriman vid Engelska institutionen har bistått i arbetet med Systemic functional linguistics och dessutom språkgranskat abstract och summary.

Därutöver har många kollegor vid institutionen varit behjälpliga med läsning av kapitel, avsnitt och utkast; speciellt vill jag nämna docent Elisabet Engdahl, fil.kand. Magnus Fernberg, fil.mag. Rakel Johnson, docent Jerker Järborg, fil.dr Hans Landqvist, fil.dr Maja Lindfors Viklund, fil.kand. Benjamin Lyngfelt, professor Sven-Göran Malmgren, fil.kand. Jenny Nilsson, fil.dr Catrin Norrby, professor Bo Ralph samt fil.mag. Karolina Wirdenäs. Lektor Kristinn Jóhannesson har med sedvanlig omsorg redigerat mitt manus inför publiceringen i Acta-serien. På det högre seminariet, som har engagerat en vidare krets kollegor, har jag fått många tillfällen till viktiga diskussioner som jag är särskilt tacksam för.

Min slutseminarieopponent docent Mats Dahllöf bidrog med klargörande kritik som underlättade slutförandet. I arbetets sista fas har också fil.dr Frank Lorentzon granskat de språkfilosofiska avsnitten. Några ytterligare personer som gett viktiga råd i olika skeden av arbetet är professor Deborah Cameron, professor Paul J. Thibault, professor Jay L. Lemke, doctor Peter R.R. White samt fil.dr Michael Landzelius.

Ett tack riktas också till Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället, Anna Ahrenbergs fond, Kungl. och Hvitfeldtska stiftelsen samt

Paul och Marie Berghaus donationsfond, som gjorde det möjligt för mig att presentera delresultat vid ISFC i Melbourne, Australien i juli 2000.

Slutligen, utan samtalen med min hustru Ingrid hade denna avhandlingstext inte blivit vare sig tänkt eller skriven.

Masthuggsbergen i advent 2001

Per Holmberg

[Obs! Sidbrytningen i denna digitala version har förskjutits något. Innehållsförteckningen ger hänvisningar till den tryckta avhandlingens sidnumrering.]

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1. Några utgångspunkter	1
1.2. Begreppet emotiv betydelse – en första översikt	4
1.3. Undersökningens uppläggning	8
2. Emotiv betydelse i tidig synkron semantik	11
2.1. Presentation	11
2.1.1. Erdmann: Emotiv betydelse som supplement till begreppssemantik	12
2.1.2. Bally: Emotiv betydelse som supplement till strukturell semantik	26
2.1.3. Ogden och Richards: Emotiv betydelse som supplement till referentiell semantik	33
2.2. Diskussion	41
2.2.1. Språket och tiden	42
2.2.2. Språket och hjärnan	49
2.2.3. Språket och verkligheten	58
2.3. Sammanfattning	66
3. Emotiv betydelse i etisk emotivism	69
3.1. Presentation	69
3.1.1. Ayer: Emotiv betydelse som fundament för positivistisk värdeteori	70
3.1.2. Stevenson: Emotiv betydelse som fundament för pragmatisk värdeteori	79
3.1.3. Alston: Emotiv betydelse i talaktsteori	89
3.2. Diskussion	96
3.2.1. Språket och sanningen	97
3.2.2. Språket och kroppen	103
3.2.3. Språket och ansvaret	110
3.3. Sammanfattning	119

4.	Emotiv betydelse som ordassociation	122
4.1.	Osgood: Den semantiska differentialen	123
4.2.	Cassirer: Den semantiska differentialen som stilistisk metod	128
4.3.	Tillämpning	131
4.4.	Diskussion	138
4.5.	Sammanfattning	142
5.	Emotiv betydelse som komponentregel	144
5.1.	Hedquist: Testkontextmetoden	144
5.2.	Tillämpning	148
5.3.	Diskussion	153
5.4.	Sammanfattning	157
6.	Alternativa utgångspunkter:	
	Systemisk-funktionell språkteori	159
6.1.	Tillbakablick och möjliga alternativ	159
6.2.	Systemisk-funktionell språkteori	164
6.2.1.	Språket och tiden II	165
6.2.2.	Språket och hjärnan II	167
6.2.3.	Språket och verkligheten II	170
6.2.4.	Språket och sanningen II	173
6.2.5.	Språket och kroppen II	177
6.2.6.	Språket och ansvaret II	179
6.2.7.	Några tidigare beskrivningar av evaluativt betydelseskapande	181
6.3.	Sammanfattning	187
7.	Evaluativt betydelseskapande i samtal	188
7.1.	Inledning	188
7.1.1.	Frågeställning	188
7.1.2.	Samtalet och dess makrostruktur	189
7.1.3.	Analysens uppläggning	198
7.2.	Samtalsaktiviten evaluering	199
7.2.1.	Det interaktionella mönstret för evaluering	200
7.2.2.	Den grammatiska konstruktionen av evaluering	208
7.2.3.	Den grammatiska modaliseringen i evaluering	225
7.2.4.	Den grammatiska graderingen i evaluering	235
7.2.5.	Den grammatiska moduleringen i evaluering	244

7.2.6.	Den grammatiska intonationen i evaluering	250
7.2.7.	Retrospektiva slutsatser	253
7.3.	Två andra evaluativa samtalsaktiviteter	256
7.3.1.	Attribuerad evaluering	257
7.3.2.	Hypotetisk evaluering	264
7.3.3.	Retrospektiva slutsatser	266
7.4.	Evaluativt betydelseskapande i andra samtalsaktiviteter	268
7.4.1.	Evaluerande kommentarer	268
7.4.2.	Andra sätt att evaluera i beskrivning	270
7.4.3.	Evaluerande metakommentarer	274
7.5.	Sammanfattning	276
8.	Avslutning	280
	Summary	290
	Litteraturförteckning	301
	Appendix till kapitel 7	319

1. Inledning

1.1. Några utgångspunkter

Med språk kommunicerar vi inte bara information, utan också hur vi förhåller oss till det vi talar om, vilka attityder vi har, hur vi värderar något och kanske känner inför det. Denna aspekt av betydelseskapande kan betecknas som i vid mening *evaluativ*. Mitt avhandlingsprojekt utgår från frågeställningar om hur språkets resurser för evaluering skall beskrivas.

Evaluativt betydelseskapande är ett område som endast är undersökt och teoretiserat i ringa utsträckning. Den bild språkvetenskapen kommit att ge är således att språket framförallt möjliggör ett neutralt förmedlande av propositionell, begreppslogisk, eller referentiell betydelse. En sådan bild svarar emellertid dåligt mot erfarenheten av hur språk ständigt möter människan i sammanhang där olika evalueringar pågår: vi berömmar och kritiserar, tackar och klagar, uppmuntrar och skäller, rekommenderar och avråder, skönmålar och svartmålar, uttrycker förhoppningar och farhågor, talar om glädjeämnen och bekymmer, formulerar vad vi håller för att vara bra och dåligt, roligt och tråkigt, tilltalande och frånstötande, och vi förhåller oss dessutom till varandras och andras evaluativa ståndpunkter. När forskare som gripit sig an uppgiften att beskriva evaluativt betydelseskapande liknar sina svårigheter vid en resa över haven i en läckande båt (Osgood 1959:366), vid en expedition genom tropisk träskmark (Cassirer 1994a:27–28) eller vid en rymdfärd till planeter i främmande solsystem (Martin 2000:175), finns det därför skäl att påminna sig om att språklig evaluering är en del av människors vardag.

En väsentlig del av föreliggande arbete är en undersökning av det mest etablerade teoretiska begreppet för beskrivning av hur språket kan användas för evaluering, nämligen begreppet *emotiv betydelse*. Teoretiska förslag om emotiv betydelse har under loppet av hela det förra seklet formulerats och tillämpats inom såväl språkvetenskap som inom filosofi och psykologi, och begreppet har kommit att bli en del av den vedertagna begreppsapparaten, framförallt för den språkveten-

skapliga textanalysen. Även om dessa olika förslag skiljer sig mycket åt i flera avseenden, gör de alla antagandet att den språkliga evaluering som sker i text, såväl i interaktionen mellan talare som i mer monologa texter, huvudsakligen kan förklaras genom en beskrivning av hur vissa enskilda ord har emotiv betydelse. Om någon säger *Per är en skurk* (för att låna ett exempel från Hedquist 1978:19), blir alltså enligt detta synsätt yttrandet uppfattat som en negativ evaluering, genom att ordet *skurk* har negativ emotiv betydelse.¹

Avhandlingen gör således skillnad mellan å ena sidan *evaluering* eller *evaluativt betydelseskapande* och å andra sidan *emotiv betydelse*. Uttrycken *evaluering* eller *evaluativt betydelseskapande* används för att beteckna vad som pågår i text då en semantisk skala mellan 'bra' och 'dåligt' aktualiseras, exempelvis på något av de sätt som räknades upp på föregående sida. Uttrycket *emotiv betydelse* används för att beteckna ett sätt att teoretisera detta.²

Avhandlingens karaktär av begreppsundersökning motiveras av att begreppet emotiv betydelse, så som det uppträder inbäddat i olika teoretiska framställningar om språket och i olika sätt att utföra språkvetenskapligt hantverk, utgör ett verktyg för tanke och handling. Begreppet gör det därmed lättare att begripa saker på ett sätt, men samtidigt svårare att förstå annorlunda; lättare att utföra empiriska studier på ett sätt, men samtidigt svårare att ställa andra frågor. För att utvinna ny kunskap om evaluativt betydelseskapande, efter hundra år av återkommande försök att forma och tillämpa ett begrepp emotiv betydelse i olika versioner, kan det vara nödvändigt att stanna upp och undersöka vilka begränsningar som denna begreppsbildning för med sig.

Detta är en angelägen uppgift inte bara mot bakgrund av att området hittills fått en relativt styvmoderlig behandling inom språkvetenskapen.

---

¹ Det kan verka förvirrande att *evaluering* teoretiseras som *emotiv betydelse* (och inte som *evaluativ betydelse*). Förklaringen till detta är, som skall visas i följande två kapitel, att *evaluering* inom flera av de aktuella teoretiska förslagen förstås som något huvudsakligen känslomässigt.

² Termen *evaluering* har här föredragits framför *värdering* eftersom det senare ordet ofta används för att beteckna, inte vad som pågår i text, utan vad talare eller skribenter kan referera till som sina olika uppfattningar ifråga om vad som är bra eller dåligt. Tyvärr används också *evaluering* i andra betydelser vilka inte avses här, till exempel för att beteckna en systematisk utvärdering av en verksamhet, en aktivitet eller dylikt. I svensk samtalsforskning används termen *evaluering* något vidare än i föreliggande arbete genom att analysen av *evaluering* också inkluderar språkliga medel att framhäva något som intressant, väsentligt etc. (se Eriksson 1997:14, not 2; jfr Labov 1972).

Evaluativt betydelseskapande är dessutom ett område som, trots sin nuvarande position i språkvetenskapens marginaler, skulle kunna vara av stort intresse i relation till flera vidare frågor som alltmer kommit att aktualiserats inom humanvetenskaperna. Det är rimligt att tänka sig att frågor om hur identitet formas, liksom frågor om maktutövande på olika nivåer, skulle kunna ges en ny belysning av noggranna beskrivningar av hur evaluativ betydelse skapas i texter av olika slag. Men kanske är det så att detta kräver nya utgångspunkter för analys av hur språkliga resurser mobiliseras i sådana sammanhang, om språkvetenskapen skall kunna lämna sitt bidrag.

Utan att alltför mycket föregripa undersökningens resultat, men för att ge en antydning om dess riktning, skulle emotiv betydelse kunna beskrivas som ett begrepp format inom en *kodmodell* för hur språket fungerar. Med kodmodell avser jag ett perspektiv ur vilket språklig betydelse primärt betraktas och undersöks som något som finns inkodat i språkliga former, och därför i sin tur kan avkodas ur dessa former. Det som sker i en text tas alltså för att i första hand vara avhängigt av den betydelse som kan tillskrivas de ingående, ”betydelsebärande” enheterna. Ur detta perspektiv kan det därför tyckas naturligt att postulera en emotiv eller evaluativ ordbetydelse för att förklara hur språket kan användas för evaluering, och att prioritera ett studium som i första hand önskar identifiera de ord som har emotiv betydelse.

Det alternativa angreppssätt som avhandlingen successivt kommer att närma sig, skulle kunna betraktas som ett bidrag till utvecklingen av en *praktikmodell*. Med praktikmodell avser jag ett perspektiv ur vilket språklig betydelse primärt betraktas och undersöks som något som skapas i interaktionen mellan språkbrukare. Det som sker på en punkt i en text tas för att vara begripligt endast i relation till vad som i övrigt sker i texten, och i relation till de ofta överlappande aktiviteter, som texten i sin kontext formar allteftersom. Ur detta perspektiv blir det relevant att ställa frågor om hur olika former av evaluering i text skulle kunna beskrivas, inte som en effekt av ords emotiva betydelse utan som sociala aktiviteter vilka typiskt utmärks av olika återkommande semantiska, grammatiska och lexikala mönster.

Denna grova dikotomi mellan kod- och praktikmodell, som inte utesluter andra möjliga positioner, är inspirerad av med mer generella metateoretiska beskrivningar som gjorts i andra sammanhang, framförallt i syfte att i olika riktningar utveckla det senare perspektivet (jfr t.ex. Linell 1998 om monologism och dialogism, Marková 1982 om det cartesianska och hegelianska paradigmet, Harris 1998 om segregationalism och integrationalism, samt Halliday och Matthiessen 1999: 415ff. om ”language as a set of rules” och ”language as a resource for

making meaning”). En vanlig missuppfattning är att en sådan gränslinje mellan två övergripande språkvetenskapliga perspektiv skulle innebära att det förra är giltigt för språket som *langue* (språkssystemet), medan det senare istället är giltigt för språket som *parole* (språkbruket). Istället förefaller det mig riktigare att se detta som två olika sätt att modellera såväl vad som sker i text (*parole*) som de språkliga resurser som där instansieras (*langue*). För avhandlingsprojektet har dikotomin mellan kod- och praktikmodell inte fungerat som en inledande hypotes om hur begreppet emotiv betydelse är format, utan snarare som en tankefigur vilken först under hand framstått som relevant för undersökningen.

1.2. Begreppet emotiv betydelse – en första översikt

Innan jag närmare introducerar avhandlingens olika delar skall några konkreta nedslag få ge en första bild av hur, och i vilken utsträckning, begreppet emotiv betydelse används inom språkvetenskapen: i stilistik, grammatik, semantik och lexikografi.¹

Den språkvetenskapliga disciplin som framför andra tillämpar begreppet emotiv betydelse är stilistiken. Detta är förklarligt inte bara som ett arv från tidigare stilistiska skolbildningar som sett inriktningen mot det evaluativa som disciplinens signum (Bally 1909), utan också utifrån det enkla faktum att det är i texter som evaluering tilldrar sig uppmärksamhet.

Som grundstudent vid Institutionen för svenska språket i Göteborg – för att ta ett exempel jag känner väl till – finner man begreppet emotiv betydelse i flera olika framställningar inom stilistikämnet. Så framhäver till exempel Cassirer (1993:71ff.) vikten av att i stilistiska studier identifiera vilka ord som har en positiv respektive negativ *värdeladdning*, eller *stilvalör*. Exempelen som ges är kontrasterande ordpar som *usel* och *fenomenal*, *stank* och *vällukt*, *terrorist* och *frihetskämpe* samt *risk* och *chans*. Också i de övriga av kurslitteraturens didaktiska introduktioner ges liknande anvisningar för studiet av evaluering i text (Hellspong och Söderberg 1975:46–55, Liljestrand 1993:32–33, Melin och Lange 1995:86–87, Hellspong och Ledin 1997:170). Vidare presenteras i Malmgren (1989) en studie av emotiva ord i ett material från riksdagsdebatter. Malmgrens definition av emotiva ord är ett representativt exempel på hur man inom stilistiken önskat urskilja ord med emotiv betydelse:

---

¹ Gränsdragningen mellan dessa discipliner är inte självklar. Vad som i det följande sägs om stilistik, grammatik och lexikografi skulle också kunna sägas vara semantik.

Med emotiva ord menar jag ord som – eventuellt endast i någon av sina huvudbetydelser – används för att uttrycka gillande eller ogillande **och som av en majoritet av språksamfundet uppfattas på det sätt talaren avser**. Den emotiva betydelsekomponenten måste vara lexikaliserad och får således inte vara helt beroende av textsammanhanget. Den får inte vara begränsad till ett visst gruppspråk, vilket är fallet med många ord ur den ideologiska vokabulären. (Malmgren 1989:60, emfas i originalet)

Utmärkande för hur begreppet används i den stilistiska litteraturen är att det tas för givet att språkbrukare har en i grova drag intersubjektiv kunskap om vilka ord som har emotiv betydelse, och att denna kunskap är tillgänglig genom introspektion. Malmgrens studie visar dock hur svårt det är att utanför de didaktiskt motiverade exemplen avgöra vilka ord som skall tillskrivas emotiv betydelse. Denna svårighet, som understryks av författaren, kan illustreras av en lista av ord där några av de ord som i Malmgrens studie analyserats som emotiva (i ”allmänspråket”) blandats med ord vars eventuella evaluerande funktion istället av Malmgren antagits vara beroende av ideologisk ståndpunkt (tabell 1).

TABELL 1. *Vilka är de emotiva orden bland dessa ord?*

militärdiktatur, reallönesänkning, tryckfrihet, boendeinflytande, skattetryck, intrång, blockpolitik, decentralisera, kollektivanslutning, exploatera, miljöförstöring, profit, socialisering, folkflertal, storkapital, svek, utestänga, arbetarklass, godtycke, avsked
--

Min slutsats är att det är högst problematiskt att avgöra vilka ord som skall räknas som emotiva.¹ Två av varandra oberoende metodiska förslag i syfte att komma tillrätta med detta grundläggande problem har utarbetats av Cassirer (1970a och 1992) och Hedquist (1978). (Vi återkommer till dessa förslag i kapitel 4 respektive 5.)

Om begreppet emotiv betydelse alltså kommit att få allmän spridning inom stilistiken, har det däremot inte vunnit hemorts rätt inom grammatiken. Det är inte heller vad man skulle förvänta sig, eftersom ju

---

¹ De ord som Malmgren bedömt som emotiva i allmänspråket är: *reallönesänkning, boendeinflytande, skattetryck, intrång, exploatera, miljöförstöring, svek, utestänga, godtycke* samt *avsked*. Orden i tabell 1 ovan utgörs av vart fjärde ord (det första, femte, nionde ordet etc.) av de emotiva orden i Malmgrens tabell 5 och de ideologiska orden i tabell 6, slumpvis blandade (Malmgren 1989:64, respektive 66–67).

begreppet används för att relatera evaluering i text till lexikal betydelse, och inte till grammatiska strukturer.

Trots detta skulle det med viss rätt kunna hävdas att en teori om ords emotiva betydelse är förutsatt i den beskrivning av svenskans huvudsatser som görs av Telemann et al. i *Svenska Akademiens grammatik* (SAG). I översikten över hur olika slag av huvudsatser typiskt uttrycker olika språkhandlingar (SAG, volym 4, 681f.) kommenteras hur känslouttryckets evaluerande inställning till satsens sakförhållande prototypiskt har formen av en expressiv huvudsats, en expressiv bisats, eller en expressiv fras, alltså exempelvis ”Vilken skurk Per är!”, ”Ingen visste vilken skurk Per var” eller ”Vilken skurk!”. Emellertid görs tillägget att också en vanlig deklarativ huvudsats mycket ofta har samma funktion, om satsen nämligen innehåller ett lexikalt uttryck för värdering:

Mycket ofta ges känslouttrycket i form av en deklarativ huvudsats som innehåller ett lexikalt uttryck för värdering, t.ex. ett satsadverbial. Språkhandlingen är då samtidigt ett känslouttryck och ett påstående. (SAG, volym 4, 683)

Citatet speglar hur grammatiken som disciplin visserligen har noterat vissa specifika grammatiska konstruktioner som typiskt evaluerande eller emotiva, men i övrigt tenderat att hänvisa frågan om vilka satser som är evaluerande (eller ”känslouttryck”) vidare till den lexikala beskrivningen av ”uttryck för värdering”, ungefär på samma vis som stilistiken hänvisar till denna beskrivningsnivå för att göra reda för evaluering i text. De två discipliner inom vilka man alltså framför andra skulle förvänta sig att finna en fördjupad reflexion kring, och konsekvent tillämpning av, begreppet emotiv betydelse är således (lexikal) semantik och lexikografi.

Inom semantiken har begreppet emotiv betydelse en undanskymd position. Framförallt tycks begreppet förekomma i verk av översiktsskärakt, och då som en inledande anmärkning om vad den fortsatta framställningen inte skall befatta sig med.

På detta vis används begreppet redan av Noreen som inledningsvis i femte bandet av *Vårt språk* anmärker att den skillnad mellan synonymer som består i *känsloton* inte kommer att betraktas som en skillnad i betydelse, och hänvisar studiet av denna aspekt till stilistiken (Noreen 1925:24). För Noreen är det dock endast en ”smaksak” om man istället vill föra också denna betydelseaspekt till semantiken. På ett mer genomgripande sätt avgränsar senare till exempel Leech semantikens område till *conceptual meaning*, vilket i huvudsak antas utesluta

affective meaning (Leech 1981:42–45). På så vis kommer semantiken att fokusera ”logical, cognitive, or denotative content”, till skillnad från den betydelse som har att göra med ”the feelings and attitudes of the speaker” (ibid.:23). I Lyons stora verk om semantik har begreppet emotiv betydelse en liknande ställning. Begreppet behandlas där på några få rader i introduktionen till kapitlet om ”reference, sense and denotation” (Lyons 1977:175).

Trots att alltså begreppet emotiv betydelse har en marginell ställning i semantiken, skulle begreppet kunna sägas vara väsentligt för disciplinen just i sin funktion av marginalanteckning. Genom en marginalisering av vissa aspekter av betydelseskapandet såsom varande emotiva eller evaluativa, framstår betydelse som ett mer hanterbart undersökningsobjekt. Den semantik som gör en sådan avgränsning kommer emellertid att ge föga stöd för analysen av evaluering i text.

Inom lexikografin görs, såvitt jag vet, ingen tillämpning av ett begrepp emotiv betydelse. Det innebär inte att lexikografisk beskrivning, sådan den möter i en modern ordbok som exempelvis *Nationalencyklopediens ordbok*, skulle exkludera evaluativa aspekter, på samma sätt som viss semantik tenderar att göra. Däremot sker inte någon systematisk och explicit avgränsning av en emotiv eller evaluativ betydelseaspekt i betydelsebeskrivningarna. Evaluativa betydelseaspekter kan istället ibland utläsas ur betydelsedefinitioner eller definitionstillägg, ibland ur anmärkningar om betydelsenyanser, ibland ur bruklighetsangivelser som ”nedsättande”, och ibland ur valet av morfologiska eller syntaktiska exempel.

Denna skiftande behandling av evaluativa aspekter har utsatts för viss kritik från forskare som i betydelsebeskrivningen av enskilda språkliga former velat finna en grund för beskrivningen av evaluering i text (se Cassirer 1994b, Hermanns 1996). Någon grundval för lösningen av det problem som illustrerades med tabell 1 ovan erbjuds inte av någon idag tillgänglig ordbok, inte ens om vi fortsätter att slå upp de ord som definierar dessa ord, och de ord som i sin tur definierar dessa ord, och så vidare. Den som för studien av evaluering i en viss text slår upp dess olika ord i en ordbok får istället, i form av de ur ordboken erhållna betydelsebeskrivningarna, en mängd nya texter att tolka, vars relevans för den första texten måste prövas från fall till fall.

Denna första översikt över hur begreppet emotiv betydelse används (och inte används) i språkvetenskapliga discipliner kan då sammanfattas: De språkvetenskapliga discipliner inom vilka texter och satser studeras – stilistiken och grammatiken – tenderar att ta för givet att evaluering i texter och satser huvudsakligen kan härledas ur ordbetydelse. De språkvetenskapliga discipliner inom vilka ordbetydelse stu-

deras – lexikal semantik och lexikografi – avstår dock i regel från att genomföra en sådan avgränsning av de ord, eller de ordbetydelser, som enligt detta betraktelsesätt förmodas utgöra byggstenar för textens eller satsens evaluering. Evaluering kommer därmed att framstå som en komposition av ännu icke identifierade komponenter.

Det skulle kunna tyckas som om frågan om hur evaluering skall relateras till betydelsen av enskilda språkliga former är överspelad genom introduktionen av moderna teorier om hur betydelse skapas först genom text i kontext, dvs. teorier som utvecklar vad jag ovan karakteriserat som en praktikmodell. Så enkelt är det emellertid inte. Även om företrädare för ett sådant synsätt skulle ha rätt i att skapandet av betydelse i text inte fruktbart kan betraktas som en komposition av betydelsen av enskilda språkliga former, måste varje språkvetenskaplig studie av textens betydelse på något sätt relatera betydelse till språklig form. När *Journal of Pragmatics* i oktober 1994 ägnade ett temanummer åt emotiv och evaluativ kommunikation, efterlystes av detta skäl en genuin språkvetenskaplig bas för studien av hur dessa aspekter av betydelse skapas i text, eller interaktion. Ett steg i denna riktning skulle, enligt redaktörernas artikel, just kunna ta sin utgångspunkt i tidigare försök att forma ett begrepp emotiv betydelse:

Another step toward developing a unified pragmatics of emotive communication – in addition, that is, to reconstructing the history of related endeavors in the past – would be to start working on developing systematic concepts about the underlying nature of what Black (1948), Richards (1948), Stevenson (1948), Alston (1967), and other earlier in the century called 'emotive meaning'. (Caffi och Janney 1994:337)

Vad beror det på, frågar sig artikelförfattarna (ibid.:338), att det fortfarande saknas en för språkvetenskapliga studier användbar teori om emotiv betydelse, trots tidigare till synes lovande försök i riktning mot en sådan begreppsbildning i språkvetenskap, språkfilosofi och språkpsykologi?¹

1.3. Undersökningens uppläggning

---

¹ Caffi och Janney (1994) räknar evaluering som en av de centrala semantiska dimensionerna inom "emotive communication". Volymen i övrigt ägnas främst andra emotiva dimensioner som till exempel tecken på känslomässigt engagemang i interaktion (*involvement*).

Redan de exempel som anförts i föregående avsnitt på hur begreppet *emotiv betydelse* används inom språkvetenskapen har antytt några komplikationer som en fördjupad begreppsundersökning måste hantera.

För det första är begreppet såsom det oftast förekommer i språkvetenskapliga framställningar snarast ett för givet-taget begrepp vars plats i en teori om språk och betydelse är svår att rekonstruera. Jag har därför valt att i undersökningen främst uppehålla mig vid några framställningar i vilka begreppet ges en fylligare och mer genomreflekterad behandling än vad som annars är vanligt. Detta har lett till att några av de teoretiska förslag som skall presenteras och diskuteras hör till den moderna synkrona semantikens första historia: Erdmann (1922 [1900]), Bally (1909 och 1913), samt Ogden och Richards (1949 [1923]) (se kapitel 2). Av samma skäl kommer undersökningen att inkludera flera teoretiska förslag vilka är inlägg i diskussioner utanför språkvetenskap i strikt mening, nämligen språkfilosofi: Ayer (1946 [1936]), Stevenson (1944) och Alston (1964 och 1967) (se kapitel 3), samt språkpsykologi: Osgood, Suci och Tannenbaum (1957) (se kapitel 4).

För det andra kommer det som här betecknats som ett enda begrepp, vid en närmare granskning av olika förslag, snarast att framstå som ett kluster av olika begrepp, som inte hålls samman vare sig av gemensamt innehåll eller av en gemensam term. Termen *emotiv betydelse* används därför i avhandlingen som en samlingsbeteckning för delvis skilda begrepp vilka betecknas med denna term, men också för teoretiska och metodiska förslag vilka trots annan terminologi huvudsakligen härleder den evaluering som sker i texter eller yttranden ur betydelseaspekter som beskrivs på lexikal nivå. För att undvika felaktiga generaliseringar kommer emellertid relativt fylliga presentationer att ges av vart och ett av de förslag som behandlas. I dessa presentationsavsnitt skall förhoppningsvis de olika förslagens särart framträda, liksom i någon mån också de olika specifika sammanhang i vilka de formats och den diskussion som följt i deras spår.

För det tredje har det redan av översikten framskyntat att begreppsbildningen har en mer teoretisk sida och en mer metodisk eller praktisk sida. Å ena sidan är alltså forandet av begreppet *emotiv betydelse* ett sätt att förstå vad evaluering är, å andra sidan är det ett sätt att konkret beskriva evaluering i texter och yttranden. Skillnaden är naturligtvis snarast en fråga om var betoningen ligger, eftersom teoretisk förståelse och metodiskt angreppsätt i det vetenskapliga hantverket ömsesidigt anpassas till varandra och legitimerar varandra. I undersökningen har jag försökt göra denna dubbelhet i begreppsbildningen rättvisa genom att behandlingen av mer teoretiskt inriktade för-

slag följs av två mer metodiskt inriktade förslag. De båda senare, vilka har utarbetats inom svensk nordistik av Cassirer (1970a, 1992) respektive Hedquist (1978), prövas genom empiriska tillämpningar (se kapitel 4 och 5).

En fjärde komplikation för en begreppsundersökning av det slag som här skall genomföras gäller hur undersökningen skall kunna leda till en konstruktiv förståelse av andra möjliga sätt att förstå och studera det område som begreppsbildningen mutar in som sitt. En risk är att ansträngningarna att förstå olika förslag om emotiv betydelse, och så långt det är möjligt behandla dem på deras egna villkor, utmynnar i en idéhistorisk belysning av tidigare teorier och metoder som endast i begränsad utsträckning kan vägleda ny språkvetenskaplig forskning, eller endast i detaljer förmår modifiera teoretiska formuleringar eller metodiska verktyg. Sådana överväganden har lett till att presentationen av de olika teoretiska förslagen i avhandlingen följs av diskussionsavsnitt i vilka jag prövar hur centrala teman i begreppsbildningen skulle kunna förstås annorlunda. Jag är med andra ord intresserad av hur de teoretiska förslagen om emotiv betydelse obemärkt passerar vägskalet där de kunde tagit av i annan riktning. Dessa diskussionsavsnitt följs upp genom att denna alternativa förståelse av några centrala teman förankras i en språkvetenskaplig teori, ”Systemic functional linguistics” (se kapitel 6), och genom att en studie får exemplifiera hur mönster för evaluativt betydelseskapande kan kartläggas ur detta alternativa perspektiv (se kapitel 7).

Den undersökning av begreppet emotiv betydelse som här skall företas, kommer alltså sammanfattningsvis att 1) presentera och diskutera hur begreppet emotiv betydelse konstrueras inom några olika teoretiska förslag, 2) kritiskt tillämpa begreppet emotiv betydelse för beskrivning av evaluering i några texter efter riktlinjerna i två metodiska förslag, samt 3) visa hur ett alternativt teoretiskt perspektiv kan möjliggöra en annan förståelse och beskrivning av evaluering i text.

2. Emotiv betydelse i tidig synkron semantik

2.1. Presentation

I detta kapitel skall visas hur begreppet emotiv betydelse konstrueras i tre olika teoretiska förslag vilka alla kan räknas till pionjärarbetena inom synkron semantik. Inom de flesta språkvetenskapliga områden skulle kanske skrifter som ligger ett sekel tillbaka mest omnämnas som en kuriositet. Vad gäller det språkvetenskapliga studiet av evaluativt betydelseskapande, och formandet av ett begrepp emotiv betydelse, är situationen annorlunda. Det är inte självklart att de förslag som här skall presenteras kan sägas ha blivit ersatta av senare forskning.

Gemensamt för de olika förslagen är att de inom sina respektive språkområden kommit att bli betraktade som den klassiska formuleringen av en teori om emotiv betydelse, och detta är naturligtvis ännu ett skäl att ta upp dem till behandling här.

Något skall inledningsvis sägas om förslagens inbördes skillnader och likheter. Skillnaderna ifråga om teoretiska utgångspunkter är så stora att det är svårt att i en samlad framställning göra förslagen rättvisa, varför de kommer att presenteras i kronologisk ordning. Dessa skillnader hänger samman med situationen i olika delar av den vetenskapliga miljön vid sekelskiftet. Erdmann (1922 [1900]) anknyter till två trender inom tidens tyska semantik, en logiskt och en psykologiskt orienterad (se avsnitt 2.1.1). Bally (1909 och 1952 [1913]) hämtar inspiration från Saussures ungefär samtidigt formulerade program för undersökning av språket som strukturerat system (se avsnitt 2.1.2). Ogden och Richards (1949 [1923]) präglas av en radikal empirism med lång brittisk hävd (Hume, Berkeley) (se avsnitt 2.1.3).

Trots dessa skillnader finns också påfallande likheter. Författarna, skulle man lite svepande kunna säga, delar såväl samma fascination som samma ambition. Fascinationen gäller att språket kan användas för en mångfald olika funktioner i en mångfald olika situationer. Ambitionen gäller att detta skall förklaras och beskrivas inom ramarna för vad de tycks uppfatta som en ny, modern vetenskaplighet. Några gemensamma teman skall diskuteras i kapitlets senare avsnitt.

2.1.1. Erdmann: Emotiv betydelse som supplement till begreppssemantik

En startpunkt för den språkvetenskapliga diskussionen kring begreppet emotiv betydelse utgörs av *Die Bedeutung des Wortes. Aufsätze aus dem Grenzgebiet der Sprachpsychologie und Logik*, ('Ordets betydelse. Uppsatser från språkpsykologins och logikens gränsområde'). Boken är publicerad det tjugonde århundradets första år och författad av Karl Otto Erdmann (1858–1931), som var verksam som professor ('Oberlehrer') vid universitetet i Dresden. I den fjärde av bokens sex uppsatser introducerar Erdmann en indelning i tre olika slags ordbetydelse: *begriffliches Inhalt* 'begreppsligt innehåll', *Nebensinn* 'bibetydelse' samt *Gefühlswert* 'känslhalt'.¹

Erdmanns bok är idag förhållandevis okänd, men den var under flera decennier både populär och inflytelserik. Nya upplagor gavs ut 1910, 1922 och 1925 (i ny tryckning 1966), och många av de författare som diskuterar emotiv betydelse refererar till Erdmann som den som först observerat fenomenet, eller åtminstone först myntat ett begrepp – *Gefühlswert* – för fenomenets beskrivning. Erdmanns indelning av ordbetydelse har refererats och modifierats inom såväl tysk forskning (se Geckeler 1971:70–78), som anglosaxisk forskning, t.ex. av Oertel (1902:306), Urban (1909), Ogden och Richards (1949 [1923]), Frankena (1958) och Ullman (1957:96f., 1962:128f.). Också Noreens (1925:24) kommentar om ordens *känslhalt* görs med hänvisning till Erdmanns verk. En svensk handbok i stilistik som vad gäller behandlingen av ordbetydelse är påfallande lik Erdmanns framställning är Fröberg (1952) som skiljer mellan ordens begreppsinnehåll, dess bestående bibetydelse och dess bestående känslfärg (jfr också t.ex. Cassirer 1977:80f.).

Den tyske semantikern Geckeler (1971:70) tillskriver Erdmanns betydelseindelning en status som språkvetenskaplig klassiker och hävdar att nästan alla förslag om hur ordbetydelse skall indelas, åtminstone inom "traditionell semantik", låter sig föras tillbaka till denna indelning. Man skulle, som den tyske pragmatikforskaren Dieckmann (1981),

---

¹ Enligt författarens förord till första upplagan bygger bokens fjärde uppsats på två artiklar som publicerats tidigare: "Gefühlswert" publicerades i *Kunstwart*, och den senare "Gefühlswert und Vorstellungswert" (den senare termen i boken ändrad till *Nebensinn*) publicerades i *Münchener Allgemeine Zeitung*. Några fullständigare referenser ges ej. Min behandling av Erdmanns teoretiska förslag bygger uteslutande på *Die Bedeutung des Wortes*. Sidhänvisningar ges till den tredje upplagan. Förändringar i bokens senare upplagor tycks inte ha påverkat framställningen av *Gefühlswert*.

kunna gå ännu längre vad gäller Erdmanns inflytande, och invända gentemot Geckelers reservation att inte bara ”traditionell semantik” utan också ”modern semantik” baseras på Erdmanns betydelseindelning. Skillnaden, menar Dieckmann, är att modern semantik, med hjälp av liknande distinktioner avgränsar betydelse till begreppsligt innehåll, eller motsvarande, medan andra betydelseaspekter som Erdmann också ämnade göra till undersökningsområden för semantiken istället överlämnas till pragmatiken, ”förvaltarna av soprummet” (Dieckmann 1981:80, 134).

Erdmanns inflytande vad gäller den senare begreppsbildningen skall emellertid inte överdrivas. De många tidiga referenserna till Erdmanns begrepp *Gefühlswert* visar visserligen att boken verksamt bidragit till att en fråga om ords emotiva betydelse placerats på den språkvetenskapliga dagordningen. Genomslagskraften för Erdmanns betydelseindelning förstås dock bäst om man inte endast uppfattar hans förslag som en isolerad intellektuell prestation, utan också förstår det som ett uttryck för perspektiv som vid denna tid börjar läggas fast för språkvetenskap, logik och psykologi. En kartläggning av den relevanta bakgrunden för Erdmanns semantik försvåras dock av att boken endast sporadiskt ger referenser, och här skall endast några antydningar ges.

För språkvetenskapen sker vid denna tid en etablering av synkron språkforskning. Erdmann, liksom andra pionjärer i detta skede, drar ofta slagordsmässigt en gränslinje mellan synkron betydelsebeskrivning och etymologi (se till exempel Erdmann 1922 [1900]:162). För att förstå hur språket fungerar synkront – ”i talets flod” – argumenterar Erdmann för att det tvärtom är nödvändigt att lägga märke till hur vi som språkbrukare ”snabbt och radikalt kan befria oss från ordens grundbetydelse” (ibid.:182). Nerlich (1992:29–122) visar i sin analys av tysk semasiologi vid sekelskiftet hur övergivandet av postulatet om en ursprunglig, basal, abstrakt grundbetydelse för Erdmann och flera av hans samtida leder till att den avgörande frågan blir hur betydelse skall beskrivas så som den skapas i ett myller av konkreta situationer.

Vid samma tid sker i Tyskland en rörelse mot semantiska frågeställningar också inom logik och psykologi, också det senare ämnet en av filosofins underdiscipliner. Inom logiken publicerar Frege flera banbrytande arbeten som presenterar lösningar på matematiska och aritmetiska problem på grundval av en ny begreppssemantik (se Coffa 1991:62–82). Parallellt arbetar Wundt och kretsen kring honom på att hitta tillämpningar för en ny empirisk psykologi också inom undersökningar av språk (se Nerlich 1992:73–80). Mellan de båda disciplinerna råder en slags semantisk kontrovers, vilken tydligt kommer till uttryck i Freges arbeten. För Frege är tanken (*Gedanke*) ytterst inte något

psykologiskt, utan något logiskt, som därför egentligen bäst skulle uttryckas på ett *Formelsprache des reinen Denkens* – det vill säga på ett formelspråk för det rena tänkandet – som det heter i undertiteln till Freges *Begriffsschrift* (1879). Logikens beskrivning av en sats betydelse bör därför, argumenterar Frege, vara en fråga om hur satsen och dess element korresponderar med logiska begrepp (*Begriffe*). För att beteckna vad logiken inte skall befatta sig med, nämligen den psykologiska dimensionen av betydelse, använder Frege termen *Vorstellungen* 'föreställningar'.

I sitt sökande efter grundvalar för synkron semantik förhåller sig Erdmann genomgående å ena sidan till logik och å andra sidan till psykologi, ett dubbelt förhållningssätt som uttryckligen markeras i verkets undertitel som ju placerar uppsatserna i "språkpsykologins och logikens gränsområde". Logik och psykologi uppfattas i uppsatsen om *Gefühlswert* inte endast som två akademiska discipliner utan också som två sidor av hur språk faktiskt fungerar. Språkets logiska dimension fordrar, menar Erdmann, att ordbetydelse skall beskrivas, förklaras och utvärderas med hänsyn till hur ord korresponderar med begrepp (*Begriffe*). Men det faktum att språket också har en psykologisk dimension gör att ordbetydelse också måste relateras till de föreställningar och känslor (*Vorstellungen* respektive *Gefühle*) som orden väcker.

Kommunikation kan fungera, utgår Erdmann ifrån i denna uppsats, på grund av att varje ord för språkbrukarna har en i stort sett gemensam och kontextfri förknippning med en avgränsad betydelse. Därför kan en talare välja ord för en betydelse, vilken sedan framkallas mer eller mindre automatiskt för den som hör ordet. Denna förklaring av hur språk kan fungera har getts i olika varianter redan långt tidigare. Det karakteristiska för den betydelseteori som Erdmann här utvecklar är emellertid att kommunikation antas fungera på flera sätt samtidigt, och att ordbetydelse därför måste betraktas som något heterogent. Denna heterogenitet kan endast, argumenterar Erdmann, beskrivas genom en kombination av två olika perspektiv. Ur ett "logiskt" perspektiv kan vi kartlägga det *begriffliches Inhalt* som ordet rymmer, ur ett "psykologiskt" perspektiv kan vi kartlägga ordets *Gefühlswert* och *Nebensinn*.

Erdmann visar genom en analys av orden *Leu* och *Löwe* hur han menar att ordens begreppsliga innehåll kan bestämmas (1922 [1900]: 104). Det begreppsliga innehållet utgörs av det innehåll som kan avgränsas genom en undersökning av ordets extension. Enligt Erdmanns analys har orden *Leu* och *Löwe* samma extension, och kan alltså båda referera till en extern världs alla lejon. Orden har således samma begreppsliga innehåll. För att förneka detta är det enligt Erdmann

nödvändigt att hitta ”objektiva” kriterier (*objektive Merkmale*) med vilka man på något vis bland världens lejon, ”objekten”, kan urskilja Leu-lejon från Löwe-lejon, eller Löwe-lejon från Leu-lejon.

Trots att orden alltså antas ha samma begreppsliga innehåll, kan vi inte utan vidare byta ut *Leu* mot *Löwe*, eller vice versa, i olika kontexter. Det skulle, påpekar Erdmann, verka skrattretande att bjuda in människor till en djurpark för att titta på *neugeborener Leuen*, det vill säga att beteckna nyfödda lejon med ordet *Leu*. Detta beror enligt Erdmann på att de båda orden, så att säga vid sidan om det begreppsliga innehållet, förknippas med olika föreställningar och framkallar olika känslomässiga reaktioner. Erdmann uttrycker inte explicit vari dessa består, men antyder att ordet *Leu*, till skillnad från *Löwe*, förknippas med ädla kvalitéer, och väcker en mer poetisk känsla.

Exemplet är kanske inte så väl valt, eftersom det av Erdmanns resonemang att döma inte är självklart att orden kan analyseras som ord med samma extension. Kanske är det istället så att det enda ord för vilket det extensionella kriteriet har någon relevans är *Löwe* med vilket det utan vidare går att referera till lejon såsom de förekommer i en extern värld. Ordet *Leu* tycks istället användas för att tala om lejon såsom dessa förekommer i en viss typ av tysk poesi. Om poängen med Erdmanns resonemang är att visa att en extensionell begreppsbestämning inte är en uttömmande betydelsebeskrivning, påverkas kanske inte argumentet av sådana invändningar.

Erdmanns slutsats är att en begreppssemantik som utgår från att ord korresponderar med extensionellt avgränsade begrepp måste suppleras, varför de två begreppen *Nebensinn* och *Gefühlswert* introduceras:

Es ist demnach, wie ich schon andeutete, zwischen dem begrifflichen Inhalt und der Gesamtbedeutung des Wortes zu unterscheiden; zwischen dem begrifflichen Inhalt, der alle objektiven Merkmale einschließt, und der allgemeinen Wortbedeutung, die außer dem Begriff noch alle andere Werte enthält, die das Wort zum Ausdruck bringt. Diese Werte sondere ich also von der Wortbedeutung ab, stelle sie dem Begriff gegenüber und fixiere sie sprachlich als ”Nebensinn” und ”Gefühlswert” (Stimmungsgehalt). Nach dieser Auffassungs- und Ausdrucksweise ist es dann eindeutig, zu sagen, daß *Leu* und *Löwe* [...] Wörter von verschiedener Bedeutung, aber gleichem begrifflichen Inhalt sein. (Erdmann 1922 [1900]:105)¹

---

¹ Man bör följaktligen, som jag redan antytt, skilja mellan ett ords begreppsliga innehåll och ordets hela betydelse; mellan det begreppsliga innehållet som innesluter alla objektiva kriterier, och den vida ordbetydelsen som förutom begreppet innefattar alla de andra betydelseaspekter som ordet [samtidigt] uttrycker. Dessa betydelseaspekter avskiljer jag således ur ordbetydelsen, kontrasterar dem mot begreppet,

Det kan noteras att Erdmann i citatet ovan inte formulerar några anspråk på att ha upptäckt något nytt slag av betydelse, utan argumenterar för att de semantiska utgångspunkter han valt (den extensionella analysen av begreppsligt innehåll) kräver en kompletterande teoretisk konstruktion. Genomgående i passagen markerar ordvalet ett konstruktivistiskt angreppssätt: Vad som ”avsöndrats” genom införandet av distinktionen mellan ordets överordnade betydelse (*Gesamtbedeutung*) och det begreppsliga innehållet, ”fixeras språkligt” som *Nebensinn* och *Gefühlswert*. Vad som på så vis erhålls är ett ”betraktelsesätt” och ett ”uttryckssätt”, enligt vilket de två orden *Leu* och *Löwe* kan sägas ha samma begreppsliga innehåll men olika betydelse.

Nu återstår för Erdmann att göra reda för den distinktion han alltså önskar införa mellan å ena sidan *Nebensinn* och å andra sidan *Gefühlswert*. Det är i detta sammanhang vi finner den mest citerade och refererade passagen i Erdmanns bok, punktuppställningen för de tre betydelseaspekterna:

Alle diese Werte aber, die sich eng mit der Sprache verketten, diese halb unbewußten und nur leise mitschwingenden Nebenvorstellungen, diese Obertöne, die unwillkürlich mit anklingen, wenn ein Wort ertönt, gehören natürlich ebenso zur Bedeutung des Wortes, wie der begriffliche Inhalt, den es bezeichnet. Sie sind ein unentbehrliches Mittel des sprachlichen Ausdrucks, auf dem alle feineren Wirkungen des Stils beruhen.

Ich unterscheide also am Worte dreierlei:

1. den begrifflichen Inhalt von größerer oder geringerer Bestimmtheit, wie ich ihn in den vorstehenden Absnitten gekennzeichnet habe,
2. den Nebensinn,
3. den Gefühlswert (oder Stimmungsgehalt).

Und ich verstehe unter dem Nebensinn alle Begleit- und Nebenvorstellungen, die ein Wort gewohnheitsmäßig und unwillkürlich in uns auslöst; unter dem Gefühlswert oder Stimmungsgehalt alle reaktiven Gefühle und Stimmungen, die es erzeugt.

(Erdmann 1922 [1900]:107)¹

---

och fixerar dem språkligt som ”bibetydelse” och ”känslöhalt” ([eller] stämmingshalt). Enligt detta betraktelsesätt och uttryckssätt är det då konsistent att säga att *Leu* och *Löwe* [...] är ord med olika betydelse, men med samma begreppsliga innehåll.

Citat på tyska förses här och i det följande med en svensk översättning, eftersom detta har bedömts öka textens tillgänglighet. För Wittgenstein (1958) har en publicerad svensk översättning använts.

¹ Alla dessa valörer som är nära förbundna med språket, dessa halvt omedvetna sidoföreställningar som endast tyst vibrerar med, dessa övertoner som ovillkorligen klingar med när ett ord ljuder, de hör självklart också till ordets betydelse, i samma

Skillnaden mellan *Nebensinn* och *Gefühlswert* definieras således som en skillnad mellan två olika typer av mentala processer: de som har med föreställningar att göra och de som har med känslor att göra. Med ett senare språkbruk kunde vi uttrycka detta som en antagen skillnad mellan kognitiva och emotiva mentala processer. Att redan det begreppsliga innehållet motsvaras av mentala föreställningar sägs inte uttryckligen, men förutsätts i definitionen av *Nebensinn* som ”åtföljande föreställningar och sidoföreställningar”, liksom i beskrivningen av hur *Nebensinn* och *Gefühlswert* är övertoner, det vill säga till det begreppsliga innehållets grundton (vilket jag återkommer till i avsnitt 2.2.1).

Det kan noteras att definitionen av *Nebensinn* och *Gefühlswert* är formulerad med hänvisning inte till ett valt teoretiskt perspektiv (som för distinktionen mellan *Gesamtbedeutung* och *begriffliches Inhalt* i det tidigare citatet) utan med hänvisning till faktiska kausalt framkallade mentala processer. Noga taget blir dessa betydelseaspekter inte endast definierade med hänvisning till dessa mentala processer utan identifierade med dessa.

Erdmann framhäver i citatet ovan det ovillkorliga, vanemässiga och automatiskt framkallade i fråga om betydelseaspekterna *Nebensinn* och *Gefühlswert*. Senare i uppsatsen beskrivs ibland dessa aspekter som ”subjektiva” till skillnad från det ”objektiva” begreppsliga innehållet. Dieckmann (1981:90–94) påpekar att detta senare uttryckssätt är en källa till missförstånd. Alla tre betydelseaspekterna är för Erdmann objektiva i den meningen att de i princip antas vara möjliga att beskriva med hänvisning till fakta. Skillnaden såsom Erdmann formulerar sitt teoretiska förslag gäller vilken typ av fakta som är relevant. Ett ords begreppsliga innehåll kan beskrivas med hänvisning till fakta om ”objekten” och är därför också i denna mening ”objektiva”, eller objektrelaterade. *Nebensinn* och *Gefühlswert* kan beskrivas med hänvisning till fakta om ”subjekten” och är därför i denna mening ”subjek-

---

grad som det begreppsliga innehåll vilket ordet betecknar. De är det språkliga uttryckets oundgängliga medel vad gäller stilens alla finare effekter.

Jag urskiljer alltså för ordet dessa tre:

1. det begreppsliga innehållet av större eller mindre bestämdhet, som jag kännetecknat det i föregående avsnitt,
2. bibetydelsen,
3. känslhalten (eller stämninghalt).

Och jag förstår med bibetydelse alla åtföljande föreställningar eller sidoföreställningar som ett ord vanemässigt och ovillkorligt utlöser i oss; med känsl- eller stämninghalt alla känsl- och stämningreaktioner som ordet alstrar.

tiva”, eller subjektsrelaterade. När det sägs att *Gefühlswert* i högre grad varierar mellan platser, över tid, liksom mellan grupper av språkbrukare med olika ideologi, socialgrupp och utbildning, är detta inte formulerat som en definierande skillnad utan som en allmän tendens (se Erdmann 1922 [1900]:122–124).

Erdmanns teoretiska förslag, såsom det presenteras i uppsatsens inledande avsnitt, sammanfattas i figur 1. Uppställningen tydliggör något av den komplexitet, och den asymmetri, som döljs då förslaget endast refereras genom uppräknig av de tre betydelseaspekterna.

	<i>begriffliches Inhalt</i>	<i>Nebensinn</i>	<i>Gefühlswert</i>
”logiskt” perspektiv:	korresponderar med objektens egenskaper	korresponderar inte med objektens egenskaper	
”psykologiskt” perspektiv:	framkallar motsvarande föreställningar	framkallar andra föreställningar än <i>begriffliches Inhalt</i>	framkallar känslomässiga reaktioner

FIGUR 1. *Erdmanns indelning av ordbetydelse.*

Att döma av de exempel Erdmann ger antas indelningen uteslutande vara relevant för substantiv, adjektiv och verb. Också bland dessa ordklasser anges emellertid vissa inskränkningar vad gäller indelningens tillämplighet. En del ”fridfulla” ord som inte är ”lämpade att utlösa känslor” saknar *Gefühlswert*. Exempel på sådana ord är *Federhalter* ’pennskaft’, *Wismut* ’vismut’, *Kugel* ’klot’ och *Tisch* ’bord’ (ibid.:109). För andra ord gäller det omvända undantaget, nämligen att det begreppsliga innehållet helt gått upp i ordets *Gefühlswert*. Exempel på sådana ord är substantiv som används som skällsord, som *Aas* ’as’ och *Luder* ’luder’ (ibid.:114–115).

Även då indelningen i princip antas vara tillämplig medger Erdmann att det i praktiken ofta är svårt att alltid göra en tydlig åtskillnad mellan de olika betydelseaspekterna:

Es wird nicht selten zweifelhaft sein können, ob zwei wörter verschiedene, wenn auch sehr ähnliche Begriffe bezeichnen, oder ob sie sich nur durch Begleitgefühle oder Nebenvorstellungen unterscheiden. Man prüfe einmal daraufhin den Sinn von: *sehen, blicken, betrachten, schauen, glotzen* [...]. (Erdmann 1922 [1900]:125)¹

¹ Inte sällan kan det vara tveksamt huruvida två ord betecknar olika, om än snarlika, begrepp, eller om de endast skiljer sig genom åtföljande känslor eller sidoföreställningar. Man kan som exempel på detta undersöka betydelsen av *se, betrakta, skåda, glo* [...].

Argumentationen är således inte att den föreslagna betydelseindelningen skall uppfattas som skarpa dikotomier vilka är tillämpbara i varje enskilt fall, utan snarare som principer vilka trots svårigheter vid tillämpningen är logiskt berättigade:

Die unmöglichkeit einer scharfen Abgrenzung im einzelnen Fall hat mit der logischen Berichtigung der aufgestellten Unterscheidungen nichts zu schaffen. (Erdmann 1922 [1900]:126)¹

Allteftersom uppsatsen behandlar andra ord än konkreta substantiv fäster författaren emellertid allt mindre avseende vid det extensionella kriteriet för avgränsning av begreppsligt innehåll. Det blir också på ett par punkter tydligt att Erdmann inte är beredd att försvara en skarp avgränsning av begreppsligt innehåll ens som en logiskt berättigad ståndpunkt.

En rimlig konsekvens av den begreppssemantik Erdmann utgår från skulle kunna vara att begreppsligt innehåll är en betydelseaspekt som är gemensam för ordbetydelse i olika språk. Detta är också Dieckmanns tolkning av Erdmanns förslag (1981:90f.). Erdmann drar emellertid inte konsekvent denna slutsats. I en passage hävdar han istället apropå översättandets svårigheter, att kunskap i nya språk leder till att man på ett berikande sätt erövrar ”helt nya sfärer av begrepp” (Erdmann 1922 [1900]:129).

En annan rimlig konsekvens av Erdmanns utgångspunkter skulle kunna vara att en analys av ordförrådets begreppsliga innehåll i princip skulle möjliggöra konstruktion av ett språk som var fritt från känslor och värderingar, och därmed blev ett instrument för ”ren förståelse”. Detta avvisas dock uttryckligen av Erdmann i uppsatsens slut:

Und das Streben, eine reine, gefühllose Erkenntnissprache zu schaffen, ist ebenso begreiflich, wie es aussichtslos ist. (Erdmann 1922 [1900]:151)²

Sammantaget gör dessa reservationer att förståelsen och tillämpningen av begreppet *Gefühlswert* endast får begränsat stöd av avgränsningen gentemot ordets *begriffliches Inhalt*. Istället blir begreppet avhängigt vad som skall avses med ”alla känslor- och stämningsreaktioner som

---

¹ Att det i det enskilda fallet är omöjligt att göra en skarp avgränsning, motsäger inte att de här införda distinktionerna är logiskt berättigade.

² Och ansträngningarna att konstruera ett rent, känslolöst kunskapspråk är lika förståeliga som de är fåfänga.

ordet alstrar”, och hur dessa reaktioner skall undersökas. Dessa frågor utvecklas inte närmare i Erdmanns uppsats, och kritiken tycks främst ha fäst sig vid att det saknas en metod för att avgränsa och undersöka denna typ av reaktioner (se Geckeler 1971:73–74).

Erdmann tar det snarast för givet att talare vet vilka ord som väcker känslomässiga reaktioner av olika slag. Under behandlingen av olika exempel framgår det dock att Erdmann räknar med svårigheter av tre slag.

För det första finns det språkbrukare som ”saknar öron att höra med” och förnekar existensen av *Gefühlswert*:

Oft ist es freilich schwierig, eine Entscheidung zu fällen; denn feinere Werte lassen sich nicht immer greifen und wägen, und manche haben keine Ohren, sie zu hören, und leugnen ab, daß sie überhaupt vorhanden seien. (Erdmann 1922 [1900]:115)¹

Erdmann kommenterar detta apropå hur en domstol kunnat dra slutsatsen att ett uttalande om att någon var *Kadavergehorsam* (ordagrant ’kadaverlydig’) inte innebar en förolämpning. Domstolen hade inte, menar Erdmann, uppfattat ordets negativa *Gefühlswert*, utan helt fäst sig vid det begreppsliga innehållet, och därmed tolkat yttrandet som en neutral utsaga om att vederbörande var ”obetingat lydig”

För det andra finns det alltid en risk att språkbrukare får rent individuella känslomässiga reaktioner av vissa ord. Ett exempel på detta är när språkbrukare reagerar negativt på något visst egennamn. Erdmann argumenterar för att sådana individuella reaktioner skall skiljas från de mer eller mindre gemensamma reaktioner vilka konstituerar *Gefühlswert* som en del av ordets betydelse (ibid.:124).

För det tredje räknar Erdmann med att ord ofta kan leda till vissa känsloreaktioner som kanske inte är helt individuella, men däremot irrelevanta för betydelsebeskrivningen, eftersom dessa inte avsiktligt skapas av talare eller skribenter:

Wie oft ist der Gefühlswert eines Wortes zwar noch bemerkbar, aber doch rein zufällig und keineswegs absichtlich gewählt, daher durchaus bedeutungslos! (Erdmann 1922 [1900]:138)²

¹ Ofta är det naturligtvis svårt att fälla ett avgörande; ty finare betydelseaspekter låter sig inte alltid gripas och vägas, och många saknar öron att höra dem med, och förnekar att de överhuvudtaget existerar.

² Hur ofta är inte ett ords känslhalt visserligen förnimbar, men trots detta helt tillfälligt och på intet sätt avsiktligt vald, och därför helt betydelselös!

Svårigheter av dessa slag betraktas emellertid av Erdmann som undantag vilka inte hindrar att man ifråga om *Gefühlswert* kan ”förlita sig på den allmänna språkkänslan” (ibid.:114). Denna språkkänsla antas dock inte vara helt allmän, utan olika utvecklad eller uppövad hos olika språkbrukare. Erdmann kommenterar till exempel att de talande i sitt bruk av olika ord ofta oavsiktligt, alltså utan att själva vara medvetna om ordens *Gefühlswert*, bidrar till en ”moralisk suggestion”:

Indem jedesmal mit einem objektiven Tatbestand gleichzeitig Lob oder Tadel, Begeisterung oder Empörung, dem Hörer übermittelt wird, findet ganz unabsichtlich und unvermeidlich eine moralische Suggestion statt. (Erdmann 1922 [1900]:148–149)¹

Andra språkbrukare antas inte bara kunna förnimma ords *Gefühlswert* utan också ha en medveten kunskap om, eller känsla för, hur ord därför kan användas i syfte att framkalla känslomässiga reaktioner. Till dessa språkbrukare räknar Erdmann framför andra politiska, religiösa eller moraliska agitatorer liksom diktare, och han riktar i uppsatsen kritik mot ”förmenta diktare och talare” som missbrukar denna kunskap, och uteslutande söker effekter av detta slag, så att den ”breda publiken med orden sväljer vissa vidhäftande konventionella och noga formade värden” (ibid.:120, se också ibid.:151).

Om den metodiska bestämningen av ett ords *Gefühlswert* förblir oproblematiserad, visar Erdmann genom en generös uppsättning exempel hur han önskar tillämpa begreppet för analys av ords betydelse. Det är möjligt att urskilja fyra typiska fall av hur ords *Gefühlswert* antas vara en del av ordbetydelsen, även om inte Erdmann gör någon principiell åtskillnad mellan dessa fall. Dessa typfall, vilka presenteras nedan, är inte nödvändigtvis olika med avseende på vilken känsloreaktion som antas bli framkallad av ordet, utan skiljer sig främst åt med avseende på vilken tolkning den antagna känsloreaktionen ges.

1) Ett ords *Gefühlswert* kan förstås som en konsekvens av ordets begreppsliga innehåll (och ibland samtidigt av dess *Nebensinn*). Detta är, menar Erdmann, det vanligaste fallet. Det gäller till exempel orden *Vaterland* ’faderland’, *Kuß* ’kyss’, *Folter* ’tortyr’ samt *Revolution* (ibid.:109f.). Dessa ord antas väcka känslor av gillande eller ogillande som, med Erdmanns uttryckssätt, är riktade mot det begrepp som ordet betecknar. Framkallandet av en viss känsla kan till och med sägas ”ligga i begreppets väsen”, som för ordet *Mord*. Erdmann kommenterar

---

¹ Var gång lov eller tadel, entusiasm eller irritation förmedlas till lyssnaren tillsammans med det objektiva sakförhållandet, pågår helt oavsiktligt och ofrånkomligt en moralisk suggestion.

inte hur tillämpningen av det extensionella kriteriet för avgränsning av begreppsligt innehåll fungerar i detta fall, men tycks räkna med att det avskryvbara i handlingen hör till de ”objektiva” kriterierna för avgränsningen av ordets begreppsliga innehåll. För ord av detta slag gäller att *Gefühlswert* antas förklara hur satser samtidigt kan vara både sakpåstående (*Urteile*) och evaluerande påstående (*Beurteile*). Det är, menar Erdmann, det begreppsliga innehållet i ordet *lügen* ’ljuga’ som bidrar till att satsen *dieser Mensch lügt* ’den här människan ljuger’ utgör ett sakpåstående, medan ordets *Gefühlswert* gör satsen evaluerande (ibid.:140–143).

2) Ett ords *Gefühlswert*, tillsammans med dess *Nebensinn*, förstås ibland istället som skillnaden mellan detta ord och andra ord med samma begreppsliga innehåll. Sådan skillnader mellan i övrigt ”begreppslika” ord ger, menar Erdmann, språkbrukarna möjlighet att tala om ”samma sak från skilda ståndpunkter”. Som exempel på detta visas hur de tre orden *fliehen*, *flüchten* och *ausreißen* på olika sätt kan framställa en flykt (ibid.:110–112). Enligt Erdmanns analys saknas *Gefühlswert* i ordet *fliehen*, som således betraktas som en neutral beteckning av ett begrepp. Betydelsen av orden *flüchten* och *ausreißen* antas däremot vara en kombination av begreppet och *Gefühlswert*. Med *flüchten* antas en känsla väckas av ”respektfullt deltagande”; med *ausreißen* istället ”missaktning och humor”. Skillnader av detta slag sägs dessutom alltid sammanhånga med skillnader ifråga om *Nebensinn*. Detta innebär att lyssnarna på grund av valet av *ausreißen* inte bara kommer att ledas till en viss känsla och till en viss evaluering av flykten (genom ordets *Gefühlswert*) utan också ges en föreställning om att flykten gick till på ett visst sätt (genom ordets *Nebensinn*).

3) Ett ords *Gefühlswert* tolkas vidare i vissa exempel som ett tecken på talarens självstillstånd. Ett ordval antas på så vis kunna avslöja ett älskvärt självstillstånd, ett annat ordval att talaren har ett ”förråat sätt att uppfatta saker och ting på”, utan att detta tolkas som att talaren uttrycker en specifik evaluering av det som ordet betecknar. Också dessa fall exemplifieras med val mellan alternativa ord vilka antas ha samma begreppsliga innehåll, som till exempel valet mellan olika ord som alla kan beteckna att en person är påverkad av alkohol, och valet mellan det neutrala ordet *Zigarre* ’cigarr’ och det skämtsamma ordet *Glimmstengel* ’glödpinne’ (ibid.:110).

4) Ett ords *Gefühlswert* tolkas i vissa fall slutligen som en upplevelse relaterad till vad som i vid mening kan betecknas som olika bruklig-

hetsaspekter. Det kan i Erdmanns analyser röra sig om upplevelser av huruvida ord är moderna eller ålderdomliga, vanliga eller ovanliga, nordtyska eller sydtyska, lånord eller arvord, fackspråkliga eller allmänspråkliga, mer använda i talspråk eller skriftspråk, eller upplevelser av huruvida ord är poetiska eller inte (t.ex. *ibid.*:112f.). Dessa upplevelseaspekter får ibland i sin tur förklara hur en talare kan använda ett ord för att väcka en viss mer specifik känsla, eller för att undvika en sådan reaktion. Så kommenterar Erdmann att vissa vetenskapliga fackuttryck utan *Gefühlswert* kan användas för att beteckna begrepp vilka anses skamliga, medan andra ord väcker anstöt.

Också i de två sista typfallen ges analysen av känsloreaktionen ibland i termer av gillande eller ogillande, men här är i så fall dessa känslor inte riktade mot det som ordet betecknar, utan mot den talandes självstillstånd eller mot språkbruket. I dessa analyser beskriver Erdmann emellertid i regel den känsla som förknippas med ordet i mer allmänna ordalag som en viss stämning (*Stimmung*), atmosfär (*Dunstkreis*), eller bismak (*Beigeschmack*), vilket här skulle kunna motivera en användning av Erdmanns alternativa beteckning *Stimmungsgehalt*.

Av Erdmanns analys av olika exempel, som sammanfattats som fyra typfall ovan, framgår det att begreppet *Gefühlswert* inte utan vidare låter sig inplaceras i den beskrivning av betydelseskapande som ges i uppsatsens inledande passager. I det resonemang som utmynnar i den tredelade betydelseindelningen (sammanfattat i figur 1) framställs en precisering av dessa tre betydelseaspekter som en uttömmande beskrivning av hur ord kan bidra till skapandet av betydelse. Allteftersom fler exempel ges blir det emellertid klart att en precisering av ett visst ords *Gefühlswert*, det vill säga en precisering av de ”känslor- och stämningsreaktioner som det alstrar” endast är ett steg på vägen i Erdmanns analys. Det räcker inte att exempelvis kunna ta reda på att ett visst ord framkallar känslor av olust. För att förstå hur ordet fungerar, såsom Erdmann analyserar sina exempelord, är det nämligen avgörande om denna olustkänsla riktar sig mot det ordet betecknar, eller mot det självstillstånd ordvalet antas avslöja hos talaren, eller mot själva ordvalet. För var och en av dessa tre möjligheter visar exemplen vidare att Erdmann förutsätter att vi kan veta vilka ”begreppslika” alternativ som står de talande till buds, och hur dessa skiljer sig åt. Ytterligare en annan komplikation är att *Gefühlswert* i exempelanalyserna inte konsekvent betraktas som de känsloreaktioner som ordet alstrar. Istället antas lyssnaren ibland på grund av ordvalet kunna sluta sig till den talandes känslor, utan att själv uppleva dessa.

Redan Erdmanns uppsats om *Gefühlswert* präglas av flera av de antaganden som återkommer i andra förslag om emotiv betydelse, trots skilda teoretiska utgångspunkter. Det gäller utgångspunkten att betydelsen av yttranden primärt kan härledas ur ordbetydelse, liksom att ordbetydelse korresponderar med en yttre verklighet av ting, men dessutom också med en inre mental verklighet av föreställningar och känslor. Dessa antaganden skall diskuteras senare i detta kapitel. I ett av dessa diskussionsavsnitt (2.2.1) skall jag återkomma till Erdmanns bok, och visa hur hans teoretiska förslag om emotiv betydelse kan kontrasteras mot en annan och mindre känd uppsats i samma bok i vilken utgångspunkten för hur betydelse skapas är en annan.

Avslutningsvis finns det skäl att åter betona att likheterna mellan Erdmanns betydelseindelning och senare förslag inte nödvändigtvis skall betraktas som stöd för att detta är en idé som traderats vidare genom seklet. Tvärtom skulle man kunna se emotiv betydelse som en teoretisk konstruktion vars återkomst har att göra med vissa grundläggande antaganden. Utifrån dessa antaganden blir det naturligt att i någon form infoga ett begrepp emotiv betydelse i en teori om hur betydelse skapas.

För att något underbygga ett sådant resonemang skulle jag vilja peka på några mindre uppmärksammade passager hos Frege, där liksom i förbigående utsagor om emotiv betydelse formuleras vilka är slående lika dem vi finner hos Erdmann. Passagerna är hämtade från en introduktion till logik som skrevs tre år före publiceringen av Erdmanns bok, men som publicerades postumt först 1969. Dessa passager har alltså av allt att döma inte direkt påverkat, eller påverkats av, Erdmann.

Bakgrunden är den tes som Frege drivit i introduktionens första avsnitt, att en påståendesats uttrycker en tanke och hävdar dess sanning. I det avsnitt ur vilket här skall ges några citat stannar resonemanget upp för att tillfälligt byta perspektiv och antyda hur kommunikation skulle kunna te sig, inte ur logisk utan ur psykologisk synvinkel. Ur detta senare perspektiv kompliceras bilden av att satsen ofta också måste antas väcka föreställningar och känslor hos lyssnaren:

Wenn wir das Wesen des Gedankens in voller Schärfe erfassen wollen, dürfen wir nicht übersehen, daß [...] der [...] Fall nicht selten ist, wo der Satz mehr tut, als einen *Gedanken* auszudrücken und seine Wahrheit zu behaupten. In vielen Fällen soll er daneben auf die *Vorstellungen* und *Gefühle* des Hörenden wirken; und dies um so mehr, je mehr die Sprache der dichterischen nähert. (Frege 1971:54, min kursiv)¹

¹ Om vi vill nå en fullt klar förståelse av tankens väsen, får vi inte förbise att [...] det [...] fall inte är sällsynt då satsen gör mer än att uttrycka en *tanke* och hävda dess

Denna komplexitet framställs som en fördel för språkbrukarna som härigenom antas kunna använda språket för att kommunicera olika föreställningar och känslor ”utan att ändra tanken”. Först och främst ger detta, menar Frege, möjligheter för det poetiska språket:

[... es ist] für die Dichter wertvoll, verschiedene Wörter zur Verfügung zu haben, die einander vertreten können, ohne den *Gedanken* zu ändern, die aber auf die *Vorstellungen* des Hörenden und seine *Gefühle* in verschiedener Weise wirken können. Man denke z.B. an die Wörter ”gehen”, ”schreiten” und ”wandeln”. (Frege 1971:56, min kursiv)¹

Men också i vardagsspråket får språkbrukarna härigenom möjligheter att välja mellan olika ord vilka inte, enligt Frege, leder till att en sats sanningsvärde ändras. Frege ger som exempel orden *Hund* och *Köter* (det senare ungefär motsvarande *byracka*). Skillnaden mellan dessa ord kommenteras på två sätt. Först konstateras att *Hund* är neutralt, medan *Köter* framkallar känslor av olust. Sedan konstateras att *Köter* framkallar andra föreställningar än *Hund*, föreställningar vilka har med egenskaper som ovårdad att göra. Orden bidrar alltså till att uttrycka samma tanke (motsvarande Erdmanns *begriffliches Inhalt*), men framkallar olika känslor (motsvarande Erdmanns *Gefühlswert*) och olika föreställningar (vilket motsvarar *Nebensinn*, eller *Vorstellungswert* vilket ju var Erdmanns term i en tidigare artikel).

Samma tredelningen återkommer när Frege sedan beklagar att dessa tre aspekter är uppblandade med varandra, och formulerar det som logikens uppgift att ur denna blandning av föreställningar och känslor urskilja tänkandet som något rent logiskt:

Ursprünglich ist beim Menschen *das Denken* mit *dem Vorstellung* und *Fühlen* vermischt. Die Logik hat die Aufgabe, das Logische rein herauszusondern, zwar nicht so, daß wir denken sollen ohne vorzustellen, was wohl unmöglich ist, sondern so, daß wir *das Logische* bewußt unterscheiden von dem, was sich an *Vorstellungen* und *Gefühlen* daran hängt. (Frege 1971:59–60, min kursiv)²

---

sanning. I många fall kommer den därjämte att påverka lyssnarens *föreställningar* och *känslor*, och detta desto mer ju mer språket närmar sig det poetiska.

¹ [... det är] värdefullt för poeten att till sitt förfogande ha olika ord som kan bytas ut mot varandra utan att *tanken* ändras, men som kan påverka lyssnarens *föreställningar* och hans *känslor* i olika riktningar. Man kan t.ex. tänka på orden ”gå”, ”skrida” och ”vandra”.

² Ursprungligen är hos människan *tänkandet* uppblandat med *föreställningen* och *känslan*. Logiken har uppgiften att därur utvinna det logiska i ren form, visserligen

I dessa passager hos Frege finns de drag som är grundläggande för Erdmanns betydelseindelning, såsom den åskådliggjorts ovan i figur 1. Den avgörande skillnaden är naturligtvis att Freges resonemang kring de känslor ord kan väcka, inledningsvis ringar in ett hinder vilket logiken måste övervinna i konstruktionen av det perfekta språket, medan Erdmann med begreppet *Gefühlswert* avser att staka ut vägen för en fortsatt språkvetenskaplig undersökning. Frege kan därför förbigå de komplikationer som följer när betydelseskapande i naturligt språk skall beskrivas med hjälp av begrepp av detta slag.

I följande avsnitt skall ett förslag presenteras som inte delar begreppssemantiska utgångspunkter av det slag vi mött hos Erdmann (och Frege), utan istället formar ett begrepp emotiv betydelse inom ramarna för en strukturalistisk semantik.

2.1.2. Bally: Emotiv betydelse som supplement till strukturalistisk semantik

Den franske lingvisten Charles Bally (1865–1947) är framförallt känd för två språkvetenskapliga insatser: för det första utgivningen av de föreläsningar som Saussure höll 1906–1911 vid universitet i Genève (i *Cours de linguistique generale*); för det andra formuleringen av projektet att kartlägga *systeme expressif* – språkets resurser för att uttrycka känslor och evalueringar. Även om det är omtvistat i vilken utsträckning hans eget arbete i grunden kom att influeras av Saussure (se Nerlich 1992:196), är det tydligt att hans undersökning av expressiv eller affektiv kommunikation präglas av en strukturalistisk språksyn och syftar till att utveckla Saussures teori. I en postumt publicerad intervju understryker Bally själv dels hur hans språksyn påverkats av mötet med Saussure, dels hur han uppfattar betoningen av det expressiva och affektiva som sitt eget originella bidrag:

No doubt, meeting Ferdinand de Saussure has been the decisive fact that determined the orientation of my thought [...] However, this incomparable master did not pay special attention to the questions that fascinated me later, especially those concerning expressive language, the vehicle of affective thought. (Citerat efter Nerlich 1992:196)

---

inte så att vi bör tänka utan föreställningar, vilket väl är omöjligt, utan genom att vi medvetet urskiljer *det logiska* från det som beror av *föreställningar* och *känslor*.

Riktlinjerna för undersökningen av ”expressivt språk som uttrycksmedel för affektivt tänkande” tecknar Bally framförallt i två verk: *Traité de stylistique française* (1909) och *Le langage et la vie* (1952 [1913]).¹ Min presentation kommer huvudsakligen att bygga på referat i Taylor (1981:20–41) och Nerlich (1992:196–203). Av dessa kommentatorer att döma, har Ballys arbete inom fransk språkvetenskap en ställning som den klassiska formuleringen av en teori om emotiv betydelse, vilket motsvarar Erdmanns position inom tysk språkvetenskap. Ballys strukturalism vann vidare gehör i rysk lingvistik och i Pragskolans strukturella funktionalism. Inom svensk språkforskning tycks inte Ballys *systeme expressif* ha fått direkt genomslag. Genom att förlägga undersökningen av ”expressivt språk” till vad han betecknar som en stilistisk disciplin har Bally däremot förmodligen bidragit till att emotiv betydelse också här förknippats med stilistiska studier.

I föregående avsnitt visades hur Erdmann med sin teori om emotiv betydelse avsåg att komplettera en begreppssemantik av det slag som formulerats av Frege. Bally var, förmodligen oberoende av sin tyske föregångare, ute i ett liknande ärende. Inte heller den semantik som Bally utgår ifrån – hans läsning av *Cours de linguistique generale* – befinns hålla måttet, och detta av samma skäl: denna semantik kan, menar Bally, inte göra reda för hur språket används för emotivt eller evaluativt betydelseskapande. Taylor tolkar Ballys suppleringsätt som ett sätt att bemöta en kritik som annars kunde ha drabbat den nya strukturalistiska lingvistikens, nämligen att denna endast etablerats på bekostnad av en otillbörlig reduktion av aspekter vilka är centrala för språklig kommunikation:

Saussures new model, as it stood, was open to the criticism that its coherence is achieved only by the systematic exclusion of important aspects of communication as irrelevant to the interest of linguistics. Should these aspects have been included within linguistics, it might have been claimed, Saussures formalistic goals for an autonomous linguistics would have been unattainable. By limiting the extension of the phenomena that were relevant to linguistics, [...] saussurian linguistics was vulnerable to the following claim: this all important isolation of the linguistic domain is dictated by methodological requirements rather than by correspondance to the nature of the phenomena described. But if those excluded, non-linguistic aspects of communication could be provided with a similar explanation, based on the same model and same principles, the force of this claim would be weakened. (Taylor 1981:20)

---

¹ En mer grundlig analys av hur begreppet emotiv betydelse formas och omformas i Ballys författarskap skulle inbegripa fler verk. För referenser hänvisas till Taylor (1981:20–41) och Nerlich (1992:196–203).

Ballys tolkning av Saussures språkteori som en teori som exkluderar affektiva eller expressiva aspekter av kommunikation förstås bäst utifrån Ballys teori om en grundläggande kognitiv struktur. Med utgångspunkt i att språket är ett medel för att uttrycka tankar, formulerar Bally i början av *Traité* frågan om vad som avses med tankar:

[...] language is made to express what we think. [...] But what should be understood by this vague term 'thought'? Just what do we express by words? (Bally 1909:4–5 citerat efter Taylor 1981:24)

Svaret som ges, och blir vägledande för Ballys arbete, är att tänkandet – såsom det uppstår i situationer i vardagen – aldrig är rent rationellt eller begreppsligt, aldrig helt baserat på perception och logik, utan genomgående är präglad av känsla och relaterat till handling. Ballys terminologi tycks växla på denna punkt, men tänkandets två dimensioner betecknas ofta som å ena sidan det intellektuella (*intellectuelle*), och å andra sidan det affektiva (*affective*):

Those of my thoughts which arise in the context of everyday life are never essentially intellectual. They are movements accompanied by emotion; pushing me towards action or restraining me from it [...]. Without a doubt, it is by the intellect that I become conscious of these movements; but intellect does not form their essence. (Bally 1952 [1913]:15–16, citerat efter Taylor 1981:25)

Med denna uppdelning av människans mentala kapacitet i två olika sfärer följer i Ballys teori en motsvarande uppdelning av språket. Språkets funktioner svarar mot tänkandets två dimensioner, genom att det kan uttrycka tankar som är såväl begreppsliga som affektiva. Det handlar här, enligt Bally, emellertid inte om en skarp åtskillnad. En tanke, liksom dess språkliga uttryck, har i regel en dragning åt båda dessa poler, dock på ett sådant sätt att endera sidan kan sägas dominera:

Thought oscillates between perception and emotion [...] But from the perspective of practical observation, it can be concluded that either intelligence or sentiment is predominant. [...] in practice, it is certain that language reflects the same dominants that are observable in the life of the mind. (Bally 1909:151–152, citerat efter Taylor 1981:27)

Stilistikens objekt, såsom Bally önskar avgränsa det, är det språk som domineras av det affektiva. Detta till skillnad från Saussures lingvistik vilken, enligt Bally, istället fokuserar det språk som domineras av intellektet. Stilistik och lingvistik är alltså för Bally två sidoordnade

discipliner med olika objekt. Ballys omsorg att definiera stilistikens gränser i första kapitlet i *Traité*, påminner om den möda Saussure alltigenom sina föreläsningar i *Cours* ägnar åt att definiera lingvistikens som en vetenskap. Här kan dock en avgörande skillnad noteras: medan Saussure väljer att definiera lingvistikens som "en vetenskap som studerar tecknens liv inom den sociala samvaron" (Saussure 1970 [1916]: 40), är Ballys definition av stilistiken, liksom hans omdefinition av lingvistikens, grundad i antaganden om psykologiska fakulteter ("the life of the mind" i citatet ovan). Till denna skillnad, som jag tror är betydande för konstruktionen av begreppet emotiv betydelse, skall jag återkomma i avsnitt 2.2.2.

Bally beskriver det affektiva språket som något som ofta är mer personligt än socialt, ofta mer spontant än konventionaliserat – och som något som ofta fungerar affektivt just genom att bryta mot sociala, konventionella normer. En fråga som inställer sig mot bakgrund av Saussures teori är därför om det affektiva språket verkligen skall studeras som *langue* (som en del av språksystemet), eller istället hellre studeras som *parole* (som något som sker i den specifika språksituationen). Bally ställer frågan och besvarar den – som nämndes inledningsvis – med att också det affektiva språket är en del av *langue*:

It is easily seen that the more conceptual signs of the language have associated to them expressive synonyms. If it is a question of vocabulary, compare: *He is going to die* with *He is lost*; *It is very pretty* with *It is stunning*; *My tooth hurts very much* with *My tooth is killing me* [...]. The emotion expressed by these forms actually belongs to them. It is part of the forms themselves. This is proof that there is no need to imagine a particular situation or to add supplementary context in order to discover their expressivity. (Bally 1952 [1913]:82, citerat efter Taylor 1981:30)

Språket (*la langue*), menar Bally, tillhandahåller en uppsättning affektiva språkliga former. Den känsla som talare kan uttrycka med dessa former är en känsla som i citatet ovan sägs "tillhöra formerna", eller "vara en del av formerna". Detta innebär – även om Bally själv inte använder denna formulering – att Ballys teori är en teori om språkliga formers emotiva betydelse.

På samma sätt som vissa former antas ha emotiv betydelse, menar Bally att vissa språkliga strukturer, framförallt avvikelser från normal syntax, är förknippade med en viss känsla, liksom också viss intonation och vissa gester antas ha affektiva effekter. När metoden formuleras för hur de affektiva språkelementen skall identifieras förefaller det

dock som om dessa ansatser till en bredare beskrivning av affektiv kommunikation får stå tillbaka för en beskrivning på lexikal nivå.

Ballys metodiska riktlinjer griper tillbaka på Saussures begrepp *valeur*, det vill säga principen om att språkssystemet såväl på innehålls- sidan som på formsidan är strukturerat genom oppositioner. Ett tecken kan således inte förstås isolerat utan genom att de semantiska relationerna till andra tecken tas med i analysen. Saussure skiljer på associativa (paradigmatiska) respektive syntagmatiska relationer, dvs. å ena sidan ett teckens relationer till tecken vilka kunde förekommit i tecknets ställe, och å andra sidan tecken tillsammans med vilka det kan förkomma. För en lexikal analys får principen i *Cours* följande formulering: ”Inom ett och samma språk begränsar alla ord som uttrycker besläktade idéer varandra ömsesidigt” (Saussure 1970 [1916]: 147). Ballys metod prioriterar en analys av paradigmatiske relationer. Vad Bally lägger till den saussureska principen om *valeur* är gränsdragning mellan det affektiva och det intellektuella:

A sign which becomes part of the language obeys the law which Saussure claims to be at the base of every system of signs: the law of opposition. The sign is understood and perceived not on its own but in relation to the other signs of the system. There is, in particular, a constant opposition, in the minds of the speakers, between what is expressive and what is not. (Bally 1952 [1913]:96 citerat efter Taylor 1981:31)

Kartläggningen av språkets affektiva dimension innebär alltså för Bally framförallt en identifiering av hur vissa former genom sin emotiva betydelse skiljer sig från andra former vilka saknar denna emotiva betydelse:¹

The investigation of the intellectual and effective characteristics of particular expressions is nothing but a comprehensive study of synonymy, in the broadest sense of the term. (Bally 1909:140, citerat efter Taylor 1981:33)

Mer konkret innebär detta för Bally att uppgiften att fastställa huruvida en språklig form har emotiv betydelse (och i vilken grad), endast kan lösas genom att 1) alla andra (i vidaste mening) synonyma former tas

---

¹ Bally anknyter uttryckligen i sitt verk, vilket noterats ovan, till Saussures *valeur*-begrepp, men i praktiken förmodligen också till en redan etablerad fransk tradition av synonymistudier. Bally nämner i referenslistan till *Traité* (1909:xix) tre franska synonymordböcker och lika många franska ordböcker av tesauruskaraktär.

med i analysen, 2) en icke-emotiv och betydelsemässigt överordnad form bland dessa görs till referenspunkt för analysen, och att slutligen 3) de andra formernas betydelsemässiga skillnad gentemot denna form analyseras:

The goal of detailed analysis will be unattainable unless particular expressions are first grouped around one expression possessing the fundamental meaning which is common to all the other synonyms. In addition, this expression must present the core meaning with a maximum of conceptual objectivity and a minimum of affect. (Bally 1909:107, citerat efter Taylor 1981:34–35)

Ballys metod blir på detta sätt beroende av möjligheten att avgränsa en grupp synonymer, men också av möjligheten att i gruppen urskilja en icke-emotiv form. I det senare steget tycks det finnas en ofrånkomlig motsägelse inbyggd i Ballys metod. Detta problem, som nedan kommenteras av Taylor, kunde sammanfattas på följande vis: för att skilja det affektiva från det kognitiva måste först det kognitiva skiljas från det affektiva.

The problem regarding the particular process of 'identification' seems to be the following: in order to isolate the affective content of an expression, the exact intellectual content must first be determined. To do this, however, one will need a criterion to distinguish the affective aspects of the content from the intellectual content. But if this is already available then there is no need of the process of 'identification' since the criterion can already distinguish affective from intellectual content. If this criterion is not available, then the process of identification cannot proceed unless the question it is supposed to answer – regarding the separation of affective from intellectual content – is begged from the very start. (Taylor 1981:35–36)

Ballys analys grundar sig alltså, trots metoden att analysera den enskilda formen utifrån i vid mening synonyma betydelserelationer, på att språkbrukare har en gemensam kunskap om vilka språkliga former som mer framhäver det känslomässiga än det begreppsliga, en postulerad kunskap som, menar Taylor, i princip gör metoden överflödig.

Bally föreslår vidare en indelning av det affektiva (emotiva eller expressiva) innehållet i flera olika typer. Taylors referat tar fasta på tre huvudsakliga typer av känslomässiga effekter: 1) effekter som bidrar till att framställa ett begreppsligt innehåll i en mer eller mindre gynnsam dager; 2) effekter som gör vissa uttryck mer tjänliga i vissa situationer; 3) effekter som avslöjar talarens sociala eller regionala tillhörighet. Denna indelning påminner om den indelning av olika slag av

Gefühlswert som framgick av olika exempel i Erdmanns uppsats (se slutet av avsnitt 2.1.1). Inte heller Bally tycks ge några kriterier för hur olika typer av känslomässig effekt skall skiljas från varandra, vilket gör förslaget till måltavla för Taylors kritik (1981:38f.).

Nerlich och Taylor skiljer sig åt ifråga om värderingen av Ballys teoretiska förslag och de metodiska riktlinjer som han ger. Nerlich menar att det var beteckningen *stylistique* som ledde till att Ballys program oförtjänt kom i vanrykte, genom att det affektiva i Ballys teori kom att uppfattas som något individuellt, trots att Ballys mål var en beskrivning av *systeme expressif* inom ramarna för det generella språkssystemet *langue*.¹ Taylor å sin sida argumenterar istället för att Ballys förslag blottlägger några grundläggande svårigheter för formulerandet av en strukturalistisk beskrivning av hur betydelse skapas, om man nämligen utgår från att den betydelse som kommuniceras (i *parole*) redan finns ”färdig att användas” (i *langue*).

Ballys metod är en tidig tillämpning av vad som senare betecknats som ordfältsanalys, eller analys av semantiska fält. I senare tillämpningar av ordfältsanalys har emellertid Ballys fråga om gränsen mellan emotiva och kognitiva språkliga uttryck sällan varit framhävd. Istället tycks valet i regel ha fallit på grupper av ord som kan analyseras utan att affektiva aspekter nödvändigtvis uppmärksammas. Detta gäller t.ex. Meyers (1910) tidiga analys av tyska militära gradbeteckningar, Triers (1973 [1932]) analys av medelhögtyska ord för kunskap, Gippers (1959) analys av tyska ord för sittmöbler, Berlin och Kays (1969) komparativa analys av färgord och Labovs (1973) analys av ord för vattenbehållare, för att nämna några klassiska ordfältsstudier vilka alla helt tar fasta på hur språket fungerar kategoriserande. Den typ av semantiska skillnader som Bally ville komma åt kommenteras ibland i förbigående. Så nämner exempelvis Lehrer (1974:29) kort vad hon kallar de konnotativa skillnaderna mellan *skinny*, *thin* och *slim* (på en skala mellan ofördelaktigt och fördelaktigt). När ett ordfält därefter blir aktuellt för fördjupad analys, faller emellertid valet på matlagningsord med det uttryckliga motivet att ”the words do not normally carry strong connotations, so we can concentrate on the cognitive meaning” (ibid.:30).

---

¹ En glidning i riktning mot att uppfatta det expressiva och affektiva som något tillfälligt, avvikande eller situationsbundet tycks prägla arbeten som utvecklar och tillämpar Ballys program. För exempel på detta inom fransk lingvistik, se Ducrot och Todorov (1981:29–30) och deras referat av Freis arbete. För liknande exempel inom rysk lingvistik, se Volek (1987:14) och hennes slutsatser beträffande en rad ryska lingvisters analys av emotivitet i termer av stilistiska nyanser.

Däremot har den fortsatta exemplifieringen av ord med emotiv betydelse – i Ballys anda – ofta getts parvis (eller i grupper), så att ord med föregiven gemensam kognitiv betydelse kontrasteras. Ullmann (1957:109) nämner de engelska exemplen *hide* och *conceal*, samt *liberty* och *freedom*. Samma exempel ges också av Lyons (1968:49 med referens till Ullmann) och av Palmer (1981:90). Några av de vanliga exemplen i svenska framställningar har nämnts redan i avsnitt 1.2: *stank* och *vällukt*, *terrorist* och *frihetskämpe* samt *risk* och *chans*. Även om sådana exempel ger en god bild av hur dessa ord i typfallet används, är handböckernas uppsättning av kardinalfall alltför begränsad för att vara till nytta för den textanalys som Ballys teoretiska förslag om emotiv betydelse syftade till.

I följande avsnitt skall ett teoretiskt förslag presenteras som argumenterar för att språkliga formers emotiva funktion ges en bättre förklaring och beskrivning inom ramarna för en teori som förkastar såväl Erdmanns begreppssemantiska utgångspunkter som Ballys strukturalistiska.

2.1.3. Ogden och Richards: Emotiv betydelse som supplement till referentiell semantik

I den anglosaxiska diskussionen kring begreppet emotiv betydelse anses allmänt det banbrytande arbetet för begreppets etablering vara *The Meaning of Meaning*, resultatet av ett flerårigt samarbete mellan två forskare i Cambridge: Charles Kay Ogden (1889–1952) och Ivor Armstrong Richards (1893–1979). Boken publicerades 1923, men enligt första upplagans förord påbörjades arbetet redan 1910. Under tjugofem år efter publiceringen följde en ström av nya upplagor; och därefter nya tryckningar av den här citerade tionde upplagan (1949). En förklaring till bokens framgång är dess mycket breda orientering i samtida semantik – delvis förmedlad genom appendix och genom supplement av andra författare – vilken snabbt gav boken en plats på läslistor i olika universitetsämnen. Till intresset för boken bidrog också den roll Richards som professor i Harvard kom att spela inom den nykritiska litteraturanalysen, liksom uppmärksamheten kring Ogden och

Richards gemensamma pedagogiska projekt, utarbetandet av ”Basic English” som inledningsvis baserades på endast 850 engelska ord.¹

Som visats i föregående två avsnitt, hade teoretiska förslag om emotiv betydelse förts fram redan tidigare, och distinktionen mellan två grundläggande språkliga funktioner – vilka här betecknas som å ena sidan *symbolic function* och å andra sidan *emotive function* – anges av Ogden och Richards i förordet till första upplagan (1949 [1923]: viii) uttryckligen vara ett arv från föregångarna. Bland de verk som Ogden och Richards i förordet nämner som inspirationskällor återfinns Erdmanns *Die Bedeutung des Wortes*. Trots flera uppenbara likheter finns emellertid ingen anledning att peka ut just Erdmann som den som så att säga planterat idén. En liknande avgränsning av emotiv betydelse hade vid denna tid gjorts av ytterligare ett par av de författare som Ogden och Richards inledningsvis hänvisar till, också till synes oberoende av Erdmanns teoretiska förslag. Så finns begreppet *emotive force* hos Welby (1903:5–6, enligt Nerlich 1992:246), en engelsk semantiker som Ogden stod i nära kontakt med. Också hos Marty (1908:263ff.) görs en avgränsning av en typ av emotiva språkliga tecken som fungerar som *ein Emotiv*. I genomgången av olika förekommande semantiska teorier hänvisar Ogden och Richards (1949 [1923]:199) vidare uppskattande till ett arbete i värdeteori av den brittiske filosofen Urban (1909), och citerar en passage där Urban skriver om *emotive connotations* hos ord som *God, love* och *liberty*.²

---

¹ När det fortsättningsvis talas om Ogden och Richards teoretiska förslag om emotiv betydelse avses framställningen i *The Meaning of Meaning*. Att följa hur begreppet omdefinieras och tillämpas i författarnas fortsatta produktion är en forskningsuppgift i sig. Att döma av Richards bidrag till symposiet om emotiv betydelse i *The Philosophical Review* 1948 tog författaren senare avstånd från begreppsbildningen såsom den utformas i hans tidiga författarskap: “[...] the bandying about ’emotive’ has done more harm than good. The word was a label which early encapsulated its topic, protecting it from inquiry” (Richards 1948:145).

² Denna passage spelar en nyckelroll i Garza-Cuaróns (1991:102–104) utredning av hur termen *connotation* successivt kom att användas för att beteckna ”additional meaning”. Hennes hypotes är att denna användning går tillbaka på Urbans försök att för sin teori finna ekvivalenta uttryck för Erdmanns indelning i tre typer av betydelse. Detta bruk skall sedan ha vunnit mer allmänt bruk genom att Urbans uttryck *emotive connotations* citeras av Ogden och Richards i denna passage. Det är naturligtvis riktigt att de båda engelska verken bidragit till spridningen av denna användning av *connotation*. Som genetisk förklaring är dock Garza-Cuaróns hypotes felaktig. Att redan Erdmann vid sekelskiftet känner till att *Konnotationen* används ungefär som han använder *Gefühlswert* visas av en fotnot där Erdmann anmärker att detta bruk skiljer sig från logikens terminologi (redan i första upplagan 1900:129–130).

Behandlingen av språkliga uttrycks emotiva funktion sker i *The Meaning of Meaning* dock i stort sett utan referenser till andra verk, varför senare kommentatorer ofta uppfattat detta teoretiska förslag som något helt innovativt. Så drar till exempel Wolf, i sin behandling av Ogden och Richards semantik, slutsatsen att författarnas ”emotiva teori” utgör ett språkvetenskapligt genombrott:

And, as seen, the emotive theory, while largely unelaborated in that work [dvs. *The Meaning of Meaning*], represents a significant development in the theory of language. (Wolf 1988:105)

Några kommentatorer har dock framfört hypoteser om direkta samband: Satri (1982:120) (som inte nämner beröringspunkterna med Erdmanns och Welbys arbeten) antar att Marty's arbete är ”den yttersta källan” för Ogden och Richards teoretiska förslag om emotiv betydelse. Garza-Cuarón (1991:103) (som inte nämner Welby eller Marty) framkastar istället hypotesen att Ogden och Richards traderar Erdmanns förslag om *Gefühlswert*. Jag skall avhålla mig från denna typ av spekulationer och istället försöka visa hur det teoretiska förslaget om emotiv betydelse i *The Meaning of Meaning* hänger samman med den allmänna semantiska teori som arbetet formulerar.

Det är, menar Ogden och Richards, svårt att göra en åtskillnad mellan det språkliga uttryckets referentiella och emotiva funktioner, men det är inte desto mindre en möjlig och angelägen uppgift:

The two functions under consideration usually occur together but none the less they are in principle distinct. (Ogden och Richards 1949 [1923]:150)

Confusion between the two must be avoided, though they are often hard to distinguish. (Ibid.:224)

Ett flertal argument ges av författarna för att upprätthålla distinktionen – inte endast i den vetenskapliga analysen utan också i språkbruket: En insikt om skillnaden mellan det referentiella och det emotiva skulle bidra till en kommunikation utan missförstånd. En sådan insikt skulle vidare upplösa grundläggande konflikter i den västerländska tanketraditionen som den mellan vetenskap (med referentiellt språkbruk) och religion (med emotivt språkbruk). Slutligen skulle ett renodlat referentiellt språkbruk ge vetenskap om språk möjlighet att hålla jämna steg med naturvetenskaperna, och omvänt skulle ett renodlat emotivt språkbruk kunna skapa förutsättningar för poesin att blomstra (t.ex. ibid.: viii.) Argumentationen bottnar i uppfattningen att möjligheterna för

mänsklig samvaro och utveckling riskerar att hämmas av ett språk som förvirrar tanken ("language was made before people learned how to think", *ibid.*:136). I ett senare arbete ger Richards faktiskt en så hög prioritet åt en språklig funktionsseparering att inget mänskligt framsteg sägs vara mer avgörande:

The separation of prose from poetry, if we may so paraphrase the distinction, is no mere academic activity: There is hardly a problem outside mathematics which is not complicated by its neglect, and hardly any emotional response which is not crippled by irrelevant intrusions. No revolution in human affairs would be greater than that which a widespread observance of this distinction would bring about. (Richards 1924: 274, citerat efter Black 1948:111)

Med tanke på att distinktionen mellan referentiellt och emotivt alltså ges en så helt central plats i Ogden och Richards projekt, är det kanske oväntat att behandlingen av språkliga uttrycks emotiva funktion (som Wolf riktigt anmärkte i citatet ovan) ges en såpass fragmentarisk behandling. Författarnas egen förklaring till detta är att de framförallt önskar inskräpa skiljelinjen genom att utgå från hur språket används referentiellt, "okomplicerat av emotionella störningar":

[...] besides this referential use which for all reflective, intellectual use of language should be paramount, words have other functions which may be grouped together as emotive. These can best be examined when the framework of the problem of strict statement and intellectual communication has been set up. The importance of the emotive aspects of language is not thereby minimized [...]. Many difficulties, indeed, arising through the behaviour of words in discussion, even amongst scientists, force us at an early stage to take into account these 'non-symbolic' influences. But for the analysis of the senses of 'meaning' with which we are here chiefly concerned, it is desirable to begin with the relations of thoughts, words and things as they are found in cases of reflective speech uncomplicated by emotional, diplomatic or other disturbances. (Ogden och Richards 1949 [1923]:9–10)

Medan såväl Erdmanns som Ballys teoretiska förslag om emotiv betydelse supplerar redan befintliga semantiska teorier, är alltså Ogden och Richards bok framförallt ett försök att formulera en teori om icke-emotiv, symbolisk eller referentiell betydelse, i kontrast till vilken därefter det emotiva skall avteckna sig. Genom denna arbetsgång får också i deras framställning emotiv betydelse karaktären av ett supplement, en restpost vilken först läggs åt sidan i syfte att göra reda för det som uppfattas som den centrala språkliga funktionen.

Utgångspunkten för Ogden och Richards är alltså att ordens betydelse framgår av deras referentiella funktion (i ”intellektuell kommunikation”). Det är genom att utreda relationen mellan ett ord och de ”ting” vilka ordet kan användas för att beteckna som författarna önskar besvara frågan om vad betydelse betyder. En ofta reproducerad triangelfigur ges för att åskådliggöra problemställningen (ibid.:11; se figur 2).

[se tryckt avhandling]

FIGUR 2. *Ogden och Richards illustration av språkets symboliska funktion.*

I denna figur visas hur ordet (symbolen) inte står i en direkt relation till tinget (referenten), utan förmedlas genom en akt av referens. För Ogden och Richards ligger det i den triangulära gestaltningen av betydelse en polemisk udd mot teorier vilka enligt författarna förhålls av ”the primitive idea that Words and Things are related by some magic bond” (ibid.:47). Såväl Freges som Saussures semantik kritiseras för vad författarna menar vara en otillräcklig förståelse av relationen mellan ord och ting, framförallt genom att deras teorier inte fokuserar de psykologiska mekanismer som gör denna relation möjlig (ibid.: 88–89, respektive 4). Ogden och Richards förklaring av hur ord kan referera till en yttre verklighet presenteras som en vetenskaplig avmytologisering av tidigare semantiska vidskepligheter.

De två nyckelbegreppen i Ogden och Richards teori om betydelse och referens (såsom den framförallt presenteras i bokens tredje kapitel), är *sign-situations* och *engram*. Belysande är deras genomgång av hur betydelsen formas för ordet *match*, ’tändsticka’ (ibid.:52f.). För att förstå hur detta ord kan referera till ting i en yttre verklighet är det inte

nödvändigt att anta vare sig en sfär av logiska begrepp (som Frege) eller ett abstrakt teckensystem (som Saussure). Bästa utgångspunkten är istället, menar författarna, om vi tänker på de konkreta situationer i vilka ett barn möter tändstickor i funktion, och situationer när detta sker tillsammans med att ordet *tändsticka* yttras. Det är i dessa teckensituationer som tändstickan blir ett stimulus vilket barnet förbinder med ordet *tändsticka*, och omvänt att ordet blir ett stimulus vilket barnet förbinder med tinget tändsticka. De minnesspår, eller de mentala avtryck, som författarna antar att sådana teckensituationer ger, betecknas *engram*. Dessa engram garanterar att ordet kan förbindas med samma slags ting också utanför den upprinnliga teckensituationen (om exempelvis barnet ombeds att gå till affären och köpa tändstickor):

The effects upon the organism due to any sign, which may be any stimulus from without, or any process taking place within, depend upon the past history of the organism [...]. Thus when we strike a match, the movements we make and the sound of the scrape are present stimuli. But the excitation which results is different from what it would be had we never struck matches before. Past strikings have left, in our organization, engrams, residual traces, which help to determinate what mental process will be. For instance, this mental process is among other things an awareness that we are striking a *match*. (Ogden och Richards 1949 [1923]:52)

Detta resonemang förklarar varför Ogden och Richards i triangelfiguren noterar att de relationer som förbinder referensen med symbolen och referenten är kausala. Referensakten, eller möjligheterna att utföra en referentiell handling, antas vara orsakade eller naturligt framkallade i och genom organismens tidigare möten med stimuli i form av ord och ting i teckensituationer. Denna förklaring av betydelse påminner, vilket Wolf (1998) visar i sin analys av teorin, om resonemang som utvecklats i tidig behaviorism (Watson 1914), och det är tankegångar vilka återkommer hos Stevensons (1944) och hos Osgood et al. (1957) vilka behandlas senare i avhandlingen (se avsnitt 3.1.2 respektive kapitel 4).

Wolf uttrycker i sin utvärdering av författarnas semantiska teori dels sin uppskattning över projektet att frigöra språkbeskrivningen från ”det magiska bandet mellan ord och ting”, dels sin besvikelse över att detta band endast ersätts av ett nytt band som är oåtkomligt för den vetenskapliga beskrivningen, nämligen bandet mellan ordet och organismens tidigare erfarenheter:

In sum, the problem of the central theory of *The Meaning of Meaning* is to attempt to fulfil the promise of exploding the myth of the magic bond

between word and thing by simply displacing the bond, but without exorcising the magic. The only difference is that we must now conceive of an essentially magic bond between word-stimulus and the past history of the organism. (Wolf 1998:99)

Jag skall återkomma till Ogden och Richards resonemang om tecken-situationer och engram i ett senare avsnitt där temat om språket och världen skall diskuteras (2.2.3). Nu är frågan hur denna referentiella semantik förhåller sig till förslaget om emotiv betydelse.

Ett svar är att den referentiella funktionen, såsom den förklaras av antagna engram vilka uppkommit i vissa teckensituationer, används för att negativt definiera språkliga uttrycks funktion. Den emotiva funktionen är vad som blir över när den referentiella urskiljts. Den emotiva funktionen framställs dessutom som en enklare uppgift för analysen då det problem som sysselsatt författarna – språkets relation till en yttre verklighet – inte tycks vara relevant när det endast gäller hur ord används för att ”uttrycka och väcka känslor och attityder”:

The symbolic use of words is *statement*; the recording, the support, the organisation and the communication of references. The emotive use of words is a more simple matter, it is the use of words to express or excite feelings and attitudes. It is probably more primitive. (Ogden och Richards 1949 [1923]:149)

Ett ord eller uttryck har enligt författarna visserligen ofta samtidigt båda funktionerna, men de exempel som ges avser att visa hur en av funktionerna kan överväga. Som exempel på språkliga uttryck med företrädesvis referentiell funktion ges orden *dog*, *Napoleon*, och *red* och satsen ”The height of the Eiffel Tower is 900 feet”. Mot detta ställs ord som *good* och *beautiful*, *hurrah* och de metaforiska satserna ”Man is a worm” och ”Poetry is a spirit” (ibid.:125, 141 och 149).

I bokens sista kapitel finns ansatser att koppla resonemanget om språkliga uttrycks emotiva funktion till teorin om referens. Författarna tänker sig här att ett ords fulla betydelse inte kan förklaras med hänvisning till hur ordet förknippats med ting i teckensituationer. Istället införs idén om en dubbel teckensituation. Den ena av ordets teckensituationer låter sig tolkas referentiellt, medan den andra samtidigt istället förknippar ordet med känslor, attityder, stämningar, intressen, syften och begär:

Besides symbolizing a reference, our words are signs of emotions, attitudes, moods, the temper, interest or set of mind in which the references occur. They are signs in this fashion because they are grouped with these

attitudes and interests in certain looser and tighter contexts. Thus, in speaking a sentence we are giving rise to, as in hearing it we are confronted by, at least two sign-situations. One is interpreted from symbols to reference and so to referent; the other is interpreted from verbal signs to the attitude, mood, interest, purpose, desire, and so forth of the speaker, and thence to the situation, circumstances and conditions in which the utterance is made. (Ogden och Richards 1949 [1923]:223)

En rimlig konsekvens av detta – även om författarna inte uttryckligen formulerar det så – är att språkbrukares tidigare erfarenheter av hur ord används i dubbla teckensituationer också antas ge upphov till dubbla engram, där ett engram möjliggör en stabil referens, medan det andra möjliggör en kommunikation av emotiva betydelseaspekter. Dessa affektiva engram skulle i så fall motsvara vad Urban betecknar som ”survivals of former judgements-feelings” (Urban 1909: 133, citerat efter Ogden och Richards 1949 [1923]:199).

Vilka metodiska riktlinjer ger då Ogden och Richards för analysen av huruvida ett språkligt uttryck i en text har en framträdande emotiv funktion eller inte? Ur olika partier av boken kan, som jag förstår det, två olika strategier utläsas, den ena till sin karaktär mer psykologisk, den andra mer logisk.

Det första – mer psykologiskt orienterade – metodiska förslaget gäller en ”experimentell eller fysiologisk” testmetod. Författarna ställer sig tveksamma till om samtida testmöjligheter skulle kunna vara konstruktiva, men deklarerar att den slutgiltiga lösningen av problemet förmodligen endast kan komma till stånd med en sådan metod. Idealet skulle alltså vara att komma bakom talares uppfattningar om vilka ord som är ”emotivt aktiva”, och nå något slags oberoende objektiv avläsning av olika typer av minnesspår, eller av olika typer av reaktioner:

The recognition that many of the most popular subjects of discussion are infested with symbolically blank but emotively active words of this kind is a necessary preliminary to the extension of scientific method to these questions. Another is some technique by which to ascertain which words are of this nature and on what occasions. Whether experimental and physiological methods can at present yield any result may be doubted, but the ultimate settlement of the matter can hardly be expected until tests in some way independent of the opinion of the speaker are obtained. (Ogden och Richards 1949 [1923]:125–126)

Förutsättningarna för etablerandet av denna typ av metod kompliceras dock av att Ogden och Richards i bokens sista kapitel särskiljer tre olika emotiva funktioner: 1) uttrycket för attityd till lyssnaren, 2) uttrycket för attityd till referenten och 3) framkallandet av avsedda effekter

(ibid.:224–227). I detta sammanhang räknar alltså författarna med att ett ord ibland kan uttrycka en emotiv attityd (till lyssnaren eller till referenten), utan att denna attityd för den skull också framkallas hos lyssnaren, och vice versa att samma ord i andra sammanhang kan användas för att framkalla en emotiv effekt utan att detta ord för den skull svarar mot en liknande emotiv attityd hos talaren. Redan detta antagande om hur såväl talarens emotiva attityd som lyssnarens emotiva reaktion varierar med olika sammanhang, ställer författarnas hypotetiska ”fysiologiska eller experimentella” testmetod inför stora utmaningar.

Det andra – mer logiskt orienterade – metodiska förslaget utgår från frågan huruvida det är relevant att fråga om ett yttrande där ordet ingår är sant eller falskt. Om frågan är irrelevant är yttrandet (och något av dess ord) emotivt:

So far as words are used emotively no question as to their truth in the strict sense can directly arise. (Ogden och Richards 1949 [1923]:150)

The best test of whether our use of words is essentially symbolic or emotive is the question – ”Is this true or false in the ordinary strict scientific sense?” Is this question relevant then the use is symbolic, if it is clearly irrelevant then we have an emotive utterance. (Ibid.)

Författarna inskräper att tillämpningen av detta test kan falla av två anledningar. För det första finns det personer som finner frågan relevant för alla yttranden; de saknar förmågan att göra distinktionen. För det andra kan (också för andra personer) ett problem uppstå som beror på att adjektivet *sant* kan få olika emotiva funktioner, vilka måste undvikas. Det är av denna anledning som sanning i citatet ovan kvalificeras av ”in the ordinary scientific sense”.

En komplikation av annat slag som påverkar detta testförfarande har att göra med något som uppmärksammas först i bokens sista kapitel: Många olika slags yttranden eller talhandlingar har inte referentiell funktion, och är därför betydelselösa i författarnas mening, utan att detta nödvändigtvis beror på den emotiva funktionen hos något av de ingående orden. Som exempel nämns utrop, eder, befallningar, hot och frågor (ibid.:234–235). När det tidigare i boken talas om *hund* som ett ord med referentiell funktion, och *hurra* som ett ord med emotiv funktion, är det uppenbart att exemplen implicerar olika talhandlingar. För ordet *hund* föreställer vi oss kanske ordet skrivet som en zoologisk etikettering, för vilket frågan om sant eller falskt har relevans. Men om vi istället skriver ordet på en varningsskylt, på en önskelista, i ett förbud eller använder det som ett skällsord är inte längre frågan om sanning på

samma sätt relevant. För ordet *hurra* föreställer vi oss kanske att det används av fyrfalt hurrande människor, men vi kunde istället tänka oss att peka ut detta hurrande och (med en metaspråklig användning av ordet) yttra *detta är fyra hurra*, ett yttrande för vilket frågan om sanning skulle ha en annan relevans.

De två olika metodiska förslagen, som vi kan kalla *effektkriteriet* respektive *verifierbarhetskriteriet*, återkommer mer utarbetade i andra författares teoretiska förslag om emotiv betydelse. I nästa kapitel skall visas hur inom filosofisk värdeteori Stevenson (1944) utvecklar effektkriteriet (se avsnitt 3.1.2), medan Ayer (1946 [1936]) tar fasta på verifierbarhetskriteriet (se avsnitt 3.1.1). Men dessförinnan skall i detta kapitel några teman diskuteras vilka förefaller vara centrala i konstruktionen av begreppet emotiv betydelse, såsom vi följt denna begreppsbyggnad i Erdmanns, Ballys samt Ogden och Richards arbeten.

2.2. Diskussion

I konstruktionen av begreppet emotiv betydelse, så som vi följt det i och genom teoretiska förslag i tidig europeisk semantik, är många intressen och förhoppningar sammanvävda. Gemensamt för de olika förslagen är att de söker etablera betydelse som något som på ett förutsägbart sätt framkallas när lyssnare hör ord och därför kan beskrivas tidlöst. Ett andra gemensamt mål är att lokalisera betydelse till individens hjärna. Ett tredje är att först och främst beskriva betydelse som något som speglar objekt i verkligheten.

Dessa tre teman – som rör tid, hjärna och verklighet – skall diskuteras i det följande. För att visa på alternativa möjligheter att förstå hur betydelse skapas, kommer jag i diskussionen också att ta upp några andra teoretiska ansatser.

2.2.1. Språket och tiden

De tre teoretiska förslag som presenterats i föregående avsnitt tycks alla återspegla en fascination inför frågan om hur betydelse kan skapas av språkliga former om och om igen, i ständigt växlande situationer. Vi möter frågan exempelvis som en förundran över hur jurister tolkar lagtexter (Erdmann), hur vi förstår varandra i vardagliga situationer (Bally), och hur vi läser poesi (Ogden och Richards). Detta intresse för vad som möjliggör kommunikation och erfarenhet av ömsesidig

förståelse, skulle kunna ringas in som ett intresse för hur språket fungerar i tiden.

I de olika resonemang som utvecklas kring detta tema formas några centrala metaforer: betydelse kan, enligt de teorier som presenterats, skapas genom att de ord som används metaforiskt kan sägas ha olika ton (Erdmann), olika *valeur* (Bally), eller genom att orden redan tidigare gjort olika avtryck – olika *engram* – i språkbrukarens hjärna (Ogden och Richards). Ett gemensamt drag för dessa olika termer och metaforer är att betydelsen av vad som sägs eller skrivs antas springa ur de enskilda ordens betydelse, vilket alltså formuleras som att det är de olika ordens ton, *valeur*, eller *engram* (tillsammans med vissa regler för ordens kombination), som möjliggör förståelsen av den oändliga mängden möjliga kombinationer av dessa ord.

Den grundläggande principen för detta sätt att beskriva hur betydelse skapas kallas ofta kompositionalitetsprincipen och skulle kunna formuleras: ”The meaning of an expression is a function of the meaning of its parts” (Cann 1993:3, som anger att principen vanligen attribueras till Frege). Formandet av ett begrepp emotiv betydelse följer härvid en enkel logik: eftersom betydelsen av ett yttrande kan vara evaluerande, bör denna evaluering kunna härledas ur betydelsen av någon eller några av yttrandets delar – orden med emotiv betydelse. Utmärkande för den syn på kompositionalitet som utvecklas av de förslag om emotiv betydelse som presenterats i detta kapitel, är att principen betraktas som en psykologisk realitet. Vissa ord, eller lexikaliserade fraser, gör yttranden evaluerande genom de emotiva effekter som de tänks utlösa hos läsaren eller lyssnaren.

I det följande skall jag utifrån Erdmanns teoretiska förslag om emotiv betydelse diskutera hur denna kompositionalitet innebär en slags detemporalisering av betydelseskapandet. Därefter skall visas hur en mindre känd uppsats i samma bok – om det språkliga uttryckets flertydighet och vaghet (Erdmann 1922 [1900]:1–65) – tycks öppna för en syn på betydelseskapandet som något som sker i tiden utan att vara determinerat av betydelse som på förhand kan tillskrivas enskilda lexikala former.

När Erdmann introducerar begreppet *Gefühlswert* gör han det i en passage som metaforiskt framställer ett ords föregivna olika typer av betydelse som olika toner och övertoner (Erdmann 1922:107; se avsnitt 2.1.1). Denna tonmetaforik blir senare ett konventionellt inslag i framställningar om emotiv betydelse. Så kan till exempel Ullman (1957:99–103) använda termer som *emotive tone*, *emotive overtones*, *emotive undertones*, *emotive harmonics* etc., utan att för den skull avse att göra någon skillnad mellan ordets emotiva toner, under- respektive

övertoner. För Erdmann är emellertid tonmetaforiken en väsentlig och strukturerande dimension av betydelse teorin.

De två betydelseaspekter som i Erdmanns teoretiska förslag supplerar det begreppsliga innehållet av ett ord – *Gefühlswert* och *Nebensinn* – sägs båda vara ordets övertoner, vilket tycks underförstått att det ordets begreppsliga innehåll skall liknas vid ordets grundton. Metaforiken förbereds först genom att det om dessa ”halvt omedvetna sidoföreställningar” heter att de ”endast tyst vibrerar med”, och blir sedan explicit i formuleringen om ”dessa övertoner som ovillkorligen klingar med när ett ord ljuder”.

Bakgrunden till Erdmanns tonmetaforik är de föregående femtio årens uppmärksammade framsteg inom akustisk forskning. I en serie arbeten hade Helmholtz, en framstående tysk naturvetenskapsman, formulerat en teori om hur övertoner konstituerar klangen av exempelvis olika röster och musikinstrument. I en av sina populärvetenskapliga föreläsningar vänder sig Helmholtz till sina åhörare på ett sätt som har paralleller med Erdmanns introduktion av *Gefühlswert*, och hävdar angående övertoner följande:

Probably few or none of those present, however frequently they may have heard or performed music, and however fine may be their musical ear, have hitherto perceived the existence of any such tones, although, according to my representations, they must be always and continuously present. In fact, a peculiar act of attention is requisite in order to hear them, and unless we know how to perform this act the tones remain concealed. (Helmholtz 1893:81)

Trots att den som lyssnar till exempelvis tonen från en basfiolssträng är omedveten om de övertoner som akustiskt utmärker instrumentets klang, kan enligt Helmholtz en akustisk och matematiskt exakt beskrivning i termer av grundton och övertoner förklara vad som orsakar upplevelsen av dess speciella klang. Erdmanns förslag är att också skillnader mellan betydelsen hos olika ord skulle kunna ges en liknande beskrivning, om än kanske inte lika exakt, och att en sådan beskrivning – liksom den akustiska teorin – kräver att komplexa helheter (klangen av ett visst musikinstrument, eller betydelsen av ett ord) upplöses i delaspekter (grundton och olika övertoner, respektive olika typer av betydelse). Liksom övertonerna i Helmholtz akustiska teori står i en kausal relation till svängningar i lyssnarens hörselorgan och upplevelsen av klang, beskrivs betydelse av Erdmanns i termer av ”verkningar” (”Wirkungen”), eller ”reaktioner” (”reaktiven Gefühle und Stimmungen”), som något ordet ”ovillkorligt utlöser i oss” (”unwillkürlich in uns ausgelöst”), eller ”genererar” (”erzeugt”).

I den kausala förståelse av perception som Erdmanns metaforik inbegriper spelar tidsaspekten en helt försumbar roll, eftersom lyssnaren antas vara en helt passiv mottagare av sinnesintryck. Den betydelse en lyssnare utvinnet ur ord framställs som determinerad av ordens betydelse. I den passage där Erdmann introducerar och definierar *Gefühlswert* och *Nebensinn* är kausaliteten så absolut att texten kringgår den annars vanliga uppfattningen att orsak i tiden föregår verkan. Själva föreställningarna sägs nämligen vibrera redan när ett ord ljuder, det vill säga redan innan de uppfattats av lyssnaren:

Alle diese Werte aber, die sich eng mit der Sprache verketten, diese halb unbewußten und nur leise mitschwingenden Nebenvorstellungen, diese Obertöne, die unwillkürlich mit anklängen, wenn ein Wort ertönt, gehören natürlich ebenso zur Bedeutung des Wortes, wie der begriffliche Inhalt, den es bezeichnet. Sie sind ein unentbehrliches Mittel des sprachlichen Ausdrucks, auf dem alle feineren Wirkungen des Stils beruhen. (Erdmann 1922 [1900]:107)¹

Samma detemporalisering är ett utmärkande drag i Helmholtzs teori: eftersom toner och övertoner fungerar naturlagsmässigt med matematisk exakthet spelar det en underordnad roll var i kedjan av kausala samband som de lokaliseras, som en egenskap hos den sträng som kommer i svängning, som svängningar i luften, som svängningar i lyssnarens hörselorgan eller som upplevelser av strängens klang. Dock gör Helmholtz den reservationen (i citatet ovan) att den som upplever strängens klang förmodligen inte är medveten om att klangen är orsakad av grundtonen tillsammans med övertoner. Helmholtz behöver emellertid inte bekymra sig över brister ifråga om denna sorts musikalitet, eller huruvida olika personer tycker sig höra olika övertoner, eftersom han kan stödja sin teori på empiriska undersökningar som är oberoende av lyssnarens upplevelse av klang, t.ex. av hur en viss klang sätter olika pianosträngar i svängning.

När Erdmann hävdar att de semantiska övertonerna alltid åtföljer användningen av ett ord ("de klingar ovillkorligt") men samtidigt medger att de är svåra att bli varse ("de vibrerar endast tyst med"), är detta ett betydligt större problem för hans teori, eftersom han saknar möjligheter att göra några empiriska experiment motsvarande Helm-

---

¹ Alla dessa värden som är nära förbundna med språket, dessa halvt omedvetna sidoföreställningar som endast tyst svänger med, dessa övertoner som ovillkorligen klingar med när ett ord ljuder, de hör självklart också till ordets betydelse, i samma grad som det begreppsliga innehåll vilket ordet betecknar. De är det språkliga uttryckets oundgängliga medel vad gäller stilens alla finare effekter.

holtzs. Istället måste han, som visats i tidigare avsnitt, förlita sig på en ”allmän språkkänsla” i fråga om dessa övertoner, trots att det finns språkbrukare som ”inte har öron att höra dem med, och förnekar att de överhuvudtaget existerar” (Erdmann 1922 [1900]:115).

Vi lämnar nu Erdmanns uppsats om *Gefühlswert*. En öppning för ett annat sätt att betrakta språklig betydelse finns i den uppsats som inleder *Die Bedeutung des Wortes*. Denna uppsats är mindre ryktbar än den som introducerar *Gefühlswert*, men har uppmärksammats under senare år av forskare som pekat på beröringspunkter till nutida betydelseteorier vilka utnyttjar begrepp som *prototype* (Geeraerts 1988: 677) och *frame* (Nerlich 1992:102). Att denna uppsats ger en annan bild av hur betydelse skapas än uppsatsen om *Gefühlswert*, är en iakttagelse jag inte funnit hos andra kommentatorer. Det är inte aktuellt att här presentera uppsatsen i sin helhet, utan endast att lyfta fram några resonemang vilka kan fungera som kontrast vad gäller temat om språket och tiden.

Erdmann inleder uppsatsen med en diskussion av det krav som han menar logiken ställer: att ord skall kunna beteckna begrepp som uppvisar ”otvetydiga, klara gränser” och ha ”ett bestämt innehåll och omfång”. Erdmanns slutsats är att språket visserligen så långt det är möjligt måste kunna tjäna som ett redskap för logiken, men att detta logikens krav inte kan läggas till grund för en teori om hur språket faktiskt fungerar:

Man sagt: Worte sind zeichen für Begriffe. Richtiger ist es wohl zu behaupten, daß Worte a u c h als Zeichen für Begriffe dienen müssen. Denn welche Theorien über Wesen, Bedeutung und Entstehung der Begriffe man auch vertreten mag: vom Standpunkt der Logik wird man immer fordern müssen, daß sie eine unzweideutige, klare Grenze aufweisen, daß sie einen bestimmten Inhalt in Umfang haben. Und Begriffe dieser Art werden durch Worte nicht ohne weiteres bezeichnet. Worte sind vielmehr im allgemeinen Zeichen für ziemlich unbestimmte Komplexe von Vorstellungen, die in mehr oder minder loser Weise zusammenhängen. (Erdmann 1922 [1900]: 4–5)¹

---

¹ Man säger: Ord är tecken för begrepp. Riktigare är det väl att hävda att ord o c k s å måste tjäna som tecken för begrepp. Ty oavsett vilka teorier om begreppens väsen, betydelse och uppkomst som man än skulle vilja ansluta sig till: från logikens ståndpunkt kommer man alltid att fordra att begreppen uppvisar en entydig och klar gräns och har ett bestämt innehåll och omfång. Och begrepp av detta slag blir inte utan vidare betecknade av ord. Ord är tvärtom i allmänhet tecken för tämligen obestämda komplex av föreställningar, vilka hänger samman på mer eller mindre löst sätt.

Medan Erdmann i uppsatsen om *Gefühlswert* kan sägas pröva vad som rimligen måste komplettera en strikt extensionellt definierad betydelse, avvisas här en sådan utgångspunkt. Istället prövas möjligheten att beskriva ordets betydelse på ett mer flexibelt sätt som inte kräver några dylika suppleringar. Orden fungerar nämligen i regel, menar Erdmann här, som ”tecken för tämligen obestämda komplex av föreställningar, vilka hänger samman på mer eller mindre löst sätt”.

Den position Erdmann intar kan belysas av hans analys av ordet *Deutsche(r)* (substantivet ’tysk’) (ibid.:3–7). En extensionell avgränsning av ordbetydelsen – ett utpekande av de personer om vilka det är relevant att säga att de är tyskar – kan i förstone förefalla förhållandevis enkel. Men, argumenterar Erdmann, för en sådan uppgift saknas objektiva kriterier. Om vi utgår från en prototypisk föreställning (”ein konstruierter Normaltypus”), skulle de flesta personer som kallar sig själva tyskar framstå som avvikande. Om vi utgår från kriterier som tyskt medborgarskap, tyska som modersmål eller tysk härstamning, är problemet dels att kriteriernas tolkning leder vidare till nya definitionsproblem, dels att tillämpningen kommer att utfalla i alla upptänkliga kombinationer av medborgarskap och språklig respektive etnisk bakgrund. Och vem vill, frågar Erdmann retoriskt, ifrågasätta till exempel tysktalande judar rätten att kalla sig tyskar. Erdmanns slutsats är att ordet inte kan relateras till ett enda ”logiskt” eller extensionellt avgränsat begreppsligt innehåll, inte heller till tre begrepp, utan att man måste räkna med att ordet används för att beteckna ett helt obestämt antal begrepp som är sinsemellan överlappande (jämför Wittgenstein 1958 [1953]:§ 66):

Und so ist die Zahl der übereinanderlagernden Begriffe, die alle durch das nämliche Wort *Deutscher* bezeichnet werden, ganz unbestimmt groß. (Erdmann 1922 [1900]:7)¹

Utifrån denna uppfattning om hur ordbetydelse kan vara strukturerad kan den betydelse som skapas inte sägas vara determinerad av de abstrakta detemporaliserade betydelserna för enskilda former. De som talar och skriver framställs istället i denna uppsats, såsom skall visas i det följande, som aktiva i betydelseskapandet, för vilket språket fungerar som en flexibel resurs eller potential.

Om ord i allmänhet har denna multipla och vaga betydelse, hur är då ömsesidig förståelse överhuvudtaget möjlig, frågar sig Erdmann

---

¹ Och därför är antalet överlappande begrepp, vilka alla således betecknas av ordet *Deutscher*, helt obestämt stort.

(ibid.:42–43). Det svar som ges i denna uppsats utnyttjar inte detemporaliserande förklaringar i termer av ords kausala effekter, verkningar eller reaktioner. Istället ges ett svar som liknar betydelseskapande vid ett i tiden pågående gissningsarbete, vilket understöds av en grundläggande vilja till förståelse:

Insofern heißt "Worte verstehen" soviel wie: ihren Sinn aus dem Zusammenhang erschließen oder erraten. Und dazu bedarf es immer eines gewissen Entgegenkommens: man muß die Ausführungen eines Redners oder Autors auch in seinem Geiste verstehen w o l l e n. (Erdmann 1922 [1900]:44)¹

Möjligheten att förstå vilken betydelse som avses med ett ord antas i denna uppsats bero på den språkliga kontexten. Ordens betydelser är, som Erdmann uttrycker det, begränsade av varandra. Den semantik som här utvecklas prioriterar alltså inte en kompositionalitetsprincip på samma sätt som semantiken i uppsatsen om *Gefühlswert*, utan ordens betydelse antas vara avhängiga de olika helheter till vars konstruktion de bidrar:

Die Wortbedeutungen bedingen sich gegenseitig und schränken einander ein. Und es ist ebenso richtig zu sagen, daß der Sinn der gebrauchten einzelnen Ausdrücke vom Sinn des ganzen Satzes abhängig sei, wie daß der Sinn des Satzes von der Bedeutung der gebrauchten Worte abhängt. (Erdmann 1922 [1900]:42–44)²

Ett annat sammanhang som framhålls som viktigt är den situation i vilket yttrandet fälls, eller som Erdmann formulerar det, "från vilken person i vilka yttre omständigheter som ordet blir brukat". Likaså framhålls vikten av att ordbetydelse förstås i relation till den kultur av vilken språket är en del. Ett ord som *Operation* kommer, menar Erdmann, i regel att skilja sig betydelsemässigt mellan den medicinska, den militära och matematiska användningen (ibid.:43).

Det finns ingenting i denna uppsats som tyder på att ord som kan användas för att uttrycka evalueringar eller känslor skulle kräva en beskrivning som skiljer sig från vad som i uppsatsen sägs om betydelse i

---

¹ "Att förstå ord" innebär därför detta: att sluta sig till eller gissa deras betydelse ur sammanhanget. Och dessutom behövs alltid ett visst tillmötesgående: man måste v i l j a förstå andan i det en talare eller skribent gör.

² Betydelsen av [textens] ord villkorar och inskränker varandra ömsesidigt. Och det är därför lika riktigt att säga att betydelsen av de ord som används är avhängiga betydelsen av hela satsen, som det är att säga att satsens betydelse är avhängig betydelsen av de ord som används.

allmänhet. Utifrån det perspektiv som anläggs i denna uppsats är det därför naturligt att ifrågasätta de analyser i termer av *Gefühlswert* som genomförs i den fjärde uppsatsen. Vi kan till exempel återknyta till Erdmanns analys av orden *Aas* 'as', *kadaverhorsam* '(ordagrant) kadaverlydig', *Glimmenstengel* 'glödpinne' samt *lügen* 'ljuga'. Ur det perspektiv som Erdmann argumenterar för i uppsatsen om ordens mångtydighet ligger det närmare tillhands att förstå också de betydelser vilka kan skapas av dessa ord som något kontextberoende, och inte som något orden "ovillkorligt utlöser i oss". En analys i linje med denna uppsats skulle kunna uttryckas på följande sätt: Ordet *Aas* uttrycker ilska eller ogillande när det används för att svära över någon, eller förbanna någon. Ordet *kadavergehorsam* är ett förolämpande ord när det används i en förolämpning. Ordet *Glimmenstengel* är ett skämtsamt ord när det används i ett skämt. Ordet *lügen* uttrycker en negativ evaluering när det används evaluerande. Med dessa tentativa omformuleringar av Erdmanns analys betraktas betydelsen som grundad i vad som händer i tiden: i svärandet, förolämpandet, skämtandet, evaluerandet, och inte som direkt härledbar ur en detemporaliserad emotiv betydelse hos de språkliga formerna.

Att svära över någon, för att hålla sig till det första exemplet, kan utifrån detta synsätt således inte beskrivas endast som användningen av ett ord med en viss antagen negativ emotiv betydelse, exempelvis *Aas*. Istället skulle möjligheten kunna prövas – om vi nu lämnar Erdmanns uppsatser – att beskriva svärandet som en språkhandling vilken kan kännas igen som en svordom också på andra sätt än just genom förekomsten av vissa ord, och att ett svärord uppfattas som ett svärord genom att det typiskt förekommer i ett sammanhang som också utmärks av dessa andra drag. Det kan vara fråga om andra språkliga drag – exempelvis prosodiska och grammatiska – liksom vissa typiska situationer. Inget av de drag som en analys skulle kunna identifiera som typiska för svärandet, behöver i sig vara vare sig nödvändigt eller tillräckligt, eftersom betydelsen av var och en av dessa drag kan antas vara avhängig av den helhet vilken de bidrar till att konstruera.

Mot tendensen i förslag om emotiv betydelse att detemporalisera betydelseskapandet som effekter av en på förhand given betydelse har här (utifrån Erdmanns uppsats om ordens vaga och multipla betydelse) skisserats ett perspektiv som istället betonar hur ordbetydelse är en öppen potential för språkbrukare betydelseskapande. I ett senare avsnitt kommer avhandlingen att återknyta till denna alternativa tematisering av språket och tiden (avsnitt 6.2.1).

2.2.2. Språket och hjärnan

I föregående avsnitt diskuterades hur teoretiska förslag om emotiv betydelse härleder betydelseskapandet ur de betydelser som antas vara på förhand länkade till enskilda ord. I detta avsnitt skall jag fokusera hur teorierna förlägger denna länkning mellan form och betydelse till språkbrukarnas hjärnor. Hur detta teoretiseras i Erdmanns förslag har redan behandlats i analysen av hur Erdmann antar att orden – som toner och övertoner – väcker mentala föreställningar och känslor. Problemet som uppehåller Ogden och Richards är hur denna länkning uppstår i varje individ, och deras svar är som bekant att detta sker genom tidiga betingningar, vilket garanterar att en fortsatt stabil betydelse förknippas med ordet. I Ballys teori riktas intresset istället mot hur länkningen mellan form och betydelse är mentalt strukturerad.

Den gemensamma utgångspunkten, det vill säga att betydelse framförallt skapas i individers hjärnor, skall i det följande diskuteras utifrån den värdemetaforik (*valeur*) som Bally utnyttjar. Som ett möjligt alternativ skall jag visa hur Saussure använder samma metaforik utan att grunda beskrivningen av betydelseskapandet i antaganden om individers neurologiska eller kognitiva resurser.

Först skall kort visas hur Richards i ett senare verk – *Principles of Literary Criticism* (1926 [1924]:89) – konkret illustrerar sin syn på hur betydelse är mentalt strukturerad. Illustrationen (figur 3) visar hur ögat tänks avläsa orden i en diktstrof (överst), och hur synintrycken från respektive ord förbinds med olika slag av betydelse. Utan att gå in på illustrationens detaljer kan man urskilja de typer av betydelse som också *The Meaning of Meaning* stipulerar: den referentiella betydelsen (iv), och den emotiva betydelsen (här uppdelad i emotioner och attityder, v respektive vi) (jfr avsnitt 2.1.3).

Richards poängterar att figuren inte skall uppfattas som en bild av nervsystemet och att därför inga spatiala eller temporala relationer skall läsas in. Den inbördes ordningsföljden av olika slag av betydelse är alltså likgiltig. Vad figuren gör, enligt Richards, är att ge en ”representation of states of affairs which otherwise tend to remain indistinct and confused” (1926 [1924]:90). Olika slag av betydelse för de respektive orden tänks alltså motsvara olika mentala processer, olika ”state of affairs” vilka (om än förbundna med vissa linjer i figuren) i princip är åtskilda. Sjuttiofem år senare är det naturligtvis lätt att slås av vilken tilltro som inom denna behavioristiskt influerade semantik kunde sättas till möjligheterna att förankra en kompositionell semantik i en beskrivning av människans kognition, eller rent av neurologi – trots försäkringen om att denna figur inte utgör en sådan. Genom sin

gestaltning tydliggör figuren en inre logik i konstruktionen av begreppet emotiv betydelse vilken kan formuleras som följer: betydelsen av ett yttrande, eller en diktstrof, bör i lyssnaren eller läsaren ha ett korrelerat i mentala processer. Det finns både kognitiva och emotiva mentala processer ("känslor och tankar"), och det verkar därför rimligt att betydelse kan vara av dessa två olika slag.

[se tryckt avhandling]

FIGUR 3. *Richards illustration av hur betydelse skapas vid läsning av diktstrof (från Richards 1926 [1924]:89).*

Ballys teoretiska förslag om emotiv betydelse i *Traité de stylistique française* (1909) verkar (såsom det återges i Taylors referat 1981:20–41) i sina huvudlinjer vara disponerat efter denna logik. Utgångspunkten är att språket är "gjort för att kommunicera vad vi tänker". Antagandet om "tänkandet" är att detta till sin natur har såväl en intellektuell som en affektiv dimension, och slutsatsen är att språket därför bör ha språkliga tecken med såväl intellektuell som affektiv dominant (se avsnitt 2.1.2).

Det utmärkande för Ballys teoretiska förslag är, som visades tidigare, att tecken med dominant affektiv eller expressiv betydelse bäst urskiljs i kontrast till andra tecken som saknar denna emotiva betydelse, men

däremot har samma (eller liknande) intellektuella eller kognitiva betydelse:

A sign which becomes part of the language obeys the law which Saussure claims to be at the base of every system of signs: the law of opposition. The sign is understood and perceived not on its own but in relation to the other signs of the system. There is, in particular, a constant opposition, in the minds of the speakers, between what is expressive and what is not. (Bally 1952 [1913]:96, citerat efter Taylor 1981:31)

Detta beror på att Bally, till skillnad från Richards ovan, föreställer sig tecknens mentala strukturering som kluster av betydelsemässigt relaterade ord, vars inbördes skillnader han betecknar som oppositioner, eller – med Saussures begrepp – som *valeur* (se t.ex. Bally 1908:152–153).

Gemensamt för Bally och Saussure är alltså synen på hur språkets enheter på olika nivåer, och deras potential att vara betydelsefulla, konstitueras genom relativa positioner i ett språkssystem. Beteckningen *valeur* har i Saussures *Cours* sin bakgrund i en jämförelse mellan språkligt värde och ekonomiskt värde:

För att avgöra vad ett femkronorsmynt är värt måste man veta 1. att man kan byta det mot en bestämd kvantitet av något annat, t.ex. bröd; 2. att det går att jämföra med ett liknande värde inom samma system, t.ex. en enkrona, eller med mynt från ett annat system (en dollar, etc.). (Saussure 1970 [1916]:147)

En språklig enhet kan liksom ett mynt, fortsätter Saussure, bara bestämmas ”genom konkurrensen med allt som finns utanför det”. Som exempel på ordnivå ges engelskans *sheep*, vilket liksom franskans *mouton* kan användas i betydelsen ’får’. Till skillnad från det franska ordet kan emellertid *sheep* inte användas om får som tillagad mat. Det engelska ordet har nämligen ”vid sidan om sig” ett annat ord (*mutton*) med betydelsen ’fårkött’ (ibid.: 145–149).

Trots att begreppet *valeur* alltså är centralt för såväl Ballys som Saussures teorier, finns några viktiga skillnader som är belysande för hur forandet av begreppet emotiv betydelse, skillnader som har att göra med det tema som här ringats in som frågan om språket och hjärnan. Redan i presentationen av Ballys teoretiska förslag om emotiv betydelse (avsnitt 2.1.2) noterades att Bally driver en polemik mot Saussure, som går ut på att Saussure förbisett den emotiva betydelsen hos språkliga former. Nerlich (1992:196) beskriver denna polemik som

en misstro mot abstraktionsgraden i Saussures teori. För att kunna beskriva dynamiken i hur talare i faktiska situationer också engagerar sig i ett evaluativt betydelseskapande skulle en mindre abstrakt modell, enligt Bally, vara att föredra. Jag ska försöka visa att det är möjligt att motivera den omvända ståndpunkten, nämligen att den typ av konkretion som införs med begreppet emotiv betydelse, tvärtom riskerar att leda till en mer rigid beskrivning av betydelseskapandet.

En första och avgörande skillnad mellan Ballys och Saussures teoretiska perspektiv består i att Bally utgår från ett antagande om en viss grundläggande struktur i människans kognition. Motivet för att tillämpa *valeur*begreppet för att avgränsa emotiv betydelse, är en förmodad konstant opposition i talarnas kognition, vilken beskrivs som en skillnad mellan å ena sidan det intellektuella (den kognitiva betydelsen) och å andra sidan det affektiva (den emotiva betydelsen). Saussure å sin sida betonar istället vikten av att *inte* utgå från några antaganden av denna typ, och avstår från såväl dualistiska teorier som andra möjliga teorier om hur människans hjärna är förprogrammerad att strukturera språklig form och betydelse. En sådan hållning skulle kunna motiveras metodiskt. Det är annars lätt att i språkanvändningen läsa in dimensioner som hämtats från en teori som antingen visar sig vara felaktig eller irrelevant för beskrivningen av språk. Saussures motiv är mer teoretiskt grundat: Det är, menar Saussure, genom språket, och genom språkets nätverk av *valeur*-relationer, som tänkandet får sin struktur:

För sig själv är tanken som ett dimmoln, där ingenting är avgränsat. Det finns inga på förhand existerande begrepp och ingenting är distinkt förrän språket uppträder. (Saussure 1970 [1916]:141)

Bally är inte främmande för att språket kan ha en strukturerande funktion, och nämner till exempel färgordens indelning av ett kontinuum, men denna strukturerande funktion är dock i Ballys teori förhållandevis begränsad. Vad gäller systemet för ”intellektuell” betydelse antas detta anpassa sig till det objektiva, det vill säga till yttre sakförhållanden. Vad gäller systemet för emotiv betydelse – *système expressif* – antar Bally att detta direkt länkar språklig form till emotiva mentala reaktioner. Att Bally också här använder termen *système* innebär alltså inte att detta betraktas som ett system i Saussures bemärkelse, eftersom det saknar intern struktur. Sin position i språkssystemet antas ett ord med emotiv betydelse ha endast genom att ordet alltid har ett visst, om än underordnat mått av kognitiv betydelse (Taylor 1981:28–32).

Medan Ballys program för kartläggningen av *système expressif* får karaktären av en slags psykologi som frågar sig vilka språkliga former

som väcker emotiva psykologiska processer av olika slag, definierar Saussure som bekant istället språkvetenskapen som ”en vetenskap som studerar tecknens liv inom den sociala samvaron” (Saussure 1970:40).

Saussures åsikt är alltså att värdet av en svensk krona – för att fortsätta analogin ovan – inte primärt upprätthålls genom individens uppfattning eller kunskap om detta värde. Lika lite kan värdet primärt relateras till de reaktioner som eventuellt kan registreras om man håller upp ett mynt av detta slag framför en betraktare. Kronans värde upprätthålls genom de handlingar som utförs på marknadsplatsen, i de köp, försäljningar och valutatransaktioner genom vilket myntet byts mot allehanda varor och tjänster samt mot mynt av andra slag. Detsamma gäller, menar Saussure, det nätverk av valeur-relationer mellan språkliga former på olika nivåer, som utgör språkssystemet (*langue*). Det upprätthålls genom vad språkbrukare tillsammans gör med språklig form och vad de inte gör.

Ballys omvända prioritering – av ett mentalt perspektiv framför ett socialt perspektiv – får flera konsekvenser. Det är detta perspektivskifte som får valeur-relationer i Saussures teori att framstå som något rationellt eller kunskapsmässigt, och därmed otillräckligt för beskrivningen av affektiva aspekter. Den supplerings som Bally föreslår – att vissa språkliga former är direkt länkade till mentala reaktioner – leder emellertid till ett dilemma vilket går igen också i Erdmanns och i Ogden och Richards förslag: hur skall mentala reaktioner, som till sin natur är individens privata, kunna förklara den förståelse mellan individer som språket möjliggör? Saussures svar är att det är omöjligt att nå fram till en beskrivning av tecknet ”som är socialt till sin natur”, om utgångspunkten är en sådan individualisering av betydelseskapandet (Saussure 1970 [1916]:40–41).

Bally, liksom såväl Erdmann som Ogden och Richards, tvingas ta språnget från individuell reaktion till social kommunikation med hjälp av en slags kausal förklaring, en förklaringsmodell som diskuterats redan i föregående avsnitt. I Ballys fall ges denna förklaring – i termer av ordens effekt och talarens reaktioner – inflätad i vokabulären från Saussures föreläsningar:

Linguistic symbols only have signification and only evoke an effect by virtue of a general reaction of all the elements of the language. (Bally 1909:22, citerat efter Taylor 1981:32)

Som Taylor visar (1981:32) inkorporeras här en motsägelse. Saussures nätverk av valeur-relationer är en modell för beskrivning av språklig form som sociala handlingar, vilken svårligen kan kombineras med en

beskrivning i termer av kausala effekter och reaktioner. Ballys försök att göra en sådan kombination leder i citatet ovan till det besynnerliga antagandet om ”en allmän reaktion på alla språkets element”.

I praktiken blir således valeur-relationer (eller mer specifikt paradigmatiska relationer mellan närsynonyma ord) för Bally endast ett förberedande metodiskt steg på vägen mot en identifikation av de ord som förmodas vara länkade till olika mentala emotiva reaktioner. Det avgörande kriteriet är istället huruvida ett ord väcker sådana reaktioner eller inte. Saussure behandlar de konstellationer av betydelsemässigt nära relaterade ord som Ballys metod utgår ifrån på ett helt annat sätt. Saussure (1970 [1916]:158–159) betecknar sådana ordgrupper som associativa (paradigmatiska) serier av ord där associationen ”vilar på analogi mellan innehållen”, och betonar två karakteristiska egenskaper för dessa associativa serier: att antalet ingående element för en sådan grupp är obestämt och att den inbördes ordningen mellan dessa ord likaså är obestämd.

Om man associerar *önsk-värd*, *lov-värd*, *aktnings-värd*, etc. kan man inte på förhand säga hur många ord som dyker upp i minnet eller i vilken ordning de kommer. En given term är som centrum i en konstellation, samlingspunkten för ett obestämt antal koordinerade termer. (Saussure 1970 [1916]:158)

Medan Ballys metod implicerar att språkbrukarna lagrar avgränsade grupper av närsynonyma ord vilka är strukturerade i en ordningsföljd mellan intellektuell och affektiv dominans, formulerar alltså Saussure den motsatta ståndpunkten: grupper av närsynonyma ord är inte slutna utan öppna, och deras inbördes betydelserelationer är inte fixerade utan flexibla. Vilken betydelse som skapas med ett visst ord i en viss text kan därför inte, enligt Saussure, avgöras endast utifrån potentiella associativa (paradigmatiska) relationer. Samtidigt måste man ta hänsyn till de syntagmatiska relationer som skapas i den text där ordet förekommer. Associativa (paradigmatiska) relationer och syntagmatiska relationer är två typer av relationer som alltid samspelar i denna textuella ”koordinering i rummet”.

De [dvs. de associativa och syntagmatiska relationerna] bestämmer varandra ömsesidigt. Koordinering i rummet medverkar i själva verket till att skapa associativa sammanställningar och dessa är i sin tur nödvändiga för en analys av syntagmets delar. (Saussure 1971[1916]:161)

Låt oss exemplifiera skillnaden mellan Ballys och Saussures perspektiv på ett svenskt exempel – ordet *jävel* – genom att först utgå från Ballys

fråga om mental strukturering och sedan från Saussures fråga om textuell strukturering.

Bally antar alltså att orden är mentalt strukturerade genom sin kognitiva betydelse och att vissa ord i grupper av kognitivt närsynonyma ord dessutom utmärks av en direkt länkning till en emotiv reaktion. Är *jävel* i så fall ett ord av detta senare slag? Med stor sannolikhet blir svaret – om frågan är så formulerad – jakande. Argumentet för att *jävel* är ett ord med emotiv betydelse skulle, ur Ballys perspektiv, vara att ordet hör till en stor grupp av personbetecknande ord bland vilka vi också finner ord som *person*, *människa* etc. Alla dessa ord skulle då med Ballys terminologi kunna sägas vara synonyma ifråga om kognitiv betydelse. Till skillnad från exempelvis *person* och *människa* kan det då tyckas rimligt att ordet *jävel* är länkat till en emotiv reaktion. Analysen kan stödjas av exempel som det nedan där den associativa (paradigmatiska) serien visas inom hakparentes. (Exempelmeningarna som följer är hämtade från Parole-korpusen, Språkbanken, Göteborgs universitet.)

- (1) Ni är en lågt stående, avskyvärd, beräknande, ondskefull jävel
[jävel, skitstövel, usling, människa, person ...]

Ordet *jävel* bidrar i exempel 1 ovan till att uttrycka ett starkt ogillande, vilket också skulle varit fallet med ord som *skitstövel* och *usling*. Till skillnad från orden *person* och *människa* skulle dessa ord i exemplet ovan kunna uttrycka ett ogillande utan de adjektivattribut som där används.

I Saussures teori är associativa och syntagmatiska relationer två olika slag av kontextualiserande relationer vilka samspelar i betydelse-skapandet. Utifrån detta perspektiv blir det naturligt att betrakta det mönster vi utgick ifrån ovan (av typen ”x är en jävel”) som endast en av otaliga ”koordineringar i rummet”, vilka ”medverkar till att skapa en viss associativ sammanställning”.

Vi kunde stanna vid ytterligare följande fyra exempel i vilka ordet *jävel* inträder i andra associativa (paradigmatiska) serier:

- (2) a. Jag skall visa dej , din jävel
[jävel, skitstövel, usling ...]
b. Jag är en jävel på att stryka skjortor
[jävel, baddare, mästare, hejare ...]
c. Stackars jävel
[jävel, sate, krake...]

- d. Eller är det så att inte en jävel är intresserad av bubblor
[jävel, kotte, själ...]

Även exempel (2a) tycks stödja analysen av *jävel* som ett ord med negativ emotiv betydelse, men man kan lägga märke till att ord som *person* och *människa* svårligen platsar i den serie av ord som potentiellt kan användas i samma syntagm.

I exempel (2b) bidrar däremot ordet *jävel* snarast till en slags positiv evaluering. Tillsammans med en efterställd prepositionsfras *på att ...* bidrar ordet nämligen till att bilda en utsaga om subjektets förmåga, och den associativa (paradigmatiska) serien innehåller andra ord som skulle kunna användas på snarlikt sätt: *baddare, mästare* etc.

Inte heller exempel (2c) utgör någon negativ evaluering. Efter *stackars* bidrar ordet *jävel* till att bilda en utsaga som uttrycker något slags empati (eller självömkan). Andra ord som i denna syntagmatiska sammanställning typiskt realiserar samma, eller liknande, funktion är exempelvis *sate* och *krake*.

I exempel (2d) slutligen används ordet *jävel* efter en negering för att understryka en utsaga om en tom mängd, och i motsvarande ställning och funktion skulle man typiskt också kunna finna exempelvis orden *kotte* och *själ*.

Analysen av hur associativa och syntagmatiska relationer samspelar för ordet *jävel* är här endast påbörjad. En bredare och mer fördjupad genomgång av konkordans exempel skulle visa på fler typiska mönster, och på hur dessa i sin tur kan samspela, och – inte minst – hur tolkningen av vilken betydelse ordet realiserar ofta beror av en vidare kontext. Analysen illustrerar ändå tydligt Saussures poäng att ett ord aldrig är direkt länkat till en viss reaktion (lika lite som det är länkat till en uppsättning av olika reaktioner), och att språkbrukare därför på ett kreativt sätt kan utnyttja en mängd olika potentiella mönster för att skapa betydelse i samspellet mellan associativa och syntagmatiska relationer.

Det skulle vara orättvist att fränkänna Ballys insikten om att associativa och syntagmatiska relationer samverkar. Enligt Nerlich (1992: 203) utvecklas denna tankegång i det större arbete som följer efter att det teoretiska förslaget om emotiv betydelse lanserats. Det är emellertid ett faktum att syntagmatiska relationers bidrag till betydelseskapandet är nedtonat i Ballys teoretiska förslag om emotiv betydelse, liksom i många av de exempel som brukar åtfölja framställningar i ämnet. Ett exempel skall relateras.

I Andersson och Furberg (1966) är kardinal exemplet för att illustrera emotiv betydelse orden *fruga*, *hustru* och *käring*. De tre orden uppges

ha samma deskriptiva betydelse, eftersom de i fraserna *min fruga*, *min hustru* och *min käring* antas uttrycka ”att den åsyftade är vigd vid avsändaren”. Skillnaderna anges i termer av *emotiv mening*: Ordet *hustru* är neutralt, *fruga* positivt och *käring* negativt (Andersson och Furberg 1966:73–74).

I den illustration som görs för att förtydliga skillnaderna har dock olika typer av syntagmer valts, utan att detta kommenteras. Här anges nämligen *min hustru* och *min fruga* men däremot endast *käring*. Detta val är inte slumpmässigt utan svarar väl mot hur dessa tre ord bidrar till betydelseskapande på olika sätt i olika syntagmatiska sammansällningar.

Med Saussure kunde vi säga att de tre orden tillhör samma på innehållssidan grundade associativa (paradigmatiska) serie i följande exempel.

- (3) Hon är min käring
[käring, hustru, fruga...]

Men märk väl att när *käring* ställs samman med ett possessivt pronomen (eller med ett substantiv eller egennamn i genitiv) är det långt ifrån säkert att meningen utgör den negativa evaluering som författarna räknar med. Här gäller snarare Saussures princip om obestämd ordning, det vill säga att de semantiska skillnaderna mellan orden inte är fixerade. Däremot är det naturligtvis riktigt att ordet *käring* ofta används i syntagmer där det bidrar till negativa evalueringar, också utan förbindelser med andra ord. I sådana typiska uttryck – *käring!*, *din käring!*, *jävla käring!* etc. – tillhör dock ordet inte längre samma associativa serie som *hustru* och *fruga*. Analysen av betydelskillnaden mellan *hustru* och *käring* i termer av det senare ordets emotiva betydelse, är alltså bara övertygande så länge det inte uppmärksammas hur analysen flackar mellan två syntagmatiska relationer.

I detta avsnitt har två perspektiv kontrasterats: å ena sidan en teoretisering av språklig betydelse som något som sker i individens hjärna (Erdmann, Bally, Ogden och Richards), å andra sidan en prioritering av ”tecknens liv inom den sociala samvaron” (Saussure). Det sistnämnda perspektivet skall följas upp senare i avhandlingen (se speciellt avsnitt 6.2.2).

2.2.3. Språket och verkligheten

De presenterade teoretiska förslagen om emotiv betydelse har alla karaktären av supplement. Deras utgångspunkt är olika semantiska teorier ur vars perspektiv vissa aspekter av betydelseskapan, exempelvis evaluativa, framstår som problematiska eller omöjliga att göra reda för inom det först antagna teoretiska ramverket. Att dessa aspekter exkluderas, och därför förefaller kräva en supplerings i form av begreppsstrukturen emotiv betydelse, tycks följa av att språket i första hand antas reflektera en yttre verklighets fördefinierade kategorier.

Något karikerad skulle tankegången kunna formuleras så här: eftersom värden och känslor till skillnad från till exempel hundar och lejon inte kan lokaliseras i en yttre verklighet, måste analysen av ord som *underbar* och *hurra* ges en annan teoretisk bas än analysen av *hund* och *lejon*. Det är, som jag skall försöka visa i detta avsnitt, väsentligt att förstå hur de teoretiska förslagen om emotiv betydelse trots sin samstämmiga kritik mot språkteorier som endast tar hänsyn till språkets referentiella, deskriptiva eller kognitiva funktion, genom sina supplerings inorporerar deras språksyn.

I Erdmanns förslag suppleras *Gefühlswert* (och *Nebensinn*) till ordets extensionellt fastställda begreppsliga betydelse. I Ballys förslag kompletterar den affektiva betydelsen det nätverk av ”intellektuell betydelse” vars struktur antas ansluta sig till en objektiv verklighet. I Ogden och Richards förslag finner vi temat om språket och verkligheten mest elaborerat, och i det följande skall jag framförallt uppehålla mig vid deras teori.

Med sin triangelfigur ställer Ogden och Richards – som visats i avsnitt 2.1.3 – frågan om hur betydelse kan skapas av språkliga former som en fråga om hur dessa former kan referera till företeelser i en yttre verklighet. Hur kan till exempel en svensk språkbrukare använda ordet *smultron* för att benämna något och bli förstådd? (Jämför exemplet *strawberry* hos Ogden och Richards 1949 [1923]:61.) Förklaringen som ges i *The Meaning of Meaning*, för att kort rekapitulera, är att förnimmelsen av *smultron* och förnimmelsen av ordet *smultron* redan i tidigare situationer förknippats med varandra och efterlämnat ett *engram*, det vill säga ett minnesspår eller mentalt avtryck. Det bästa svaret på frågan om hur vi kan använda ett visst ord (*smultron*) för att prata om *smultron*, är alltså enligt Ogden och Richards att ta utgångspunkt, inte i ordet, utan i tinget ifråga, det vill säga i *smultronen*, och i språkbrukares tidigare erfarenheter av *smultron*, och visa hur *smultron*erfarenheter ger ordet dess betydelse.

Denna lösning – att förklara betydelse som en yttervärlds avtryck i människans hjärna – lämnar uppenbart stora delar av språkets ordförråd därhän. Möjligheten för språkbrukare att till exempel tala om *ett läckert smultron*, kan enligt Ogden och Richards teoretiska förslag inte förklaras på detta sätt. Istället antas ordbetydelsen hos *läcker* vara bestämd av hur i tidigare teckensituationer inre emotionella reaktioner – inte perceptionen av en yttervärld – efterlämnat engram.

Det är naturligtvis riktigt att den ömsesidiga förståelsen i samtal om smultron har att göra med vad språkbrukarna kan anta vara gemensamma erfarenheter. Ur Saussures perspektiv, som skisserades i förra avsnittet, begår Ogden och Richards emellertid ett grundläggande misstag, nämligen att helt ignorera att språket fungerar som resurs för betydelskapande genom att det är strukturerat i nätverk av valemrelationer, och att detta nätverk också strukturerar våra erfarenheter. Avstampet för Saussures utredning av det språkliga tecknets natur, är i själva verket ett avståndstagande från just den språksyn som gör språket till ”en lista med ord [till exempel *smultron* och *läcker*], som svarar mot lika många saker [till exempel smultron och positiva smaksensationer]” (Saussure 1970 [1916]:93). Ur ett saussureskt perspektiv framstår denna syn på språket som ”nomenklatur” som en reifiering av betydelskapandet där betydelse är reducerad till länknings mellan två olika typer av ting.

Kanske kan skillnaden mellan de båda synsätten tydliggöras om vi tänker oss en varelse som kan frambringa en enda ljudsekvens vilken vi kan identifiera som *smultron* och dessutom gör detta endast vid tillfällena som vi kan tolka som relevanta (till exempel ställd inför smultron). Frågan är: har denna varelse därmed visat något som vi känner igen som utmärkande för språklig betydelse? För Ogden och Richards är svaret ja, om det så är en papegoja som frambringar ljudsekvensen, vilket visas av de argument som författarna hämtar från iakttagelser av hur djur kan lära sig att förknippa signaler av olika slag med mat (se exempelvis Ogden och Richards 1949 [1923]:56). Om vi istället intar Saussures ståndpunkt skulle svaret bli nekande. Vad som för Saussure är utmärkande för språklig betydelse är att det som sägs också får sin betydelse från vad som inte sägs men kunde sagts. Vi skulle därför vilja kräva att vår hypotetiska varelse (vid andra tillfällena) skulle kunna säga något mer som visar hur *smultron* ställs i olika slags semantiska relationer till exempelvis *mat*, *bär*, *jordgubbar* och *hallon*. Först då är det relevant att analysera varelsens *smultron* som mer än en ljudsekvens (nämligen som ’form’ och inte bara som ’substans’ för att tala med Saussure), och först då är det relevant att analysera frambringandet av

smultron som en betydelseskapande språkhandling och inte bara som en betingad reflex.

Man kan lägga märke till att detsamma gäller om den ljudsekvens varelsen ifråga frambringar är *ett läckert smultron*, det vill säga om vi också tycker oss höra ett ord vars betydelse Ogden och Richards skulle beteckna som emotiv. För att nu kunna besvara frågan om huruvida frambringandet av ljudsekvensen är att betrakta som uttryck för språklig betydelse, tycks Ogden och Richards optimalt vilja ha möjlighet att avgöra inte bara huruvida varelsen med ljudsekvensen syftar på bäret i fråga, utan också huruvida det i varelsen samtidigt aktualiseras vissa positiva emotionella processer. För Saussure däremot ligger betydelsen av ett ord som *läcker* inte i länken till eventuella emotionella processer. Den erforderliga undersökningen är därför inte av neurologisk natur, utan istället skulle vi – ur Saussures perspektiv – vilja veta om varelsen ibland säger *läckert* om något annat än *smultron*, och något annat än *läckert* om *smultron*, med andra ord om varelsen kan säga något som ställer *läckert* i syntagmatiska och associativa (paradigmatiska) relationer till andra ord, och därmed gör det relevant att analysera yttrandet som språklig form och språklig betydelse.

Medan Ogden och Richards alltså betraktar betydelse som något som finns förvarat i det reella, såväl i yttre realiteter (som *smultron*) som i inre realiteter (som känslor), betraktar Saussure betydelse som något som människor gör genom att systematiskt etablera och utnyttja språkliga distinktioner. Också distinktioner som den mellan *smultron* och *jordgubbar*, är ur detta senare perspektiv ett resultat av vad människan gör i språket (på svenska just genom att använda orden *smultron* och *jordgubbar*), och inte något som så att säga trycks på människans språk genom perceptionen av en på förhand definierad verklighet. Härvidlag skiljer sig alltså inte orden *smultron* och *jordgubbar* från orden *läcker* och *äcklig*. Inte heller de senare orden skulle ur Saussures perspektiv tas för att reflektera vissa sinnesförmåelser, utan för att utgöra en del av de språkliga resurser med vilka vissa förmåelser görs betydelsefulla.

Hittills har diskussionen uppehållit sig vid exempel som trots allt kan ge intryck av att språkets relation till verkligheten kan fångas genom hänvisning till situationer där språkbrukare går omkring och vid namns nämnande pekar ut *smultron*, *jordgubbar*, *hallon*, *kråkbär* etc. Istället är beskrivningen av språket som ett nätverk av *valeur*-relationer ett sätt att visa hur språket kan utgöra en resurs för många olika, samtida och överlappande funktioner. För att understryka hur språket på så vis kan ses som invävt i mänskliga aktiviteter av många olika slag, skall diskussionen i det följande jämföra Ogden och Richards teoretiska

förslag med några av teserna i den artikel av den polsk-brittiske antropologen Malinowski som är publicerad som supplement till *The Meaning of Meaning*.

Malinowskis bidrag – som utgår från hans fältarbete på Trobriandöarna i nordöstra Nya Guinea (1915–1918) – är infogat i Ogden och Richards verk under ömsesidiga hedersbetygelser, och med försäkran om att deras respektive slutsatser är helt kompatibla (se Ogden och Richards 1949 [1923]:ix, 12, samt Malinowski 1949 [1923]:299, 307–308). I det följande skall jag visa hur deras teorier faktiskt på avgörande punkter kan sägas utgöra varandras motpoler, och detta på sätt som är klargörande för hur teorier om emotiv betydelse tenderar att tematisera relationen mellan språk och verklighet.¹

Malinowskis tes är att studiet av språklig betydelse och funktion inte kan genomföras som en studie av ordbetydelse (och grammatiska regler för ordens kombination). För att förstå ord – såväl praktiskt i mötet med andra människor som inom ramarna för en teoretisk beskrivning av språket – måste ord sättas i relation till såväl den språkliga kontext i vilken de ingår i yttranden som den situationella kontext i vilka yttranden i sin tur ingår. Begreppet situationell kontext (*context of situation*) är centralt för Malinowskis språkförståelse:

[...] utterance and situation are bound up inextricably with each other and the context of situation is indispensable for the understanding of words. Exactly as in the reality of spoken or written languages, a word without *linguistic context* is a mere figment and stands for nothing by itself, so in the reality of a spoken living tongue, the utterance has no meaning except in the *context of situation*. (Malinowski 1949 [1923]:307)

Malinowski (1949 [1923]:308) identifierar uttryckligen situationell kontext med begreppet teckensituation hos Ogden och Richards. Skill-

---

¹ Möjligheten att följa författarnas läsanvisningar och förstå Malinowskis supplement som en teoretiskt integrerad del av *The Meaning of Meaning* ligger i att tolka Malinowskis bidrag som ett tillägg vilket just gäller ”primitiva språk”, medan Ogden och Richards utredning skulle gälla ”civiliserade språk” i dess ”högre” funktioner. Även om flera passager visar att författarna gemensamt önskar genomföra en sådan bodelning, påpekar Malinowski att brittiskt språkbruk inte kan ses som något väsensskilt från det trobriandiska: ”we could find among ourselves exact parallels to every type of linguistic use so far discussed” (Malinowski 1949 [1923]:315). Gentemot Malinowskis reservation att hans slutsatser är giltiga främst för språkets ”primitiva former”, skulle kunna hävdas att språket är så invävt i mänskliga aktiviteter att vi inte lägger märke till detta förrän vi ställs inför aktiviteter som är obekanta för oss.

naderna är emellertid väl så stora som likheterna (vilket uppmärksamhets också av andra läsare, se t.ex. Nerlich 1992:254–256).

Med teckensituation menar Ogden och Richards, som visats ovan, en situation vari språket fungerar referentiellt, och mer specifikt en situation vari ord (i exemplen företrädesvis konkreta substantiv) används tillsammans med ett ting eller företeelse som ordet refererar till. För Malinowski utgör sådana situationer endast en av flera situationer som språket fungerar i, och på inget sätt situationer som har företräde framför andra. Tvärtom betonar Malinowski att språket, åtminstone ”i sina primitiva former”, bättre förstås som en form för mänskligt handlande:

[...] language in its primitive forms ought to be regarded and studied against the background of human activities and as a mode of human behaviour in practical matters. (Malinowski 1949 [1923]:312)

I ett av exemplen som ges på en typ av situationell kontext beskrivs hur en grupp personer fiskar från sin kanoter (ibid.:310–312). Medan Ogden och Richards tänker sig att förståelsen av ett yttrande som grundad i erfarenheten av de utpekade tingen, tänker sig istället Malinowski företrädesvis förståelsen av fiskesituationens yttranden som grundad i erfarenheten av hur detta fiske går till. Olika angivelser av fiskstimmets position, inbördes befallningar och tillrop, lika väl som språkliga uttryck för glädje eller besvikelse, samordnar och ackompanjerar fisket och kan alltså, menar Malinowski, endast förstås och läras som en del av den aktivitet som pågår i denna situation. Det är alltså inte så, enligt Malinowski, att fiskesituationen länkar ord till verklighet (exempelvis till fiskar, handlingar, bottenformationer), som om fisket skulle vara vad det är också språket förutan. Istället är språket en oundgänglig aspekt av det trobriandiska fiskandets aktivitet, liksom denna aktivitet är en oundgänglig aspekt av det trobriandiska språket.

Denna punkt är avgörande för huruvida betydelse i grund och botten skall antas vara något neutralt till vilket en emotiv eller evaluativ dimension kan tillkomma för vissa ord. Ogden och Richards föreställer sig att språklig betydelse ytterst beror av (eller snarare borde bero av) ett rent betraktande som liksom från en neutral position låter språkbukare lära sig namnet på till exempel fiskar, handlingar och bottenformationer. Malinowskis ståndpunkt tycks istället vara att ett sådant neutralt betraktande av fiskesituationen inte skulle urskilja mer än ett virrvarr av rörelser, där de handlande och språkande själva uppfattar en meningsfull aktivitet. Det spektrum av perceptuella intryck som ett sådant hypotetiskt neutralt betraktande skulle registrera är,

skulle vi kunna säga, så rikt och mångfaldigt att det är meningslöst. Ett språk, så som det är invävt i mänskliga aktiviteter i en viss kultur, tar endast fasta på vissa stråk i detta spektrum av möjliga intryck vilka genom språkets raster urskiljs som avgränsbara ting, handlingar och händelser (ibid.:326–336). Om vi med Malinowski antar denna ståndpunkt blir språklig betydelse på ett plan oskiljbar från en evaluativ dimension. Vi kan åtminstone inte utesluta att det som urskiljs i språket är vad som i en öppen mångfald av överlappande aktiviteter är relaterat till värden: fiskar som är goda eller giftiga, vackra eller fula, handlingar som är effektiva eller riskabla, berömvärda eller förbjudna, och just de bottenformationer som är gynnsamma eller ogynnsamma för någon viss aktivitet.

Detta, att språket är så invävt i olika aktiviteter att en evaluativ dimension kan vara en oskiljbar aspekt av betydelse, skulle enkelt kunna illustreras av hur *Svensk ordbok* beskriver lax som ”en större vandrande fisk med läckert rosa kött”. Stödet för en sådan betydelsebeskrivning ligger i det faktum att människor i Sverige (vid denna tid) företrädesvis intar positiva evaluativa ståndpunkter till denna fisk – urskiljbart både genom hur fisken behandlas språkligt (i jämförelse med andra fiskar), genom hur den prissätts (i förhållande till andra fiskar) och genom de sammanhang i vilka man äter denna fisk (istället för andra fiskar) och så vidare. Sannolikheten för att vi skall påträffa ordet *lax* i en positiv evaluering, är alltså större än att samma ord skall förekomma i motsatt evaluering. Däremot hindrar naturligtvis inte detta att ordet används utan att evaluativa aspekter aktualiseras.

Ytterligare en skillnad mellan Malinowskis situationella kontext och Ogden och Richards teckensituation, som berör diskussionen i föregående avsnitt, består i att de senares teckensituationer antas sammanlänka språklig form med verklighet genom uppkomsten av mentala engram. Malinowski däremot avstår från att primärt betrakta språklig betydelse som lokaliserad till individens hjärna. Istället betonas alltså, som hos Saussure, språkets förankring i vad vi socialt gör med språket. I supplementtexten kommer kritiken mot mentalismen till uttryck i ett konsekvent förtigande av Ogden och Richards engramteori, trots upprepade referenser till deras begrepp teckensituation. I Malinowskis senare skrifter blir denna kritik mer elaborerad (se Szymura 1988: 118–119).

Ogden och Richards kommer följaktligen, trots sitt uttalade intresse för hur språk fungerar i text, i sitt arbete att fokusera små, och förmodat engramatiskt lagrade, språkliga enheter som antas determinera betydelseskapandet, medan Malinowski istället beskriver text, eller interaktion, utifrån de övergripande sociala situationer där han menar

att mindre språkliga enheter får sin funktion. Ett sådant perspektivskifte utesluter en teori om hur ords emotiva betydelse determinerar hur evaluering skapas i text, eftersom förståelsen av de enskilda språkliga formerna, som vi sett ovan, antas vara avhängig såväl de språkliga sammanhang som de situationer eller aktiviteter i vilka de uppträder.

Malinowskis perspektiv öppnar dock för en annan möjlighet att beskriva evaluering som skall illustreras utifrån ett av Malinowskis egna exempel som återges nedan (från Malinowski 1949 [1923]:300–301), med transkription av den trobriandiska texten och parallell ord-för-ord-översättning (exemplet behandlat utförligt *ibid.*:300–305).

(4) *Tasakaulo kaymatana yakida;*
We run front-wood ourselves

tawoulo ovanu;
we paddle in place

tasivila tagine soda;
we turn we see our companion

isakaulo ka'u'uya oluvieki similaveta Pilolu
he runs rear-wood behind their sea-arm Pilolu

Malinowskis slutsats är att texten inte skulle bli begriplig för en lyssnare obekant med talarens kultur ens om en god lexikograf angav betydelsen av vart och ett av de ingående orden. En lyssnare måste, menar Malinowski, ges en uppfattning om den situation som skapas i och genom att detta sägs, alltså vilken slags aktivitet som pågår. Det rör sig (och nu följer Malinowskis analys) om en aktivitet som i sitt kulturella sammanhang förstås som en skrythistoria vilken endast berättas av den som just anlant i den första av kanoterna i en handelsexpedition. Vad som berättas är alltså, förenklat, hur talaren och hans kamrater tagit täten i ”förstakanoten” (*kaymatana*), hur de nått den punkt där segling måste avlösas av paddling, hur de vänt sig om för att se hur långt medtävlarna kommit, och hur de då märkt att dessa – i ”sistakanoten” (*ka'u'uya*) – inte kommit längre än till en viss namngiven punkt. Det är kanske inte helt osökt att jämföra med hur en glad segrare skulle kunna berätta om sitt lopp för intervjuande sportjournalister, även om Malinowski uppfattar denna situation som särpräglad för den trobriandiska kulturen (”so highly occupied with competitive activities for their own sake”; 1949 [1923]:301).

Ett sätt att beskriva vad som pågår är att säga att talaren i och genom sin berättelse ger en starkt positiv evaluering av sin egen och sina

kamraters prestation. Malinowski härleder inte denna evaluering till något av de ingående orden, i den meningen att de skulle vara nödvändiga eller tillräckliga för en evaluering av detta slag. Däremot finns två ord som, enligt Malinowski, typiskt förekommer just i denna situation, nämligen *kaymatana* och *ka'u'uya*, vilka alltså anger de relativa positionerna i tävlingen. Dessa ord karakteriseras som ”technical terms of boasting and emulation” (ibid.:301).

Evalueringen är alltså inbäddad i den aktivitet som pågår och kan inte härledas ur förekomsten av några enskilda ord. Däremot kan aktiviteten och dess evaluering beskrivas med hjälp av de språkliga drag som typiskt konstituerar den, de drag som alltså omedelbart skulle leda en nytillkommen person i kretsen kring talaren att förstå vad som pågår, även om han eller hon inte sett kanoterna anlända. Malinowski gör inte någon sådan språknära analys av texten, men av hans resonemang att döma är förekomsten av orden *kaymatana* och *ka'u'uya* endast ett av flera kännetecknande drag. Ett typiskt mönster kan aldrig framgå av ett exempel, men för att illustrera potentialen i Malinowskis angreppssätt ska jag spekulera vidare om hur den trobriandiska skrytberättelsen skulle kunna ges en mer preciserad beskrivning (givet att detta är en relevant avgränsning av en återkommande och kulturellt igenkännbar språklig aktivitet).

Ett typiskt drag för denna aktivitet är med stor sannolikhet kontrasten mellan första och tredje person i verbböjningen, som i detta exempel tar sig uttryck i att *ta-sakaulo* ställs mot *i-sakaulo*. Typisk är sannolikt också den typ av syntagmatiska relationer i vilka båda orden inträder: *tasakaulo kaymatana* (’vi paddlar förstakanoten’) respektive *isakaulo ka'u'uya* (’dom paddlar sistakanoten’). Ytterligare ett annat karakteristiskt drag är förmodligen själva upprepningen av verb som uttrycker fysiska handlingar för vilka talaren är subjekt, liksom den kronologiska återgivningen av dessa handlingar. Kanske är framhävandet av talaren genom *yakida* (’själv’) ett återkommande drag, även om vi i denna funktion förmodligen skulle påträffa en rad olika grammatiska resurser. Kanske är noggrannheten i den rumsliga positionsbestämningen typisk. Kanske finns karakteristiska drag i val av verbets aspekt (eller tempus), som – att döma av en senare kommentar (ibid.: 303) – här tycks vara oavslutad (eller presens). För iakttagelser av andra potentiellt typiska drag – prosodiska och kroppsliga uttryck liksom lyssnarrespons – krävs en annan transkription. Poängen är att det mycket väl skulle kunna finnas en rad urskiljbara språkliga karakteristika som tillsammans avgränsar denna situation och dess aktivitet från andra, vilket gör det möjligt att beskriva just denna typ av evaluering.

Detta avsnitt har visat på två olika sätt att teoretisera relationen mellan språk och verklighet. Mot Ogden och Richards referentiella semantik (som gör evaluering till ett principiellt undantag) har jag ställt standpunkten att vårt språk är sammanvävt med vår verklighet i och genom olika aktiviteter. Denna alternativa standpunkt, i detta avsnitt representerad av Saussure och Malinowski, återkommer senare i avhandlingen (se speciellt avsnitt 6.2.3).

2.3. Sammanfattning

I detta kapitel har tre teoretiska förslag om emotiv betydelse presenterats. Förslagens respektive utgångspunkter skiljer sig åt väsentligt. Erdmann (1900) utgår från en extensionell avgränsning av ordens begreppsliga innehåll, inte olik den man finner hos Frege (se avsnitt 2.1.1). Bally (1909 och 1952 [1913]) utgår från en analys av ordens paradigmatiske relationer vilken inspirerats av Saussure (se 2.1.2). Ogden och Richards (1949 [1923]) slutligen utgår från en teori med beröringspunkter med tidig behaviorism om hur ordbetydelse företrädesvis lärs in genom att ord förknippas med referenter i en yttre verklighet (se avsnitt 2.1.3). Alla tre förslagen drar emellertid slutsatsen att dessa semantiska teorier måste suppleras för att kunna göra reda för hur språket kan fungera evaluerande. Den lösning som föreslås är att förklara evaluering med att vissa ord också väcker emotiva reaktioner.

Begreppsbildningen kan, i alla de tre behandlade förslagen, sägas vara präglad av två teoretiska grundantaganden: att helhetens betydelse kan härledas ur delarnas betydelse (*kompositionalitet*), samt att betydelse kan förklaras med hänvisning till något utanför språket (*korrespondens*). Dessa två antaganden är tillsammans bärande för det perspektiv som i avhandlingens inledande avsnitt betecknats som en *kodmodell*. Genom att olika mentala föreställningar eller begrepp antas vara länkade till olika ord kan talare enligt detta synsätt kommunicera genom att välja ord med den avsedda korrespondensen.

Antagandet om att korrespondens är grundläggande för språklig betydelse tematiseras på delvis olika sätt i olika förslag. För det första antas betydelse korrespondera med processer i två olika mentala fakulteter – kognition och emotion – vilket motiverar en liknande indelning av betydelse. Denna typ av korrespondens prioriteras av Ballys som därmed skiljer ord som domineras av affektivt innehåll från ord som domineras av begreppsligt innehåll. För det andra antas språket primärt korrespondera med yttre realiteter, men sekundärt uttrycka inre mentala realiteter som saknar korrespondens med en yttre verklighet. Denna

distinktion prioriteras av Ogden och Richard som på så vis skiljer mellan ord som bidrar till den referentiella respektive den emotiva funktionen hos yttranden. Erdmann lägger samma vikt vid båda typerna av korrespondens vilket resulterar i en tredelad indelning av ordbetydelse (se figur 1, avsnitt 2.1.1).

Frågan om vilka kriterier som skall leda avgränsningen av ord med emotiv betydelse förblir inte helt utredd i dessa förslag. Det kriterium som förordas är *effektkriteriet* (mest explicit av Bally), efter vilket emotiv betydelse tillskrivs ett ord om det uppfattas ge emotiv effekt. Ogden och Richards förutskickar möjligheten att konstruera en experimentell testmetod för att operationalisera effektkriteriet, och framkastar dessutom idén om ett kompletterande negativt kriterium, *verifierbarhetskriteriet*, efter vilket emotiv betydelse tillskrivs ett ord om det är irrelevant att fråga huruvida satser med detta ord är verifierbara.

I kapitlets diskussionsavsnitt har jag försökt visa hur förslagets kompositionella semantik innebär en detemporalisering av betydelseskapanandet så att en redan på förhand given (emotiv) betydelse tänks bli framkallad när lyssnaren hör (ett emotivt) ord. I kontrast till detta synsätt har jag presenterat hur Erdmann i ett annat arbete betonar hur språkbrukare är aktiva i betydelseskapanandet (se avsnitt 2.2.1).

Förslagets korrespondensteoretiska utgångspunkter har diskuterats ur två synvinklar, dels vad gäller den positiva definitionen av emotiv betydelse som korrespondens med mentala emotiva processer, dels vad gäller den negativa definitionen av emotiv betydelse som brist på korrespondens med en yttre verklighet. Jag har försökt visa hur den positiva definitionen innebär en individualisering av betydelseskapanandet som kan kritiseras exempelvis utifrån Saussures program för en social semiotik (se avsnitt 2.2.2). För att problematisera den negativa definitionen har jag visat hur Saussure och Malinowski på sinsemellan olika sätt ifrågasätter den skarpa skiljelinje mellan språk och verklighet som är förutsättningen för denna förståelse av emotiv betydelse (se avsnitt 2.2.3).

Gemensamt för de teoretiska ansatser vilka lyfts fram som alternativ till förslagen om emotiv betydelse är att de *inte* leder till slutsatsen att evaluering måste förklaras genom en supplerande teori om ordens emotiva effekt. Skälet till detta är att de inte grundar betydelsebeskrivningen i korrespondens med vare sig mentala processer eller fenomen i en yttre verklighet, utan i vad språkbrukare gör med språklig form. Detta perspektiv, som i avhandlingens inledande avsnitt betecknats som en *praktikmodell*, tycks också medföra konsekvenser för synen på kompositionalitet. Det förefaller nämligen ur detta perspektiv vara mer naturligt att (som Erdmann i annat arbete) framhäva hur språkbrukare

kan skapa olika betydelser med samma ord (se avsnitt 2.2.1), och att sker genom att språkbrukare använder olika grammatiska sammanhang (se avsnitt 2.2.2 om Saussure). Slutligen tycks det ur detta perspektiv naturligt att framhålla att betydelseskäpandet måste förstås mot bakgrund av de olika situationer eller aktiviteter som språkbrukare är indragna i (se avsnitt 2.2.3 om Malinowski). Studiet av evaluering blir därmed inte primärt en fråga om avgränsning av ord med emotiv betydelse, utan snarare en uppgift att på flera olika språkliga nivåer beskriva hur språkbrukare i olika situationer gör då de evaluerar.

3. Emotiv betydelse i etisk emotivism

3.1. Presentation

Detta kapitel följer konstruktionen av begreppet emotiv betydelse i en diskussion inom anglosaxisk filosofi som gäller frågan om hur evaluerande utsagor, och då framförallt moraliskt evaluerande utsagor, skall förstås. Här fördes vid mitten av 1930-talet och vidare under fyrtio år en livaktig debatt kring de eventuella förtjänsterna med ett begrepp emotiv betydelse. I kronologisk ordning kommer tre förslag att behandlas. De två första – Ayers (1946 [1936]) och Stevensons (1944) – antar, oberoende av varandra och på sinsemellan olika sätt, att moraliska utsagors funktion är emotiv och härledbar ur vissa ords emotiva betydelse. Denna lösning – för vilken Ayer och Stevenson kommit att framstå som de klassiska företrädarna – betecknas ofta som ”etisk emotivism”. Det tredje förslaget om emotiv betydelse som skall presenteras – Alstons (1964, 1967) – är istället präglad av en kritisk uppgörelse med denna ståndpunkt.¹

Den begreppsbyggnad som skall presenteras här har idéhistoriska kopplingar tillbaka till den teoretisering som presenterades i föregående kapitel, tydligast till Ogden och Richards förslag (se avsnitt 2.1.3). Samtidigt kommer det att visas hur det inte rör sig om någon okomplicerad överföring, utan snarare om ett arbete att omforma begreppet. Skillnaderna mellan de tre förslagen kan förstås mot bakgrund av de olika teoretiska ramverk inom vilka begreppet formas och omformas: Ayers logiska positivism, Stevensons amerikanska pragmatism, respektive Alstons talaktsteori.

Dessa nya försök att ge begreppet emotiv betydelse en konsistent teoretisk formulering och en konstruktiv tillämpning, motiverar att förslagen ges en relativt utförlig behandling. De tre förslagen och den

---

¹ Alstons förslag skulle alltså egentligen kräva en vidare kapitelrubrik som ”emotiv betydelse i diskursen kring etisk emotivism”. De filosofer som idag i Ayers och Stevensons efterföljd relaterar moral till emotioner nyttjar inte ett lika språknära angreppssätt, och talar därför inte heller, såvitt jag kunnat se, om ords emotiva betydelse (se exempelvis Gibbard 1990 och Blackburn 1998).

diskussion de är inbegripna i – vilken också i viss mån skall presenteras – är belysande både för de teman som diskuterats i föregående kapitel, och för ytterligare några teman som kommer att tas upp till diskussion i detta kapitel senare avsnitt.

3.1.1. Ayer: Emotiv betydelse som fundament för positivistisk värdeteori

Diskussionen av etisk emotivism och begreppet emotiv betydelse leder i regel sina referenser tillbaka till mellankrigstidens positivism och en bok av den brittiske filosofen Alfred Julius Ayer (1910–1989): *Language, Truth and Logic* från 1936 (se t.ex. Smith 1993, Phillips 1998, Miller 1998:106f.). Den frågeställning som Ayer griper sig an i bokens sjätte kapitel är hur evaluerande utsagor, moraliska liksom estetiska, skall ges en teoretisk förklaring. Utgångspunkten är att sådana utsagor är problematiska eftersom de inte kan relateras till objektivet observerbara ting och förhållanden i en yttre verklighet, på det sätt som Ayers empiristiska teori kräver.¹

Här finns alltså en tydlig beröringspunkt med de teoretiska förslag om emotiv betydelse som presenterades i avhandlingens förra kapitel, vilka på liknande sätt ställde språkliga uttrycks emotiva betydelse i kontrast till deras referentiella potential (se avsnitt 2.2.3). Ayer anmärker också i en retrospektiv uppsats femtio år efter *Language, Truth and Logic*, att hans ”emotiva teori” förespråkats redan av Ogden och Richards, vars arbete han känt till:

[...] the emotive theory [...] was not my own invention. I was reminded quite recently that it had been advocated by C. K. Ogden and I. A. Richards in their book *The Meaning of Meaning*, which was published as early as 1923. Since I made no acknowledgement to them, this is a fact I must have forgotten when I espoused the theory, though I was aware that the use by myself and others of the word 'emotive' to cover the aspects of meaning that were not 'literal', in the sense of issuing in truth or falsehood, was due to them. (Ayer 1987:26–27)

Denna sena tribut till författarna av *The Meaning of Meaning* behöver inte uppfattas som att deras behandling av evaluering är en nödvändig

---

¹ Presentationen i detta avsnitt avser Ayers teoretiska förslag om emotiv betydelse i detta verk, inte de delvis annorlunda positioner han intar i senare arbeten. *Language, Truth and Logic* citeras här efter den andra upplagan, vilket dock inte innebär att hänsyn tagits till omformuleringar av teorin i denna upplagas förord.

förutsättning för Ayers teoretiska förslag. En radikal empirism hade uppträtt tillsammans med formuleringar om evaluerande utsagors emotiva betydelse eller funktion långt tidigare. Berkeley (en av de brittiska upplysningsfilosofer vars teoretiska ansatser Ayer menar sig fullfölja) hade formulerat ett teoretiskt förslag inte olikt Ayers redan i början av 1700-talet, något som tycks ha uppmärksammats först långt efter Ayers arbete, och förmodligen därför inte utövat något direkt inflytande på detta (se Berkeley 1986 [1708] och Belfrage 1986).

Language, Truth and Logic skrevs efter att Ayer under en tid deltagit i de logiska positivisternas möten i Wien, och i förordet till första upplagan placerar han sig teoretiskt nära Schlick och Carnap, två av de mer inflytelserika forskarna i denna krets (Ayer 1946 [1936]:32). Boken blev oväntat en filosofisk bestseller, eller vad Ayer själv senare betecknat som en skandalsuccé (Ayer 1987:23). De två upplagorna 1936 och 1946 sålde tillsammans ungefär 90 000 exemplar (enligt Holiday 1988:177), och översättningar följde till dussintalet språk, bland annat till svenska 1953. Idag räknas boken som en klassisk popularisering av några av den logiska positivismens huvudteman. Även om positivism i den form som möter i Ayers tidiga arbete inte längre har någon framträdande plats på dagens filosofiska scen, har boken, menar Holiday (1988:177–181) och Ellis (1993:71–73), genom sin trosvisa argumentation verksamt fungerat som en vägröjare för mer subtil sanningsvärdessemantik och moderna icke-kognitiva moralfilosofiska teorier, och har, kan tilläggas, förmodligen bidragit till att befästa en analys av evaluerande utsagor i termer av enskilda ords emotivitet, också inom språkvetenskapliga discipliner.

För att kunna presentera Ayers teoretiska förslag om emotiv betydelse, måste först något sägas om de allmänna semantiska utgångspunkter som formuleras i de inledande avsnitten av *Language, Truth and Logic*. Redan i bokens första kapitel – med en rubrik lånad från en av Carnaps artiklar: ”The Elimination of Metaphysics” (1959 [1932]) – redogör Ayer för den princip som enligt den positivistiska vetenskapsideologin kan vägleda vetenskapen bort från de flesta av filosofins traditionella dispyter:

The criterion which we use to test the genuineness of apparent statements of fact is the criterion of verifiability. We say that a sentence is factually significant to any given person, if, and only if, he knows how to verify the proposition which it purports to express – that is, if he knows what observations would lead him, under certain conditions, to accept the proposition as being true, or reject it as being false. (Ayer 1946 [1936]:35)

Grunden för Ayers fortsatta resonemang är alltså en teori om språklig betydelse: Meningsfullt eller ”sakligt signifikant” är endast ett påstående om vilket vi vet hur den proposition som uttrycks i princip skulle kunna verifieras eller falsifieras. Om det däremot inte går att specificera vilka observationer som skulle kunna bekräfta propositionens sanning, är påståendet ifråga meningslöst, eller – med Ayers andra uttryck – saknar ”saklig signifikans” (*factual* eller *literal significance*).

Att verifierbarhet (vilket alltså hos Ayer inkluderar falsifierbarhet) skulle gälla som kriterium för betydelse, hade Schlick (1959 [1932]: 86f.) och Carnap (1959 [1932]:60f.) hävdade redan tidigare. Det enda giltiga undantaget från denna princip enligt den logiska positivismen, är de påståenden som uttrycker propositioner som är logiskt omöjliga att förneka. Dessa propositioner är inte syntetiska, utan analytiska. Om denna typ av satser säger Ayer att ”dess validitet beror endast på definitionerna av de symboler som den innehåller” (1946 [1936]:78–79). De exempel som Ayer i detta sammanhang ger på satser som uttrycker en analytisk proposition respektive syntetisk verifierbar proposition är följande:

- (5) a. Either some ants are parasitic or none are
- b. There are ants which have established a system of slavery

Tillsammans utgör dessa två klasser av påståendesatser – de som uttrycker en analytisk proposition och de som uttrycker en syntetisk och verifierbar proposition – språkets meningsfulla påståenden. Övriga satser, exempelvis de påståenden som under filosofins historia formulerats om varats grundvalar betecknar Ayer som meningslösa. De uttrycker inte ”genuina propositioner” utan ”pseudo-propositioner”. De saknar ”saklig signifikans” men kan – antyder Ayer redan här – ha ”emotionell signifikans”:

If, on the other hand, the putative proposition is of such a character that any assumption whatsoever concerning the nature of his future experience, then, as far as he is concerned, it is, if not a tautology, a mere pseudo-proposition. The sentence expressing it may be emotionally significant to him; but it is not literally significant. (Ayer 1946 [1936]:35)

Redan detta korta referat öppnar dörrar till en mängd olika filosofiska diskussioner vilka fortfarande pågår: till exempel om verifierbarhets-kriteriets olika formuleringar, om dess allmänna relevans som betydelsekriterium, och om gränsdragningen mellan analytiska och syntetiska

satser (se t.ex. de två antologierna Macdonald och Wright 1986 respektive Gower 1987 vars bidrag ägnas teman i Ayers bok). I ett senare avsnitt skall jag återkomma till Ayers myr-exempel ovan (se avsnitt 3.2.1). Nu gäller frågan hur Ayer tillämpar verifierbarhetskriteriet i sitt teoretiska förslag om emotiv betydelse.

Efter krigsförklaringen mot den filosofiska metafysiken, skulle man kunna vänta sig en liknande uppgörelse när Ayer – utrustad med verifierbarhetskriteriet – tar sig an den filosofiska etiken. Anslaget till detta avsnitt är dock, som jag förstår det, betydligt mer defensivt. Evaluerande utsagor skulle, vidgår Ayer, kunna kullkasta hans teori, om de nämligen uppfattades som ”genuina syntetiska propositioner”, trots att de inte är empiriskt verifierbara. Denna möjliga invändning mot Ayers teori motiverar hans fortsatta behandling av evaluering:

In face of this objection, it is our business to give an account of ”judgement of value” which is both satisfactorily in itself and consistent with our general empirist principles. (Ayer 1946 [1936]:102)

Ayer anknyter till en brittisk värdeteoretisk diskussion i spåren av Moores arbete *Principia Ethica* (1903). Det är Moores uppfattning som Ayer anspelar på när han avvisar tolkningen att en sats som ”x is wrong” får sin betydelse genom ”an ’absolute’ validity which is mysteriously independent of ordinary sense-experience” (Ayer 1946 [1936]:108). Ayers motdrag är att hävda att en sats av detta slag helt saknar validitet, och att den därför endast uttrycker en ”pseudo-proposition”. Ayer stannar dock inte vid detta, som han menar undanröjer invändningen mot hans teori, utan formulerar en förklaring till hur evaluerande utsagor kan fungera trots att de ur sanningssynpunkt är meningslösa.

Ayers eget teoretiska förslag presenteras med följande analys av utsagorna ”You acted wrongly in stealing that money” och ”Stealing is wrong”:

Thus if I say to someone, ”You acted wrongly in stealing that money”, I am not stating anything more than if I simply said, ”You stole that money”. In adding that this action is wrong I am not making any further statement about it. I am simply evincing my moral disapproval of it. It is as if I had said, ”You stole that money”, in a peculiar tone of horror, or written it with the addition of some special exclamation marks. The tone, or the exclamation marks, adds nothing to the literal meaning of the sentence. It merely serves to show that the expression of it is attended by certain feelings in the speaker.

If now I generalise my previous statement and say, ”Stealing money is wrong”, I produce a sentence which has no factual meaning – that is,

expresses no proposition which can be either true or false. It is as if I had written "Stealing money!!" – where the shape and thickness of the exclamation marks show, by a suitable convention, that a special sort of moral disapproval is the feeling which is being expressed. It is clear that there is nothing said here which can be true or false. (Ayer 1946 [1936]:107)

Förslaget kan, i ljuset av Ayers fortsatta resonemang, sammanfattas i tre teser om evaluerande utsagor:

- (1) Den proposition som uttrycks av en evaluerande utsaga är inte verifierbar ("expresses no proposition which can be either true or false").
- (2) En evaluerande utsagas funktion är inte deskriptiv, utan emotiv ("It merely serves to show that the expression of it is attended by certain feelings in the speaker").
- (3) Den känsla som uttrycks är en speciell slags moralisk känsla ("a special sort of moral disapproval is the feeling which is being expressed").

De flesta kommentatorer tycks inte ta fasta på att detta är tre olika teser. Vanligt är istället att man uppfattar Ayers bruk av *emotive* som ett annat sätt att uttrycka satsen om avsaknaden av verifierbarhet (Sattris 1982:125), eller omvänt att det är det av Ayer förmodade känslouttrycket som leder till slutsatsen att satsen inte är verifierbar (Milne 1987:96–107). Det är också riktigt att dessa två teser i Ayers text ofta är sammantvinnade:

And we have seen that sentences which simply express moral judgements do not say anything. They are pure expressions of feeling and as such do not come under the category of truth and falsehood. They are unverifiable for the same reason as a cry of pain or a word of command is unverifiable – because they do not express genuine propositions. (Ayer 1946 [1936]: 108–109)

Millers läsning (1998:106–110) lyfter istället fram att klassen av moraliskt evaluerande utsagor för Ayer endast är en delmängd av de utsagor som har emotiv funktion, vilken i sin tur endast är en delmängd av icke-verifierbara satser. En sådan läsning skulle också kunna stödja sig på Ayers konklusion ifråga om metafysiken. Bland alla icke-verifierbara metafysiska utsagor finns, menar Ayer, en del utsagor (men bara en del) som uttrycker "en genuin mystisk känsla", en känsla som alltså skiljer sig från vad Ayer senare betecknar som de evaluerande utsagornas "känsla av moraliskt (o)gillande":

It is true, however, that although the greater part of metaphysics is merely the embodiment of humdrum errors, there remain a number of metaphysical passages which are the work of genuine mystical feeling; and they may more plausibly be held to have moral or aesthetic value. (Ayer 1946 [1936]:45)

På så vis blir i Millers läsning Ayers förklaring av vissa utsagors emotiva funktion en begreppslig konstruktion med vilken vissa utsagor, trots att de underkänns av verifierbarhetskriteriet, inte behöver elimineras till nonsens:

The idea seems to be this: Although moral judgements are not literally significant, they are not nonsensical, because they possess some other sort of significance: *emotive significance*. (Miller 1998:107)

Att det är vissa enskilda ord som gör att en utsaga blir evaluerande, är något som Ayer mer eller mindre tycks ta för givet. I exempelsatserna handlar det om *wrong*, *right*, *good*, *ought*, *duty* och *virtue*. Därför motsvaras de tre teserna om satsens betydelse och funktion också av formuleringar om dessa enskilda ord. Jag skall fördjupa presentationen på dessa punkter och peka på några problem som uppmärksammas i diskussionen av Ayers förslag. Sammanfattningsvis går denna kritik ut på att Ayers teori inte kan göra troligt att dessa ord (och andra "etiska symboler") skulle utgöra en sammanhållen grupp ord, vare sig ifråga om bidrag till satsers sanningsvärde, eller ifråga om emotiv funktion.

Vad gäller den första tesen – att evaluerande utsagor inte är verifierbara, utan uttrycker "pseudo-propositioner" – menar Ayer att detta kan härledas ur det faktum att de innehåller ord som uttrycker "pseudo-begrepp". I samband med analysen av exemplet "Stealing is wrong" etc. skriver Ayer:

We say that the reason why they [dvs. "ethical concepts"] are unanalysable is that they are mere pseudo-concepts. The presence of an ethical symbol in a proposition adds nothing to its factual content. (Ayer 1946 [1936]:107)

Det är alltså förekomsten av ordet *wrong* som enligt Ayer gör satsens proposition omöjlig att verifiera eller falsifiera.

De som senare utvecklade liknande teorier om evaluerande utsagor, som Stevenson (1944), tycks starkare ha betonat att också dessa "rena värdeord" dessutom ofta används i utsagor som visst tycks verifierbara. Marc-Wogau (1967) diskuterar apropå detta – i en artikel om

språkvårdens värdeomdömen – en situation där en lärare tänks meddela en student: ”Uppsatsen är bra”. Han kommenterar exemplet med att yttrandet kan vara avsett att vara rent beskrivande i betydelsen ’motsvarar vissa krav som ställts för dylika uppsatser’, men att yttrandet också kan uttrycka en rent emotiv reaktion, att båda funktionerna kan samverka, samt att lärare och student kan ha olika uppfattning om vilket som avses (Marc-Wogau 1967:14).

Det tycks i regel inte ha uppmärksammats att Ayer garderar sig på denna punkt. En sats av typen ”x is wrong”, påpekar Ayer inledningsvis, kan vara en utsaga om ”att ett visst handlingssätt är stötande för den moraliska känslan i ett visst samhälle” och är i detta fallet en i princip verifierbar utsaga. I detta fall fungerar *wrong* som en ”deskriptiv etisk symbol”. Detta är emellertid en användning av ”etiska symboler” vilken Ayer på förhand avgränsar sin framställning från:

It is only with normative ethics that we are at present concerned; so that whenever ethical symbols are used in the course of this argument without qualification, they are always to be interpreted as symbols of the normative type. (Ayer 1946 [1936]:106)

Det fortsatta resonemanget utgår emellertid, trots denna inledande anmärkning, istället från att det är vissa ord (och de begrepp som de antas uttrycka) som gör propositioner icke verifierbara för satser som ”Stealing is wrong”.

Detta om ambivalensen i hur de ord med vilka Ayer exemplifierar ”etiska symboler” i praktiken kan användas. Det omvända problemet är att helt andra ord än just dessa kan tyckas omintetgöra möjligheterna för verifiering, utifrån de semantiska utgångspunkter som Ayer antagit. När Ayer hävdar att satsen ”You acted wrongly in stealing that money” inte kan verifieras eller falsifieras, kontrasterar Ayer detta exempel mot den föregivet verifierbara satsen ”You stole that money”. Milne argumenterar i sin kritik av Ayers förslag för att dessa två satser med avseende på verifierbarhet inte kan skiljas åt, eftersom verbet *stole* härvidlag bör ges en liknande analys som adjektivet *wrongly*:

[...] although Ayer pays no attention to it, the role of the verb ’stole’ is evaluative as well as descriptive. The statement does not say ’You took that money’, but ’You took that money without having the right to take it’, or more simply, ’You wrongly took that money’. (Milne 1987:96)

Ayer skulle möjligen kunna invända att Milne visserligen har rätt i att *stole* också är en ”etisk symbol”, men att Ayer använt ordet i sitt exempel som en ”deskriptiv etisk symbol”. Sammantaget visar dessa pro-

blem att verifierbarhet inte är det svärd som kan skära mellan å ena sidan de ord som är ”deskriptiva symboler” för ”genuina begrepp”, och å andra sidan ord som är ”normativa symboler” för ”pseudo-begrepp”.

Jag övergår nu till den andra tesen i Ayers teoretiska förslag – att evaluerande utsagors funktion är emotiv. Den emotiva funktion som framförallt avses är funktionen att uttrycka talarens känslor. Vid ett tillfälle kommenteras att vissa ord dessutom har funktionen att upp-
väcka lyssnarens känslor och att motivera till handling. Som exempel på ord vilka också har den senare funktionen ges *duty* och *ought* i satserna ”It is your duty to tell the truth”, respektive ”You ought to tell the truth” (Ayer 1946 [1936]:108). En beskrivning av dessa emotiva funktioner skulle enligt Ayer utgöra en beskrivning av de ”etiska ordens” betydelse:

In fact we may define the meaning of the various ethical words in terms both of the different feelings they are ordinarily taken to express, and also the different responses which they are calculated to provoke. (Ayer 1946 [1936]:108)

Ayers tes om evaluerande utsagors emotiva funktion, och evaluerande ords emotiva betydelse, är alltså inte endast det triviala konstaterandet att utsagor och ord av denna typ ibland bidrar till att uttrycka en talares känslor. Tesen är istället att det emotiva draget är konstitutivt. Utan emotiv funktion skulle en evaluerande utsaga inte vara evaluerande, och – föreslår Ayer i citatet ovan – denna emotiva funktion kan därför antas vara konstitutiv för betydelsen för ”etiska ord”.

Det problem med Ayers andra tes som framförallt uppmärksammats inom den filosofiska diskussionen, går under namnet Frege-Geach-problemet, efter en artikel av Geach (1965) som anknyter till en passage hos Frege. Ayers exempelmeningar utgörs genomgående av satser vilka kan tänkas som ett direkt uttryck för en talares inställning eller känsla. Samma satser kan emellertid, påpekar Geach, förekomma också i en lång rad indirekta kontexter där de till exempel kan utgöra villkor eller premisser för slutledningar. I dessa fall kan vi inte rimligen föreställa oss att ett dessa ord eller satser motsvarar någon emotivitet hos vare sig talare eller lyssnare.

För att exemplifiera Geachs poäng kan vi återvända till de två exempelmeningarna ”Det är orätt att stjäla pengar” och ”Du handlade orätt som stal dessa pengar”. Ayers analys går som bekant ut på att konstruktionerna med *orätt* (till skillnad från ”Du stal dessa pengar”) endast tjänar att visa att den känsla som uttrycks är ett moraliskt ogillande. Denna emotiva analys förefaller, menar Geach, egendomlig

med tanke på att dessa satser kan ingå i en klassisk rationell syllogism: ”Om det är orätt att stjäla, och om du stal dessa pengar, så handlade du orätt som stal dessa pengar”.

För att Ayers emotiva analys skall ha någon relevans för en utsaga, räcker det således inte med att vissa ord eller satser förekommer. Utsagorna måste, trots att de enligt Ayer inte har med sant och falskt att göra, ges just en sådan kontext att det ser ut som om talaren faktiskt hävdar dess sanning. Detta logiska problem betraktas i den filosofiska diskussionen som ett av de tyngsta skälen mot den etiska emotivismen i Ayers version, men också mot andra liknande teorier som underkänner evaluerande utsagors sanningsvärde:

Simple as this problem seems, noncognitivists have found it extremely difficult to answer. This suggests that opposition to realism about a particular declarative discourse cannot take the form of a simple denial that the sentences of that discourse are truth-apt or possess truth conditions. (Miller 1983:283)

Frege-Geach-problemet är också en utmaning för andra teoretiska förslag om emotiv betydelse vilka ju på olika sätt – för att citera Ayer – önskar ”definiera betydelsen hos etiska [och andra evaluerande] ord i termer av de olika känslor, som man vanligen vill uttrycka med dem, och de olika känsloreaktioner som de är avsedda att framkalla”.

Till sist skall något sägas om Ayers tredje tes – att ”etiska ord” utmärks av att de uttrycker moraliska känslor, till skillnad från ord som *beautiful* och *hideous* vilka istället antas uttrycka estetiska känslor (ibid.:113). Detta innebär att Ayer i princip räknar med möjligheten att inte bara avgränsa ord med emotiv betydelse, utan också att avgränsa grupper av ord vilka uttrycker sinsemellan olika typer av känslor.

De mer metodiskt inriktade frågorna om hur ord med emotiv betydelse skall avgränsas eller om hur olika emotiva uttryck eller reaktioner skall registreras tas emellertid inte upp till behandling. Anledningen till detta är förmodligen den gränsdragning Ayer gör mellan filosofins och psykologins uppgifter:

We find that ethical philosophy consists simply in saying that ethical concepts are pseudo-concepts and therefore unanalysable. The further task of describing the different feelings that the different ethical terms are used to express, and the different reactions they customarily provoke, is one for the psychologist. (Ayer 1946 [1936]:112)

Med tanke på de krav på verifierbarhet som Ayer ställer på utsagor, är det, påpekar Miller (1998:108), rimligt att kräva möjligheten att

empiriskt kunna pröva också semantiska utsagor av typen ”ordet x har den emotiva funktionen y”. För att tillfredsställa Ayers metaetiska projekt skulle det alltså krävas en psykologisk empirisk metod som skulle kunna verifiera att vissa ord uttrycker just den speciella moraliska känsla som Ayer genomgående tycks räkna med. Det är svårt, som Miller (1983:108) anmärker, att föreställa sig hur en sådan specifikt moralisk känsla skulle vara empiriskt verifierbar.

I följande avsnitt skall en metaetisk teori presenteras vilken – liksom Ayers teori – karakteriserar evaluerande utsagor genom att tillskriva vissa ord emotiv betydelse, men som – till skillnad från Ayers teori – inte utgår från verifierbarhetskriteriet.

3.1.2. Stevenson: Emotiv betydelse som fundament för pragmatisk värdeteori

Det inom den filosofiska diskussionen mest uppmärksammade teoretiska förslaget om emotiv betydelse, tycks vara det som lanseras av den amerikanske filosofen Charles Leslie Stevenson (1908–1979). Stevenson deltar med sitt förslag i den diskussion som vi mött redan i föregående avsnitt kring frågor om hur evaluerande utsagor och etiska termer skall ges en teoretisk förklaring. Stevensons första publicerade artikel ”The Emotive Meaning of Ethical Terms” (1963 [1937]), följdes av en rad artiklar, samt av det större arbetet *Ethics and Language* (1944), vilket framförallt ligger till grund för presentationen i detta avsnitt.¹ En svensk översättning av Stevensons introduktion av begreppet emotiv betydelse (från tredje kapitlet av *Ethics and Language*) återfinns i antologin *Filosofin genom tiderna* under rubriken ”Några grundproblem i den nyaste filosofiska diskussionen” (Marc-Wogau 1964:319–365). Den semantiska beskrivningen av evaluerande utsagor i *Ethics and Language* blev dock inte lika uppskattad som uppmärksammad, utan följdes av en våg av delvis hetsig kritik, en kritik som, enligt Burks 1978:xi–xiv, faktiskt ledde till Stevensons avsked från en tjänst vid Yale. Som professor vid Michigan University kom Stevenson senare att tillämpa teorin på estetikens område (se Stevenson 1949). Ett sådant steg är, som vi skall se, i det närmaste okomplicerat, eftersom teorin,

---

¹ Stevenson har i volymen *Facts and Values* (1963) samlat de artiklar om etik som föregår och följer efter publiceringen av *Ethics and Language*. Dessa artiklar skulle inbegripas i en grundligare presentation av Stevensons teoretiska förslag om emotiv betydelse och förslaget utveckling genom författarskapet. I stort tycks Stevenson emellertid ha vidhållit sina teoretiska positioner.

trots förankringen i frågor om moraliskt evaluerande utsagor, närmast är en teori om evaluering i allmänhet.

Många kommentatorer tar Stevensons teoretiska förslag för att vara en elaborerad version av den mer skissartade framställningen hos Ayer. Trots den iögonfallande likheten att de båda inför ett begrepp emotiv betydelse för att förklara hur evaluerande utsagor fungerar, är en sådan koppling mellan Ayer och Stevenson något missvisande, både receptionshistoriskt och innehållsligt. Stevensons teori tycks inte ha tillkommit under inflytande av Ayers arbete, utan finns, enligt Sattris (1982:124), i huvudsak redan formulerad i Stevensons opublicerade avhandling vid Harvard redan året före publiceringen av Ayers *Language, Truth and Logic*. Stevensons teori har vidare på samma vis ofta kommit att förknippas med logisk positivism (se exempelvis hos Lyons 1977:727), vilket inte gör Stevensons teoretiska position rättvisa. Stevenson refererar visserligen i *Ethics and Language* uppskattande Ayers och andra logiska positivisternas beskrivning av evaluerande utsagors emotiva karaktär (1944:265–268), men han tar uttryckligen avstånd från de semantiska grundsatserna i deras förslag. Verifierbarhetskriteriet underkänns som generellt betydelsekriterium, liksom slutsatsen att evaluerande utsagor skulle utmärkas av att inte vara verifierbara:

This latter remark [dvs. att etiska utsagor vare sig är sanna eller falska] is wholly misleading. It is more accurate and illuminating to say that ethical judgements *can* be true or false, but to point out that its descriptive truth may be insufficient to support its emotive repercussions. (Stevenson 1944:267)

I retrospektiva översikter kan det ha sitt berättigande att, trots denna avgörande skillnad, ändå behandla Stevensons etiska emotivism som en del av en positivistisk diskurs, vilket hans teori på sätt och vis kom att bli, bland annat genom att Ayer som redaktör för antologin *Logical Positivism* (1959) inkluderade Stevensons artikel ”The Emotive Meaning of Ethical Terms”. För att förstå teorin är det dock väsentligt att framhäva hur denna följer på helt andra överväganden än positivismens fokusering av epistemologi och verifierbarhet.

Öppningen av *Ethics and Language* rör den interaktion vi är indragna i när vi diskuterar vad som är moraliskt riktigt, när vi blir oense om sådana ting, och när vi ibland blir ense. Skiljer sig denna interaktion, frågar sig Stevenson, på något grundläggande sätt från exempelvis kontroverser inom naturvetenskap, eller består skillnaden enbart i att fakta och värden är två olika slags ämnen? Stevensons svar är att det

faktiskt finns en grundläggande skillnad vilken har att göra med att en moralisk oenighet inte är löst endast genom att de talande tycker sig ha samma kunskap om sakförhållanden (*beliefs*), utan först genom att de talande delar samma inställning, vill och önskar samma sak (*attitudes*). Den moraliska interaktionen – såsom den kan observeras i ”ethical discussions in daily life” (Stevenson 1944:13) – får på så vis i Stevensons analys en dubbelkaraktär, och hans huvudsakliga invändning mot tidigare metaetiska analyser är att dessa inte uppmärksammat eller kommit tillrätta med också den känslomässiga dimensionen av evaluering. Följdfrågan som intresserar Stevenson är hur enighet ifråga om inställning, önskan eller attityd kan uppnås, om det inte är tillräckligt att de talande blir eniga om alla fakta i målet.

Den interaktionella infallsvinkeln skiljer Stevenson från den logiska positivismens syn på människan som i första hand en betraktare, och påminner åtminstone ytligt om språkspelsperspektivet hos Wittgenstein (som var Stevensons lärare i Cambridge). Själv förknippar Stevenson sitt sätt att förstå etik interaktionellt framförallt med den amerikanske filosofen Dewey, vars tes Stevenson sammanfattar med att ”the moral terms must be studied when they are at work – in the full variety and complexity of their living texts, both individual and social” (Stevenson 1944:264).

För att kunna beskriva den etiska interaktionen – eller en interaktion som mer allmänt är evaluerande – som en språkligt urskiljbar form av interaktion, krävs en teori om språk. I analogi med formuleringen av evalueringars dubbelkaraktär av *attitude* och *belief*, utvecklar Stevenson i tredje kapitlet av *Ethics and Language* en teori om två olika slag av betydelse hos det språkliga tecknet: å ena sidan *emotive meaning* och å andra sidan *descriptive meaning*:

A background [dvs. för studiet av ”ethical language”] must be sought in a general theory of signs, yielding conclusions that can subsequently be extended to the more specific problems that concerns us. This is especially necessary in connection with the emotive uses of language, which in spite of many recent studies are still in need of careful examination. And care is needed, no less urgently, in showing how emotive and descriptive meanings are related, each modifying the other. (Stevenson 1944:37)

Risken är, menar Stevenson, om analysen inte tar hänsyn till också den emotiva aspekten av de språkliga tecknens betydelse, att evaluerande språklig interaktion ”överintellektualiseras”, och uppfattas som om den i själva verket gällde ett slags annorlunda sakförhållanden. Dewey, vars etik i övrigt får en erkännansam längre behandling (Stevenson:253–264), kritiseras just på denna punkt, och det är intressant att se hur kritiken

formuleras som en påminnelse om en redan vedertagen språkvetenskaplig distinktion, vilken den metaetiska filosofin inte har råd att undvara:

Dewey might be criticized simply because he obliterates a distinction that is important to the study of language. [...] So long as the distinction must be developed for other purposes, there can be no gain in simplicity in trying to avoid it in ethics. (Stevenson 1944:259)

Vad gäller begreppet emotiv betydelse ser således Stevenson snarast som sin uppgift, vilket sällan tycks ha uppmärksamats, att överföra vad han uppfattar som en språkvetenskapligt grundad distinktion till metaetisk teori och analys.

Stevenson tar sin utgångspunkt i en jämförelse mellan ords emotiva betydelse och den kommunikativa funktionen hos kroppsliga uttryck för känslor:

The emotive meaning of words can best be understood by comparing and contrasting it with the expressiveness of laughs, sighs, groans, and all similar manifestations of the emotions, whether by voice or gesture. It is obvious that these "natural" expressions are direct behavioristic symptoms of the emotions or feelings to which they testify. A laugh gives direct "vent" to the amusement which it accompanies, and does so in such an intimate, inevitable way that if the laugh is checked, some degree of amusement is likely to be checked as well. (Stevenson 1944:37–38)

Likheten mellan ordet *hurrah* och ett vanligt entusiastiskt utrop är, fortsätter Stevenson, att ordet genom sin emotiva betydelse kan ge utlopp för en känsla av entusiasm på samma omedelbara sätt som ett icke-verbalt utrop, eller ett skratt. Skillnaden anges emellertid vara att *hurrah* är en konventionell symbol. Man måste, som Stevenson (med ett annat exempel) uttrycker skillnaden, lära sig att byta ut *alas* mot *helas* när man talar franska, men man kan sucka som vanligt (ibid.:38, jämför Ogden och Richards 1949 [1923]:149). Ordet *hurrah* antas inte bara vara ett lämpligt medel för uttryck av talarens känslor utan också ett lämpligt medel för att påverka lyssnarens:

It is clear, then, so far as one may generalize from these extremely simple examples, that emotive words are fitted both to express the feelings of the speaker and to evoke the feelings of the hearer, and that they derive this fitness from the habits that have been formed throughout the course of their use in emotional situations. (Stevenson 1944:41)

En evaluerande utsaga får typiskt, menar Stevenson, genom den emotiva betydelsen hos något av de ingående orden, en emotiv funktion jämförbar med utrop som ”alas!” eller ”hurrah!”. Denna funktion beskrivs i Stevensons första artikel som en ”suggestiv” och ”magnetisk” kraft som tenderar att omedvetet verka på lyssnaren och förskjuta hennes inställning och handlingsmönster (1963 [1937]:24–28). För att fånga hur ett ord med emotiv betydelse som *good* har en sådan övertalande, befällande eller vädjande funktion, parafraserar Stevenson den evaluerande utsagan ”This is good” med ”I approve of this; do so as well!” (1944:21) och ”Oh that you might approve of this as I do!” (ibid.:81).

Diskussionen kring hur begreppet emotiv betydelse skall definieras inleds med kommentaren att emotiv betydelse måste konstrueras som en typ av betydelse:

Emotive meaning must be a kind of meaning, or else it had better be re-baptized. So our first task will be to single out the generic sense of ”meaning” that is required. (Stevenson 1944:42)

Kommentaren kan synas trivial, men som presentationen av tidigare teoretiska förslag visat, är en asymmetri i detta avseende typisk för teoretiska förslag om emotiv betydelse: Emotiv betydelse blir så att säga först identifierat som något som inte är betydelse i en viss mening, för att sedan beskrivas som något som är betydelse i en annan mening. Stevenson avvisar uttryckligen Ogden och Richards referentiella semantik av detta skäl, och presenterar som ett bättre alternativ den så kallade pragmatiska semantik som utvecklats av Morris (1938):

Another sense of ”meaning” promises to be more serviceable. In this sense, the ”meaning” of a sign must be defined in terms of the psychological reactions of those who use the terms of the psychological reactions of those who use the sign. It may be called ”meaning in the psychological sense”, or in Morris’ terminology, ”meaning in the pragmatic sense”. (Stevenson 1944:42)

Deskriptiv respektive emotiv betydelse kan med denna teoretiska utgångspunkt konstrueras som två symmetriska begrepp: ett språkligt teckens deskriptiva betydelse väcker kognitiva reaktioner, medan emotiv betydelse väcker emotiva reaktioner. Stevenson påpekar emellertid en svårighet med en sådan definition av betydelse, nämligen att psykologiska reaktioner varierar mer än vad rimligen betydelsen hos ett ord kan sägas variera. Därför avvisas en enkel identifikation mellan ordbetydelse och de skiftande reaktioner ordet kan väcka. Den lösning

som Stevenson erbjuder på problemet att psykologiska reaktioner ständigt fluktuerar, är att formulera betydelse hos ett språkligt tecken som en ”disposition att väcka psykologiska reaktioner”. Argumentationen för en sådan formulering utvecklas med stöd av en längre parallell mellan hur ord och kaffe fungerar – en analogi som sägs vara mest betydande för emotiv betydelse:

Let us compare the meaning of a word with the stimulating power of coffee, and consider how we might proceed to define ”stimulating power”.

Is this power of the coffee simply the stimulated feeling that attends drinking it? This will clearly not do. The stimulating power must be relatively constant, varying only with different brands used, or with different ways of preparing it, and so on; but the feelings that attend drinking it are subject to a much greater variation. (Stevenson 1944:45)

Den relativt konstanta stimulerande kraften i ett visst sorts kaffe bör, menar Stevenson i denna analogi, inte identifieras med de varierande reaktioner som väcks hos olika kaffedrickare vid olika tillfällen, i olika situationer av kaffedrickande. Stevenson avvisar vidare en isolering av just de psykologiska reaktioner vilka kan uppmätas ”under some specified, artificially simple set of circumstances” (ibid.:46), eftersom han menar att ett sådant tillvägagångssätt skulle överbetona vissa specifika omständigheter på bekostnad av den viktigaste kausala faktorn: själva kaffet. Istället är alltså lösningen att formulera kaffets stimulerande kraft i termer av dess relativt konstanta disposition att väcka vissa stimulerande reaktioner. Slutsatsen är att ordbetydelse – i den mening som krävs för att omfatta emotiv betydelse – bör ges följande (provisoriska) definition:

The meaning of a sign, in the psychological sense required, is not some specific psychological process that attends the sign at any one time. It is rather a dispositional property of the sign, where the response, varying with varying attendant circumstances, consists of psychological processes in a hearer, and where the stimulus is his hearing the sign. (Stevenson 1944:54)

Senare görs tillägget att det slag av disposition som avses måste, för att räknas som betydelse av ett tecken, vara orsakad av en betingning vilken skett genom att tecknet används kommunikativt. Utan detta tillägg skulle definitionen, kommenterar Stevenson, inte göra reda för skillnaden mellan betydelse hos språkliga former, och de reaktioner som kan väckas av betydelselösa ljud och ting. På så vis menar Stevenson sig ha begränsat ”psykologisk betydelse” till vad som är ”suitable

for linguistic theory” (ibid.:57), och kan ge sina definitioner av deskriptiv respektive emotiv betydelse:

The descriptive meaning of a sign is its disposition to affect cognition, provided that the disposition is caused by an elaborate process of conditioning that has attended the sign’s use in communication, and provided that the disposition is rendered fixed, at least to a considerable degree, by linguistic rules. (Stevenson 1944:70)

Emotive meaning is a meaning in which the response (from the hearer’s point of view) or the stimulus (from the speaker’s point of view) is a range of emotions. (ibid.:59)

Formuleringen av den senare definitionen är olycklig, vilket påpekas av Urmson (1968:39), av den anledningen att den anger emotiva processer inte bara som lyssnarens betingade respons, utan också som det som utgör, eller kanske orsakar, talarens yttrande. Formuleringen svarar dåligt mot den bild som Stevenson i övrigt målar upp av talaren (till skillnad från lyssnaren) som en fri och ibland manipulativ agent, och kunde därför istället getts en formulering motsvarande definitionen för deskriptiv betydelse (se Blankemeyer 1974:50–52). En fråga som vid jämförelsen med definitionen av deskriptiv betydelse (i citatet ovan) vållat olika tolkningar är huruvida också emotiv betydelse i Stevensons teori skall förstås som något som fixeras av språkliga regler. De flesta läsningar har utgått från att poängen med Stevensons kommentar om språklig regel är att beskriva deskriptiv betydelse som mer fixerad än emotiv betydelse. I ett svar på kritik på denna punkt (från Black 1948:124) förtydligar dock Stevenson att han inte avsett att göra någon sådan skillnad (Stevenson 1948:133f.).

Viktigare än den precisa definitionen av emotiv (och deskriptiv) betydelse i Stevensons teori är frågan huruvida det överhuvudtaget är rimligt att tänka sig betydelse som något kausalt framkallat i perceptionen av språkliga former. Stevenson medger att hans teori, liksom andra kausala betydelseteorier, kan tyckas utgöra en alltför grov förenkling, och vädjar till läsaren att föreställa sig den kausala relationen mellan det språkliga tecknet och de psykologiska reaktionerna i all dess komplexitet (1944:58). Att döma av hur Stevenson utvecklar sin teori i *Ethics and Language* föreställer han sig framförallt att det är tre aspekter som gör den förmodade kausala betydelserelationen komplex: För det första antas ords disposition att väcka reaktioner endast vara en av flera faktorer som spelar in i det enskilda fallet (vilket ju var motivet att införa begreppet ’disposition’). För det andra är indelningen i kognitiva och emotionella reaktioner endast en första grov indelning

vilken kan förfinas ytterligare. För det tredje står emotiva och deskriptiva aspekter av betydelse i en intim relation till varandra, en relation som dock kan vara olika för olika ord. Något skall kort sägas om hur Stevenson elaborerar sitt teoretiska förslag på dessa tre punkter.

Stevensons betoning av att ett ords emotionella effekt är beroende av vissa omständigheter, gör att teorin inte är lika utsatt för den kritik som i föregående avsnitt presenterades som Frege-Geach-problemet. De omständigheter kring ett ord som framhävs är dock inte den grammatiska kontexten utan gestik, mimik och tonfall. Följande passage är belysande för hur Stevenson tänker sig att olika faktorer samspelar – åtminstone när de behärskas av en skicklig talare. Olika retoriska strategier och kroppsliga uttrycksmedel måste visserligen ofta förbereda och ledsaga yttrandet av ett emotivt ord, för att ordet skall uppnå sin fulla emotionella effekt, men yttrandet av det emotiva ordet är – som det heter i Stevensons liknelse – lika nödvändigt som gnistan är för den upplagda veden:

An emotive word makes use of an elaborate process of conditioning, of long duration, which has given it its emotive disposition. This disposition, granted suitable attendant circumstances, enables the word to act not additively but much more strongly, like a spark that ignites prepared tinder. To be sure, the suitable attendant circumstances cannot be taken for granted, but an effective orator will be careful to control them. He will first try to hold his audience's attention, win their respect, enliven them by his gestures, and so on. But when the attendant circumstances are thus prepared, he must take care to select, at strategic moments, a word which has a strong and fixed emotive disposition. Without the appropriate circumstances, the word will be unavailing; but without the appropriate word, the circumstances may amount to nothing. It is upon this latter fact that the importance of a study of emotive meaning depends. Whether we wish to employ emotive terms or to avoid them, it is imperative to understand the strong effects that they can often produce. (Stevenson 1944:61–62)

Vad gäller den andra punkten – den mer finfördelade indelningen av psykologiska processer – drar Stevenson slutsatsen att det i princip finns lika många olika typer av betydelse som det finns olika typer av emotiva och kognitiva ordresponser, vilket förefaller vara en rimlig följd av den antagna ”psykologiska” betydelseuppfattningen (ibid.:59–71).

Stevenson skiljer, även om detta inte är konsekvent genomfört, på två undergrupper av emotiva responser: känslor och attityder (”feelings and attitudes”), av vilka de senare utmärks av att vara relaterade till objekt. Den förra gruppen exemplifierar Stevenson med ”horror, amazement, sadness, sympathy” (1963 [1937]:22), den senare med ”desire, wish,

disapproval” (1944:60). Ett visst språkligt tecken kan alltså sägas ha en emotiv betydelse som mer specifikt består i dispositionen att väcka till exempel attitudinella reaktioner av typen begär.

Också bland kognitiva processer urskiljer Stevenson tentativt olika undergrupper. Framförallt dras på så vis en skiljelinje mellan de responser på ett tecken som beskrivs som regelfixerade, och sådana responser som endast har att göra med vad tecknet antyder. Termen *deskriptiv betydelse* reserverar Stevenson för dispositionen att väcka regelfixerade kognitiva processer (som exempelvis förknippar ordet *athlete* med betydelsen ’idrottsman’), till skillnad från den dispositionen att väcka andra kognitiva processer (som exempelvis förknippar ordet *athlete* med föreställningar om en viss kropps-konstitution) (ibid.: 62–71).

Eftersom tudelningen av det kognitiva är vanligare hos Stevenson, än en uppspaltning av det emotiva, blir hans betydelseindelning i praktiken tredelad, och därvid snarlik den Erdmann formulerat (se avsnitt 2.1.1). Vid ett tillfälle säger sig Stevenson också uttryckligen tillämpa ”the trifold distinction”, med vilket då menas just en indelning i emotiv, deskriptiv respektive vagt antydd betydelse (Stevenson 1944:259).

Vad gäller den tredje punkten – relationen mellan emotiv och deskriptiv betydelse – skiljer Stevenson mellan ord vars emotiva betydelse för sin effekt är oberoende av deskriptiv betydelse och ord vars emotiva betydelse är mer eller mindre beroende av den deskriptiva betydelsen: *independent* ’oberoende’ gentemot *dependent* ’beroende’ emotiv betydelse. Till gruppen ord med oberoende emotiv betydelse räknar Stevenson vissa interjektioner som *hurrah*. Till gruppen med beroende emotiv betydelse förs exempelvis *democracy* och *liberty* (ibid.:72–73). Det finns också ord vilka behandlas som mellanfall, som när exempelvis *dictator* antas ha en emotiv betydelse som till stor del, men inte helt, är beroende av den deskriptiva betydelsen (ibid.:141). Dessutom införs ett tredje begrepp – *quasi-dependence* ’kvasi-beroende’ – för att beteckna emotiv betydelse som analyseras som beroende av vad Stevenson räknar med som ”den endast antydda betydelsen hos ett språkligt tecken” (ibid.:78–79).

I analysen av ”etiska termer” visar det sig att ett och samma ord antas kunna ha alla tre typerna av emotiv betydelse. Så analyseras till exempel *good* inte bara i tredelningen deskriptiv, endast antydd och emotiv betydelse, utan också med tre slag av emotiv betydelse: till viss del oberoende, men till större delen beroende eller kvasi-beroende av deskriptiv betydelse (ibid.:84–88).

Resonemanget kring olika relationer mellan de antagna betydelseaspekterna tydliggör en typ av distinktioner som också Erdmann

uppenbarligen räknar med i analysen av exempelord i uppsatsen om *Gefühlswert* (se avsnitt 2.1.1). Dessa distinktioner, påpekar Stevenson, kan inte göras på grundval av olika typer av emotiva reaktioner, eller utifrån olika grad av dessa reaktioner. Stevenson relaterar istället skillnaderna mellan beroende, oberoende och kvasi-beroende emotiv betydelse till omständigheter under vilka olika teckens dispositioner blivit betingade:

[...] the distinction between dependent and independent emotive meaning does not rest (thus differing from the distinction between laudatory and derogatory emotive meaning) on the kind of feelings or attitudes that constitute the response, but rather upon the conditions under which the disposition itself has originated and will continue to consist. (Stevenson 1944:79)

Den komplexitet som Stevenson inför i teorin på var och en av dessa tre punkter är betydande. Utan denna komplexitet skulle teorin med sin kausala semantik få emotiv betydelse att framstå som kommandorop till en vällärd hund. Nu kan Stevenson inom ramarna för sin teori diskutera vilka faktorer som gör att ett ord med antagen emotiv betydelse inte får någon speciell effekt i en viss specifik situation men däremot i andra, och dessutom försöka karakterisera dess emotiva betydelse ifråga om känslomässig karaktär samt ifråga om relationen till andra betydelseaspekter. Antalet möjliga karakteriseringar av ord i termer av olika emotiv betydelse blir därigenom så stort att två ord i princip aldrig antas ha samma emotiva betydelse: ”Each bears the characteristic stamp of its emotional history” (ibid.:82).

Samtidigt blottläggs, genom att Stevenson såpass utförligt drar ut linjerna från teorins utgångspunkt i ”meaning in the psychological sense”, några förutsättningar med vilka Stevensons angreppssätt står och faller. Det måste för det första vara möjligt att ur en oändlig mångfald situationer och faktorer metodiskt abstrahera fram teckens disposition att väcka olika specifika psykologiska reaktioner. Att en sådan procedur skulle leda fram till något vi kan känna igen som betydelse kan ifrågasättas (se exempelvis kritik hos Alston 1967:492). Det måste för det andra vara möjligt att göra en grundläggande distinktion mellan kognitiva och emotiva psykologiska reaktioner. Att en sådan gräns kan dras – och kan dras där Stevensons teori kräver det – har ställts i tvivelsmål av flera kritiker, inte minst vad gäller beskrivningen av attityder som något rent emotivt (se exempelvis kritik hos Alston 1967:488–489). Ett tredje villkor som formulerades av en av recensenterna av *Ethics and Language*, och accepterades av företrädare för teorin, gäller förekomsten av oberoende emotiv betydelse. För att

Stevensons grundläggande uppdelning i kognitiv och emotiv betydelse skall vara giltig, måste det finnas ord som rimligen skall tillskrivas oberoende emotiv betydelse, det vill säga en emotiv betydelse som inte kan härledas ur ordets kognitiva betydelse.

Mycket av diskussionen kring Stevensons teori kom att kretsa kring det tredje villkoret. Den omfattande debatten, som refereras av Blankemeyer (1974:77–82, 110–131), kan sammanfattas som en diskussion kring huruvida det är rimligt att anta att ord väcker emotiva reaktioner redan innan lyssnaren förstått vad det är talaren vill säga. Stevenson skulle senare (1950) komma att företräda åsikten att teorin kan upprätthållas också om anspråken sänks till en förekomst av kvasi-beroende emotiv betydelse.

Sammanfattningsvis ringar kritiken in svårigheter som följer på definitionen av betydelse – emotiv och annan – som effekt, eller som dispositionen att väcka betingade ordresponser. Det nyttar inte, menar många kritiker, att föreställa sig den kausala relationen mellan tecken och lyssnare aldrig så komplex, om felet ligger i att över huvud uppfatta betydelse som något kausalt, betingat eller reflexmässigt.

I Furbergs presentation av hur Stevensons teoretiska förslag om emotiv betydelse avvisas av kretsen av Oxfordfilosofer, framför andra av Hare (1952), står denna fråga om kausalitet som betydelsekriterium i centrum (Furberg 1998 kap. 10). Kritiken gäller inte, visar Furberg, att den moraliska, eller evaluerande, interaktionen enligt Stevenson antas ha en känslomässig dimension, utan riktar sig mot Stevensons beskrivning av denna dimension som något betingat och irrationellt:

Emotiv mening är bestämd som betingad respons där jag, talaren, kontrollerar stimulus; jag kan bruka det emotiva ordet eller låta bli. Du, den väluppfostrat betingade, kan däremot inte underlåta att reagera med den intränade emotionen/attityden. Moral blir [...] manipulationer av adressatens personlighet. (Furberg 1998:268)

Det som här alltså utpekats som det avgörande felsteget i Stevensons teori, är reduktionen av interaktion eller text till ordresponser. Om det ligger något i Stevensons förståelse av evaluerande interaktion som ett språkspel i vilket betydelse skapas på ett karakteristiskt sätt, så blir beskrivningen av denna interaktion förvrängd, hävdar kritikerna, genom det semantiska perspektiv som Stevenson anlägger (jämför den kritik från Dewey 1945 som refereras i avsnitt 3.2.2).

Denna kritik drabbar inte endast formandet av begreppet emotiv betydelse i Stevensons teori, utan också de förslag som behandlats i föregående kapitel, vilka på ungefär samma sätt argumenterar för att

emotiv betydelse korresponderar med de reaktioner som tenderar att utlösas hos lyssnare (*effektkriteriet*) (se avsnitt 3.2.1 och 3.2.2). I följande avsnitt skall ett teoretiskt förslag presenteras som tar sitt avstamp i kritiken av kausala teorier om emotiv betydelse, och formulerar en icke-kausal lösning.

3.1.3. Alston: emotiv betydelse i talaktsteori

Som visats i föregående två avsnitt söker den etiska emotivismen, i såväl Ayers (1946 [1936]) som Stevensons (1944) version, beskriva evaluerande utsagor, och betydelsen av vissa ord i dessa utsagor, genom att länka dessa till psykologiska känslomässiga processer hos talare eller lyssnare. I detta avsnitt skall ett förslag om emotiv betydelse presenteras vilket kan förstås som en kritisk replik till den etiska emotivismen, nämligen det förslag som den amerikanske filosofen William P. Alston skisserar inom ramarna för talaktsteori. Förslaget är dels utvecklat i samband med Alstons kritiska uppgörelse med den etiska emotivismens bruk av begreppet emotiv betydelse (1967), dels som en integrerad del av Alstons semantiska teori (1964). Inom svensk filosofi har förslaget – trots att det inte upptar mer än en knapp sida av Alstons bok *Philosophy of Language* (1964) – uppmärksamats som ett sätt att undkomma en del av de problem som är förknippade med tidigare förslag (Hermerén 1972, 1973). Förslaget har också tillämpats empiriskt i en språkvetenskaplig avhandling (Hedquist 1978), till vilken jag återkommer senare (kapitel 5).¹

Innan Alstons eget förslag presenteras skall den kritik summeras som han i *Encyclopedia of Philosophy* (1967) riktar mot etisk emotivism, en kritik som i huvudsak motsvarar den kritik som relaterats i anslutning till presentationen av Ayers och Stevensons förslag.

Kritiken går framförallt ut på att ingen av de olika dikotomier som föreslagits för konstruktion av begreppet emotiv betydelse kan avgränsa en grupp evaluerande utsagor eller evaluerande ord från andra ord eller utsagor. Detta gäller till exempel, menar Alston, Ogden och Richards (1949 [1923]) distinktion mellan språkets referentiella (eller symboliska) funktion och språkets emotiva funktion. Denna distinktion skulle, påpekar Alston, i en strikt tolkning endast göra konkreta sub-

---

¹ Under de drygt trettio år som förflutit sedan dessa arbeten har Alston gjort sig känd för sina insatser inom epistemologi och religionsfilosofi. I ett nytt verk (2000) har Alston emellertid återvänt till talaktsteori men försvarar inte i detta verk något teoretiskt förslag om emotiv betydelse.

stantiv och egennamn lämpade för referentiell användning. I en vidare tolkning av vad som är referentiell funktion skulle emellertid också interjektioner som *Splendid!* kunna analyseras som något referentiellt, eftersom det också vid dylika utrop handlar om att fästa lyssnarens uppmärksamhet på något förhållande eller objekt i den yttre kontexten (Alston 1967: 487–488).

Liknande invändningar drabbar även Ayers (1946 [1936]) distinktion mellan påståenden med faktuell signifikans och påståenden med emotiv signifikans, det vill säga distinktionen mellan påståenden som är verifierbara och sådana som endast sägs uttrycka en känsla. Vilket är till exempel argumentet, frågar sig Alston, för att ett påstående som ”I’m terribly enthusiastic about that” inte skulle uttrycka en proposition som kan sägas vara sann eller falsk (Alston 1967:489–490). Inte heller Stevensons (1944) gränsdragning mellan kognitiva och emotiva mentala reaktioner befinns hålla måttet. Det är tveksamt, menar Alston, varför just känslor och attityder skall sammanföras som en kategori, och inte till exempel idéer och attityder (Alston 1967:488, 492).

Slutligen underkänner Alston de emotivistiska teoriernas länkning mellan vissa språkliga uttryck och talarnas (eller lyssnarnas) emotiva processer (jämför avsnitt 2.2.2). Betydelsen av en utsaga kan inte, argumenterar Alston, vara avhängig vare sig talarens eventuella känslor eller effekten på lyssnaren. Betydelsen förstås bättre utifrån hur ord och grammatiska konstruktioner regelbundet utnyttjas i vissa språkhandlingar:

Whether I say ”Damn!” or ”That annoys me no end”, my utterance counts as an expression of annoyance (just as in the second case it counts as a statement that I am annoyed) only because the words I utter (and the grammatical constructions I employ) have the significance they have in the language, and this is a matter of conventional rules. The assumption often made by emotivists that sentences serve to express feelings in basically the same way as involuntary gestures, looks, and intonations is quite unjustified. Expressing a feeling, as an illocutionary act, is rule-governed in just the same way as making a statement or making a request. (Alston 1967:490)

I formuleringen av en alternativ semantisk teori anknyter Alston till Wittgensteins (1958 [1953]) betoning av ”meaning as a function of use” och till Austins (1962) indelning av olika typer av talhandlingar (se Alston 1964:33, respektive 35f.). Alston gör inte någon poäng av att också den kritik han riktar mot andra förslag om emotiv betydelse är konsistent med Austins och Wittgensteins teoretiska perspektiv, och behandlingen av begreppet emotiv betydelse tycks inte heller varit

någon huvudsak för någon av dessa filosofer. Redan Austin drar emellertid samma slutsats ifråga om de dikotomier som, på delvis olika sätt, etablerar begreppet emotiv betydelse:

[...] the familiar contrast of 'normative or evaluative' as opposed to factual is in need, like so many dichotomies, of elimination. (Austin 1962:148)

I en passage av *Philosophische Untersuchungen* ställer sig Wittgenstein skeptisk till att låta känslomässiga förknippningar med ord bli grundval för semantisk beskrivning (på ett liknande sätt som han för övrigt också ifrågasätter att den semantiska beskrivningen skall grundas på antagandet att vi har kunskap om betydelse):

Denk dir, wir fänden einen Menschen, der uns, über seine Wortgeföhle sagt: für ihn hätte "wenn" und "aber" das gleiche Gefühl. – Dürften wir ihm das nicht glauben? Es würde uns vielleicht befremden. "Er spielt gar nicht unser Spiel" möchte man sagen. Oder auch: "Das ist ein anderer Typus."

Würden wir von diesem nicht glauben, er verstehe die Worte "wenn" und "aber", so wie wir sie verstehen, wenn er sie so *verwendet*, wie wir? (Wittgenstein 1958 [1953]:182)¹

Alstons talaktsteori utnyttjar (och modifierar något) Austins (1962) bekanta tredelning mellan talhandlingens tre dimensioner: 1) den lokuta talhandlingen att yttra en språklig utsaga, 2) den illokuta talhandlingen att göra något i och med ett sådant yttrande, exempelvis att påstå något eller fråga om något, samt 3) den perlokuta talhandlingen som avser konsekvensen eller effekten av yttrandet, exempelvis att talaren får uppmärksamhet för sitt påstående, eller genom frågan får reda på något (Alston 1964:34f.).

För Alston har språklig betydelse att göra med möjligheten att utföra illokuta talhandlingar, inte med att utföra lokuta talhandlingar, vilket Alston (till skillnad från Austin 1962:95f.) betraktar som något rent fonologiskt, och inte heller med att utföra perlokuta talhandlingar vilket endast ses som en möjlig konsekvens av att ett yttrande uppfattas som en betydelsefull handling.

---

¹ Tänk dig att vi påträffade en människa som om sina ordkänslor meddelade oss att för honom beledsagades "om" och "men" av *samma* känsla. – Hade vi rätt att inte tro honom? Det skulle kanske förefalla oss främmande. "Han spelar inte alls vårt spel" ville man säga. Eller också: "Det är en annan typ av människa."

Om han *använder* orden "om" och "men" på samma sätt som vi, skulle vi inte tro att han förstod dem som vi gör? (Wittgenstein 1992 [1953]:210)

Med dessa distinktioner kan Alston formulera kritiken mot Stevensons teoretiska förslag (såväl när det gäller behandlingen av emotiv som kognitiv betydelse) genom att beteckna teorin som ett försök att sammanlänka den lokuta talhandlingen och den perlokuta, och att förlägga betydelsen i det som är effekten eller konsekvensen av att betydelse skapas (Alston 1967:492). Samma kritik har refererats i slutet av föregående avsnitt. Det kan alltså i och för sig – för att rekapitulera – vara riktigt att vi inte kan föreställa oss vad evaluering skulle vara i en värld där ingen någonsin blev känslomässigt berörd av evalueringar (eller vad skämt skulle vara om ingen någonsin blev road, skryt om ingen någonsin blev imponerad, argument om ingen någonsin blev övertygad etc.). Men det är tveksamt om det därför är reaktionen som konstituerar betydelsen: vi kan känna igen evalueringar också när vi inte blir känslomässigt berörda (eller skämt som inte roar oss, skryt som inte imponerar, argument som inte övertygar etc.).

Frågan är nu hur Alston själv trots kritiken mot tidigare förslag om emotiv betydelse konstruerar ett begrepp emotiv betydelse inom de antagna teoretiska referensramarna.

Karakteristiskt för Alstons talaktsteori är dels antagandet att ord-betydelse kan beskrivas som "the constant contribution it makes to the illocutionary act potential of sentences in which it occurs" (ibid.:493), och dels antagandet att den illokuta talhandlingen fruktbart kan beskrivas i termer av språkliga regler för vad talaren genom sitt yttrande tar ansvar för (1964:36f.). Om begreppet emotiv betydelse skall ges en plats i Alstons teori är det alltså som en beskrivning av vissa ords bidrag till en talhandling som innebär att talaren tar ansvar för en attityd eller känsla.

Alston introducerar i *Philosophy of Language* (1964) temat emotiv betydelse med den i detta sammanhang vanliga iakttagelsen om närsynonyma ordpar där en skillnad mellan orden tycks ligga i hur de används (eller inte används) evaluerande. Det kan noteras att Alstons avgränsning av ord är ovanligt flexibel:

We can find pairs of words that seem to be synonymous apart from the fact that one carries a certain attitude or evaluation while the other carries a different one or none at all. Examples are 'stool pigeon' and 'informant for the police', 'inexpensive' and 'cheap', and 'office-seeker' and 'candidate for office'. (Alston 1964:45)

Vi kan åskådliggöra Alstons förslag om emotiv betydelse, genom att återge hans analys av följande två satser (1964:47, exemplet återkommer också 1967:493):

- (6) a. He's an informant for the police ('Han är uppgiftslämnare för polisen')
- b. He's a stool pigeon ('Han är tjallare')

Med den första av satserna tar talaren ansvar för följande två villkor:

- (1) En viss manlig person kan urskiljas ur kontexten.
- (2) Denna person är uppgiftslämnare för en polisorganisation.

Med den andra av satserna tillkommer emellertid ett tredje villkor, som inte är aktuellt för den förra:

- (3) Talaren har en negativ attityd gentemot denna typ av aktivitet.

Genom att välja ordet *stool pigeon* tar således talaren, enligt Alstons analys, ansvar för att han har en negativ attityd till uppgiftslämnande till polisen, medan uttrycket *informant for the police* inte involverar något ansvarstagande av detta slag. Samma analys uttrycks också som att valet av *stool pigeon* innebär en beredskap att möta en annan typ av respons från andra talare:

In other words, there is a difference in meaning if, having said 'He's a stool pigeon', I am prepared to recognize that a response like 'What's wrong with what he is doing?' is not out of order. (Alston 1964:47)

Genom att denna skillnad tycks ligga i betydelskillnaden mellan de två uttrycken, kan analysen sammanfattas med att *stool pigeon* har emotiv betydelse:

Generalizing from this pair of terms [dvs. 'stool pigeon' och 'informant for the police'], we can say that a given expression has an emotive meaning if its presence in a sentence serves to contribute to the illocutionary act potential of the sentence some condition having to do with the existence of a particular feeling or attitude on the part of the speaker. Another way to put this is to say that a word has emotive meaning provided its presence in a sentence is sufficient to give that sentence the potentiality of being used to express some feeling or attitude. (Alston 1967:493)

Jag återkommer till Alstons exempel i avsnitt 3.2.3 i en diskussion kring huruvida talaren generellt kan sägas vara bunden till ansvaret för en evaluativ ståndpunkt av språkliga regler för enskilda ord.

Vid en jämförelse mellan Alstons förslag om emotiv betydelse och de olika förslag som presenterats tidigare i avhandlingen framträder några viktiga skillnader. För det första utgår inte Alstons förslag från någon grundläggande dikotomi mellan två olika slag av betydelse eller två olika slag av språklig funktion. Snarare tycks Alston mena att språket kan beskrivas som en potential för en svåröverskådlig mängd (illokuta) talhandlingar, av vilka den skisserade analysen av *stool pigeon* avser att vägleda identifieringen och beskrivningen av en typ, nämligen det evaluerande påståendet. För det andra inbegriper inte Alstons förslag någon direkt länkning mellan språkligt uttryck och emotiva mentala processer, med de komplikationer som följer på en sådan beskrivning. Istället är det för Alston språkliga regler som länkar språkliga uttryck till en viss evaluativ ståndpunkt. Dessa regler upprätthålls genom vad språkbrukare gör med orden, inte genom vad de eventuellt känner i samband med att de uttalar eller hör orden. Termen *emotive meaning* bibehålls uppenbarligen endast för att den vunnit allmänt bruk, men förledet måste i Alstons förslag förstås i försvagad betydelse.

För det tredje avser Alston, som en konsekvens av vad som just sagts, en betydligt mer restriktiv tillämpning av begreppet emotiv betydelse än de förslag som behandlats tidigare. Att ordet *communist* i samtidens Amerika tenderade att väcka negativa emotiva reaktioner, är ingenting som enligt Alston (1964:47, 1967:493) skall räknas till betydelsen av ordet, eftersom användningen av ordet inte ger stöd för att talare med detta ord regelmässigt tar ansvar för en negativ attityd. Med Alstons terminologi kan en sådan tendens att väcka en viss emotiv reaktion visserligen föras till ordets *perlocutionary act potential* (perlokut handlingspotential) eller betecknas som *emotive force*, men däremot inte till ordets *illocutionary act potential* (illokut handlingspotential) eller betydelse. Denna distinktion har annars ofta i teorier om emotiv betydelse sin motsvarighet i en gränsdragning mellan två olika kategorier av ord med emotiv betydelse. Antydning till en sådan distinktion finns redan hos Erdmann (1922 [1900]) som förmodligen skulle beskriva *Gefühlswert* hos ordet *communist* som en konsekvens av ordets begreppsliga innehåll och *Nebensinn*, och inte som ett ord vars *Gefühlswert* skiljer ordets betydelse från ett i övrigt begreppslikt ord (se avsnitt 2.1.1). Stevenson (1944) skulle på liknande vis beteckna ordet *communist* som ett ord vars emotiva betydelse endast är *dependent* eller *quasi-dependent*, men inte *independent* (se avsnitt 3.1.2). Men medan dessa tidigare förslag om emotiv betydelse endast förklarar skillnaden ifråga som olika orsaker till emotiva effekter, så visar Alston, som noterats ovan, på möjligheten att definiera illokut handlingspotential utan hänvisning till effekt. Med distinktionen mellan perlokut och

illokut handlingspotential kan man fånga den avgörande skillnaden mellan de två metoder som skall prövas i kapitel 4 och 5, den förra för perlokut, den senare för illokut handlingspotential.

För det fjärde finns i Alstons förslag ett incitament till en innovativ metod för avgränsning av de ord vilka skall antas ha emotiv betydelse (som illokut handlingspotential). Ett problem, som tagits upp i samband med presentationen av Ballys (1909, 1952 [1913]) riktlinjer för ordfältsanalys, är hur det skall avgöras vilket eller vilka ord som ett visst ord skall ställas i kontrast till (se avsnitt 2.1.2). Även om Alstons exempel på ord med emotiv betydelse ges i kontrast med neutrala alternativ, antyds möjligheten att så att säga utnyttja en metodisk genväg, nämligen att ställa frågan huruvida en användning av ordet innebär att talaren rimligen kan räkna med en respons från andra talare som om yttrandet uttryckt en viss attityd vilken talaren kan ställas till ansvar för. En slutsats av Alstons resonemang skulle med andra ord kunna vara att bedömningen av huruvida ordet *stool pigeon* har emotiv betydelse kan göras genom att bedöma rimligheten i en dialog av följande slag:

- He’s a stool pigeon.
- What’s wrong with what he is doing?

Jag återkommer till en tillämpning av detta metodiska förslag i kapitel 5.

En avgörande likhet mellan Alstons förslag och andra förslag om emotiv betydelse – trots de skillnader som här noterats – är att betydelse av evaluerande utsagor analyseras som en komposition av de ingående ordens betydelsekomponenter. Utgångspunkten för resonemanget är alltså att det finns en avgränsbar grupp ord vars betydelse i likhet med *stool pigeon* gör utsagor till evalueringar, eller – med Alstons terminologi – en grupp av ord som när de används binder talaren till ansvaret för en viss attityd eller känsla.

Denna princip, kompositionalitetsprincipen, har diskuterats tidigare i avhandlingen med utgångspunkt i Erdmanns mentalistiska teori (avsnitt 2.2.1). Kompositionalitet i Erdmanns teori (i den fjärde uppsatsen i *Die Bedeutung des Wortes* 1922 [1900]) innebar att de enskilda orden hos läsaren eller lyssnaren antas framkalla olika begrepp, föreställningar och känslor som tillsammans bygger upp satsens betydelse. En sådan teoretisering av betydelseskapandet är emellertid främmande för Alston som i ett avsnitt tydligt inspirerat av Wittgensteins *Philosophische Untersuchungen* (1958 [1953]) tar avstånd från semantik som utgår från

de enskilda ordens förknippning med mentala processer (Alston 1964:22–25). Dock kvarstår hos Alston kompositionalitet som ett analytiskt ideal. Även om det är på satsnivå som det är relevant att förstå språket som en potential för illokuta talakter, är målet för analysen av evaluerande talakter att härleda evaluering ur ord som har emotiv betydelse.

Medan Alston således avvisar *effektkriteriet* för att urskilja ord med emotiv betydelse, inför han ett kriterium som i det följande skall betecknas *talaktskriteriet*: De ord med vilka talaren tar på sig ansvaret för en viss attityd, och formar en evaluerande talakt, tillskrivs emotiv betydelse.

3.2. Diskussion

De olika sätt att konstruera ett begrepp emotiv betydelse som vi här följt skiljer sig en del åt, inte bara inbördes utan också från de förslag som presenterats i föregående kapitel. Medan betydelse i dessa tidiga förslag främst betraktades som något som korresponderar med objekt i verkligheten (se avsnitt 2.2.3), är utgångspunkten här att betydelse primärt har att göra med möjligheten att hävda sanningar om verkligheten. Medan betydelse i de tidigare förslagen lokaliserar betydelse till individens hjärna (se avsnitt 2.2.2), finns det hos Ayer och Stevenson en tendens att förlägga betydelsen, åtminstone den emotiva betydelsen, till individens mer kroppsliga reaktioner. Kvar finns hävdandet av kompositionalitetsprincipen (se 2.2.1), men det sista av de tre förslag som behandlats i detta kapitel skiljer sig gentemot alla de föregående genom att avvisa tanken på att evaluering i text beror av de ord som är länkade till emotiva processer, och hävdar istället att enskilda ord binder talaren till ansvar för evaluativa ståndpunkter.

Dessa tre nya teman – om sanning, kropp och ansvar – skall diskuteras i det följande, för att fördjupa bilden av de presenterade förslagen, men också för att skissera ett alternativt betraktelsesätt. Som andra teoretiska ansatser skall visa, finns det möjlighet att starkare grunda beskrivningen av betydelse i vad språkbrukare gör med språklig form, vilket ger andra möjligheter för beskrivningen av evaluering.

3.2.1. Språket och sanningen

Teoretiska förslag om emotiv betydelse i tidig semantik betraktar betydelse av ett ord i första hand som en konventionell beteckning för

ting av ett visst slag (se avsnitt 2.2.3). I den filosofiska diskussionen kring emotiv betydelse som presenterats i detta kapitel återkommer ett eko av detta tema. Här betraktas emellertid betydelse, inte som ordets korrespondens med saken ifråga, utan som satsens korrespondens med ett visst sakernas tillstånd. Också utifrån detta satssemantiska perspektiv tycks evaluerande satser bli problematiska, eftersom evaluerande yttranden inte förefaller att hävda samma objektiva, eller verifierbara, korrespondens med sakernas tillstånd i en yttre verklighet som många andra yttranden. Istället tenderar därför förslag om emotiv betydelse att förklara evaluerande satser genom deras förmodade korrespondens med talarens eller lyssnarens emotiva tillstånd eller processer.

Denna tankegång mötte redan i Freges (1971:57f.) resonemang om valet mellan de två tyska orden *Köter* ('byracka') och *Hund* ('hund'), vilket analyserades som likgiltigt ur sanningsvillkorssynpunkt. Freges analys innebär alltså att ur logikens ståndpunkt är alla byrackor hundar, likaväl som – mer kontraintuitivt – alla hundar är byrackor. Skillnaden mellan satserna *detta är en hund* och *detta är en byracka* föreges ligga i vilka negativa associationer och känslor som ordet *byracka* väcker (se slutet av avsnitt 2.1.1).

Också hos Ogden och Richards framställs evaluativa eller emotiva yttranden som något som överskrider satsens sanningsvillkor, vilket gör det irrelevant att ställa frågan huruvida yttrandet är "sant eller falskt i vanlig strikt vetenskaplig mening" (Ogden och Richards 1949 [1923]:150, se avsnitt 2.1.3).

I detta kapitel (avsnitt 3.1.1) har visats hur Ayer (1946 [1936]) utvecklar ett liknande resonemang, och i linje med Ogden och Richards fransäger evaluerande satser sanningsvillkor. Även om Ayers argumentation av olika skäl underkänns av såväl Stevenson (1944) som Alston (1967), återkommer också i deras förslag en prioritet för yttrandets deskriptiva funktion till vilken speciella ordval – val av ord med emotiv betydelse – lägger en extra emotiv eller evaluativ dimension. Hos Stevenson förklaras den extra betydelse som på så vis tillförs yttrandet som en emotiv manipulation av lyssnaren (exempelvis genom valet av *nigger* istället för *negro*) (se avsnitt 3.1.2). Hos Alston förklaras denna extra betydelse som talarens ansvarstagande för en evaluativ ståndpunkt (exempelvis genom valet av *stool pigeon* istället för *informant of the police*) (se avsnitt 3.1.3).

I det följande skall temat om språket och sanningen diskuteras med utgångspunkt i Ayers (1946 [1936]) teoretiska förslag, och utifrån ett exempel som presenterats tidigare (exempel 5b, avsnitt 3.1.1), men som för enkelhetens skull här ges följande svenska översättning:

(7) Det finns myror som har etablerat ett system av slaveri.

Ayers argument för att denna sats är meningsfull, eller har ”saklig signifikans”, går ut på, för att kort rekapitulera, att den som kan det språk satsen är formulerad på – ordens betydelse och reglerna för deras komposition – vet hur dess proposition i princip skulle kunna verifieras eller falsifieras. Med andra ord vet vi, menar Ayer, vilka empiriska observationer som skulle få oss att acceptera detta som en sann utsaga, även om vi inte har praktisk möjlighet att kontrollera dess sanning. Detta skiljer enligt Ayer satsen från evaluerande satser vilka inte kan verifieras, eftersom de innehåller ord med emotiv betydelse.

Ayers resonemang förefaller rimligt i den meningen att det är enkelt att föreställa sig att en läsare som i en text kommer till denna mening accepterar att detta är en utsaga som är baserad på människors studier av myror (det vill säga, med Ayers uttryckssätt, att utsagan inte bara tas för att vara verifierbar, utan också för att vara verifierad). Likaså förefaller det rimligt att utsagan inte tas för att vara en evaluerande utsaga. Frågan är bara om denna läsning rimligen kan förklaras på det sätt som Ayer föreslår.

Ayers förslag kan bara utvärderas om den empiriska grundvalen för hans resonemang tas på fullt allvar. Låt oss därför, i syfte att utreda huruvida exempelmeningen verkligen är verifierbar, engagera oss – åtminstone i andanom – i den empiriska undersökning som Ayers analys förutsätter vara i princip genomförbar. Vet vi verkligen vilka observationer som skulle verifiera att myror etablerat ett system av slaveri?

Första steget är att urskilja myror som en avgränsad grupp varelser. I ett tidigare avsnitt (2.2.3) har det med referens till Saussures *valeur*-begrepp påpekats att redan bestämningen av hur ett konkret substantiv kan antas förutsätta en värld av andra språkliga utsagor. I linje med detta resonemang skulle det kunna hävdas att urskiljandet av myror – som en grupp av samhällsbildande insekter skild från till exempel bin och termiter – inte är oberoende av den strukturering av verkligheten som språket bidrar till. Ur Ayers perspektiv skulle det däremot endast sägas att den som inte klarar detta första steg i undersökningen brister i kunskap om vad ordet *myror* betyder.

Nästa steg i undersökningen är att leta efter myror som har etablerat ett system av slaveri. Här tycks undersökningen stöta på problem som inte lika lätt kan avfärdas som dålig kännedom om de olika ordens betydelse: Vilka observationer är giltiga för att verifiera att ett regelbundet mönster i myrornas beteende är *etablerat* av myrorna? Vilka observationer är giltiga för att verifiera att en regelbundenhet i

myrornas beteende är ett *system*? Vilka observationer är giltiga för att verifiera att ett visst etablerat system är en form av *slaveri*?

Låt oss för att skynda på vår undersökning koncentrera oss på den sista av dessa frågor, och anta att vi hittade myror av den i Sverige ovanliga art som i den entomologiska facklitteraturen betecknas Amazonmyra (*Polyergus rufescens*). Ett kännetecken för dessa myror lär vara att de, istället för att själva bygga sina stackar, låter stackmyror av någon annan art utföra detta arbete. Vilka observationer skulle verifiera att detta är slaveri, och inte husdjurshållning (eftersom ju olika arter är involverade), eller kanske arbetsdelning, eller kanske något helt annat för vilket vi skulle skapa ett nytt ord?

En naturlig reaktion på dessa frågor är att det faktiskt är just som ett system av slaveri som Amazonmyrans beteende brukar beskrivas i den entomologiska facklitteraturen. En sådan synpunkt räddar dock inte Ayers resonemang, som ju räknar med en verifierbarhet ur ett rent objektivet betraktarperspektiv, som står fritt från hur världen gestaltas i olika språkliga praktiker. Tvärtom hänvisar ett sådant påpekande vår undersökning in i en sådan praktik, nämligen till entomologins sätt att undersöka och tala om olika insekter och deras beteende, och till vad som inom denna praktik är en sanning om myror.

Det förefaller således omöjligt, eller åtminstone inte enkelt, att avgöra huruvida exempelmeningen verkligen är verifierbar eller inte – så som Ayer teoretiserar verifierbarhet. Det verkar emellertid egenomligt att av detta skäl klassificera satsen som meningslös, eftersom det ju var förståelsen av satsens betydelse som gjorde det möjligt att överhuvudtaget inleda prövningen av dess verifierbarhet. Detta tycks vara det grundläggande problemet med att införa verifierbarhet som betydelsekriterium. Möjligheten att använda satsen som en hypotes om sakförhållanden förutsätter förståelse av dess betydelse, oavsett om satsen visar sig vara verifierbar eller inte (se Baker och Hacker 1984: 121ff.).

Därmed är vi tillbaka till frågan om vad det är som gör att satsen, trots de principiella svårigheterna att pröva dess verifierbarhet, faktiskt rimligen uppfattas just som en utsaga om sanningen om myror och inte till exempel som en evaluering av deras beteende.

En alternativt sätt att analysera exemplet skall skisseras, men för att grunda för denna analys skall först några av de synpunkter refereras som framförs i en relativt nyutgiven kritisk analys av språkvetenskaplig teoribildning: *Language, Thought, and Logic* (Ellis 1993). Anledningen att ta upp boken i detta sammanhang är att författaren på ett oväntat sätt uttrycker sin uppskattning för Ayers teoretiska projekt, trots att han håller det för att vara ett misslyckande.

Kritiken som Ellis driver gentemot vad han uppfattar som huvudlinjerna inom den filosofiska och språkvetenskapliga teoretiseringen av hur språklig betydelse skapas, sammanfattas i boken som "three initial missteps in theory of language". Dessa grundläggande misstag är enligt författaren: 1) antagandet att språk används för kommunikation av tankar, 2) antagandet att deskriptiva ord (som *cat* och *square*) är mer grundläggande än evaluerande ord (som *good*), 3) antagandet att språkliga kategorier grupperar lika ting tillsammans (se Ellis 1993:15–23).

Diskussionen i avhandlingens föregående kapitel har visat hur dessa tre antaganden är sammantvinnade i formandet av begreppet emotiv betydelse (se avsnitt 2.2.2 och 2.2.3). Också Ayers teoretiska förslag i *Languge, Truth and Logic* kan exemplifiera vad Ellis menar vara "grundläggande misstag". Ayers teoretiska förslag om emotiv betydelse följer just av antagandet att evaluerande ord (*good, wrong, ought* etc.) skulle kräva en speciell behandling eftersom de i egenskap av icke-kategoriserande "pseudo-begrepp" utgör språkets undantag. Ayers verifierbarhetsprincip bygger just på antagandet att språkets kategorier (*ants, establish, system, slavery* etc.) håller samman vad som också från en hypotetisk position utan språket skulle framstå som likartade företeelser.

Bland de få forskare som enligt Ellis tagit ut en annan riktning i teoretiseringen av språk nämns Wittgenstein och Saussure, vilka båda undviker att betrakta språket som något som reflekterar vare sig utomspråkliga tankar, eller utomspråkliga kategorier i en yttre verklighet; Wittgenstein genom att utveckla ett perspektiv ur vilket språket ses som spel med drag som är meningsfulla i förhållande till vad som för övrigt sker i olika sociala sammanhang, Saussure genom att dra upp riktlinjer för hur språket kan förstås som "tecknens liv inom den sociala samvaron" (se Ellis 1993:4–7; jfr Harris 1988 och Thibault 1997:273, som också understryker likheter mellan Wittgenstein och Saussure).

Vad Ellis uppskattar också i Ayers arbete är försöken att visa hur centralt språket är i olika sociala sammanhang. Det teoretiska förslaget om verifierbarhet tillsammans med det teoretiska förslaget om emotiv betydelse, skulle med Ellis kunna tolkas som lovvärda försök att beskriva vad som händer med språket i olika situationer, till exempel i vetenskapliga respektive moraliska diskussioner, möjligen som ett försök att urskilja två typiska språkspel: ett sanningsspel och ett värdespel. Det är dock påfallande, menar Ellis, att de grundläggande antagandena för Ayers språk teori omöjliggör en sådan beskrivning. Tvärtom leder den positivistiska uppfattningen om språklig form till att beskrivningen av vad som händer när betydelse skapas blir statisk, determinerad av

den betydelse som antas för de respektive språkliga enheterna, och helt isolerad från vad människor gör i olika situationer. Vad som skulle kunna framstå som ett sanningsspel blir en logisk korrespondens mellan språk och ting. Vad som skulle kunna framstå som ett värdespel blir en psykologisk korrespondens mellan språk och emotiva processer (Ellis 1993:71–73, 117).

Låt oss nu återvända till det exempel som diskuterades tidigare och pröva om de kritiska synpunkter som inhämtats kan vägleda en alternativ analys. Ayers exempel har nedan kompletterats med ytterligare två meningar. För att antyda hur en annan talare skulle kunna tänkas bidra till fortsatt interaktion har olika tänkbara responsyttranden fogats till varje exempel:

Noteringen av responsyttranden är naturligtvis spekulativ, eftersom andra talares val av respons är oförutsägbart. Å andra sidan tycks inte fördelningen av olika alternativ vara helt godtycklig. Alla tre meningarna kan naturligt behandlas som om utsagan är sann, genom att utsagan kan bekräftas, befrågas, väcker reaktioner etc. Det verkar emellertid inte onaturligt att behandla de två senare meningarna, till skillnad från den första, som om de framställer något som moraliskt klandervärt, eller som objekt för en gemensam negativ evaluering.

- (8) a. – Det finns myror som har etablerat ett system av slaveri
– Jaha / hur då / det visste jag inte / va intressant
- b. – Det finns fotbollsklubbar som har etablerat ett system av slaveri
– Va fruktansvärt / ja visst e de hemskt / e de verkligen sant
- c. – Det var en gång tre myror som hade gjort andra myror till slavar
– Va elakt / fy / berätta mer / vad hände sen

Två viktiga iakttagelser kan formuleras vilka båda pekar bort från de slutsatser Ayer drar av sin exempelmening. För det första verkar det ur det perspektiv som här anlagts inte rimligt att betrakta evaluering som något som utesluter hävdandet av sanning. En utsaga som den om att fotbollsklubbar ”etablerat ett system av slaveri” kan mycket väl uppfattas vara en utsaga som inbjuder andra talare att sätta tilltro till information, och samtidigt som en utsaga som inbjuder andra talare att dela en negativ evaluativ ståndpunkt. För det andra verkar det inte längre rimligt att beskriva hur ett yttrande fungerar – eller inte fungerar – evaluerande, enbart med hänvisning till val, eller bortval av vissa ord med föregiven emotiv betydelse. De språkliga manipulationer av Ayers icke-evaluerande exempel (exempel 8a) som ledde till formuleringen av exempel (8b) och (8c), har inte involverat lexikala förändringar av detta

slag. Anledningen till att Ayers exempelmening inte uppfattas evaluerande, måste således sökas i andra språkliga mönster än frånvaron av vad Ayer kallar ”etiska ord”.

Några enkla språkliga iakttagelser kan göras vad gäller konstruktionen av exempelmening (8a). För det första kan det noteras att meningen inleds med ett formellt subjekt i en konstruktion som typiskt används för att peka ut något såsom befintligt (till skillnad från exempel 8c). För det andra måste naturligtvis avseende fästas vid det triviala faktum att meningens egentliga subjekt är *myror* och inte någon mänsklig agent (till skillnad från exempel 8b) eller förmänskligad agent (till skillnad från exempel 8c) och att meningen därmed ställs utanför sfären för moralisk evaluering såsom den normalt uppfattas i vår kultur. För det tredje präglas meningen av obestämdhet (”myror” istället för till exempel ”tre myror”), och abstraktion (”etablerat ett system av slaveri” istället för till exempel ”gjort andra myror till slavar”) på ett sätt som är typiskt för vetenskapliga framställningar. En förklaring till varför meningen rimligtvis tas för att vara ett påstående om en sanning och inte samtidigt en evaluering bör ta hänsyn till alla dessa drag, genom vilka exemplet ansluter till den språkliga konstruktionen av vad som i vår kultur känns igen som ett moraliskt neutralt sanningsspel.

Utgångspunkten för detta avsnitt var idén om det språkliga påståendet som hävdandet av en verifierbar (eller falsifierbar) sanning. Denna semantiska ståndpunkt, som är tydligast i Ayers förslag, gör evaluerande påståenden till ett problematiskt fall. Ur det perspektiv som här skisserats i kontrast till Ayers förslag, skulle man kunna betrakta sanningshävdande och evaluering som aktiviteter vilka talare engagerar sig i (ibland samtidigt) och undersöka vilka språkliga drag som utmärker de båda. Denna senare tankegång återkommer i avsnitt 6.2.4.

3.2.2. Språket och kroppen

I föregående avsnitt diskuterades ett återkommande försök att ge begreppet emotiv betydelse en negativ definition, nämligen som en betydelse hos vissa ord som gör att utsagor inte kan visas vara vare sig sanna eller falska. I detta avsnitt skall jag istället lyfta fram ett försök att i positiva termer ringa in vad emotiv betydelse är, nämligen genom att likna emotiv betydelse vid kroppsliga uttryck för känslotillstånd.

I presentationen av Ayers och Stevensons teoretiska förslag om emotiv betydelse har i förbigående noterats hur de båda gör jämförelser mellan emotiv betydelse och olika kroppsliga reaktioner. För att beskriva hur en utsaga med ett emotivt ord fungerar, drar Ayer (1946

[1936]:108–109) parallellen till hur kroppslig smärta får utlopp i skrik. Stevenson (1944:45ff.) vars teoretiska förslag mer betonar utsagens effekt, väljer andra kroppsliga analogier, och jämför med hur kaffe stimulerar kroppsliga funktioner, och med hur skratt, suckar och stönanden både tycks fungera som direkt utlopp för känslotillstånd och samtidigt som medel att väcka emotiva reaktioner hos andra (Stevenson 1944:37ff.).

I den tidiga teoretiseringen av emotiv betydelse kunde Erdmann (1922 [1900]) och Bally (1909, 1952 [1913]) resonera kring hur olika språkliga former var relaterade till två mentala sfärer: föreställningar och känsla. Redan i Ogden och Richards (1949 [1923]) teori mötte en kritik av att betydelse på så vis gjordes oåtkomlig för vetenskaplig undersökning. Deras teoretiska förslag om hur betydelse lagras i engram pekar ut en riktning mot en mer materiell förståelse av hur betydelse skapas, genom vilken föreställningar och känsla uppfattas som två olika neurologiska knutpunkter. Ayers och Stevensons teoretiska förslag om emotiv betydelse, och de kroppsliga analogier som beledsagar deras teorier, kan förstås som ytterligare steg i riktningen mot att göra betydelse materiellt avläsbar. Diskussionen skall i det följande visa hur språk och kropp relateras till varandra i Stevensons teoretiska förslag om emotiv betydelse.

För formandet av ett begrepp emotiv betydelse tar Stevenson, som visats tidigare (avsnitt 3.1.2), sin utgångspunkt i en jämförelse mellan ords emotiva betydelse och olika kroppsliga uttryck för känslor:

The emotive meaning of words can best be understood by comparing and contrasting it with the expressiveness of laughs, sighs, groans, and all similar manifestations of the emotions, whether by voice or gesture. It is obvious that these "natural" expressions are direct behavioristic manifestations of the emotions or feelings to which they testify. A laugh gives direct "vent" to the amusement which it accompanies, and does so in such an intimate, inevitable way that if the laugh is checked, some degree of amusement is likely to be checked as well. One must not, merely on this account, insist that laughs, sighs, and so on, are literally a part of language, or that they have an emotive meaning; but there remains an important point of analogy: Interjections, which *are* a part of language, and which do have an emotive meaning, are *like* sighs, shrieks, groans, and the rest in that they can be used to "give vent" to the emotions or attitudes in much the same way. The word "hurrah", for instance, serves much the same purpose as any simple cry of enthusiasm, and releases the emotions with equal directness. (Stevenson 1944:37–38)

Analogin fungerar som motiv för att göra en principiell skillnad mellan emotiv betydelse och betydelse i övrigt. Mer explicit skulle argumentationen kunna formuleras såhär: Emotiv betydelse bör urskiljas för att denna betydelse ger utlopp för (och orsakar) kroppsliga emotiva reaktioner, på samma sätt som skratt, suckar och stön.

I Stevensons resonemang får denna analogi mellan ordbetydelse och kroppsliga uttryck för känslor en stegvis tillämpning. Först tillämpas analogin på vissa interjektioner, framförallt på kardinalexemplen *hurrah* och *alas*. Därefter beskrivs också betydelsen av andra ord, som till exempel skällsord och evaluerande adjektiv, i termer av en liknande emotiv betydelsekomponent.

Ett alternativt perspektiv skall skisseras med utgångspunkt i en artikel av den amerikanske filosofen Dewey (1945), som kritiserar Stevensons teori just på denna punkt. Artikeln är intressant också av det skälet att Stevenson i *Ethics and Language* framställer sin semantiska teori som ett bidrag till vad Dewey formulerat som en kartläggning av hur etiska termer fungerar ”in the full variety and complexity of their living texts” (Stevenson 1944:264). Deweys ståndpunkt är att begreppet emotiv betydelse, såsom det formas i Stevensons teori, tvärtom innebär en reduktion av evaluerande texters mångfald och komplexitet.¹

Huvudparten av diskussionen kring Stevensons förslag, så som den refererats tidigare, rör de konsekvenser som resonemanget får då det tillämpas på evaluerande adjektiv och andra ord som är centrala för moralisk argumentation. Deweys kritik utmärker sig genom att ifrågasätta förslaget redan på den punkt där Stevenson – genom analogin med skratt, suckar och stön – försöker göra rimligt att en emotiv betydelse skall särskiljas från betydelse i övrigt. Om Stevensons förslag inte på ett relevant sätt kan göra reda för vad emotiv betydelse skulle vara i relationerna mellan glädje, skratt och interjektioner så kan begreppet, argumenterar Dewey, avskrivras då det gäller tillämpningen på ord av andra ordklasser:

The evidence brought forward for the existence of signs and meanings which are exclusively ”emotive” consists of an account (i) of such non-linguistic events such as sighs, groans, smiles etc., and (ii) of linguistic events such as interjections. Unless the occurrence of emotive meanings in a sense which excludes a descriptive reference (and descriptive meaning) can be independently established, there can, of course, be no question of such an element being found in ethical sentences. (Dewey 1945:703–704)

---

¹ Jag uppmärksammades på Deweys artikel, ”Ethical subject-matter and language” (i *The Journal of Philosophy* 42), genom referatet i Blankemeyer (1974:87–100).

Den kritik som Dewey riktar mot begreppet emotiv betydelse i Stevensons teoretiska förslag innebär inte att han hävdar att etiskt evaluerande utsagor har samma beskrivande funktion som till exempel utsagor i naturvetenskapliga framställningar. Det innebär inte heller att Dewey förnekar att en skillnad mellan moralisk diskussion och vetenskaplig diskussion ligger i att den förra på ett annat sätt involverar människans känslor. På båda dessa punkter tycks Dewey ge Stevenson rätt. Tvisteämnet är huruvida sådana iakttagelser motiverar en uppdelning av språklig betydelse i två komponenter, en deskriptiv och en emotiv (ibid.:702f.).

Det finns, menar Dewey, en ambiguitet i Stevensons formulering "the expressiveness of laughs, sighs, groans ..." som bör klargöras. Att skratt uttrycker en känsla av glädje kan å ena sidan innebära att skrattet för den skrattande är ett sätt på vilket känslan "får utlopp", men det kan å andra sidan innebära att skrattet för den skrattande, men än mer för andra, är ett tecken på glädje. Ur det förra perspektivet kan det vara rimligt att beteckna skratt som något rent emotivt. Ur det senare perspektivet är skrattet däremot en av flera aspekter som inbegrips i en kognitiv tolkningen av en situation. Denna distinktion upprätthålls inte av Stevenson som i citatet ovan glider mellan att å ena sidan beskriva skrattet som direkt utlopp för känsla ("A laugh gives direct 'vent' to the amusement"), och å andra sidan beskriva kroppsliga beteenden som tecken på känsla ("symptoms of the emotions or feelings to which they testify"). Denna glidning är, menar Dewey, en förutsättning för Stevensons argumentation. Stevenson kan på så vis hävda att skratt är ett tecken på en känsla, och att skratt är ett rent emotivt utlopp för en känsla, samt – och detta är enligt Dewey det missvisande påståendet – att skratt är ett tecken just genom att vara "utlopp":

Now while I have classified venting and manifestings under two heads, one of which concerns signs while the other one does not, it is characteristic of Stevenson's treatment that he identifies the bald fact of venting or releasing with being a sign. Moreover, he treats a venting as a sign not only of emotion in general but as a sign of specific emotions – a groan of discomfort and a sigh of sorrow, etc. How they can be viewed or treated as such apart from aid and support given by a developed system of known things (which are designated linguistically) I am unable to see. (Dewey 1945:704–705)

Deweys poäng blir kanske ännu tydligare, om vi tar med i beräkningen att ett skratt inte nödvändigtvis är ett tecken just på den skrattandes glädje. I vår kultur talar vi till exempel om att "bli utskrattad", om att

”skratta nervöst” och om ”vansinnesskratt”. För tolkningen av ett skratt som tecken inbegrips alltså ”a developed system of known things”. Tolkningen är, som Dewey också uttrycker det, ”[...] not possible without identifications and discriminations which involve connection with events that are outside the bare occurrence of what is said to be a venting” (ibid.).

Ett sätt att förstå skillnaden mellan Stevensons och Deweys ståndpunkter är att formulera frågan om huruvida ett visst kroppsligt beteende som ett stönande, och den känsla som stönandet uttrycker i en viss situation är två distinkt urskiljbara ting, eller inte. Stevensons ståndpunkt är, som Dewey noterar, att det i samma ögonblick som stönandet äger rum är möjligt att göra en sådan uppdelning:

Stevenson treats a groan as an inherent manifestation, an expression, and as a sign of something, namely, an emotion. He does so only by assuming that there is given at and from the outset of its occurrence *two* things; one an emotion, the other its venting or release. (Dewey 1945:707)

Dewey problematiserar denna dikotomi, och argumenterar för att det kan ifrågasättas om det finns två urskiljbara ting, oavsett om vi med stönandets känslouttryck avser stönandet som direkt ”utlopp” eller som tecken. Ur det första perspektivet utgör känslan och dess utlopp en integrerad helhet, utan att det är relevant att tala om någon relation mellan stönandet och en betecknad känsla:

But there is in the first instance but a single total event of the same order as, say urination, the turning over of a baby in its crib, its gurgling, its shedding of tears. (Dewey 1945:707)

Ur det andra perspektivet – då stönandet uppfattas eller används som tecken – är det inte heller självklart att två separata ting kan urskiljas. Här kan vi visserligen tala om å ena sidan stönandet och å andra sidan det missnöje som vi i en viss situation tolkar stönandet som ett tecken på. Men, argumenterar alltså Dewey, missnöjet finns inte som ett separat ting, utan är manifest endast genom stönandet och genom de andra tecken som låter oss tolka stönandet som ett uttryck för missnöje.

Samma invändning riktar Dewey mot Stevensons analys av interjektioner som *hurra* (för att nu byta till det svenska ordet). Också i detta fall blandar Stevenson samman hur orden å ena sidan kan vara ”utlopp för känslor” med hur de å andra sidan som tecken är ”en del av språket”. Det är utifrån denna sammanblandning som Stevenson kan hävda att interjektionernas karaktär av tecken består i att de genom

betingning är länkade till vissa kroppsliga emotiva processer (både talarens och lyssnarens). Deweys poäng är här, just som ifråga om kroppsspråk, att den som tar yttrandet av ordet *hurra* som ett tecken på talarens entusiasm inte står inför tecknet och entusiasmen som två separata ting. Istället är entusiasmen manifest just genom tecknet *hurra*, tillsammans med de andra tecken (prosodi, emfas, mimik, gestik etc.) som konstruerar denna känsla i den aktuella situationen.

Två andra antaganden som Stevenson gör i syfte att stödja sitt förslag om ords emotiva betydelse skall i det följande kommenteras mot bakgrund av Deweys kritik.

Det första antagandet gäller skiljelinjen mellan ord med emotiv betydelse och ord utan denna betydelse. Ord med emotiv betydelse antas vara "suitable for 'venting' the emotions", medan andra ord saknar denna kapacitet. Det är därför svårt, menar Stevenson, att uttala ordet *entusiasm* med den gestik och intonation som normalt ackompanjerar *hurra*:

One has only to pronounce "enthusiasm" like an interjection, trying to accompany it with the gestures and intonation characteristic of a shriek or of "hurrah", to see what a relatively impotent instrument it is for use in giving the emotions any direct outlet. (Stevenson 1944:38)

Om Stevensons förslag om vissa ords länkning till kroppsliga emotiva processer avvisas, framstår inte längre detta påstående som lika rimligt. Vad gäller ordet *entusiasm* kan mycket väl det omvända vara fallet, nämligen att yttrandet av ordet med viss gestik och intonation kan fungera som en konstruktion av entusiasm, på ett liknande sätt som ordet *hurra* i motsvarande kontext. Ordet är inte i sig ett "impotent ord" för känslomässiga utrop, däremot naturligtvis ett ord som inte brukar användas på detta sätt.

Det andra antagandet gäller den emotiva betydelsens stabilitet. Yttrandet av de mest typiska "emotiva orden" antas nästan med nödvändighet uttrycka en viss känsla. Att yttra ett ord med intonation och gestik som inte understödjer denna känsla, är därför, föreställer sig Stevenson, en handling som skulle kräva speciell träning och leda till en burlesk situation:

When an actress properly utters the word "alas" she heightens the sympathies of her audience. In good measure the audience is swayed by her gestures and intonation, and by the general situation presented in the play. But the audience's habitual reaction to "alas" must not be neglected. For suppose that the actress should train herself, with all the care that such feat would require, to preserve the same tragic gestures

and intonation, but to replace the word "alas" by the word "hurrah". The scene would then become crude burlesque, so forcibly and incongruously would the habitual responses to "hurrah" clash with the manner of its utterance. To evoke sympathy the actress must use a word-vehicle whose emotive meaning is appropriately ingrained into the hearers' habits, else her gestures and intonation will be unavailing. (Stevenson 1944:40)

Också rimligheten i detta antagande vilar på att Stevensons betydelse-teori accepteras. Att vissa ord företrädesvis yttras tillsammans med viss mimik, gestik, och intonation etc. är ett faktum. Detta utesluter emellertid inte att dessa ord också kan förekomma i kombinationer med annat kroppsspråk och annan prosodi och därigenom bidra till konstruktionen av ett bredare spektrum av känslor, ungefär på samma sätt som ovan noterats beträffande skratt. Med Stevensons prioritering av en typisk situation för yttrandet av ordet *hurra* – och utifrån de "vanemässiga responser" till ordet som han räknar med – blir det svårt att förklara hur ordet används på flera olika sätt. I den negerande grammatiska kontexten "inte mycket att ropa hurra för" kan ordet användas utan att yttrandet kommer att störas av någon vanemässig positiv respons. I kontexten av fyrfaldigt leverop används ordet på ett socialt ritualiserat sätt som i vissa situationer inte kräver att kroppsspråkliga uttryck konstruerar hurrandet som de hurrandes personliga glädjeyttring.

Ett annat exempel som Stevenson anför för att styrka tesen om ordens fasta länkning till kroppsliga emotiva processer är svärord. Den typiska situation som Stevenson föreställer sig för dessa ord är svärandet som uttryck för negativa känslor gentemot någon (eller något) i den svärandes omgivning. Det är lätt att konstatera, menar Stevenson, hur svårt det är att i denna situation använda ett vänligt tonfall (ibid.:40). Iakttagelsen må vara riktig, men stöder inte Stevensons tes. Tesen kräver att Stevenson visar att användningen av svärord är begränsad till situationer där de bidrar till att konstruera en negativ känsla eller attityd, om vi inte medvetet anstränger oss för att använda orden på ett onaturligt sätt. De ord som räknas till svenskans mer frekvent använda svärord har ett flertal olika funktioner, bland annat att uttrycka förvåning, och för att skilja dessa funktioner åt måste hänsyn tas till prosodiska, kroppsspråkliga, grammatiska och situationella sammanhang (se t.ex. Andersson 1985:98–109; jämför analysen av *jävel* i avsnitt 2.2.2).

En konsekvens av att Stevenson alltså föreställer sig kroppsliga känslouttryck och ord med emotiv betydelse som två parallella uttryck för samma fysiologiska process, är faktiskt att kroppsspråk tilldelas en

undanskynd position i beskrivningen av evaluering. Detta kan tyckas paradoxalt, eftersom det ju var i kroppsspråksanalogin som Stevenson hämtade huvudargumentet för existensen av emotiv betydelse. Stevensons ståndpunkt för emellertid med sig att kroppsspråk blir redundant. Därför heter det att kroppsliga uttryck för olika känslor endast är av intresse för ”psykologen och fysiologen”, inte för frågan om hur betydelse skapas (Stevenson 1944:38). Först om vi antar att ord och kroppsliga uttryck för känslor förekommer tillsammans på ett mer flexibelt sätt, och att talare endast kan sluta sig till andra talarers känslor genom hur språket fungerar tillsammans med kroppsspråk, blir det en intressant att undersöka hur dessa olika resurser samverkar (se vidare avsnitt 6.2.5).

Detta avsnitt har utifrån Deweys kritik av Stevensons förslag framförallt uppehållit sig kring relationerna mellan vissa interjektioner, kroppsspråk och känslor i känslomässiga utrop. Det viktiga har emellertid inte varit att visa att Stevenson ger en alltför rigid beskrivning av dessa relationer. Det verkligt problematiska är att begreppet emotiv betydelse genom länken mellan ord och emotiva processer överför ett redan defekt analysmönster av känslolösa utrop till betydligt mer komplexa situationer, såsom situationer där talare är engagerade i samtal om vad som är rätt och fel.

3.2.3. Språket och ansvaret

En gemensam tankegång för de teorier som presenterats i detta kapitel (liksom för förslagen i det föregående kapitlet) är att det framförallt anses vara genom val av vissa ord – orden med emotiv betydelse – som talare kan uttrycka sin evaluativa ståndpunkt. Dessa teoretiska förslag delar således den utgångspunkt som diskuterats i föregående kapitel, nämligen att betydelse skapas kompositionellt, det vill säga som en funktion av betydelsen av en utsagas delar (se avsnitt 2.2.1). Den kompositionalitet som förslagen förespråkar är en slags dubbel kompositionalitet som dels avser att förklara hur språket kan användas för att beskriva eller kategorisera, dels för att evaluera. Vad som förutsätts är så att säga att ordförrådet är sorterat i två avdelningar. Å ena sidan finns, enligt denna tankegång, det stora flertal av ord som är neutrala med avseende på evaluering. Detta uttrycks på flera olika sätt. Det rör sig om ord vilka kan bilda principiellt verifierbara påståendesatser (Ayer 1946 [1936]), ord vilka endast, eller i huvudsak, väcker kognitiva mentala reaktioner (Stevenson 1944), ord med vilka talaren inte tar ansvar för någon attityd (Alston 1964). Å andra sidan finns det ord som

är evaluerande, det vill säga ord som uttrycker ”a special sort of moral (dis)approval” (Ayer), ord som ger evaluerande utsagor dess speciella suggererande effekt (Stevenson), ord med vilka talaren tar ansvar för en viss attityd (Alston).

I det följande skall jag framförallt diskutera denna gränslinje såsom den dras av Alston. Det rör sig alltså – med dennes terminologi – om ett urskiljande av de ord som binder till ett ansvar för en viss attityd, från de ord som inte binder talaren till något sådant ansvar (se vidare avsnitt 3.1.3). För Alston är ett ord med emotiv betydelse, för att kort rekapitulera, ett ord med vilket talaren i ett yttrande gör en evaluerande talakt. Utförandet av en sådan talakt är inte, menar Alston, beroende av vare sig några speciella mentala processer i talaren, eller några speciella effekter på lyssnaren. Istället är det på grund av vissa språkliga, lexikala regler som talaren med vissa ord tar ansvar för att han har en viss attityd, medan andra ord som saknar dessa regler inte heller binder talaren till något ansvarstagande av detta slag. Alstons kardinal exempel på ett ord som har en sådan regel är som bekant *stool pigeon*, ungefär ’tjallare’. I framställningen av sitt teoretiska förslag om emotiv betydelse förefaller Alston mena att denna regel är undantagslös, dvs. att den som använder ordet om en person måste vara beredd på en fråga av typen ”Vad är det för fel på vad han gör?”. Senare har Alston gjort en något svagare formulering av regelns räckvidd, nämligen att regeln inskränker sig till ”standard use” (personlig kommunikation 2001-07-13, helt i linje med det allmänna resonemanget om ordbetydelse i Alston 1964:36f.).

För att enklare kunna diskutera principerna för denna analys kan vi pröva att överföra den på ordet *tjallare* (utan att därmed hävda att översättningen är helt semantiskt ekvivalent). Så länge vi betraktar ordet som ett alternativ till *uppgiftslämnare åt polisen* verkar det rimligt att följa Alstons analys av *stool pigeon*: den som väljer ordet *tjallare* tar ansvar för en negativ attityd till personen (och till handlingen att lämna en viss typ av uppgifter till polisen). Med uttrycket *uppgiftslämnare åt polisen* tas inte samma ansvar. Ordet *tjallare* är därför enligt denna analys ett ord med emotiv betydelse.

Låt oss nu se på de nio belägg för *tjallare* som finns i korpusen Parole (Språkbanken, Göteborgs universitet):

- (9) a. Jag sa åt sergeanten igår att jag inte är nån tjallare.
- b. Inte så att jag är någon tjallare, men i alla fall.
- c. Varannan medlem är tjallare.

- d. I akten finns personuppgifter, anteckningar gjorda av detektiver och polisagenter, brev från tjallare och angivare.
- e. Här finns promemorior från Säpo, förhörprotokoll, nedtecknade telefonavlyssningar, detaljerade rapporter om skuggningar, tips från tjallare.
- f. Det [dvs. ”demomord”] vet inte ens Møller och Jørgensen på mordroteln vad det är, när de hör det första gången av en tjallare.
- g. Vad vi hittills vet har man lyckats få ut 10 miljoner kronor, medan upp till 15 miljoner har nämnts av en tjallare, säger Anders Helin.
- h. Åtalas för hot mot tjallare i knarkhärvan.
- i. Det är ont om tjallare som kan ge information och vittnen vågar sällan eller aldrig peka ut vem som har begått brott som klubbmedlemmar misstänks för.

Det är inte alldeles självklart i vilka av de nio beläggen som talaren eller skribenten tar ansvar för en negativ attityd till den person eller de personer som ordet *tjallare* refererar till, liksom till själva aktiviteten att lämna uppgifter till polisen. Jag har ordnat beläggen efter hur jag uppfattar ordets evaluativa funktion. I de två första exemplen (9a–b) verkar analysen i termer av ordets emotiva betydelse rimlig. I båda fallen är det en person som själv förnekar (eller rapporterar ett förnekande av) att han eller hon är tjallare. Också i det tredje exemplet (9c) tycks – med hänsyn också till den vidare kontexten – ordet bidra till att uttrycka ett ogillande. Vad gäller de följande två exempel (9de) är jag osäker. Vad gäller de återstående fyra exemplen (9f–i) tycks ordet inte ha någon evaluerande funktion, utan identifierar endast olika personer som lämnat uppgifter (eller borde lämna uppgifter) till polisen.

Det är således inte möjligt att utan vidare hävda att den som använder ordet *tjallare* därmed tar ansvar för en negativ attityd. I tidigare avsnitt (2.2.3) har diskuterats hur betydelse skapas också genom syntagmatiska relationer. En liknande iakttagelse kan göras för de två första exemplen (9a–b) som utnyttjar konstruktionen ”nån/någon tjallare” (i vilken man också skulle kunna föreställa sig en förstärkande svordom). I dessa två exempel liksom i det följande (9c) ges ordet dessutom en semantiskt prominent position som predikatsfyllnad efter verbet *vara*. I övriga exempel saknas emellertid rent grammatiska ledtrådar till hur ordets funktion skall uppfattas. Snarare är det en fråga om vilket perspektiv som anläggs i texten. Perspektivet är i exempel 9c empatiskt med dem som drabbas av uppgiftslämnandet, vilket möjligen kan sägas vara antytt genom en semantisk kontrast mellan *medlem* och *tjallare*. I de sista fyra exemplen ställer skribenten andra frågor i fokus och tycks likgiltig inför den moraliska värderingen av de personer som lämnar

uppgifter till polisen. Det finns inget bindande skäl att i dessa senare exempel betrakta valet av *tjallare* som ett bortval av ordet *uppgiftslämnare* och därmed som ett tillval av en evaluativ betydelsekomponent som gör meningarna till evaluerande talakter.

Om det starkare påståendet om hur ordet binder talaren till en viss attityd inte kan försvaras, så kanske den svagare formuleringen i termer av "standard use" bättre kan förklara hur ordet används. Jag kan tänka mig åtminstone två sätt att uppfatta "standard use". Antingen avses en normativ standard som språkbrukare borde anpassa sitt ordval efter, eller också avses en deskriptiv standard som kan etableras genom att undersöka hur språkbrukare i de flesta fall använder ordet. Alston avser säkerligen det senare, men jag skall ändå först något diskutera tanken på en normativ standard. Det är nämligen, tror jag, svårt att förstå forandet av ett begrepp emotiv betydelse, om man inte också väger in den roll som normativa överväganden spelar.

I föregående kapitel nämndes hur Richards (1924) argumenterar för att språkbrukare borde anpassa sig till en normativ standard vad gäller evaluering. En tydlig skiljelinje mellan emotiv och deskriptiv betydelse formulerades som ett idealtillstånd, vars förverkligande skulle vara ett stort mänskligt framsteg, rent av det största (se avsnitt 2.1.3). Idén bakom sådana utopiska motiv för avgränsningen av emotiv betydelse tycks vara följande: om språket kunde tuktas på detta sätt blir det ett medium som i första hand reflekterar sakförhållanden (t.ex. för vetenskapliga syften) och i andra hand – och under entydigt klargjorda villkor – reflekterar inre ståndpunkter eller känslor (t.ex. för konstnärliga syften). Så betraktat skulle forandet av ett begrepp emotiv betydelse kunna ses som en aspekt av ett upplysningsfilosofiskt och modernistiskt projekt att skapa vad man uppfattat som det perfekta språket (se Eco 1995).

De teoretiska förslag som presenterats i detta kapitel framförs inte som program för ett i moraliskt hänseende perfekt språk. Tvärtom betonas att teorierna inte är etiska, utan meta-etiska, och att deras anspråk därför endast är att ge en adekvat och konsistent teoretisk beskrivning av hur evaluerande utsagor fungerar. I en del mer populärvetenskapliga framställningar om emotiv betydelse från samma tid formuleras emellertid det moraliska värdet av att emotiv betydelse är (eller bör vara) fast länkad till en avgränsbar mängd ord.

Mest känd för sitt moraliska perspektiv är förmodligen den rörelse som betecknade sig själv som "General Semantics", och som framförallt under 1940-talet erbjöd sina utövare terapi för att omprogrammera semantiska reaktioner (se Smith 1997:17–18). En av företrädarna för denna semantiska riktning, Hayakawa (1941:40f.), poängterar – med

formuleringar som påminner om Ayers teoretiska förslag – hur språkbrukare för en bättre ömsesidig förståelse bör uppmärksamma att vissa ord, som evaluerande adjektiv, endast fungerar som morningar och spinnanden (*snarl-words* och *purr-words*), och dessa ord därför inte bidrar till att forma verifierbara utsagor om en yttre verklighet.

Liknande råd, som dock snarare påminner om Stevensons teoretiska förslag om emotiv betydelse, ges i den brittiske psykologen Thouless vid samma tid populära bok *How to Think Straight. The Technique of Applying Logic instead of Emotion* (för den brittiska läsekretsen 1932, i svensk översättning 1941, i ny upplaga omarbetad för amerikanska förhållanden 1947; jfr Thouless 1942). I syfte att göra läsarna motståndskraftiga mot språkets emotiva suggestion introducerar Thouless en slags översättningsteknik med vilken egna tankar och andras utsagor enligt författaren bör översättas till ett språk som är fritt från ord med emotiv betydelse:

When we catch ourselves thinking in emotional phraseology, let us form a habit of translating our thoughts into emotionally neutral words. So we can guard ourselves from ever being so enslaved by emotional words and phrases that they prevent us from thinking objectively when we need to do so – that is, whenever we have to come to a decision on any debatable matter. (Thouless 1947:19)

Den som i en diskussion hör en annan talare använda ordet *nigger* skall på samma vis översätta detta ord till ”en färgad människa” med tillägget att ord uttrycker, och riskerar att väcka, ett starkt ogillande (se *ibid.*:4). I många fall antas emellertid denna översättningsteknik (ännu) vara omöjlig att tillämpa, eftersom språket kan sakna ett helt neutralt alternativ till ”terms which carry strong emotional meanings” (*ibid.*:9).

I Thouless bok möts fascinationen inför framsteg inom naturvetenskaper som kemi och fysik med bestörtningen över att denna rationalitet inte kunnat förhindra världskrig. Den lösning som författaren argumenterar för är just att identifiera de emotiva ord som förvirrar tanken utanför den moderna naturvetenskapen, och införa neutrala alternativ om sådana saknas:

When we turn to politics and international questions, we are still further from straight scientific thinking [dvs. än i psykologi]. Such words as ”Bolshevik”, ”Fascist”, ”reactionary”, ”revolutionary”, ”constitutional”, ”national honour”, etc. are all words used in national and international political thinking which carry more of emotional than of any other meaning. So long as such words are the ordinary terms of rival politicians, how can we hope to think straight in national and international affairs? [---] We must look forward to and try to help on the day when

the thinking about political and international affairs will be as unemotional and as scientific as that about the properties of numbers or the atomic weights of elements. The spirit of impartial investigation of facts unswayed by irrelevant emotions has given us great advances in the sciences. Its triumphs will be even greater when it is applied to the most important affairs of life. We look forward to the day when we shall be able to discuss and settle such questions as Tariffs, Public vs. Private Ownership, and Disarmament Treaties as successfully as physicists have discussed and settled Einstein's theory of relativity. (Thouless 1947:10–11)

Även om varken Ayer, Stevenson eller Alston som Hayakawa och Thouless explicit argumenterar för upprättandet av en terapeutiskt eller politiskt motiverad normativ standard för emotiv betydelse, så erbjuder deras arbeten riktlinjer för en avgränsning av de emotiva orden vilken tycks peka vidare mot möjligheten av ett språkbruk där känslor och värderingar inte blandas ihop med fakta. De återkommande försöken att ställa upp kriterier för att avgränsa evaluerande ord kan kanske sättas i samband med liknande normativa föreställningar om hur språket borde fungera.

Efter exposén över argument för en normativ standard för emotiv betydelse, återvänder vi till möjligheterna att deskriptivt fastställa vad som är språkbrukets standard ifråga om ordet *tjallare*. Med ledning av de belägg som noterades ovan (exempel 9) går det inte, så vitt jag förstår, att avgöra om ordets standardanvändning kan beskrivas med den typ av språkregel som enligt Alston binder talaren till ansvar för en attityd. I ungefär hälften av fallen tycks ordet bidra till att uttrycka en negativ evaluering, i ungefär hälften av fallen inte. Det går inte heller att hävda att någon av de båda användningarna beror av någon speciell grammatisk eller textuell manipulation av ordets betydelse, utan vilken den andra tolkningen skulle vara naturlig; knappast heller att en speciell genrebunden eller dialektal användning blivit överrepresenterad. Låt oss för resonemangets skull ändå anta att denna ovisshet beror på att korpusen är för liten och för dåligt representerar ”allmänt språkbruk” och att en större och mer representativt sammansatt korpus skulle visa en signifikant övervikt för en användning som är negativt evaluerande.

Den modifiering av regeln som vi nu infört för att beskriva den evaluerande användningen av *tjallare*, nämligen att regeln ofta gäller, men inte alltid, verkar giltig vid beskrivningen av fördelningen av olika användningar av ordet i (den hypotetiska) korpusen, men är samtidigt otillfredsställande för beskrivningen av vad en talare gör då han använder ordet. Det enda beskrivningen säger är att den som använder ordet antingen följer regeln eller också inte följer regeln, möjligen att

sannolikheten för att regeln följs är större än att den inte följs. Men den som använder ordet gör det inte för att med en viss sannolikhet mena något, utan för att mena något. Inte heller säger regeln något om på vilka grunder det kan avgöras när regeln följs och när den inte följs.

Ett sätt att komma tillrätta med det senare problemet skulle kunna vara att försöka formulera reglerna som gäller för att regeln skall gälla (och kanske reglerna för att dessa regler skall gälla). Som exemplen ur konkordansen ovan visade är detta en så svår uppgift att det skulle kräva att reglerna i så fall formulerades inte bara för ordet *tjallare* och vissa grammatiska strukturer utan också för hela textsammanhang. Den beskrivning vi nu närmar oss påminner mycket litet om den enkla regel för ett ords användning som Alstons teoretiska förslag avser att formulera och den princip om kompositionalitet som förslaget inbegriper. Det verkar inte längre vara valet av ordet *tjallare* som ensamt binder (eller inte binder) talaren eller skribenten till ansvaret för en negativ attityd utan en mängd olika val på flera olika nivåer. Först med hänsyn till vilka andra val som skribenten gjort i texten går det att avgöra om ordet bidrar till en evaluering eller inte.

Alstons förslag om emotiv betydelse introduceras som ett försök att operationalisera Wittgensteins (1958 [1953]) ”cryptical remarks” i *Philosophische Untersuchungen* för språklig semantisk analys (se Alston 1964:33 not 1). I presentationen av Alstons förslag ovan visades hur sambandet med Wittgensteins semantiska perspektiv framförallt kommer till uttryck i avvisandet av korrespondensteoretiska utgångspunkter. Det är för att undvika att direkt länka användningen av enskilda ord till talarnas eventuella sinnestillstånd, ståndpunkter eller emotiva reaktioner, och istället beskriva vad språkbrukare gör med ord, som Alston förordar en beskrivning i termer av språkregler (se avsnitt 3.1.3).

Alston utgår alltså från att regelbundenheter i användningen av ord kan beskrivas som att talaren är bunden av regler för dessa enskilda ord. Detta förefaller inte vara Wittgensteins position. De regelbundenheter i språkspel som gör det möjligt att tala om ords betydelse, antas istället vara av ett slag som Wittgenstein (1958 [1953], § 66–78) betecknar som *Familienähnlichkeiten* (’familjelikheter’). Det bekanta exemplet är analysen av hur ordet *Spiel* (’spel’, ’sport’, ’lek’) används. Det metodiska rådet är att aldrig utgå från att alla exempel måste ha en gemensam likhet:

Betrachte z.B. einmal die Vorgänge, die wir ”Spiele” nennen. Ich meine Brettspiele, Kartenspiele, Ballspiele, Kampfspiele, u.s.w.. Was ist allen diesen gemeinsam? Sag nicht: ”Es *muß* ihnen etwas gemeinsam sein,

sonst hießen sie nicht 'Spiele'" – sondern *schau*, ob ihnen allen etwas gemeinsam ist. – Denn, wenn du anschaust, wirst du zwar nicht etwas sehen, was *allen* gemeinsam wäre, aber du wirst Ähnlichkeiten, Verwandtschaften, sehen, und zwar eine ganze Reihe. Wie gesagt: denk nicht, sondern schau! (Wittgenstein 1958 [1953], § 66)¹

Analysens resultat sammanfattas som ”ett komplicerat nät av likheter som griper in i och korsar varandra” (Wittgenstein 1992 [1953], §66).

Mot samma slutsats pekar en analys av användningen av ordet *tjallare*. Alla meningar i exempel (9) ovan visar sig ha det gemensamt att de refererar till en person som ger polisen uppgifter om kriminella aktiviteter (men ordet kan användas också om mottagaren är någon annan och uppgifterna av annan art); ibland tycks det förutsättas att uppgiftslämnaren själv är involverad i kriminella aktiviteter, ibland att denne tjänar något på att lämna uppgifter, ibland att uppgiftslämnandet drabbar dem uppgifterna rör, och i vissa användningar tycks talaren, som påpekats ovan, genom valet av ordet *tjallare* ställa sig negativ till uppgiftslämnandet.

Wittgensteins introduktion av begreppet *familjelikheter* följs av en diskussion om huruvida det är relevant att tala om att talarna vid användningen av ord är bundna av regler. Denna diskussion griper tillbaka på analysen av *Spiel* och iakttagelsen att det finns många olika spel, lekar och sporter vilka sinsemellan endast kan sägas ha familjelikheter. Att vi kan jämföra vissa användningar av ord med spel där spelarna är bundna av regler, innebär inte, hävdar Wittgenstein, att språkbrukare i alla aktiviteter måste anpassa sig till en sådan förutsägbar regelbundenhet (ibid.:§ 79–85, se vidare § 197ff.). Att projicera logikens krav på kompositionella regler ut över andra språkspel var, menar Wittgenstein, en avgörande brist i hans egna tidigare förståelse av språklig betydelse (ibid.: § 81; jfr den kompositionella semantiken i *Tractatus*, 1922, 4.024).

Både Alston och Wittgenstein utnyttjar spel/lek-metaforiken, men det är belysande att jämföra vilka olika spel eller lekar som utnyttjas i deras respektive analogier. Alstons exempel är tennis (1964:41–42). De regelbundenheter som utmärker tennisspelet, och dess olika moment,

---

¹ Betrakta t.ex. de företeelser som vi kallar ”spel”. Jag menar sådant som brädspel, kortspel, bollspel, tävlingslekar osv. Vad har de alla gemensamt? – Säg inte: ”Det *måste* finnas något gemensamt för dem, annars skulle de inte kallas för ’spel’” – utan *se efter* om de alla har något gemensamt. – Ty när du ser på dem, kommer du inte att se något som är gemensamt för dem *alla* utan du kommer att se likheter, släktskapsförhållanden, och det i stort antal. Som sagt: tänk inte, utan se efter! (Wittgenstein 1992 [1953], § 66)

kan, som Alston poängterar, formaliseras som en lista av regler. Den som trampar på baslinjen vid servern måste därför vara beredd på att motspelaren eller domaren påpekar detta som en överträdelse mot en av spelets regler:

And he [the plaintiff] can, if necessary, back up his charges by referring to a list of rules for the game. (Alston 1964:42)

Wittgensteins exempel spänner över en mängd olika, inte sällan påhittade, aktiviteter. Ett favoritexempel är schackspelet. De regelbundenheter som gör att vi kan urskilja att människor använder schackpjäser till att spela schack, och inte till något annat, kan visserligen formaliseras som en lista av regler. De konstitutiva regelbundenheterna är emellertid i jämförelse med tennis av en mer abstrakt natur. Detta gör att de konkreta handlingarna med vilka spelet utförs inte på samma sätt som i tennis är bundna av regler, utan spelet kan i princip spelas med rop och stampningar (Wittgenstein 1958 [1953], § 200; jfr Saussure 1970 [1916]:141). Wittgenstein liknar vidare språket vid lekar vars regelbundenheter inte kan sammanfattas som en lista av regler, som när barn leker med bollar och växlar mellan olika lekar, och hittar på nya som de inte lekt förut:

Und gibt es nicht auch den Fall, wo wir spielen und – 'make up the rules as we go along'? Ja auch den, in welchem wir sie abändern – as we go along. (Wittgenstein 1958 [1953]:§ 83)¹

Skillnaderna mellan Alstons och Wittgensteins användning av spel/lek-metaforiken belyser således väl deras positioner vad gäller frågan huruvida språkbrukarnas användning av enskilda ord generellt kan beskrivas som en regelstyrd aktivitet.

Det ligger naturligtvis något i Alstons resonemang om att språkbrukare kan reagera på en viss användning av ett ord som av någon anledning inte tas för att passa in i den aktuella grammatiska, textuella eller situationella kontexten, och att detta säger något om att språket är en aktivitet som förväntas följa olika mönster av regelbundenheter. Frågan är emellertid om detta skall tolkas som evidens för att ordanvändningen är bunden av regler på det sätt som Alston menar. Snarare är det kanske så att begreppet språkregel utanför den vetenskapliga beskrivningen av språk aktualiseras när regelbundenheterna

---

¹ Och förekommer det inte också att vi spelar och – 'make up the rules as we go along'? Ja, också att vi ändrar dem – as we go along. (Wittgenstein 1992 [1953], § 83)

inte är sådana att de kan formuleras som regler vilka språkbrukare följer. Istället kanske denna hänvisning till regler ofta visar att användningarna av det aktuella ordet eller konstruktionen snarare kan beskrivas som familjelikheter, men att vissa användningar av vissa grupper av språkbrukare uppfattas som kontroversiella, eller felaktiga.

Inte sällan tycks denna typ av motstridiga uppfattningar gälla huruvida ett visst ord är evaluerande. I Andersson 2001, som redogör för olika typer av språkfrågor till ett radioprogram, refereras olika ståndpunkter ifråga om ordet *häftig* (ibid.:57–58). En brevskrivare som företrädesvis tycks ha hört ordet i den positivt evaluerande användningen ifrågasätter konstruktioner av typen ”häftiga strider” (det vill säga betydelsen ’våldsam’). Andra brevskrivare uppfattar istället den evaluerande användningen som avvikande. Det är inte svårt att föreställa sig ett motsvarande påpekande att användningen av ordet *tjallare* bryter mot en språklig regel i några av de exempel som noterats ovan. Men medan domarens påpekande att en tennisspelare servat med foten på baslinjen verkligen är ett tecken på att spelet har en sådan regel, skulle ett påstående om ett språkligt regelbrott i detta fall knappast stå oemotsagt.

Under 1994 fördes på ”The Linguist List” – en språkvetenskaplig diskussionslista på Internet – en diskussion av detta slag, men inte vad gäller användningen av *stool pigeon*, utan vad gäller användningen av det alternativ som Alston framför som det neutrala ordet: *informant*. Diskussionen gällde huruvida ordet kan uppfattas som negativt evaluerande då det används om personer som bidrar med data till språkvetenskapliga undersökningar. Många nordamerikanska språkvetare menade att ordet inte skall användas eftersom det ger intryck av att dessa informanter är personer som liksom polisens uppgiftslämnare kan anses svika sin egen gemenskap. Andra menade att det inte var nödvändigt att ta hänsyn till denna tolkning, eftersom ordet har en hävdvunnen neutral användning inom språkvetenskap (Toolan 1996:8).

Det är möjligt att Alston skulle tolka denna diskussion som en diskussion inte om huruvida ordet har en regel som binder talare till en evaluerande talakt, utan som en diskussion om huruvida ordet tenderar att väcka negativa känslor, och vilken hänsyn som skall tas till detta (se avsnitt 3.1.3). Det förefaller mig ändå som om diskussioner av detta slag pekar på ytterligare en komplikation med Alstons förslag. Förslaget tycks förutsätta inte bara en relativt homogen användning av ord, utan också en relativt homogen gemenskap av språkbrukare. Diskussioner om huruvida olika ord är evaluerande visar att nätverket av olika sätt att använda ord också genomkorsas av olika gruppers sätt att handla och tala i olika situationer. Därför kan fastställandet av ”språkregeln” eller

”standardanvändningen” också vara en fråga om vem som har makt att uppträda som spelets domare.

Det perspektiv på betydelse som illokut handlingspotential, vilket Alston förordar, har jämfört med övriga behandlade förslag mycket gemensamt med det förslag som avhandlingen utvecklar i kapitel 6 och 7. Frågan som diskuterats i detta avsnitt är om en sådan handlingspotential för evaluering generellt kan beskrivas som regler för användningen av enskilda ord. Frågan tas upp till empirisk prövning i kapitel 5. En ståndpunkt som ligger närmare Wittgensteins syn på betydelse som familjelikheter presenteras i avsnitt 6.2.6.

3.3. Sammanfattning

Konstruktionen av begreppet emotiv betydelse i tidig synkron semantik präglas, såsom visades i föregående kapitel, av två grundantaganden: kompositionalitet och korrespondens. Också de tre teoretiska förslag om emotiv betydelse som presenterats i detta kapitel förklarar samtliga utsagors evaluerande karaktär kompositionellt genom förekomsten av ord med emotiv betydelse. Vad gäller frågan om korrespondens intar förslagen sinsemellan olika positioner, vilket också leder till att de formulerar skilda kriterier för avgränsningen av de ord som tillskrivs emotiv betydelse.

Stevensons (1944) definition av emotiv betydelse utgår från att betydelse kan betraktas som korrespondens mellan ord och de reaktioner som ordet är disponerat att framkalla hos språkbrukarna. Genom att suppleras detta synsätt med en distinktion mellan kognitiva och emotiva reaktioner, blir Stevensons förslag snarlikt de förslag som behandlats i föregående kapitel. Det kriterium som framhålls är också, liksom i dessa förslag, *effektkriteriet*, efter vilket ord som tenderar att få emotiva effekter tillskrivs emotiv betydelse. (Se avsnitt 3.1.2.)

Ayer (1946 [1936]) argumenterar utifrån den logiska positivismens tes om principiell verifierbarhet, det vill säga att satsers betydelse kan förklaras genom sin korrespondens (eller brist på korrespondens) med verifierbara sakförhållanden. Evaluerande utsagor förstås i detta förslag som icke verifierbara känslouttryck, det vill säga som korrespondens med de emotiva processer vilka talaren antas ge utlopp för. Förslaget påminner därmed snarast om resonemang hos Ogden och Richards (se avsnitt 2.1.3) vilka redan tidigare föreslagit *verifierbarhetskriteriet* som ett negativt kriterium för avgränsning av ord med emotiv betydelse. Däremot tycks inte Ayer betrakta detta som ett tillräckligt kriterium. (Se avsnitt 3.1.1.)

I samband med presentationen av dessa båda förslag har jag också presenterat kritik som ifrågasätter det teoretiskt eller metodiskt berättigade i förslagens korrespondensteoretiska utgångspunkter. Kritiken gäller såväl Stevensons förklaring av betydelse som kognitiva respektive emotiva reaktioner (Dewey 1945, Black 1948, Hare 1952, Wittgenstein 1958 [1953]:181–183, Furberg 1998:kapitel 10), som Ayers förklaring av betydelse som saklig respektive emotiv signifikans (Austin 1962:148, Geach 1965, Alston 1967, Milne 1987, Miller 1998: 96–107).

I Alstons (1964, 1967) talaktsteoretiska förslag omformas begreppet, i linje med ansatser hos Austin och Wittgenstein, så att evaluering inte förstås utifrån antaganden om en direkt korrespondens mellan vissa ord och förekomsten (eller avsaknaden) av vissa mentala eller fysiska realiteter. Istället uppfattas evaluering som en språkhandling vilken möjliggörs av regler för vissa ord vilka binder talaren till ansvar för en evaluativ ståndpunkt. Medan Alston alltså avvisar såväl effektkriteriet som verifierbarhetskriteriet för avgränsning av ord med emotiv betydelse, ställer han upp vad som kan betecknas som *talaktskriteriet*. Efter detta kriterium tillskrivs ett ord emotiv betydelse om det regelmässigt bidrar till formandet av en evaluerande talakt. (Se avsnitt 3.1.3.)

Kapitlets diskussionsavsnitt har uppmärksammat hur vart och ett av de tre förslagen gör ansatser att frigöra teoretiseringen av betydelse från vad jag tidigare betecknat som en *kodmodell* och istället närma sig ett perspektiv som grundar sig i vad språkbrukare gör med språklig form. Genom den fortsatta betoningen av korrespondens och kompositionalitet i Ayers och Stevensons teorier blir dock förståelsen och beskrivningen av betydelseskapande handlingar väsentligt reducerad. Betydelseskapande handlingar reduceras till hävdandet av verifierbar sanning (Ayer), till utlopp för emotiva processer (Ayer och Stevenson), eller till framprovocerandet av emotiva och kognitiva reaktioner (Stevenson). I diskussionen har jag fokuserat språkhandlingar som är centrala för dessa förslag: det värdeneutrala påståendet och det känslösamma utropet. Det tycks vara svårt att beskriva dessa handlingar som bortval respektive val av ord som korresponderar med emotiva processer. Med hjälp av resonemang hos Wittgenstein och Dewey har jag antytt hur dessa handlingar istället skulle kunna betraktas som aktiviteter och beskrivas genom att hänsyn tas till ett bredare spektrum av språkliga och kroppsspråkliga drag (se avsnitt 3.2.1 och 3.2.2).

Avslutningsvis har diskussionen rört den typ av lexikala regler som är grundläggande för Alstons förståelse av betydelseskapande handlingar. Medan Alston avvisar tanken på betydelse som korrespondens,

är hans ideal fortfarande en kompositionell analys av evaluering. Ett mer förutsättningslöst studium av hur evaluering konstrueras skulle förmodligen kunna visa att det i många fall är omöjligt att reducera evaluering till val av ord. Om användningen av ord istället bildar mönster av det slag som Wittgenstein kallar familjelikheter är det först genom aktuella grammatiska, textuella eller situationella sammanhang som ord bidrar till evaluering (se avsnitt 3.2.3).

För den metodprövning som skall presenteras i de två följande kapitlen är en distinktion hos Alston klargörande. Inom det som tidigare förslag i allmänhet hållit ihop under ett begrepp skiljer Alston mellan *emotive force* (som perlokut handlingspotential) och *emotiv meaning* (som illokut handlingspotential) (se avsnitt 3.1.3). Den första metod som skall prövas – den semantiska differentialen – avser snarast att mäta *emotive force*, det vill säga möjligheten att med ord väcka vissa emotiva eller associativa reaktioner (effektkriteriet), se kapitel 4. Den senare metoden – som bygger på Alstons förslag – avser istället att avgränsa ord som har emotiv betydelse i Alstons snävare mening, det vill säga de ord som bidrar till att bilda evaluerande talakter (talaktskriteriet), se kapitel 5.

4. Emotiv betydelse som ordassociation

I tidigare kapitel har begreppet emotiv betydelse framförallt behandlats såsom det konstruerats i teoretiska framställningar. I detta kapitel och det följande skall istället två mer metodiskt inriktade förslag undersökas. Dessa förslag tar sig an frågor som de teoretiska förslagen väcker men endast antydningssvis besvarar. Om det i enlighet med teorier om emotiv betydelse är riktigt att ett språk har en uppsättning lexikala former med emotiv betydelse, på vilket sätt skall dessa ord avgränsas från andra ord, och på vilket sätt skall den emotiva betydelsen för olika ord närmare preciseras?

I diskussionen av teoretiska förslag har jag i tidigare avsnitt försökt visa hur begreppet emotiv betydelse, och den kodmodell för språket inom vilken det formas, tenderar att begränsa synen på hur evaluering skapas med språklig form. I den undersökning av metodiska förslag som här skall genomföras har jag, trots denna kritik, valt att anlägga ett solidariskt perspektiv, och ur detta perspektiv pröva vad som händer om begreppet emotiv betydelse systematiskt tillämpas på ett textmaterial. En undersökning av ett begrepp som emotiv betydelse skall inte ses som en ”rent teoretisk” fråga. Det är en begrepps bildning med praktiska konsekvenser för hur det språkvetenskapliga studiet av evaluering bedrivs och med vilket resultat.

I detta kapitel presenteras metoden i Osgood et al. (1957) för mätning av emotiv betydelse med styrda associationstest (avsnitt 4.1), och den tillämpning som av Cassirer (1970a, 1970b, 1992, 1994b) föreslagits för stilistisk textanalys (avsnitt 4.2). Därefter presenteras en mindre empirisk prövning av metoden på två textpassager och deras ord (avsnitt 4.3). I ett avslutande avsnitt (4.4) diskuteras hur metodprövningen är betydande för vissa fundamentala problem i begrepps bildningen vilka också kommenterats tidigare i avhandlingen.¹

---

¹ Kapitlet presenterar resultat från det HSFR-finansierade projektet ”Lexikalisk stilistik / Travellers in Semantic Space” som bedrevs 1993–1995 under ledning av docent Peter Cassirer. Projektet prövade relevansen av Osgoods metod för stilistisk forskning; se Cassirer 1992, 1994b, Holmberg 1993, 1995a, 1995b, 1996.

4.1. Osgood: Den semantiska differentialen

Den amerikanske psykologen Charles E. Osgood (1916–1991) är idag förmodligen mest förknippad med så kallade Osgood-skalor, dvs. skalor där deltagare i undersökningar markerar sina associationer till stimuli (eller svar på frågor) mellan adjektiviska motsatspar, exempelvis mellan *bra* och *dålig*, *svag* och *stark* etc. Det utmärkande för Osgoods och hans medarbetares omfattande undersökningar med denna skalteknik, som andra forskare använt dessförinnan, är att tekniken används i syfte att mäta ordbetydelse. Den grundligaste presentationen av metoden – ”the semantic differential” – ges av Osgood och medförfattarna Suci och Tannenbaum i *The Measurement of Meaning* (1957).

När Osgood och hans medförfattare i slutet av boken resonerar kring hur mätresultaten skulle kunna tolkas i en språkvetenskaplig terminologi hänvisar de till ”what has been called connotative, emotive, or metaphorical meaning” (Osgood et al. 1957:321; jfr Osgood 1959). Förklaringen som ges till att mätresultaten för två ord så olika som *hand* och *patriot* kan bli mycket snarlika är alltså att de båda orden har snarlik konnotativ, emotiv eller metaforisk betydelse. Osgoods senare term för vad metoden mäter är *affective meaning* (se t.ex. Osgood 1976:69).

Teoretiskt anknyter Osgood, liksom Stevenson (1944), till Morris behavioristiska betydelse-teori och till förklaringen av betydelse som ett ords disposition att väcka vissa reaktioner (en formulering som Morris själv tagit upp två år efter publiceringen av Stevensons *Ethics and Language*; se Morris 1946:9). Metoden kan, trots vissa reservationer författarna gör beträffande Morris teori, ses som ett sätt att operationalisera en sådan betydelseuppfattning. Betydelse framstår ur detta perspektiv som processer i nervsystemets ”little black box” och måste därför studeras under kontrollerade former som ”some observable output” (Osgood et al. 1957:3–11). Osgoods metod står alltså i samklang med den konstruktion av begreppet emotiv betydelse som antar att ordens psykologiska effekt på individen är det avgörande kriteriet för denna postulerade betydelsedimension (effektkriteriet), ett kriterium som diskuterats i avsnitt 2.2.2.

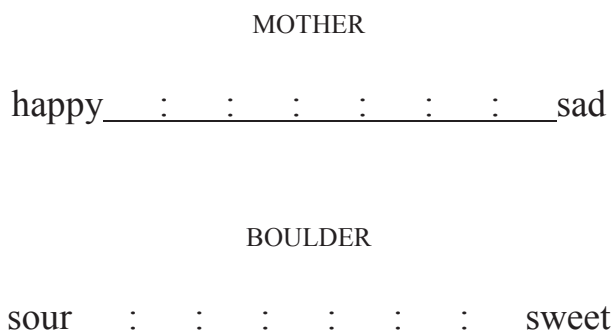
Att låta försökspersoner markera associationer på skalor, är endast en av flera möjliga metoder som tas under övervägande av Osgood och hans medarbetare. Exempelvis refereras andra forskares studier av emotiva reaktioner på ord genom mätning av elektriska strömmar i huden på försökspersoner (”galvanic skin response”). Skalmetodens företrädare framför en sådan fysiologisk mätmetod sägs vara dels bättre

validitet, dels enklare testförfarande (Osgood 1955:13–14, Osgood et al. 1957:12–13).

Osgoods betydelsemätning av ord presenteras typiskt för testdeltagarna med uppmaningen att bedöma ord utifrån ”vad de betyder för *dig*”:

The purpose of this study is to measure the meanings of certain words to various people by having them judge each word against a series of descriptive scales. In taking part of this test, please judge the words on the basis of what they mean to *you*. (Osgood och Suci 1969 [1955]:45)

Själva testet består av en serie bjudord som kombinerats med (oftast) sju gradiga adjektivskalor såsom visas i figur 4.

FIGUR 4. *Exempel på Osgoods styrda associationstest.*

Skalornas sju responsalternativ förklaras inledningsvis för testdeltagarna som (från vänster till höger på skalan närmast ovan): 1) ”extremely sour”, 2) ”quite sour”, 3) ”slightly sour”, 4) ”neither sour nor sweet; equally sour and sweet”, 5) ”slightly sweet”, 6) ”quite sweet”, samt slutligen 7) ”extremely sweet”. I testet följer ett nytt bjudord tillsammans med en ny adjektivskala osv., tills alla kombinationer av bjudord och adjektivskalor uttömts. Deltagarna i testet uppmanas att markera sina associationer till bjudorden på var och en av dessa skalor, att göra det utan längre eftertanke, och att göra det även om associationen förefaller dem krystad.

Den semantiska differentialens karaktär framträder bäst om man skiljer mellan de tidigare undersökningar som etablerar metoden (se Osgood et al. 1957 kap. 2), och de senare undersökningar som därefter tillämpar metoden.

I tidiga undersökningar användes upp till 76 skalor av 152 adjektiv, som valts ut för att vara representativa för engelskans uppsättning adjektiv (en representativitet som ifrågasatts; se Weinreich 1958). Syftet

med att laborera med så många adjektiv – vilket ju snabbt ger oerhört omfångsrika test med tanke på att varje bjudord testas på varje skala – var att undersöka hur olika adjektivskalor korrelerar med varandra. Frågan som intresserar forskarna i dessa tidiga undersökningar är alltså inte huruvida substantivet *boulder* 'gatsten' är surt eller sött, utan hur adjektiven *sour* och *sweet* i testsituationen används tillsammans med olika substantiv, och hur denna användning skiljer sig i förhållande till andra adjektivpar. Det är med andra ord inte bjudordens betydelse som mäts i dessa tidiga undersökningar, utan betydelsen av skalornas adjektiv.

Den statistiska bearbetningen av testdeltagarnas markeringar på adjektivskalorna – en typ av faktoranalys – visade att skalorna grupperar sig kring tre huvudsakliga faktorer, vilka identifierades som 1) *evaluation* 'evaluering', 2) *potency* 'styrka', samt 3) *activity* 'aktivitet'. Evalueringsfaktorn, styrkefaktorn och aktivitetsfaktorn kunde i flera test beskriva hur olika skalor korrelerar med varandra i testdeltagarnas bedömning av bjudord. Med en mer invand språkvetenskaplig terminologi skulle resultatet kunna tolkas som att Osgood och hans medarbetare funnit att de flesta av undersökningens adjektiv grupperar sig i tre vida och delvis överlappande semantiska fält. Bland centrala adjektiv i respektive fält (det vill säga adjektiv som testdeltagarna tenderar att bedöma på ett likartat sätt) finns de adjektiv som ställts upp i tabell 2 (se Osgood et al. 1957:31 ff.).

TABELL 2. *Exempel på adjektivpar som förs till respektive faktor.*

FAKTOR	ADJEKTIVPAR
evaluering	good – bad, beautiful – ugly, clean – dirty, pleasant – unpleasant, nice – awful, fair – unfair, honest – dishonest, fragrant – foul, sacred – profane, sweet – sour
styrka	strong – weak, large – small, thick – thin, heavy – light
aktivitet	active – passive, fast – slow, sharp – dull

Evalueringsfaktorn får det starkaste stödet av testen, följd av styrkefaktorn. Utifrån det grundläggande antagandet att det engelska språkets adjektiv "typically reflect qualities of experience" (Osgood 1955:34)

tolkas de tre faktorerna som tre generella betydelsedimensioner vilka är tillämpliga också för undersökningar av andra delar av ordförrådet.

[se tryckt avhandling]

FIGUR 5. *Exempel på resultat av en betydelsemätning med den semantiska differentialen (på en evaluerings- och en styrkeskala).*

I senare undersökningar är syftet verkligen att mäta bjudordens betydelse eller, annorlunda uttryckt, att visa hur bjudorden kan beskrivas med de tre betydelsedimensioner som de tidigare undersökningarna etablerat. För denna uppgift används endast ett mindre urval adjektivskalor för respektive faktor, och resultaten kan, med stöd av de tidigare undersökningarnas faktoranalys, enkelt redovisas som tre värden eller som en inplacering av ordet i en tredimensionell rymd: "the semantic space". För att tydligare åskådliggöra resultaten används ibland istället tvådimensionella koordinatsystem där aktivitetsfaktorn utelämnats. I figur 5 ovan (återgiven från Carroll 1959:67) visas ett sådant koordinatsystem, där ett antal ord placerats efter de medelvärden som

erhållits från markeringar på en skala för faktorn *evaluation* ("good/bad"), och en skala för faktorn *potency* ("strong/weak"). (Data är hämtade från de betydelsemätningar som presenteras av Jenkins et al. 1958 under rubriken "An Atlas of Semantic Profiles for 360 Words".) Enligt figuren är alltså den uppmätta betydelsen av ordet *patriot* 6 på evalueringsskalan och drygt 6 på styrkeskalan, det vill säga "quite good" och "quite strong".

Metoden tillämpas av Osgood och hans medarbetare inte bara för att på detta vis undersöka medelvärden för ordassociationer, utan också för att kartlägga skillnader: skillnader mellan olika grupper, exempelvis mellan schizofrenipatienter och andra (se Osgood et al. 1957:223f.), skillnader över tid för individer, exempelvis under en period av terapi (ibid.:244f.), skillnader över tid för grupper, exempelvis under en presidentvalskampanj (ibid.:104ff.), och – i ett test – skillnader mellan associationer till samma ord i olika språkliga kontexter, nämligen i fraser som "shy prostitute" och "shy secretary" (ibid.:275f.). Utgångspunkten är emellertid genomgående att ord typiskt har relativt stabila värden för de tre faktorerna. Det ultimata målet sägs därför vara "a functional dictionary of connotative meanings", där alla ord skulle förtecknas efter sin plats i den semantiska rymden. Med ett sådant lexikon tänker sig författarna att en skribent i framtiden skall kunna få information om vilka ord som genom sin konnotativa betydelse tenderar att väcka en viss typ av affektiva reaktioner:

Wishing to find an adjective which would be like WARRIOR in meaning (21134XXX), but derogatory, he might search under the listing 71134XXX and find words like *vicious*, *savage*, and *barbaric*.
(Osgood et al. 1957:330–331)

Osgoods metod har tillämpats på några delar av det svenska ordförrådet: I en studie av svenska, franska, norska och tyska tilltalspronomen (Bjerstedt 1958), i en studie av svenska och tyska synonymer till *hembitråde* (Oksaar 1970), i studier av associationer till egennamn (Hedquist 1984), till graviditetsuttryck (Byrman 1985), till några ordpar som skiljer sig ifråga om ordens vardaglighet eller slangkaraktär, som till exempel *mamma* : *morsa*, *pojke* : *kille*, (Andersson 1981), samt i en studie som jämför dylika svenska ordpar med motsvarande finska (Bijvoet 1998:131ff.). Ett gemensamt drag för dessa studier är att de, helt i linje med den tillämpade metoden, tar fasta på hur språkbrukare, eller olika grupper av språkbrukare, tenderar att göra en viss typ av associationer när de möter bjudordet i testsituationen. Däremot undersöks inte i vilken utsträckning, eller på vilket sätt, dessa reaktioner

är relevanta för beskrivningen av vad som händer när orden används i text.

För att bedöma metodens relevans för studiet av text, krävs ett klargörande på denna punkt: hur förhåller sig associationer utifrån de-kontextualiserade ord till den betydelse, eller de intryck, språkbrukare utvinnet ur yttranden och texter som inte innehåller dessa ord. Det kan exempelvis noteras att associationer från bjudordet *Alma* (mer än från andra testade egennamn) snarare går till 'ful' än till 'snygg' (enligt data från Hedquist 1984:131), och att *morsa* (till skillnad från *mamma*) i regel bedöms vara mer 'elak' än 'snäll' (enligt data från Andersson 1981:214). Även om detta resultat skulle stå sig vid förnyade undersökningar av olika språkbrukares ordassociationer, är det emellertid ovisst vilken relevans detta resultat har för hur språkbrukare i en viss situation skulle förstå eller reagera på ett yttrande som "min morsa heter Alma".

4.2. Cassirer: Den semantiska differentialen som stilistisk metod

Den som inom svensk stilistik framför andra framhållit den semantiska differentialens relevans för textstudier är Peter Cassirer (se Cassirer 1970a:passim; 1970b:21, 1992, 1994b). Det kan förefalla överraskande att Cassirer, som gjort sig känd för interpretativa analyser av hur betydelse skapas i text (t.ex. Cassirer 1974, 1996), föreslår tillämpning av en behavioristiskt grundad metod. Den objektiva kartläggningen av ords emotiva betydelse spelar dock en inte obetydlig roll i Cassirers diskussion av vad stil är, och vad stilistik därför borde vara.

Den positiva värderingen av Osgoods betydelseforskning är formulerad redan på flera ställen i Cassirers avhandling *Deskriptiv stilistik. En begrepps- och metoddiskussion* (1970a:31, 33, 58f., 90, 97, 99) och förstås bäst utifrån den tvåfrontspolemik som avhandlingen driver. På en front i avhandlingen utvecklas en kritik mot vad Cassirer hävdar är en alltför inskränkt formulering av stilbegreppet och därmed av stilistikens arbetsfält. Framförallt låter författaren denna kritik drabba kvantitativa beräkningar av formella – ofta syntaktiska – kategorier som inte förmår belysa textens innehållsliga aspekter och därför inte kan leda till vad Cassirer bedömer som ett stilistiskt relevant resultat.

På en annan front tar Cassirer i avhandlingen avstånd från en stilistik som han betraktar som subjektiv eller impressionistisk, eftersom den inte kan belägga sina slutsatser med objektiva iakttagelser. Denna stilistik behandlar visserligen textens innehållsliga aspekter men

uppfyller enligt Cassirer inte rimliga kriterier för vetenskaplighet. Stilistikens dilemma, såsom det framträder i avhandlingens analys, ligger alltså i svårigheten att finna kategorier som har relevans för hur språkbrukare skapar betydelse i text, och som dessutom låter sig objektivt kvantifieras. Förhoppningen är att Osgoods tre betydelsefaktorer och hans metod att mäta dessa kan utgöra ett steg mot lösningen på detta dilemma:

En förutsättning för en meningsfull stilanalys med objektiva och kvantitativa metoder är, att man kan finna kategorier som uppfyller stilistikens krav bättre än de traditionella grammatiska förmår. Ansatser till sådan forskning saknas inte, men det mesta återstår dock fortfarande att göra på detta fält. Osgoods och hans medhjälparens arbete med den semantiska differentialen [...] förefaller dock kunna visa vägen till betydligt fruktbarare stilistiska kategorier. (Cassirer 1970a:31)

Empiriska undersökningar i Osgoods efterföljd förefaller mig kunna leda till mer objektiva stilbeskrivningar. (Ibid.:99)

Begreppet emotiv betydelse, för vilket Cassirer myntar termen *stilvalör*, och Osgoods metod för att mäta denna betydelseaspekt, spelar också en roll i Cassirers avgränsning av den deskriptiva stilistikens mål och metoder i förhållande till andra språkvetenskapliga discipliner. Stilistiken blir i Cassirers programförklaring en vetenskap som är parallell till lingvistisk semantik och grammatik (se Cassirer 1975). Det är förmodligen riktigt att förstå detta mot bakgrund av en ömsesidig polarisering av det språkvetenskapliga fältet i samband med ett samtida uppsving för formell semantik och generativ grammatik. En sådan polarisering ger förnyad relevans åt tanken på olika slag av betydelse – en kognitiv och en emotiv, eller en denotativ och en konnotativ etc. – som skulle kunna motivera en arbetsfördelning mellan lingvistik och stilistik, såsom redan Bally (1909) föreslagit (se avsnitt 2.1.2).

Cassirer anknyter i sin avhandling till en tysk semantisk tradition, som med endast mindre modifikationer traderar den tredelning av ordbetydelse som formulerats redan av Erdmann (1922 [1900]): *logischer Bedeutungskern*, *Nebenvorstellungen* och *Beigleitgefühl* (Kronasser 1952). Även om alla dessa tre betydelseaspekter antas bidra till textens stil, betraktar Cassirer undersökningen av *Beigleitgefühl* (Erdmanns *Gefühlswert*) som en uppgift vilken är typiskt stilistisk. Denna betydelseaspekt, som först översätts *känslovalör* (Cassirer 1970a:60), betecknas följaktligen senare i avhandlingen som *stilvalör*. Genom att vidare identifiera stilvalör med faktorerna *evaluation* och *potency* i Osgoods semantiska differential kan Cassirer dessutom argumentera för

att den stilistiska beskrivningen inte bara har ett objekt som skiljer den från andra språkvetenskapliga discipliner, utan att den också har, eller skulle kunna få, en karakteristisk metod (se Cassirer 1970a:59–62).

Cassirers förslag om den semantiska differentialens relevans för beskrivningen av textens stil är dock genomgående tentativt formulerat. Vad metoden skulle kunna ge, menar Cassirer, är ett slags ingångsvärden för lexikala former, men sedan dessa erhållits kvarstår problemet att beskriva hur dessa ingångsvärden förändras i olika kontexter. Detta resonemang är helt i linje med Osgoods egen presentation av metoden. Med den semantiska differentialen tänks så att säga ordens talsystem bli avslöjat, medan räknesätten – vad Osgood och hans medförfattare talar om som ”formulas for word mixture” (Osgood et al. 1957:275ff.) – återstår att konstruera.

Cassirer presenterar inte själv några mätningar med Osgoods metod. Däremot presenteras olika hypoteser som visar vilken typ av resultat som sådana mätningar antas kunna ge, och hur dessa resultat skulle kunna tolkas som intressanta för det stilistiska textstudiet.

I sin analys av Hjalmar Söderbergs historier formulerar Cassirer (1970b:21) en hypotes om styrke- och aktivitetsfaktorerna vad gäller orden i historietten ”Tuschritningen”, nämligen att en mätning av betydelsen av orden i denna text skulle bekräfta intuitionen att de genomgående är neutrala. Om betydelsemätningen gav detta resultat skulle detta kunna tas som stöd för tolkningen att texten, liksom historietterna överlag, utmärks av ”att inte understryka, utan antyda, att inte vara kategorisk utan nyanserad” (ibid.:24).

En hypotes av liknande slag ligger bakom en av övningsuppgifterna i avsnittet om stilvalör i läroboken *Stilistik och stilanalys* (1986). Här är det dock inte en hel text, utan en kortare textpassage – ur ”Dygdens lön”, en av Strindbergs *Giftas*-noveller (1884) – som antas vara präglad av valet av ord med en viss stilvalör:

Han blev sjuklig. Hans ansikte föll in och man kunde se kraniets mer framstående ben, huden blev gulvit som ett spritlagt fosters, och såg alltid fuktig ut, och mellan de tunna skäggstråna slogo finnar fram.
(Ur Strindberg, *Giftas* 1884, citerat efter Cassirer 1986:73)

Uppgiften är att ”undersöka plus- och minusladdningen och intensitetsfaktorn”, och det förväntade svaret är (vilket bekräftats av läroboksförfattaren) att passagen innehåller många ord som med en tillämpning av Osgoods metod skulle visa sig vara negativa och starka. Detta resultat skulle kunna sättas i relation till att passagen i sin helhet tro-

ligen ger läsaren ett starkt negativt intryck av novellens huvudperson eller av det tillstånd han befinner sig i.

Valet av ord med en viss stilvalör antas också vara ett av de drag som kan vara typiska för en hel stilart eller genre. Så noteras exempelvis som ett utmärkande drag för kanslistil eller officiell, juridisk stil att orden har neutral stilvalör (Cassirer 1986:32). Hypotesen är med andra ord att en tillämpning av Osgoods metod skulle kunna visa att orden i texter av detta slag företrädesvis är neutrala vad gäller såväl evaluerings- som styrkefaktorn. Detta skulle i så fall kunna sättas i samband med att stilartens texter gör ett opersonligt och objektiva intryck på läsaren.

Dessa exempel följer ett gemensamt mönster. Utgångspunkten är ett antagande om att texten, textpassagen eller stilarten ifråga har en viss stilistisk effekt, dvs. att den antas göra ett visst intryck på läsaren (så att den framstår som neutral, stark, negativ etc.). Denna effekt kan enligt Cassirer förklaras av att de ingående orden, eller många av de ingående orden, har en motsvarande stilvalör (neutral, stark, negativ etc.). Samma tankegång känns igen från många andra förslag om emotiv betydelse som presenterats tidigare i avhandlingen: de enskilda ordens emotiva betydelse är de komponenter som framkallar den emotiva eller evaluativa effekten av en text. Cassirers antagande att denna betydelseaspekt i princip skulle kunna mätas med hjälp av den semantiska differentialen tycks vara en rimlig följd av detta sätt att betrakta evaluativ betydelseskapande.

4.3. Tillämpning

I detta avsnitt presenteras en studie som tillämpar Osgoods semantiska differential såsom Cassirer föreslagit att metoden skulle kunna användas för textanalys. Cassirers förslag antar, som visats ovan, en koppling mellan å ena sidan den emotiva betydelse hos enskilda ord som kan uppmätas med Osgoods semantiska differential och å andra sidan textens ”stilistiska effekt”. För att kunna pröva metodens relevans för textanalys har studien därför konstruerats som två olika test. I det första testet undersöks hur två textavsnitt uppfattas av en grupp testdeltagare vad gäller de två faktorerna evaluering (positivt/negativt) och styrka (starkt/svagt). Detta test kallas i det följande *texttestet*. I det andra testet undersöks orden från dessa två textavsnitt isolerade från sina kontexter genom att en ny grupp testdeltagare (som inte känner till ur vilka textavsnitt orden hämtats) bedömer de enskilda orden på samma skalor (positivt/negativt respektive starkt/svagt). Detta andra

test kallas i det följande *ordtestet*. Den avgörande frågan är huruvida resultatet av texttestet, alltså hur orden tillsammans bedöms få en viss effekt i sina respektive kontexter, rimligen kan förklaras av resultatet av ordtestet, dvs. av ordens uppmätta stilvalör.

Båda textavsnitten är hämtade ur Cassirers lärobok *Stilistik och stilanalys* (1986), där de illustrerar hur stilistisk effekt antas vara en konsekvens av ords stilvalör. Det första textavsnittet är det Strindberg-citat som redan återgetts ovan:

Han blev sjuklig. Hans ansikte föll in och man kunde se kraniets mer framstående ben, huden blev gulvit som ett spritlagt fosters, och såg alltid fuktig ut, och mellan de tunna skäggstråna slogo finnar fram.
(Ur Strindberg, *Giftas* 1884, citerat efter Cassirer 1986:73)

Det andra textavsnittet är hämtat ur en författningstext som i lärobokens textdel illustrerar ”officiell stil”:

Har vid fiske från svensk fiskebåt oavsiktligen upptagits rödspätta som enligt första stycket ej må fångas, skall den omedelbart åter utsläppas i vattnet med iakttagande av sådan försiktighet som erfordras för dess bibehållande i livsdugligt skick.
(Ur SFS 1949:373 Vissa bestämmelser till skydd för rombärande rödspätta, citerat efter Cassirer 1986:202)

De antaganden som studien avser att pröva är de som presenterats ovan, nämligen att de båda textavsnitten (i fortsättningen kallade Strindberg-texten respektive författningstexten) skiljer sig åt både i texttestets och i ordtestets bedömningar, på följande vis: 1) att texttestet visar att Strindberg-texten bedöms som präglad av många negativa och starka ord, medan författningstexten istället bedöms vara präglad av ord som inte är vare sig positiva eller negativa och inte heller starka, och 2) att också ordtestet visar denna skillnad mellan orden från respektive text.

De två testen och deras resultat skall i det följande presenteras var för sig, först texttestet och sedan ordtestet. I den efterföljande diskussionen av testens resultat (avsnitt 4.4), skall jag återkomma till en kompletteringsfråga där ordtestets deltagare ombads motivera sina bedömningar.

Texttestets deltagare var 19 studenter vid Institutionen för svenska språket (Göteborgs universitet) som ännu inte fått undervisning i stilistik. Medelåldern var 26 år. På ett utdelat uppgiftsblad angavs – för respektive textavsnitt – sju gradiga skalor såsom visas i figur 6.

Uppgift 1:

Den här texten tycker jag är präglad av många ord som är...

mycket ganska lite neutrala lite ganska mycket
negativa negativa negativa positiva positiva positiva

Uppgift 2:

Den här texten tycker jag är präglad av många ord som är...

mycket ganska lite neutrala lite ganska mycket
svaga svaga svaga starka starka starka

FIGUR 6. *Ur texttestets uppgiftsblad.*

Testdeltagarna informerades om testets syfte ("att undersöka hur olika personer upplever texter"), dock inte om att testet skulle följas upp av ett test där orden av andra testdeltagare skulle bedömas dekontextualiserade. De ombads ringa in det svarsalternativ som passade bäst av de sju alternativen på skalorna i uppgift 1 och 2 ovan (figur 6). Därefter lästes Strindberg-texten upp två gånger efter en källangivelse som var ämnad att antyda en vidare kontext ("textavsnittet är hämtat ur en novell av Strindberg"). Sedan följde på samma sätt en uppläsning av det andra textavsnittet ("ur Svensk författningssamling") varefter markeringar gjordes på skalorna också för detta textavsnitt.

	mycket negativ	ganska negativa	lite negativa	neutrala	lite positiva	ganska positiva	mycket positiva
a							
mycket starka	•	••	••				
ganska starka	•	••••	••	•			
lite starka	••	••	•				
neutrala							
lite svaga							
ganska svaga							
mycket svaga							

FIGUR 7. *Texttestets bedömningar av Strindberg-texten ("Jag tycker texten är präglad av många ord som är...").*

Texttestets resultat framgår av koordinatsystemen i figurerna 7 och 8, i vilka evalueringsskalan (uppgift 1) placerats horisontellt och styrkeskalan (uppgift 2) placerats vertikalt.

Vad gäller Strindberg-texten (se figur 7) bedömer således 18 av de 19 testdeltagarna att texten präglas av ord som är negativa och starka. Bedömningarna är väl samlade kring att textavsnittet är präglad av ord som är ”ganska negativa” och ”ganska starka”.

	mycket negativa	ganska negativa	lite negativa	neutrala	lite positiva	ganska positiva	mycket positiva
mycket starka				•			
ganska starka							
lite starka				•			
neutrala			•	••••			
lite svaga			•	••••		•	
ganska svaga			•	••	•		
mycket svaga				•			

FIGUR 8. *Texttestets bedömningar av författningstexten ("Jag tycker texten är präglad av många ord som är...").*

Författningstexten får i texttestet en helt annan bedömning (se figur 8). 14 av de 19 testdeltagarna har på evalueringsskalan markerat att författningstexten är präglad ord som är neutrala. Vad gäller bedömningen på styrkeskalan är 17 av de 19 testdeltagarna överens om att författningstexten inte är präglad av starka ord utan av neutrala eller svaga ord. Bedömningarna är därmed relativt väl samlade kring att författningstexten är präglad av ord som är neutrala vad gäller evalueringsfaktorn, liksom neutrala eller svaga vad gäller styrkefaktorn.

Sammanfattningsvis kan sägas att texttestet väl bekräftar Cassirers antagande om vilket intryck som textavsnitten bör göra på sina läsare: passagen ur Strindbergs novell upplevs innehålla en mängd negativa och starka ord, medan den passage som illustrerar ”officiell stil” upplevs innehålla ord som vare sig är positiva, negativa eller starka. Den avgörande frågan är, när vi går över till ordtestet, huruvida dessa intryck kan förklaras av de ingående ordens stilvalör.

Ordtestet utfördes på två testgrupper vilka testade var sin hälft av textavsnittens ord. På så vis erhöles kortare test och en minskad risk för okoncentrerade svar. Sammansättningen av ordtestets båda testgrupper var i stort jämförbar med gruppen för texttestet: studenter vid samma institution i början av sin utbildning. Varje testgrupp bestod av 19 deltagare. Medelåldern var i båda grupperna 25,5 år.

För att inte i onödan trötta testdeltagarna med alltför svårbedömda ord ströks avsnittens konjunktioner, prepositioner, pronomen och temporala hjälpverb. Därmed återstår 20 ord i Strindberg-texten och 22 ord i författningstexten. För att testdeltagarna inte skulle kunna rekonstruera några fragment av kontexterna och vid bedömningen ta hänsyn till dessa, sorterades först vardera texts ord i alfabetisk ordning och orden ställdes därefter upp i en följd där vartannat ord kom från Strindberg-texten och vartannat ord från författningstexten.

Orden ställdes upp i ett uppgiftshäfte enligt konventionerna för ett test med den semantiska differentialen, det vill säga med bjudorden i sina uppslagsformer, med versaler, centrerade ovanför en sjugradig skala, såsom visas nedan (figur 9):

ERFORDRA

positivt ____:____:____:____:____:____:____ negativt

BEN
(= "skelettdel")

positivt ____:____:____:____:____:____:____ negativt

FIGUR 9. *Ur ordtestets uppgiftshäfte.*

Först följde bjudorden kombinerade med skalan 'positivt' – 'negativt' och därefter följde bjudorden i samma ordningsföljd kombinerade med skalan 'svagt' – 'starkt'. Instruktionerna gavs enligt konventionerna för liknande test i Osgood och Suci 1969 [1955]:42). Den enda modifieringen innebar en precisering av vissa ords betydelse (på det sätt som visas ovan för ordet *ben* i figur 9) då ordens polysemi eller homonymi annars skulle vara vilseledande.¹

---

¹ Dessa betydelsepreciseringar var följande: falla in (= "sjunka in"); kunna (= "ha möjlighet att"); framstående (= "som står fram"); slå fram (= "komma fram"); finne (= "varblåsa"); upptaga (= "föra upp"); stycke (= "naturlig del av något helt"); må (=

En överskådlig bild av ordtestets resultat ges i figur 10 och 11 nedan där orden inplacerats efter sina medelvärden på de respektive skalorna. (För en fullständig resultatredovisning, se Holmberg 1995b.)

Ordtestets mest påfallande resultat är att de båda textavsnitten får en så snarlik bedömningen av sina respektive ordmassor. För styrkeskalan gäller att endast undantagsvis något av textavsnittens ord får ett medelvärde som svagt (Strindberg-textens *gulvit* och författningstextens *fiske*). På denna skalan får istället orden medelvärden antingen som neutrala (7 ord för respektive text) eller ännu oftare som starka (13 av Strindberg-textens ord samt 14 av författningstextens ord). För evalueringsskalan gäller att orden får en jämnare spridning. Båda textavsnitten har dock en knapp övervikt för ord med medelvärde som positivt (8 av Strindberg-textens ord samt 9 av författningstextens ord).

Antagandet att texttestets skilda intryck av textavsnitten skulle motsvaras av liknande skillnader vad gäller ordtestets bedömning får därmed ett dåligt stöd.

Den bedömning som texttestets deltagare gjorde var att Strindberg-texten är präglad av många starka och negativa ord (se figur 7 ovan). Ett bra exempel på ett ord som i ordtestet får en motsvarande bedömning är ordet *finne* i betydelsen 'varblåsa'. Med undantag för detta enda ord finns ingenting i ordtestets resultat som skulle tyda på att det är Strindberg-texten och inte författningstexten som ger läsare ett negativt och starkt intryck. Utifrån föreställningen om att ordens stilvalör – såsom den kan uppmätas med den semantiska differentialen – är avgörande för textens stilistiska effekt skulle man lika gärna kunna ta ordtestets resultat som stöd för gissningen att Strindberg-textens ord skulle ge läsaren ett positivt intryck, eller att läsaren under läsningen kastas mellan positiva och negativa reaktioner.

Vad gäller författningstexten tycktes texttestet (som visats tidigare, figur 8) peka i riktning mot att avsnittets ord varken skulle vara starka, positiva eller negativa. I ordtestet tycks medelvärdena för ett antal ord motsvara en sådan neutral bedömning. För en mängd ord är emellertid bedömningen att de snarare är både starka och positiva eller negativa. Givet beskrivningen att "officiell stil" har ord med neutral stilvalör (Cassirer 1986:32), tycks ordtestets resultat snarast ge stöd för gissningen att ingen av de båda textavsnitt från vilka orden är hämtade hör till denna stilart.

"ha rätt att"); skola (= "vara förpliktad att"); omedelbar (= "ögonblicklig"); åter (= "tillbaka"); skick (= "tillstånd")

	mycket negativt	ganska negativt	lite negativt	neutralt	lite positivt	ganska positivt	mycket positivt
mycket starkt							
ganska starkt	finne				framstående alltid		
lite starkt		sjuklig	fuktig slå fram	kranium foster	se mer hud	ansikte kunna	
neutralt			falla in ben spritlagd	tunn skägg-strå	bli		
lite svagt				gulvit			
ganska svagt							
mycket svagt							

FIGUR 10. *Ordtestets medelvärden för respektive ord i Strindberg-texten.*

	mycket negativt	ganska negativt	lite negativt	neutralt	lite positivt	ganska positivt	mycket positivt
mycket starkt							
ganska starkt			fånga erfordra		omedelbar första		
lite starkt		ej utsläppa	skola	iakttaga livs-duglig	svensk rödspätta åter vatten bibehålla		
neutralt				oavsiktlig upptaga stycke försiktighet skick	fiskebåt må		
lite svagt				fiske			
ganska svagt							
mycket svagt							

FIGUR 11. *Ordtestets medelvärden för respektive ord i författningstexten.*

En komplikation som hittills inte berörts är att skalmarkeringarnas medelvärden i många fall säger ytterst lite om hur orden verkligen bedömts. Sex ord i figur 11 tycks motsvara texttestets bedömning att författningstextens ord varken är negativa, positiva eller starka. I själva verket är andra bedömningar av dessa ord mycket vanliga. Ordet *stycke* är det ord som av flest testdeltagare (10 av 19) fått bedömningen att ordet varken är starkt, positivt eller negativt. Ordet *oavsiktlig* har däremot, trots att ordens medelvärden placerar ordet som neutralt på båda skalorna, inte fått denna bedömning av någon enskild testdeltagare (se figur 12).

	mycket negativt	ganska negativt	lite negativt	neutralt	lite positivt	ganska positivt	mycket positivt
mycket starkt							
ganska starkt		•	••	x	•	xx	•
lite starkt		•	•	••	•	•• xx	
neutralt			•	xxxxxxx	x		
lite svagt		•	•	x	x		
ganska svagt		x	•• x	xx	•		
mycket svagt		•		x			

FIGUR 12. *Ordtestets samtliga bedömningar av oavsiktlig (•) och stycke (x). (Området för markering av att ett ord varken är positivt, negativt eller starkt är inringat med fetare kantlinje.)*

4.4. Diskussion

Teorier om emotiv betydelse utgår i regel ifrån att en upplevelse av huruvida texter är evaluerande eller inte, kan härledas ur reaktioner på enskilda ord som har en viss emotiv betydelse (effektkriteriet). Den här presenterade studien tycks inte styrka ett sådant antagande. Istället pekar resultatet mot att de reaktioner som ord eventuellt bidrar till att väcka i regel har att göra med de sammanhang i vilka orden förekommer.

En tänkbar invändning mot en sådan tolkning av resultatet är att varken Osgood eller Cassirer hävdade att den semantiska differentialen kan mäta ingångsvärden för de enskilda orden som utan vidare är relevanta för alla texter i vilka orden kan förekomma. Att den studie som presenterats tycks falsifiera hypotesen om ordens emotiva ingångsvärden, skulle alltså bero på att denna hypotes prövats i en karikerad form utan hänsyn till flera komplicerande faktorer. Metoden har tillämpats, skulle invändningarna kunna lyda, på alltför små testgrupper, med alltför få skalor, utan tillräcklig statistisk bearbetning, och utan hänsyn till att "the formulas for word mixture" fortfarande inte har konstruerats. Invändningar av dessa slag riskerar dock att överskylla vad som förefaller mig vara det grundläggande problemet: själva förställningen om att orden har de här förutsatta ingångsvärden som de så att säga tänks ta med sig till de texter där de används.

En reflektion över frågan om ordens ingångsvärden startar lämpligen i den situation som ligger till grund för alla mer sofistikerade resonemang kring ingångsvärdenas fastställande och kontextuella manipulation, nämligen en testdeltagares lösning av uppgiften att för ett visst ord sätta en markering på en förelagd skala.

Det är som kommenterats tidigare (avsnitt 2.2.1) ingen tillfällighet att metaforerna för emotiv betydelse ofta hämtats från sinnesintryckens område: att uppfatta ett ords emotiva betydelse liknas vid att uppfatta en (över)ton, en (bi)smak eller en nyans. Bedömningen av ett ords emotiva betydelse skulle ur detta perspektiv kunna liknas vid vad som sker när färgaffärens färgläsare upplöser en viss färgnyans till proportioner av olika grundfärger. En sådan analys kan ge varje färgnyans en position på färgkartan som är giltig även om, som alla som målat vet, olika kontexter kan göra att samma nyans upplevs som exempelvis mer eller mindre stark. Frågan är om något liknande gäller också för möjligheten att bestämma position för ord på en betydelsekarta.

I anslutning till det ordtest som presenterats ovan distribuerades en kompletterande fråga, där var och en av testdeltagarna för ett mindre antal ord ombads förklara varför de gjort de bedömningar som tidigare markerats på testets skalor. Svaren tyder på att bedömningarna i regel blir möjliga först genom att testdeltagarna för sig själva sätter in ordet i någon slags kontext. Några exempel: ställd inför uppgiften att bedöma bjudordet *tunn* på evalueringsskalan har en deltagare associerat till frasen "en väl tunn uppsats" och markerat ordet som "lite negativt", en annan till frasen "en tunn lärobok" och markerat ordet som "lite positivt", och en tredje till "tunna, sköra, vackra föremål" vilket också lett en positiv bedömning; för bjudordet *skick* menar några att "dåligt skick" eller "uselt skick" är den vanligaste användningen, medan en

annan testdeltagare först tänker på ”gott skick”, och ytterligare någon motiverar en neutral bedömning med att båda användningarna är lika naturliga; bjudordet *skäggstrå* bedöms positivt av någon som tänker på hur skäggstrån kittlas, men negativt av någon som tänker på hur tråkigt det är att raka sig.

I dessa exempel tar olika testdeltagares kontextualiseringar, och de olika bedömningar som följer, ut varandra så att medelvärdet för orden placerar dem som neutrala. Också för de ord som får en relativt entydig bedömning i ordtestet tycks emellertid samma princip gälla: orden bedöms efter ett visst sammanhang i vilket de tänks ingå.

Att två tredjedelar av testdeltagarna markerar positiv association för bjudordet *åter* har att göra med att det första sammanhang i vilket ordet tänks ingå för de flesta är ett positivt återvändande: ”en kär vän kommer åter”, ”återvända till barndomsbyn”. Att alla utom en av testdeltagarna markerar negativ association för bjudordet *utsläppa* beror på att frasen som legat närmast till hands är ”utsläpp av miljögifter”. Den nästan lika entydigt positiva bedömningen av bjudordet *vatten* tycks komma sig av att de flesta först tänker på vatten som livgivare och törstsläckare.

Ett annan typ av sammanhang som anges som motivering för vissa bedömningar har istället att göra med mer övergripande kontexter som testdeltagare kan föreställa sig för ett bjudord, som när *upptaga* kommenteras som ”management-svenska” (negativ bedömning), eller *kranium* som ”naturvetenskaplig benämning” (neutral bedömning).

En inom språkvetenskapen omdiskuterad fråga i samband med introduktionen av den semantiska differentialen var vad metoden egentligen mäter (se Weinreich 1958, Carroll 1959, Cassirer 1970a:58f.). Inte ens metodens kritiker kunde ifrågasätta att metoden mäter något, eftersom bedömningen av många ord ger ett relativt entydigt utslag. Utifrån resonemanget ovan skulle det kunna hävdas att metoden i många fall visar språkbrukares benägenhet att med ett ord i testsituationen konstruera en viss sorts text.

Enklast är förfarandet vid bedömningen av konkreta substantiv. För att bedöma ett ord av detta slag som positivt räcker det ofta att testdeltagaren föredrar att formulera texten eller yttrandet ”x är bra (gott, roligt, trevligt, vackert etc.)”, framför ”x är dåligt (äckligt, tråkigt, fult etc.)”, eller ”x är vare sig bra eller dåligt”, eller ”x är både bra och dåligt”. Formuleringar som ”rödspätta är gott”, ”ansikten är intressanta” motiverar en markering av orden som positiva. Ordtestets övervägande positiva bedömning av adjektiven *svensk* och *omedelbar* tycks ha att göra med att testdeltagarna prioriterar texter eller yttranden av typen ”det är bra att vara svensk” eller ”en omedelbar handling är bra”. För verben *bibehålla*, *kunna* och *se* tycks det för flertalet testdeltagare ligga

närmast till hands att tänka sig texter eller yttranden som ”det är bra att bibehålla något”, ”det är bra att kunna något”, ”det är bra att kunna se”. I svaren på ordtestets kompletteringsfråga kommenterar inte sällan testdeltagare att svaret, i enlighet med testets instruktion (”Gå igenom uppgifterna ganska snabbt...”), motsvarar vad som först fallit dem in, men att de också skulle kunna använda ordet i andra yttranden och texter eller säga andra saker om det ordet refererar till, och att detta skulle kunna motivera en annan eller en modifierad bedömning.

I en relativt nyutgiven presentation av den semantiska differentialen (Markel 1998) dras slutsatsen att metodens mätning av en individs reaktioner på ett stimulus ger en i det närmaste heltäckande bild av individens attityd till detta stimulus: ”you will know almost all there is to know about his/her attitude toward that stimulus” (ibid.:44). Detta är en så grov överskattning av metodens potential att det finns skäl att avslutningsvis dröja något vid detta påstående. Vi kan föreställa oss att en individ ställd inför ordet *häst* som stimulus prioriterar att formulera texten ”hästar är ganska bra” och markera motsvarande bedömning på evalueringsskalan. Denna korta text behöver naturligtvis inte säga allt om individens attityd till detta stimulus (också om vi kompletterar med skalor för alla tre faktorerna). Om uppgiften var att skapa en längre text skulle det kanske visa sig att samma individ tycker att det är roligt att titta på hästhoppning på TV men skulle bli skräckslagen av att själv tvingas rida, att hästar har vackra ögon men luktar illa, att araber är stiliga, men Shetlandsponnyer är fåniga, att arbetshästar verkar trevligare än ridskolehästar, att hästen är viktig för ett mer ekologiskt jordbruk osv. Men poängen är att även sedan vi verkligen låtit denna individ använda ordet *häst* för att uttrycka alla aktuella evalueringar, vet vi fortfarande inte hur dessa evalueringar påverkar hans eller hennes reaktioner vid mötet med ordet *häst* i en text.

Dilemmat är inte att den individ som vi föreställt oss ovan har alltför privata reaktioner. Vi kan leka med tanken att dessa evalueringar råkar vara statistiskt helt representativa för hela språkgemenskapen, eller rent av att de delas av varje språkbrukare. Fortfarande vet vi inte vad detta säger om vad man i detta språk kan göra eller inte göra med ordet *häst*, huruvida ordets förekomst i en text ger texten en speciell stilistisk effekt eller får läsare att påminnas om de evalueringar som språkgemenskapen delar.

Tanken på ordens uppmätta stilvalör som deras ingångsvärden för text är lockande, eftersom sådana ingångsvärden kan tyckas ge textanalysen objektiv information om den emotiva betydelse som ord har då de bedöms utanför den oändliga mångfald av texter och situationer som de kan förekomma i. I själva verket verkar emellertid den osgoodska

betydelsemätningen vara ett sätt att låta testdeltagare göra en bedömning av ord just utifrån de texter och situationer de föreställer sig vid testtillfället. Inplaceringen av ett ord på betydelsekartan är alltså – till skillnad från färgläsarens inplacering av en nyans på färgkartan – redan från början beroende av olika slags sammanhang. Problemet är att den semantiska differentialens resultat inte låter sig generaliseras från de texter som styrts testsituationens bedömning av ett ord vidare till andra texter där ordet används.

Denna slutsats utelsuter inte att de associationer som metoden mäter *i vissa fall* spelar in för betydelseskapandet. Teoretiska förslag om emotiv betydelse, liksom den här prövade metoden, utgår förmodligen helt riktigt från erfarenheten att dylika associationer kan påverka hur vi använder, eller inte använder, vissa ord i vissa situationer. Från metodens utgångspunkt i effekten av enskilda ord förefaller det dock omöjligt att klargöra vilka ord eller situationer som detta skulle vara.

4.5. Sammanfattning

En vanlig tankegång i förslag om emotiv betydelse är att denna betydelseaspekt hos enskilda ord motsvaras av ordens tendens att väcka vissa känslomässiga reaktioner eller associationer. Detta kriterium för urskiljandet av vilka ord som har emotiv betydelse, som tidigare i avhandlingen betecknats som effektkriteriet, ligger till grund för den metod – Osgoods semantiska differential – som presenterats och prövats i detta kapitel (Osgood et al. 1957).

Den semantiska differentialen är ett styrt associationstest med bipolära adjektivskalor på vilka testdeltagare ombeds markera sina associationer till bjudord. Enligt ett antagande som väl ansluter till diskussionen kring emotiv betydelse, skulle resultatet av undersökningar med denna metod kunna relateras till texters ”stilistiska effekt”. Ordens tendens att väcka positiva, negativa eller neutrala associationer antas kunna förklara huruvida texttyper, texter eller textavsnitt uppfattas som evaluerande eller inte.

I den här presenterade studien prövas detta antagande genom en undersökning av två textavsnitt som Cassirer använder i syfte att illustrera det antagna förhållandet mellan ordens emotiva betydelse (eller stilvalör) och textens stilistiska effekt (Cassirer 1986). I ett test fick testdeltagare ta ställning till textavsnittens karaktär och på Osgoodskalor bedöma huruvida dessa är präglade av ord som är negativa, neutrala eller positiva, respektive svaga, neutrala eller starka. I ett annat

test fick andra testdeltagare göra samma slags bedömning av textavsnittens ord sedan dessa isolerats från sina respektive kontexter.

Det ena textavsnittet var hämtat ur en författningstext som reglerar fisket av rödspätta. Det andra textavsnittet en passage ur en roman av Strindberg som detaljerat beskriver en persons eländiga kroppstillstånd. En hypotes var att författningstexten skulle bedömas som präglad av neutrala eller svaga ord, medan Strindberg-texten skulle bedömas som präglad av starka och negativa ord. Denna hypotes bekräftades. Hypotesen utifrån Cassirers förslag var vidare att orden från respektive textavsnitt då de testades isolerade från kontext skulle bedömas på sätt som skilde författningstextens övervägande neutrala eller svaga ord från Strindberg-textens övervägande negativa eller starka ord. Denna hypotes besannades inte. Istället visar resultaten av mätningen av textavsnittens ord en snarlik fördelning av starka/svaga respektive negativa/positiva ord (se figur 10 och 11).

De uppenbara skillnaderna mellan resultaten av de båda genomförda testen illustrerar ett grundläggande problem för konstruktionen av ett begrepp emotiv betydelse i linje med effektkriteriet: associationer eller reaktioner utifrån enskilda ord tycks i det flesta fall säga mycket lite om vilken betydelse eller vilka intryck språkbrukare utvinner ur texter med dessa ord. Resultatet bekräftar således den kritik av effektkriteriet som utvecklats i tidigare avsnitt i avhandlingen (se avsnitt 2.2.1 och 2.2.2; jfr också den kritik mot effektkriteriet i Stevensons förslag som presenterats i avsnitt 3.1.2 och 3.1.3).

5. Emotiv betydelse som komponentregel

Ett gemensamt antagande för olika sätt att konstruera ett begrepp emotiv betydelse är att en del av språkets ord är länkade till evaluativa eller emotiva mentala processer, och att dessa ord utgör den huvudsakliga resursen för att skapa evalueringar i text. En central uppgift för analysen av hur en text fungerar evaluerande blir därmed att identifiera vilka av textens ord som hör till denna grupp av emotiva ord. Frågan som sedan föregående kapitel står i fokus för avhandlingen är hur denna avgränsning av ord med emotiv betydelse enligt olika förslag skall gå till.

I detta kapitel presenteras (avsnitt 5.1) och prövas (5.2) ett metodiskt förslag som utarbetats och tillämpats i Rolf Hedquists avhandling *Emotivt språk* (1978). Hedquists metod utgår från att ord med emotiv betydelse är ord som bidrar till en evaluerande talakt (talaktskriteriet). Detta skiljer förslaget från det som behandlades i föregående kapitel, vilket istället utgick från att ord med emotiv betydelse väcker speciella reaktioner (effektkriteriet). Den empiriska tillämpningen visar på grundläggande problem för begreppsbildningen också i denna version, vilka diskuteras i avsnitt 5.3.

5.1. Hedquist: Testkontextmetoden

Hedquists syfte med en avgränsning av ord med emotiv betydelse är att beskriva hur olika argumenterande texter fungerar (se vidare Hedquist 1982a och 1982b), och avhandlingen placerar in sig bland en lång rad arbeten i argumentationsanalys: ”I praktiskt taget all litteratur om propaganda, politiskt språk och argumentationsanalys spelar begreppet emotiv betydelse en väsentlig roll” (Hedquist 1978:16). Det som skiljer Hedquist från föregångarna är att han inte endast utnyttjar begreppet för att kommentera vissa påfallande ordval i de studerade texterna, utan genomför en systematisk empirisk undersökning för att identifiera vart och ett av texternas emotiva ord.

Sin utgångspunkt tar Hedquist i Alstons teoretiska förslag (1964) och tillskriver därmed emotiv betydelse endast till ord som antas vara länkade till en attityd genom en språklig regel (Hedquist 1978:17). Denna position avviker som visats ovan (avsnitt 3.1.3) från flera andra förslag. Vanligt är ju nämligen att förklara emotiv betydelse som en mer direkt relation mellan ett ord och de emotiva effekter som ordet antas utlösa (effektkriteriet).

Låt oss, för att exemplifiera denna skiljelinje, anta att ordet *demokrati* tenderar att väcka positiva emotiva reaktioner hos svenska språkbrukare. Dessa effekter skulle av flertalet behandlade teoretiska förslag betraktas som ett symptom på att ordet *demokrati* har positiv emotiv betydelse (se avsnitt 2.2.2 och 3.2.2). Likaså skulle ordet, givet denna tendens, med metoden i Osgood et al. (1957) få en övervägande positiv bedömning på skalor för evalueringsfaktorn (se kapitel 4). För Hedquist (liksom för Alston) skulle detta däremot inte vara något tillräckligt skäl att tillskriva ordet *demokrati* emotiv betydelse. Ordet anses ha emotiv betydelse endast om talaren är bunden till en positiv attityd av en språklig regel, så att användningen av ordet (oavsett talarens verkliga attityd eller lyssnarens faktiska reaktion) formar en evaluerande talakt (se Hedquist 1978:32f.).

De definitioner Hedquist närmast ansluter sig till är följande:

The linguistic expression X has emotive meaning in the context C for members of the group G at the time t = There is a linguistic rule R satisfying the following requirements: (a) the linguistic behaviour of members of group G is at least partly described by R, and (b) according to R, X should be used in C to refer to or whatever its specific function is, only if (i) the speaker S himself has the attitude or feeling A, (ii) S is aware of this fact, (iii) S wants to express A, and (iv) S wants to prescribe or recommend A to the readers or listeners. (Hermerén 1973, citerat efter Hedquist 1978:18)

En språkregel fjättrar uttrycket vid attityden ifråga. Därmed menas att den som brukar uttrycket utan att ha attityden ifråga antingen inte vet vad uttrycket betyder eller också försöker lura adressaten genom uppsåtligt missbruk. (Andersson och Furberg 1969:92f., citerat efter Hedquist 1978:19)

För att förtydliga att de språkliga uttryck som avses är lexikala enheter preciseras dessa definitioner med tillägget att den aktuella språkregeln är en regel om en lexikal betydelsekomponent (se Hedquist 1978:18–19).

Följdfrågan blir då hur man skall ta reda på vilka ord som omfattas av en dylik komponentregel. En klassisk strukturalistisk metod skulle vara

att söka ställa upp ordpar som endast, eller framförallt, skiljer sig åt med avseende på huruvida ordet uttrycker evaluering. Detta tillvägagångssätt utnyttjas av Alston som vid exemplifieringen av evaluerande ord anger kontrasterande neutrala alternativ. Sigurd (1972) går tillväga på liknande vis för att beskriva hur en evaluativ betydelsekomponent i svenska kan markeras morfologiskt, vilket visas av ordpar som *vana* och *ovana*, *vård* och *vanvård*, *bruk* och *missbruk*, *gärning* och *illgärning*. I svenskan kan emellertid endast en mycket liten del av de ord som används evaluerande analyseras på detta sätt. (Jämför Voleks studie av motsvarande morfologiska resurser i ryskan 1987, vilka tycks vara både rikare och mer produktiva.) För ord som inte har samma nära morfologiska relation är det ofta betydligt vanskeligare att hitta den relevanta jämförelsepunkten. Vilket är exempelvis det neutrala alternativet till *skurk*?

Hedquist utnyttjar endast sparsamt tekniken att ställa upp kontrasterande ordpar av detta slag. Istället prioriteras en annan möjlighet vilken också finns antydd i Alstons framställning (1964:47), nämligen att undersöka huruvida valet av ett visst ord innebär att yttrandet naturligt kan följas av ett responsyttrande med vilket en annan talare tar yttranden för att vara evaluerande. För att på så vis kunna bedöma om ett ord har emotiv betydelse, placerar Hedquist substantiv, adjektiv och verb i testkontexter som består av ett yttrande i vilket ordet ingår, följt av ett hypotetiskt responsyttrande från en annan talare (se exempel 10). Yttrandet i vilket det testade ordet ingår skall enligt Hedquists riktlinjer vara ”en mening av enklaste slag”, vilket innebär att substantiv och adjektiv ställs som predikatsfyllnad, och verb som predikat, i en påståendesats. För testkontexter nedan (från Hedquist 1978: 29 och 88) har Hedquist gjort bedömningen att responsyttrandet följer naturligt, varför orden *skurk*, *rejäl* respektive *plottra bort* tillskrivs emotiv betydelse. (I testkontexter har det testade ordet markerats med versaler.):¹

- (10) a. – Per är en SKURK.
 – Jaså, du gillar inte Per. Jag för min del gillar honom.

---

¹ Vid behandlingen av verb finns ytterligare komplikationer som jag förbigår i min presentation. Hedquist räknar nämligen med permanent emotiva verb av olika typer. Förutom verb som uttrycker talarens gillande/ogillande (till exempel *plottra bort*), tillskriver Hedquist också emotiv betydelse till verb som uttrycker att något gillas/ogillas av någon annan än talaren, eller är positivt/negativt för någon annan än talaren. Exempel på dessa fall är att verbet *tvinga* förutsätter att något är negativt för den tvingade, eller att verbet *varna* förutsätter att något är negativt för den varnade (se Hedquist 1978:87–124).

- b. – Per är REJÄL.
  - Jaså, du gillar Per. Jag för min del gillar honom inte.
- c. – Per PLOTTRADE BORT resurserna.
  - Jaså, du gillar inte Pers handlande. Jag håller inte med dig om att hans handlande är så dåligt.

Detta test bedöms som det viktigaste testet, och det test som bäst faller avgörandet i tveksamma fall. Dessutom tillämpas andra test för att ”fylla ut bilden av ordets emotiva betydelse” (Hedquist 1978:29).¹

De ord som befins ha en evaluativ betydelsekomponent betecknas av Hedquist som ord med ”permanent emotiv betydelse” eller som ”emotiva ord”, och dessa skiljs från ord som saknar en sådan komponent. Några av dessa ord utan en evaluativ betydelsekomponent analyseras som tillfälligt evaluerande, eller med Hedquists term som ord med ”ockasionell emotiv betydelse”. Vanligt är att ord som tillskrivs permanent emotiv betydelse, också tillskrivs en alternativ neutral betydelse. För att enklare hantera en del av denna polysemi använder Hedquist som stöd för analysen betydelsebeskrivningen i *Illustrerad svensk ordbok*, som var den bäst lämpade ordboken vid tiden för avhandlingsprojektet.

Hedquists material består av (brödtexten i) trettio ledarartiklar från sex dagstidningar (en textmassa omfattande 19 111 löpord). Detta material är utvalt för att ge en så hög koncentration av emotiva ord som möjligt:

Orsaken till att jag valt att koncentrera mig på ledarna är, att jag bedömde chanserna att på ett någorlunda begränsat texturval hitta relativt många emotivt laddade ord och uttryck som stora i ledarna, där det ju är tillåtet att ha och visa åsikter (Hedquist 1978:2)

Dessa tre ämnen [dvs. energi, arbetslöshet samt socialdemokraternas skatteförslag] har valts endast av det skälet att de debatterades livligt före valet. [...] Skälet till att jag har valt ett material från tiden närmast före en valrörelse [dvs. 1973] är att jag bedömt att ledarförfattarna då har velat profilera sig mer och använda ett språk som är särskilt rikt på emotiva ord. (Ibid.:5)

---

¹ Dessa test innebär att ordet placeras i konstruktioner tillsammans med andra evaluerande ord, företrädesvis adjektiv. Resonemanget kan illustreras av följande exempel: Att meningen ”Det är ett beundransvärt hastverk” förefaller egendomlig, tyder på att ordet *hastverk* har negativ emotiv betydelse (Hedquist 1978:26–27). Att meningarna ”Solisten spelade avspänt och dåligt” förefaller mer egendomlig än ”Solisten spelade avspänt och bra” eller ”Solisten spelade avspänt men dåligt”, tyder på att ordet *avspänt* har positiv emotiv betydelse (ibid:27–28). Det senare testet är hämtat från Nordbergs studie av evaluerande adjektiv (Nordberg 1968:93).

Att döma av avhandlingens noggranna presentation av de olika tidningarnas respektive spridning och politiska inriktning, liksom av de olika artiklarnas ämnesområden, är materialet ursprungligen utvalt för att eventuellt kunna visa på skillnader mellan olika tidningar eller artiklar vad gäller frekvensen av emotiva ord. Någon frekvensberäkning för antalet emotiva ord i de olika tidningarna eller artiklarna redovisas dock ej.

Avhandlingens analys av ledarartiklarna ger 500 belägg av 251 permanent emotiva ord, vilka redovisas i alfabetiskt ordnade förteckningar: *acceptabel, allvarlig, ansvarkännande, antiklimax, arbetslöshetsproblem, armod, arvsmasserisk, avigsida* etc. För vart och ett av orden redovisas vilken betydelse (eller vilka olika betydelser) ordet tillskrivits i analysen: positiv eller negativ emotiv betydelse samt ofta en parallell neutral betydelse. För vart och ett av beläggen redovisas dessutom om ordet antagits ha evaluerande funktion i sin kontext och om denna funktion i så fall är positiv eller negativ. Avslutningsvis redovisas också ett mindre antal ord som bedömts sakna permanent emotiv betydelse, men däremot antagits vara ockasionellt emotiva.

5.2. Tillämpning

Valet av ledarartiklar som material i Hedquists studie motiveras som vi sett av antagandet att denna texttyp – ”där det ju är tillåtet att ha och visa åsikter” (Hedquist 1978:2) – har många ord med emotiv betydelse. Den genomsnittliga frekvensen emotiva ord för studiens trettio texter är 26 ‰ permanent emotiva ord. (Denna kvot liksom de följande är uträknade efter Hedquists angivelser om materialets totala ordantal, trots att emotiv betydelse i studien endast tillskrivs substantiv, adjektiv och verb.) Min första idé var att pröva huruvida denna kvot verkligen är belysande för texttypens rika evaluering i jämförelse med de kvoter som skulle kunna räknas fram för texter som uppfattas som mer neutrala, exempelvis för nyhetsartiklar. Uppläggningsen av den planerade metodprövningen var alltså snarlik den som presenterats i föregående kapitel. Av skäl som kommer att framgå av det följande genomfördes aldrig denna jämförelse.

För att kunna tillämpa Hedquists metod på andra texter, behövde jag först veta hur tillförlitlig en frekvensberäkning av detta slag är. Jag valde därför på måfå tre av de trettio ledarartiklar i Hedquist (1978) och upprepade analysproceduren genom att tillämpa den anvisade typen av testkontexter på orden i dessa artiklar. Som stöd i detta arbete användes

liksom i Hedquists studie *Illustrerad svensk ordbok*. De tre texternas samtliga substantiv, verb och adjektiv placerades alltså i textkontexter på det sätt som visas i exempel 11.

- (11) a. – Denna åtgärd är ANGELÄGEN.
– Jaså, du tycker åtgärden är bra. Jag för min del tycker att den är dålig.
- b. – Detta BÖR utföras.
– Jaså, du tycker detta är bra. Jag för min del tycker det är dåligt.
- c. – Detta UTVECKLAR verksamheten.
– Jaså, du tycker detta är bra. Jag för min del tycker det är dåligt.
- d. – Jag INSTÄMMER i förslaget.
– Jaså, du tycker förslaget är bra. Jag för min del tycker det är dåligt.
- e. – Jag KRÄVER detta.
– Jaså, du tycker detta är bra. Jag för min del tycker att det är dåligt.
- f. – Detta är POSITIVT.
– Jaså, du tycker detta är bra. Jag för min del tycker att det är dåligt.
- g. – Detta är ett STIMULANSMEDEL.
– Jaså, du tycker detta är bra. Jag för min del tycker att det är dåligt.

För de sex orden i exempel (11a–f) har jag gjort bedömningen att responsen är rimlig, varför ordet tillskrivits emotiv betydelse (tillsammans med neutral betydelse). Responsyttrandet i testkontexten för *stimulansmedel* (exempel 11g) har förefallit mig mindre naturlig, om inte en vidare kontext suppleras, varför ordet i min analys endast bedömts som neutralt.

För att kunna jämföra mitt resultat med resultatet hos Hedquist (1978) gick jag därefter igenom avhandlingens resultatsammanställningar och räknade ut kvoten permanent emotiva ord (eo-kvot) för var och en av ledarartiklarna såsom deras ord analyserats av Hedquist. I tabell 3 har artiklarna ordnats efter stigande eo-kvot. Utifrån en teori om att det är de emotiva orden som bidrar till evaluering bör Hedquists resultat exempelvis tolkas som att ledarartikel 17 (från *Västerbottens Folkblad*) är en artikel i vilken evaluering pågår i betydligt mindre omfattning än i ledarartikel 14 (från *Svenska Dagbladet*) vars eo-kvot är mer än fem gånger så hög.

De tre ledarartiklar vars ord jag tillämpat metoden på är följande: ledarartikel 3 (ur *Skånska Dagbladet* 1973-05-16), artikel 16 (ur *Västerbottenskuriren* 1973-07-08) och artikel 17 (ur *Västerbottens Folkblad* 1973-08-28). Den sistnämnda artikeln råkar alltså vara den artikel som Hedquists analys fått lägst eo-kvot. I tabell 4 har dessa tre

artiklar ordnats efter stigande eo-kvot – dels efter sin eo-kvot hos Hedquist (1978) och dels efter den eo-kvot de fått i min analys.

TABELL 3. *Kvoten permanent emotiva ord i ‰ för ledarartiklar hos Hedquist (1978); Hedquists analys.*

ledarartiklar	eo-kvot (‰)
VF 17	9
Nfl 6	10
Vk 16	17
VF 11, Vk 22, Nfl 30	18
VF 29	19
VF 5, Vk 28	20
SvD 26	21
SvD 2, SvD 20	23
SkD 3, DN 7, DN 19, VF 23	24
Vk 4	26
DN 1, Nfl 12, Nfl 18, Nfl 24	28
SkD 21, DN 25	34
SkD 15	35
SkD 9	37
SkD 27	38
SvD 8	39
Vk 10	44
DN 13	46
SvD 14	50

DN = *Dagens Nyheter*, Nfl = *Norrskensflamman*, SvD = *Svenska Dagbladet*, SkD = *Skånska Dagbladet*, Vk = *Västerbottenskuriren*, VF = *Västerbottens Folkblad*. Artikelnumrering följer Hedquist (1978).

TABELL 4. *Antal (och kvot i ‰) permanent emotiva ord (eo) för tre ledarartiklar enligt min egen och Hedquists tillämpningar av metoden hos Hedquist (1978).*

ledarartikel (ordantal)	min analys		analys i Hedquist (1978)	
	eo antal	(eo ‰)	eo antal	(eo ‰)
SkD 3 (541 ord)	23	(42)	13	(24)

Vk 16 (631 ord)	25	(40)	11	(17)
VF 17 (570 ord)	29	(51)	5	(9)

Resultatet av de båda analyserna avviker i mycket hög grad från varandra. Den genomgående tendensen är att Hedquists bedömning av artiklarnas ord är mer restriktiv. Skillnaden är emellertid olika stor i olika artiklar, varför den inbördes ordningen mellan artiklarna vad gäller kvoten permanent emotiva ord delvis är omkastad: ledartikeln 17 från *Västerbottens Folkblad*, som får lägst eo-kvot av alla artiklar i Hedquists analys, får högst eo-kvot i min analys. Denna artikels eo-kvot i min analys överstiger faktiskt samtliga artiklar så som de är analyserade av Hedquist (jfr tabell 3). Såvida inte de metodiska riktlinjerna missuppfattats i re-analysen av artiklarnas ord, måste metoden anses ge resultat med låg reliabilitet.

I tabell 5 nedan redovisas hur ord bedömts i ledartikeln 17 vad gäller permanent emotiv betydelse och emotiv funktion – i min analys samt i Hedquists. (Teckenförklaring ges under tabellen.)

Endast för tre ord i tabellen har samma bedömning gjorts vad gäller permanent emotiv betydelse: *positiv*, *hjälp* samt *föraktfull*. Analysen av dessa ord skiljer sig emellertid åt vad gäller funktion, då Hedquist inte bedömt att orden fungerar evaluerande i texten. Också för ordet *vettig* har en snarlik bedömning gjorts. För tjugofem ord i texten har Hedquist och jag dragit omvända slutsatser utifrån samma eller liknande testkontexter. Det gäller till övervägande del ord som i min tillämpning av Hedquists metod tillskrivits permanent emotiv betydelse, exempelvis *angelägen*, *böra*, *utveckla*, *instämna*, *kräva*. För ett ord – *stimulansmedel* – är det istället i Hedquists analys som ordet tillskrivits permanent emotiv betydelse, medan jag bedömt ordet som neutralt. De testkontexter som jag i linje med Hedquists riktlinjer formulerat för dessa ord angavs ovan i exempel 11. Vilka de exakta formuleringarna av testkontexter varit i Hedquists analys av dessa ord anges ej.¹

TABELL 5. *Permanent emotiv betydelse samt emotiv funktion för ord i VF 17. Min egen respektive Hedquists tillämpningar av metoden hos Hedquist (1978).*

¹ För att ge en fullständig bild av analysen hos Hedquist (1978) av orden i ledartikeln 17 kan nämnas att texten enligt denna analys innehåller fem belägg på ord som får ockasionell emotiv betydelse: *allmän* (i mening 21), *oförmåga* (22), *riksplan* (20), *hårdare* (13 och 30), av vilka beläggen av *hårdare* bedömts ha positiv emotiv betydelse, övriga negativ (se Hedquist 1978:143f.).

ord ur VF 17	(mening)	min analys		Hedquists analys	
		betydelse	funktion	betydelse	funktion
angelägen	(1)	+/0	+	0	
böra	(1)	+/0	+	0	
utveckla	(1)	+/0	+	0	
instämna	(2)	+/0	+	0	
kräva	(3)	+/0	+	0	
positiv	(4)	+/0	+	+/0	0
vikt(en av)	(7)	+/0	+	0	
möjlighet	(7)	+/0	+	0	
viktig	(10)	+/0	+	0	
utveckla	(13)	+/0	+	0	
osäker	(14)	-/0	-	0	
hjälp	(15)	+/0	+	+/0	0
möjlighet	(16)	+/0	+	0	
gyllene	(18)	+/0	+	0	
lönsamhet	(18)	+/0	+	0	
irriterad	(20)	-/0	-	0	
föraktfull	(20)	-	-	-	0?
fnysa (åt)	(20)	-/0	-	0	
bortförklara	(22)	-/0	-	0	
oförmåga	(22)	-/0	-	0	
vettig	(22)	+/0	+	+	+
tomhänt	(23)	-/0	-	0	
kritisera	(23)	-/0	-	0	
stimulansmedel	(24)	0		+/0	0?
sakna	(26)	-/0	0	0	
möjlighet	(27)	+/0	+	0	
rädd	(30)	-/0	-	0	
jättevinst	(31)	+/0	+	0	
jättevinst	(33)	+/0	+	0	
motiverad	(34)	+/0	+	0	
		S:a ord med permanent emotiv bety- delse:	varav med emotiv funktion:	S:a ord med permanent emotiv bety- delse:	varav med emotiv funktion:
		29	28	5	1

+ markerar positiv emotiv betydelse/funktion; - markerar negativ; 0 markerar neutral; +/- respektive -/0 markerar att ordet bedömts ha två olika betydelser vad gäller evaluativ komponent.

Den låga reliabiliteten gör det mindre meningsfullt att genomföra en tillämpning av metoden på andra texttyper. Den stora skillnaden mellan de två tillämpningarna av Hedquists metodiska riktlinjer ger emellertid i

sig anledning till reflektion kring svårigheterna att länka dekontextualiserade ord till bestämda evalueringar.

5.3. Diskussion

Det finns naturligtvis en mycket stor mängd möjliga förklaringar till skillnaderna mellan resultaten i Hedquist (1978) och de resultat jag fått då jag tillämpat samma metod på samma material. Jag vill inte hävda att min tillämpning av metoden skulle vara mer korrekt. Det är tvärtom möjligt att några avvikelser beror på att jag för vissa ord missförstått hur avhandlingens testkontexter är avsedda att tillämpas. Emellertid beror avvikelsen, skulle jag vilja argumentera, till största delen på problem som svårligen kan undvikas om utgångspunkten är att betydelse skapas kompositionellt.

Den föreställning som ligger till grund för försöken att identifiera en grupp av ord med emotiv betydelse är att de lexikala former som används för evaluering i normalfallet är länkade till en viss evaluering i en språklig kod. Svårigheten att göra en sådan entydig länkning mellan ord och evaluering kan illustreras redan utifrån Hedquists kardinal exempel: *Per är en skurk*. Naturligtvis kan vi föreställa oss att satsen används för att negativt evaluera den person som *Per* refererar till. Det är emellertid också möjligt att föreställa sig sammanhang där detta inte alls är fallet, också utan att vi räknar med okunnighet om ordets betydelse eller med en avsikt att ”lura adressaten genom uppsåtligt missbruk”. En skurk bland skurkar i en vilda-västern-historia kan i ett visst sammanhang fälla yttrandet för att kommunicera att en viss *Per*, oavsett om han är gillad eller ogillad, har tillräckliga kvalifikationer för att delta i tågöverfallet. En person som i biografkön tittar på en filmaffisch kan fälla yttrandet för att kommentera det faktum att en av skådespelarna försetts med vissa yttre attribut typiska för skurkrollen. Vi kan med andra ord, för att ta två autentiska exempel (från Press 1997), använda ordet *skurk* både evaluering, och neutralt:

- (12) a. Du är en jävla fräck en och en riktig skurk!
- b. ... skådespelaren George Sanders, (kallad ”the Cad” efter sina många roller som charmfull skurk) ...

För ett stort antal ord som i ledarartiklarna bidrar till olika slags evalueringar, tycks det inte finnas någon teoretiskt eller metodiskt motiverad gräns mellan å ena sidan lexikaliserade evaluativa komponenter, och å andra sidan komponenter som är kontextuellt betingade.

Utmärkande för ordens betydelsepotential tycks i regel snarast vara en multifunktionalitet som får sin begränsning först i grammatiska, textuella och situationella sammanhang: ett och samma ord kan användas evaluerande eller icke-evaluerande. En konsekvens av detta är att också valet av vilken testkontext ”av enklaste slag” som formuleras för ordet kommer att påverka bedömningen av huruvida ordet har emotiv betydelse, liksom för hur vi föreställer oss en situation för yttrandet. Detta kan illustreras med de fem första orden i tabellen ovan. Tidigare har jag visat textkontexter i vilka det föreföll rimligt att bedöma orden som evaluerande (se exempel 11). I exempel (13) har samma ord satts in i andra textkontexter, fortfarande inom ramarna för Hedquists metodiska anvisningar. Min bedömning är att responsyttranden som tolkar meningarna evaluerande i dessa fall *inte* är rimliga, och att orden i dessa kontexter snarast förefaller vara neutrala:

- (13) a. – Han är ANGELÄGEN.
 – Jaså, du gillar honom. Jag för min del gillar honom inte.
- b. – Detta BÖR hända.
 – Jaså, du tycker detta är bra. Jag för min del tycker det är dåligt.
- c. – Han UTVECKLAR resonemanget.
 – Jaså, du gillar honom. Jag för min del gillar honom inte.
- d. – Han INSTÄMMER.
 – Jaså, du gillar honom. Jag för min del gillar honom inte.
- e. – Detta KRÄVER något.
 – Jaså, du tycker detta är bra. Jag för min del tycker att det är dåligt.

Detta förhållande spelar med stor sannolikhet in som en av förklaringarna till att två tillämpningar av Hedquists metod kan leda till så olika resultat.

Egentligen visar Hedquists studie på detta problem, redan utan den analys som här genomförts. Ett syfte med Hedquists studie är att finna vilka ord i materialet om vilka det kan sägas att ”En språkregel fjättrar uttrycket vid attityden ifråga”, för att citera en av definitionerna på emotiv betydelse som Hedquist ansluter sig till (Andersson och Furberg 1969 [1966]:92). Resultatet är dock inte en uppräkningslista av ”fjättrade” ord. Istället är det vanligaste att ett ord, utifrån inplacering i de föreslagna testkontexterna, även när det bedömts som lexikaliserat emotivt, samtidigt bedömts vara lexikaliserat i en neutral betydelse. Av 434 belägg av nomen som av Hedquist bedömts ha permanent emotiv betydelse har 251 samtidigt bedömts ha neutral betydelse. Vad gäller denna tendens till en dubbel analys ansluter min tillämpning av meto-

den väl till resultatet i Hedquists studie. Endast undantagsvis har jag dragit slutsatsen att ett ord har ”permanent emotiv betydelse” också i den meningen att det alltid (i den typ av testkontexter som föreslagits) tycks bidra till att en evaluering uttrycks.

Den språkregel som Hedquists metod avser att beskriva är tänkt att härleda evaluerande funktioner ur formers betydelse. Istället visar det sig att de regler som kan etableras i själva verket är cirkulära. En viss lexikal form kan användas i en viss evaluerande funktion för att den har en viss evaluativ betydelsekomponent, men den har bara denna evaluativa komponent då den används just med denna evaluerande funktion. Denna cirkularitet skulle kunna brytas om det vore möjligt att på förhand precisera de kontextuella faktorer som bestämmer när formens evaluativa betydelsekomponent realiseras (”the context C for members of the group G at the time t” i Hermeréns definition). Hedquist argumenterar emellertid inte för att sådana specifika kontextregler är möjliga att upprätta, utan menar istället att ”det är uppenbart att det ofta är den allmänna kontexten som avgör när ett fakultativt ord ska uppfattas som emotivt” (Hedquist 1978:126). Detta förefaller vara en rimlig slutsats. Den uppgift som annars väntar, är att specificera hela människans livsvärld i termer av möjliga situationer. Däremot kan man naturligtvis för olika ord beskriva vissa syntagmatiska mönster som typiskt bidrar till att evaluering realiseras (som illustrerats för exemplet *jävel* i avsnitt 2.2.2).

Att ord sällan tycks vara ”fjättrade” till en viss attityd är ett förhållande som också kommenteras av Hedquist. I kategoriseringen av enskilda ord noteras genomgående att orden är svårbehandlade vad gäller bedömningen av huruvida ord är permanent emotiva, och att man ofta måste ta hänsyn till vilka sammanhang man föreställer sig att ordet används i – i vardaglig konversation eller i politisk debatt, i ett sammanhang som gör det naturligt att betona en viss aspekt eller se något ur en viss synvinkel, i sammanhang där det är naturligt att uppfatta något som klander eller beröm etc. – och att man ofta måste tänka sig möjligheten till neutral användning av ord vilka först förefaller ha en entydigt lexikaliserad evaluativ komponent (se t.ex. Hedquist 1978: 40–66). Mot bakgrund av dessa kommentarer är det inte förvånande att en ny tillämpning av metoden på samma material kan ge ett resultat som i hög grad skiljer sig från det föregående.

En rimlig slutsats är att en undersökning av evaluering i text, istället för att utgå från en så stark betoning av kompositionalitet, mer fruktbart skulle kunna inriktas mot att studera evaluering som något som sker i texten i dess situationella kontext genom en mängd samverkande språkliga val på olika nivåer.

Hedquists metodiska förslag går ut på att textens ord så att säga bryts ut ur sitt sammanhang och flyttas till testkontexter. Det är möjligt att metoden skulle fungera bättre för texter som i högre utsträckning utnyttjar grammatiska mönster som påminner om dessa testkontexter. Nu är så att säga det grammatiska och semantiska avståndet mellan texterna och testkontexterna svårt att överbrygga. Detta kan illustreras av de två första meningarna i ledarartikel 17:

Metalls ordförande Bert Lundin framförde vid förbundets kongress-öppnande det angelägna kravet att regeringen bör utarbeta en plan för hur sysselsättningen ska utvecklas under resten av 70-talet. Ett krav som LO-ordföranden Gunnar Nilsson instämde i. (VF 17 mening 1–2)

Textavsnittet och den typ av textkontext som metoden anvisar för bedömningen av de ingående ordens eventuella emotiva betydelse är på många sätt varandras kontraster. Testkontexternas dialogfragment hör naturligt hemma i den situation som teoretiska förslag om emotiv betydelse brukar utgå ifrån, nämligen en individuell och emotionellt engagerad, direkt evaluering av konkreta personer eller ting: ”Per är en skurk!”.

Textavsnittet i citatet ovan, och ledarartiklarna mer generellt, präglas av en annan situation. Skribenten framträder inte på samma vis som emotionellt engagerad individ, utan som en representant för en tidningsredaktion vars evaluativa ståndpunkter är socialt institutionaliserade genom tidningens partipolitiska tillhörighet (s), genom tidigare ställningstaganden för fackföreningsrörelsen etc. Textens evalueringar kännetecknas i mindre utsträckning av den direkta relationen mellan den som evaluerar och det som evalueras. Istället ger texten ofta röst åt en mängd olika evaluerande aktörer – i exemplet ovan representanter för olika fackförbund – och tidningens egen röst konstrueras i texten inte minst genom det sätt på vilket andra röster återges och kommenteras. Vidare är det som evalueras i texten i allmänhet inte konkreta personer eller objekt utan mer abstrakta entiteter – i exemplet ovan nominaliserade som ”krav” och ”plan” – eller sociala entiteter som ”en socialdemokratisk regering”, ”fackföreningsrörelsen”, ”de borgerliga partierna”.

Sammantaget bidrar dessa skillnader till en osäkerhet både vad gäller bedömningen av huruvida texternas ord i textkontexterna skall tillskrivas permanent emotiv betydelse och vad gäller bedömningen av huruvida denna postulerade emotiva betydelse faktiskt realiserar i texten.

Det skulle emellertid vara orättvist att betrakta dessa problem som något som vidhåftar just den här föreslagna metoden. Istället tycks dessa problem hänga samman med den föreställning som är grundläggande för forandet av ett begrepp emotiv betydelse, nämligen att den evaluering som skapas i texten redan i förväg finns länkad till vissa ord. Med denna utgångspunkt är det helt följdriktigt att tänka sig att emotiv betydelse kan avslöjas redan i meningar ”av enklaste slag”, och att denna betydelse förblir någorlunda konstant också i andra sammanhang. De tillämpningar av metoden som här presenterats (både Hedquists och min egen) förefaller peka mot en annan slutsats, nämligen att olika grammatiska, textuella och situationella sammanhang i hög grad påverkar möjligheten och sannolikheten att olika ord utnyttjas i evaluativt betydelseskapande.

5.4. Sammanfattning

Detta kapitel har presenterat och prövat metodiska riktlinjer för att i enlighet med *talaktskriteriet* urskilja de ord som regelmässigt bidrar till en evaluerande talakt. Metoden har tagits fram och tillämpats av Hedquist (1978) och utvecklar det teoretiska förslag som formulerats av Alston (se avsnitt 3.1.3). Metoden innebär att ord undersöks i testkontexter, av vilka den viktigaste består av en enkel påståendesats med en efterföljande respons från en förmodad lyssnare, som tolkar satsen som evaluerande. Om denna respons förefaller rimlig bedöms ordet ha en emotiv betydelse, dvs. en evaluerande betydelsekomponent, annars inte (se exempel 18).

I kapitlet presenteras också en studie där jag tillämpar metoden på tre av de ledarartiklar som redan analyserats av Hedquist (1978). Resultatet skiljer sig i hög grad från Hedquists eget resultat. Den text som i Hedquists studie hade lägst frekvens ord med emotiv betydelse av materialets alla trettio ledarartiklar fick i min tillämpning av metoden högre frekvens emotiva ord än någon text i Hedquists studie. Också för de andra två texterna var skillnaderna stora (se tabell 4).

Dessa skillnader har här tolkats som ett tecken på att antagandet om en entydig länkning mellan ord och en viss evaluerande funktion i de flesta fall dåligt stämmer med hur ord används. Vilken bedömning man gör av ordet i den föreslagna testkontexten beror därför i hög grad på testkontextens exakta språkliga formulering, liksom ofta också på vilka andra vidare sammanhang som man antar för påståendet. Det vanliga förhållandet tycks vara att ord som kan användas evaluerande också kan användas utan denna funktion, och att den betydelse som skapas med ett

ord därför – i högre grad än vad teorier om emotiv betydelse antagit – avgörs av de olika grammatiska, textuella och situationella sammanhang som ordet ingår i. Resultatet bekräftar på så vis den kritik av talaktskriteriet som utvecklats tidigare i avhandlingen (se avsnitt 3.2.3).

Denna slutsats skulle kunna sägas vara implicit redan i Hedquists avhandling, dels genom att Hedquist så ofta betonar svårigheterna att göra en bedömning av ordens evaluerande funktion i så snävt avgränsade testkontexter, dels genom att Hedquists analys för flertalet ”permanent emotiva ord” också noterar att ordet kan användas utan att bidra till någon evaluering.

6. Alternativa utgångspunkter: Systemisk-funktionell språkteori

I följande två kapitel kommer jag utifrån slutsatser i avhandlingens tidigare avsnitt att teckna ett alternativt perspektiv för beskrivning av evaluering i text. Undersökningen av begreppet emotiv betydelse har därmed nått en punkt där begreppet så att säga blir ställt i indirekt belysning. Fokus kommer inte längre att ligga på hur begreppet konstrueras inom olika teorier, inte heller på möjligheten att identifiera ord med emotiv betydelse, utan istället på alternativa teoretiska och metodiska möjligheter att beskriva språkets resurser för evaluering.

Detta kapitel kommer att förankra ett sådant alternativt perspektiv i Systemisk-funktionell språkteori ("Systemic functional linguistics", i fortsättningen förkortat SFL), som framförallt bygger på arbeten av den brittisk-australiske lingvisten Michael Halliday. Detta är, som skall visas i det följande, en språkvetenskaplig teori som i flera avseenden kan kontrasteras mot de tidigare diskuterade teoretiska förslagen om emotiv betydelse. Först görs emellertid en tillbakablick på hur begreppet emotiv betydelse hittills behandlats i avhandlingen. Denna tillbakablick får samtidigt tjäna som avstamp för presentationen av SFL. Hur teorin i praktiken kan utnyttjas för beskrivningen av språkliga evalueringar i text blir ämnet för nästa kapitel.

6.1. Tillbakablick och möjliga alternativ

Undersökningen av begreppet emotiv betydelse har behandlat en rad olika teoretiska förslag. Begreppet är inom dessa teorier centralt för förklaringen och beskrivningen av hur yttranden och texter kommunicerar evalueringar. Det gemensamma grundantagandet för de behandlade teorierna är att de språkliga resurserna för evaluering framförallt utgörs av de ord som är länkade till en viss evaluering, positiv eller negativ. Att yttrandet *han är en buse* kan antas utgöra negativ evaluering förklaras således av att ordet *buse* är länkat till en negativ evaluativ betydelsekomponent. Ordet *buse* har, för att tala med dessa

teorier, negativ emotiv betydelse, vilket tänks determinera tolkningen av yttrandet, alternativt framkalla en negativ känsla hos lyssnaren.

Så länge vi håller oss till en liten grupp exempel på ord med föregiven emotiv betydelse, och till några typiska kontexter för dessa ord, kan teorier om emotiv betydelse förefalla ge en rimlig förklaring och beskrivning. Teorier om emotiv betydelse gör emellertid anspråk på en mer allmängiltig tillämplighet. För att en teori om emotiv betydelse ska kunna vara ett användbart verktyg i beskrivningen av evaluering i text, räcker det inte att den kan understödjas av en mindre grupp exempelord. Det måste i princip vara möjligt att identifiera vilka av språkets lexikala former som har en positiv eller negativ evaluativ betydelsekomponent. Därför har i denna avhandling två olika metodiska förslag prövats vilka ger sinsemellan olika riktlinjer för avgränsningen av ord med emotiv betydelse (se kapitel 4 och 5). Min slutsats av denna metodprövning är att identifieringen av en klass av lexikala former med emotiv betydelse, vilka skulle kunna sägas direkt determinera evaluering i text, är synnerligen problematisk.

I undersökningen av olika teoretiska förslag om emotiv betydelse har två återkommande och för förslagen grundläggande antaganden uppmärksammas. Det ena är att helhetens betydelse kan härledas ur delarnas betydelse (kompositionalitet). Det andra är att betydelse kan förklaras med hänvisning till något utanför språket, exempelvis till språkbrukarnas evaluativa ståndpunkter eller emotiva reaktioner (korrespondens). Båda dessa antaganden tycks naturliga om språket uppfattas som en kod vilken länkar språkliga former till olika betydelser, och därigenom möjliggör en inkodning och avkodning av den betydelse som alltså antas ha en existens också utanför språket, före inkodning och efter avkodning.

Ett sätt att sammanfatta typiska drag för begreppsbildningen i de behandlade förslagen skulle därför kunna vara att begreppet är format inom en *kodmodell* för språket. Det som utmärker förslagen om emotiv betydelse i Erdmann (1922 [1900]), Bally (1909, 1952 [1913]), Ogden och Richards (1949 [1923]), Ayer (1946 [1936]) och Stevenson (1944) skulle då kunna sägas vara att språket modelleras som en kod för en slags dubbel inkodning och avkodning av två olika typer av betydelse, vilka korresponderar med sinsemellan olika mentala processer. Också Alston (1964, 1967) skulle med denna terminologi kunna sägas modellera språket som en kod där vissa ord är länkade till en evaluativ betydelse. Vad som skiljer detta förslag från de övriga ligger i betoningen av att valet av ett ord som i koden har denna länkning inte nödvändigtvis innebär vare sig att talaren verkligen har en motsvarande

evaluativ ståndpunkt eller att lyssnaren verkligen reagerar på något speciellt sätt (se avsnitt 3.2.3).

Inget av de antaganden som här sammanfattats som en kodmodell är prövbara hypoteser, utan snarare axiomatiska utgångspunkter som vägleder teoretisering och empiriskt studium, och det är därför svårt att invända att de är principiellt felaktiga. Däremot har avhandlingens teoridiskussion och metodprövning återkommit till att det angreppssätt som naturligt följer av detta perspektiv tycks mindre fruktbart för det teorierna avsåg att belysa, nämligen hur evaluering går till i text.

Det kan vara riktigt att ett samtal där talarna huvudsakligen engagerar sig i att evaluera också innebär att vissa typiska kognitiva, emotiva eller fysiologiska processer pågår under detta samtal. Detta innebär emellertid inte att det för den språkvetenskapliga beskrivningen av ett sådant samtal är en fördel att utgå från att evaluering korresponderar med några av dessa processer eller med någon speciell kombination av dem (se avsnitt 2.2.2 och 3.2.2).

Det kan vidare naturligtvis vara riktigt att vissa ord i hög grad bidrar till ett samtals konstruktion av evaluering, och kanske även att vissa av dessa ord i det närmaste uteslutande har just denna evaluerande funktion. Detta innebär emellertid inte att det mest fruktbara sättet att beskriva evaluering i text är att utgå från frågan om hur språkets evaluerande ord skall avgränsas (se avsnitt 2.2.1 och 3.2.3). För det första kan det vara så att de flesta ord som är potentiellt evaluerande också är potentiellt icke evaluerande (vilket antyds av resultatet av metodprövningen i kapitel 5). För det andra kan det vara så att vissa betydelseaspekter som i och för sig kan spela in för hur evaluering konstrueras i en text är svåra att överhuvudtaget generalisera i termer av ordbetydelse (se metodprövningen i kapitel 4).

Det finns olika sätt att försöka undvika de problem som följer av de behandlade förslagen om emotiv betydelse. Mycket grovt skall två olika alternativ karakteriseras: det första vad vi skulle kunna kalla en kodmodell+, och det andra vad redan tidigare i avhandlingen betecknats som en praktikmodell (se avsnitt 1.1 och 2.3).

Det första alternativet bibehåller grunddragen i kodmodellens teoretisering av språklig betydelse, men utan anspråket att denna semantik skall beskriva den betydelse språkbrukare utvinner av text. Istället utarbetas en kompletterande pragmatik i syfte att göra reda för yttrandens funktion och tolkning i specifika situationer. Ur detta perspektiv beror svagheterna i de behandlade förslagen om emotiv betydelse således till stor del på att dessa genomgående saknar en sådan distinktion mellan semantik och pragmatik, en distinktion som formulerats som skillnaden mellan *literal meaning* och *illocutionary force* (se

t.ex. Searle 1969:136–141, som indirekt kritiserar Alstons förslag), mellan *sentence meaning* och *utterance meaning* (se t.ex. Grice 1989: 117–137) eller mellan *decoding* och *inference* (Sperber och Wilson 1986).

Avsaknaden av denna distinktion leder till, skulle kritiken kunna formuleras ur detta perspektiv, att de teoretiska förslagen om emotiv betydelse tenderar att betrakta yttrandens betydelse eller ”illocutionary force” (eller rent av dess perlokuta effekt) som något som determineras av ordbetydelse, när det istället skulle vara mer fruktbart att begränsa den kompositionella semantikens räckvidd till en abstrakt ”sentence meaning” eller ”literal meaning”, vilken för beskrivningen av yttranden eller text bör kompletteras med pragmatiska tolkningsprinciper.

Dessa tolkningsprinciper, vilka alltså förslagen om emotiv betydelse saknar, skulle exempelvis kunna vara de olika typer av villkor för respektive talakts situation som formulerats inom talaktsteori (till exempel Austin 1962 och Searle 1969), eller de mer generella principer för tolkning av yttranden vilka formulerats som *conversational implicatures* (Grice 1975:45–56), eller som *principle of relevance* (Sperber och Wilson 1986:155–163). Detta alternativ kräver i princip fortfarande en avgränsning av vilka ord som har en evaluativ betydelsekomponent – i sin ”bokstavliga betydelse” – och skulle leda till en dubbel beskrivning av text, dels semantiskt, dels pragmatiskt. Såvitt jag vet har inte evaluering hittills ägnats något större intresse inom denna filosofiskt orienterade teoretisering av språklig betydelse.¹

Det andra alternativet, praktikmodellen, avstår – i likhet med förslag om emotiv betydelse – från att införa någon skarp gräns mellan semantik och pragmatik. Ur detta perspektiv betraktas däremot inte betydelse som något som fixeras i en kod för inkodning respektive avkodning, utan som något som språkbrukare gör med språklig form i olika sammanhang. Det är ur detta perspektiv som avhandlingen har utvecklat den kritiska diskussionen av olika aspekter av förslag om emotiv betydelse. Betydelsen av ord kan ur detta perspektiv (som visades i avsnitten 2.2.1 och 3.2.3) beskrivas som en potential av delvis överlappande betydelser, vilket gör det svårt att tänka sig en strikt

---

¹ Ett undantag utgörs av Malrieu (1999) som utgår från en kompositionell sanningsvärdessemantik där vissa komponenter antas ha en *default evaluation*. Vid beskrivningen av evaluering i text (exemplet är första delen av Antonius begravningstal i Shakespeares *Julius Caesar*) tillämpas dock vad Malrieu betecknar som *semantics of contextual modification* där textens semantiska komponenter får sina respektive evaluativa värden utifrån olika hypoteser om talarens ideologi, vilka betraktas som olika ”möjliga världar”. Därefter utförs matematiska beräkningar av vilken ideologi som ger den mest konsistenta läsningen.

kompositionell uppbyggnad av yttranden, men inte heller nödvändigt att anta en kodning som tar fasta på en viss bokstavlig betydelse.

Vilken betydelse som realiseras i en text är en fråga som praktikmodellen söker besvara, inte utifrån någon yttre pragmatisk tolkningsprincip, utan genom en beskrivning av vad som händer i texten på flera olika nivåer, det vill säga under beaktande av såväl grammatiska sammanhang (se avsnitt 2.2.2) som textuella och situationella sammanhang (se avsnitt 2.2.3 och 3.2.1), vilket också kan inkludera en beskrivning av hur icke-verbala semiotiska resurser utnyttjas (se avsnitt 3.2.2). Den avgörande insikt som vunnits i dessa tidigare delar av undersökningen är att evaluering inte med nödvändighet måste betraktas som en mental process som är länkad till vissa språkliga former utan kan betraktas som en handling som kan utföras med språklig form, vilket möjliggör en beskrivning med språkvetenskapliga metoder.

Detta kapitel avser att presentera ytterligare ett steg i riktning mot en praktikmodell för beskrivningen av evaluativt betydelseskapande. Presentationen av SFL kommer att kontrastera teorin mot tidigare behandlade förslag om emotiv betydelse. Det kan därför felaktigt komma att framstå som om teorin framhålls som det enda sättet att utveckla en praktikmodell. Jag påminner därför om den tidigare kritiska diskussionen av förslag om emotiv betydelse utnyttjat ansatser till praktikmodell redan hos Erdmann (avsnitt 2.2.1), Saussure (2.2.2 och 2.2.3), Malinowski (2.2.3), Wittgenstein (3.2.1 och 3.2.3) samt Dewey (3.2.2). Många slutsatser från dessa avsnitt kommer att återkomma i teoripresentationen, men en skillnad är att dessa slutsatser här är integrerade i en språkvetenskaplig teori, som erbjuder verktyg att beskriva hur betydelse skapas i text.

Även om SFL är en språk teori som utvecklats en förhållandevis bred och väl integrerad uppsättning av deskriptiva verktyg ur praktikmodellens perspektiv, finns många teorier som, ur ett liknande perspektiv, är bättre specialiserade på vissa områden. Några områden kan nämnas. Analysen av turtagning är mer utvecklad inom flera samtalsanalytiskt inriktade teorier som *Conversational Analysis*. Likaså finns bland flera av dessa teorier mer erfarenhet av att analysera kroppsspråk och prosodi. Flera diskurssemantiska teorier som till exempel *Critical Discourse Analysis* har ur praktikmodellens perspektiv specialiserat sig på en textanalys som förstår betydelseskapande i text i relation till olika sociala situationer och genrer. På lexikal och morfologisk nivå, där SFL:s analys är relativt svagt utvecklad, skulle förmodligen flera teorier kunna bidra (t.ex. Sinclairs lexikologi, och grenar inom kognitiv semantik). Slutligen finns naturligtvis också inom grammatiken, som är SFL:s styrka, en mängd andra konkurrerande

teorier som delar SFL:s funktionalistiska omtolkning av europeisk strukturalistisk språk teori. Ett exempel som kan nämnas är Harders *Functional Semantics* (se Harder 1996).

I alla dessa riktningar – med samtalsanalytiska, diskurssemantiska och lexikala teorier liksom med annan funktionalistisk grammatik – för SFL en diskussion som är väsentlig för fortsatt teoriutveckling, som emellertid skulle leda för långt för denna undersökning. Poängen med att här välja att utnyttja SFL för att tillämpa det perspektiv jag betecknat som praktikmodell är att teorin, också utan revision, bör kunna användas för att på ett konsistent sätt och på flera olika språkliga nivåer beskriva vad som händer när evaluering pågår i text.

6.2. Systemisk-funktionell språk teori

Systemisk-funktionell språk teori är en teori som betraktar språk som nära förbundet med såväl sociala som materiella aspekter av mänskligt liv. Samtidigt är det en teori som framhåller språkets unika roll också för dessa vidare sammanhang.

Tonvikten för SFL ligger på hur betydelse skapas i text och hur språket är strukturerat för att fungera som en resurs för detta betydelse-skapande. Som namnet *systemic functional* anger, teoretiseras detta funktionalistiskt såväl som systemiskt. Det funktionalistiska anslaget – betoningen av språkets multifunktionalitet i texten betraktad i sin sociala kontext – har direkta kopplingar till Malinowski (se Halliday 1978:27ff.). Den systemiska dimensionen av teorin – det vill säga idén att beskriva potentialen för betydelseskapa som inbördes relaterade paradigmatiske relationer – utvecklar det av Saussure myntade *valeur*-begreppet (se *ibid.*:40ff.). Kännetecknande för SFL är kombinationen av det funktionalistiska och det systemiska. Språkets multifunktionalitet är i SFL inte bara en yttre princip om att man gör flera olika saker med språklig form utan också en inre princip om att språklig form är organiserad på ett sätt som reflekterar olika funktioner. Därmed överskrids gränserna för både Malinowskis teori, enligt vilken endast primitiva språk är funktionellt organiserade, och Saussures teori, som inte urskiljer olika funktionella komponenter i språk systemet. Vad detta ger för möjligheter för beskrivningen av språk och text skall förtydligas i det följande.¹

---

¹ En fylligare bakgrund till Hallidays teori skulle kunna ta fasta på relationerna mellan Hallidays teori och den brittiska lingvisten Firth – Hallidays lärare – vars ar-

I fråga om vart och ett av de teman som tidigare diskuterats i avhandlingen (i kapitel 2 och 3), skall visas hur SFL formulerar andra positioner än de som utmärker teoretiska förslag om emotiv betydelse. Framförallt bygger framställningen på Halliday (1978, 1994), Eggins (1994), Halliday och Matthiessen (1999), och för en fördjupad presentation hänvisas till dessa verk.

6.2.1. Språket och tiden II

Påståenden om att vissa ord har emotiv betydelse syftar, i de teoretiska förslag som avhandlingen behandlat, till att förklara hur talare kan använda dessa former i sinsemellan skiftande situationer för att kommunicera evalueringar. Det gemensamma greppet för att vinna denna höga grad av idealisering skulle kunna sägas vara ett betraktelsesätt ur vilket språket framstår som två fenomen: dels en i det närmaste tidlös kod som länkar vissa lexikala former till positiva eller negativa evalueringar, dels en i tiden utförd inkodning respektive avkodning som alltså i huvudsak bestäms av de betydelser som så att säga på förhand är länkade till respektive form. Ibland betecknas denna dikotomi med termerna *langue* och *parole* (som i Bally 1909, se avsnitt 2.1.2), eller som skillnaden mellan system och text. I avsnitt 2.2.1 visades hur denna detemporalisering av betydelseskopandet kan undvikas genom ett synsätt som istället framhäver betydelse som något människor gör i och genom sammanhang i text (såsom Erdmann 1922 [1900] föreslår i sin uppsats om det språkliga uttryckets mångtydighet och vaghet). Detta senare synsätt är grundläggande för SFL.

SFL teoretiserar *system* och *text* som två olika perspektiv ur vilka språklig interaktion kan betraktas. Att uppfatta vad någon säger eller skriver som en betydelseskopande handling är å ena sidan att uppfatta det som en text (och inte bara som ljud eller som en artefakt), men å andra sidan är det att uppfatta det sagda eller skrivna som en instansiering av ett system för betydelse. Systemet beskrivs som en potential för betydelseskopande, medan text beskrivs som aktualiserad potential:

[...] in order to make sense of the text, what the speaker actually says, we have to interpret it against the background of what he 'can say'. In other words we see the text as actualized potential; it is the actual seen against the background of the potential. (Halliday 1978:40)

---

bete också utmärks av beröringspunkter med såväl Malinowski som Saussure (se Firth 1957 och introduktionsavsnittet i Halliday 1976).

För vissa syften kan studiet av språket som aktualiserad potential (text) komma i förgrunden. För andra syften kan istället språket ses som den potential vilken gör att texter kan vara meningsfulla (system). Varken det ena eller det andra av dessa perspektiv ges emellertid prioritet av SFL, som istället betraktar perspektiven som med nödvändighet komplementära.

Att relationen mellan system och text beskrivs som *instansiering*, innebär inte att systemet skall uppfattas som en sluten mängd av betydelser och former som begränsar vilken betydelse som kan skapas. Tvärtom förstår SFL språkssystemet som ett öppet och dynamiskt system, vilket bäst beskrivs, inte som regelstyrd generering av form och betydelse, utan som en ”resurs för betydelseskapande”. Ur systemperspektiv kan visserligen språk beskrivas som typiska regelbundenheter och mönster, men samtidigt alltså som en resurs vilken möjliggör *nya* betydelser i *nya* sammanhang och situationer:

For Halliday language is a 'resource of meaning' – it is a potential, not a constraining reproductive mechanism. The systemic quality of language does not imply reproducing the same linguistic units with the same sounds and the same meaning. The system is a resource for process. (Hasan 1987:118)

Relationen mellan text och system antas alltså inte vara baserad på kausalitet, på det viset att systemet skulle determinera vilken betydelse vi skapar av text, utan istället på sannolikhet. Systemperspektivets beskrivning innebär påståenden om att vissa mönster med en viss sannolikhet uppträder instansierade. Eftersom SFL:s beskrivning av systemtext-relationen bygger på sannolikhet och inte kausalitet är det en beskrivning som är öppen såväl för variation som för förändring. Varje instansiering antas i princip förändra de sannolikheter som upprätthåller systemet, vilket gör att systemet är dynamiskt i förhållande till de olika specifika situationer i vilka det instansieras, och över tid öppet för språkbrukares omtolkningar av det övergripande mönstret för instansieringen (se vidare Halliday 1991).

Halliday illustrerar hur SFL modellerar relationen mellan text och system med analogin mellan väder och klimat. Det finns inte två olika fenomen här, utan ett enda; skillnaden är en fråga om vilket perspektiv som intas. Om vi väljer att betrakta fenomenet som väder innebär det att vi uppfattar det som instansiering (den meteorologiska texten). Om vi istället väljer att betrakta det som klimat innebär det att vi fokuserar övergripande mönster för instansieringen (det meteorologiska syste-

met). Beskrivningen av det kalla klimatet på en viss plats kan inte tas som en kausal förklaring till det kyliga vädret vid en specifik tidpunkt. Vad vi talar om som klimat har endast att göra med sannolikheten för att ett visst meteorologiskt mönster ska uppträda (se Halliday 1992:26).

SFL:s betoning av att text och system är nödvändigt komplementära perspektiv har att göra med en motvilja mot att betrakta betydelse som något inherent, såväl i språkliga handlingar (i yttranden och texter), som i språkliga former eller strukturer (i systemet). Ur systemperspektivet beskriver SFL språket som betydelsepotential; ur textperspektivet beskrivs språket som aktualiseringar av denna potential, men båda perspektiven förutsätter att betydelse är en praktik, någonting som skapas av språkbrukare:

No semiotic form, material entity or event, or action has meaning in and of itself. The meanings these have are made in and through the social meaning-making practices which construct semiotic relations among forms, material processes and entities, and social actions. (Thibault 1993b:1)

Innan vi går vidare kan en första slutsats formuleras beträffande valet av en praktikmodell för beskrivningen av evaluering. Om detta perspektiv väljs, tycks det inte längre rimligt att räkna med några genvägar till systembeskrivning (som de dekontextualiserande metoder vilka prövats i kapitel 4 och 5). Det mer relevanta angreppssättet förefaller istället vara att utgå från texter och textpassager och undersöka hur de evalueringar som pågår i dessa texter eller textpassager kan beskrivas som instansiering av olika systemiska resurser för betydelseskapande. Detta kommer följaktligen att vara angreppssättet i den studie som skall presenteras i följande kapitel.

6.2.2. Språket och hjärnan II

De behandlade teoretiska förslagen om emotiv betydelse antar, med undantag för Alstons förslag, att betydelseskapandet primärt kan lokaliseras till mentala processer. För Erdmanns, Ballys, Ogden och Richards samt Stevensons förslag gäller att distinktionen mellan ord med emotiv betydelse och ord utan emotiv betydelse kopplas till en distinktion mellan två olika typer av mentala processer. Kodmodellen i den tappning som är typisk för teorier av detta slag modellerar alltså språket som en mental kod, en inlagrad kunskap om, eller erfarenhet av de enskilda formernas kognitiva respektive emotiva betydelse. I avsnitt

2.2.2 visades hur Saussures semiotik undviker denna individualisering av betydelskapandet genom att betrakta betydelse som ”tecknens liv i den sociala samvaron” (Saussure 1970 [1916]:40). SFL är en teori som är tydligt förankrad i denna senare tradition.

Varje teori om språk måste räkna med att individer har någon slags kunskap om hur språk fungerar. SFL avstår dock programmatiskt (och delvis i opposition mot generativ grammatik) från att betrakta denna aspekt av språk som en självständig teoretisk sfär:

It is certainly true that for a speaker and a hearer to interact linguistically they must have this knowledge [dvs. om språkets funktioner]; but we only know that they have this knowledge because we see them interact. [...] I am trying to characterize human interaction, and it is unnecessary to attempt to interpose a component of what the speaker-hearer knows into the total descriptive framework. (Halliday 1978:51)

We treat ”information” as meaning rather than as knowledge and interpret language as a semiotic system, and more specifically as a social semiotic, rather than a system of the human mind. (Halliday och Matthiessen 1999:2)

SFL undersöker alltså inte språk som ett system vilket primärt är biologiskt, eller neuropsykologiskt baserat, utan prioriterar istället att se språk som en social semiotik, det vill säga så som det fungerar i social interaktion (både ur system- och textperspektiv som visades i föregående avsnitt).

Halliday särskiljer i sin bok *Language as Social Semiotic* två olika slag av språkteorier: de som fokuserar ”språket inom individer”, och de som, liksom SFL, fokuserar ”språket mellan individer”. De förra söker först och främst svar på frågor om hur språket fungerar i hjärnan (som kunskap); de senare söker svar på frågor om hur språket fungerar mellan sociala agenter (som handlingar). Det finns, menar Halliday, en tendens inom språkvetenskap att frågor om språklig interaktion omformuleras till frågor som gäller vilken kunskap som språkbrukare måste ha för att handla som de gör. Detta är för övrigt en giltig beskrivning också av teorier om emotiv betydelse, vilka ju istället för att beskriva vad som sker i evaluativ interaktion, ställer upp hypoteser om vilken kunskap om, eller erfarenhet av enskilda ord språkbrukare måste ha för att sådan interaktion skall fungera. Halliday väljer istället att förstå kognition och hjärnans utveckling mot bakgrund av de interaktionella behov som hjärnan, och för övrigt hela människans kropp, successivt har kommit att ställas inför. På så vis blir för SFL ”språket inom individer” teoretiskt underordnat ”språket mellan

individer” (se Halliday 1978:12f., och vidare Halliday 1999: 16f. samt Thibault, forthcoming).

Det är utifrån denna prioritering som man bäst förstår hur SFL teoretiserar förhållandet mellan texten och mindre enheter som ord, fraser och satser. Teorier med fokus på ”språk inom individer” tenderar att betrakta ordet eller satsen som de centrala semantiska enheterna. För SFL – liksom för många andra teorier med fokus på ”språk mellan individer” – är texten den grundläggande semantiska enheten. Det betydelseskapande som människor är indragna i är ett utbyte av betydelse i text. Texten ses således inte ”nerifrån” som uppbyggd av mindre enheter, utan som den språkliga formen för social interaktion. Följaktligen ses grammatiken primärt ”uppifrån”, som realiseringar av betydelse.

För att beskriva språket som en social semiotik modellerar SFL språkssystemets potential för betydelseskapande som tre strata: *semantik*, *lexikogrammatik* som utan någon kategorisk distinktion innefattar både grammatik och lexikon, samt *fonologi* (eller grafonomi). Semantiken realiserar lexikogrammatiskt – mer generell betydelse syntaktiskt, mer specifik eller ”delikat” betydelse lexikalt – och realiseringen av semantiken i lexikogrammatiken realiserar i sin tur fonologiskt. Grundläggande är antagandet om en nära och icke godtycklig relation mellan semantik och lexikogrammatik (se vidare Halliday 1992).

Semantiken förläggs inte primärt till en kognitiv mental sfär. SFL:s användning av begreppet *realisering* skall alltså inte förstås som att språklig betydelse finns, språklig form förutan. SFL liknar istället ett språks semantik vid ett nätverk av de handlingar som kan utföras i en viss språkgemenskap. Lexikogrammatiken sammanfattar de lexikala och grammatiska mönster som inom en språkgemenskap, eller kultur, uppfattas som typiska och särskiljande, de mönster som gör att vi tolkar två handlingar som samma typ av handling, och urskiljer dessa handlingar från andra typer av handlingar. Det kan vara handlingen att benämna ett ting, för vilket lexikogrammatiken har vissa specifika resurser (exempelvis deiktiska pronomen och substantiv). Det kan också vara mycket mer komplexa handlingar såsom olika sätt att utöva kontroll genom exempelvis regler, vädjanden, missnöjesyttringar och hot, vilka också kan urskiljas som olika handlingar genom sinsemellan olika lexikogrammatiska mönster (se Halliday 1973 kap. 4).

Ytterligare slutsatser kan utifrån detta resonemang formuleras vad gäller beskrivningen av evaluativt betydelseskapande i text. Praktikmodellens perspektiv gör det naturligt att överge beskrivningen av evaluering som korrespondenser mellan textens ord och mentala evaluativa eller emotiva processer, till förmån för en beskrivning av eva-

luering som en social aktivitet i text. Vidare tycks heuristiska skäl tala för att lägga vikt vid studiet av evaluering i samtal, eftersom denna typ av text visar hur olika handlingar behandlas i textens egen interaktion, medan den interaktionella dimensionen av en monologisk text är mer implicit. Av detta skäl har valet av text för analysen i följande kapitel fallit på ett samtal (se vidare avsnitt 7.2.1).

6.2.3. Språket och verkligheten II

En vanlig tankegång i teoretiska förslag om emotiv betydelse är att språket till sin natur är referentiellt, och att ordbetydelse typiskt reflekterar ting, processer och förhållanden i en yttre, språkoberoende verklighet. Tydligast framträder en sådan ståndpunkt i Erdmanns (1922 [1900]) extensionella avgränsning av begreppsligt innehåll och i Ogden och Richards (1949 [1923]) betydelsetriangel och samma ståndpunkt är en förutsättning för Ayers (1946 [1936]) verifierbarhetskriterium. Enligt detta betraktelsesätt utgör evalueringar ett undantag genom att de istället antas projicera en inre känsla eller värdering på yttervärlden. Teoretiska förslag om emotiv betydelse beskriver således kommunikation som en dubbel inkodning respektive avkodning där såväl en yttre objektiv verklighet som en inre subjektiv verklighet i den språkliga koden är länkade till språkets ord. I avsnitt 2.2.3 visades hur Saussure och Malinowski istället framhåller att vårt sätt att uppfatta en yttre verklighet inte kan skiljas från de system för betydelseskapande som upprätthålls av språkgemenskapen.

Också SFL hävdar, i anslutning till en sådan konstruktivistisk epistemologi, att det är genom språklig interaktion som människan gör sin värld till en värld av betydelse:

The individual member [dvs. av ett samhälle] is, by virtue of his membership, a 'meaner', one who means. By his acts of meaning, and those of other individual meaners, the social reality is created, maintained in good order, and continuously shaped and modified.

It is perhaps not too farfetched to put in these terms: reality consists of meanings [...] (Halliday 1978:139)

Detta, att erfarenhet omformas till betydelse, relateras till den stratifiering av språkssystemet som kort presenterades i föregående avsnitt. Om vi föreställer oss språket som endast bestående av två strata: semantik och fonologi, följer därav naturligt föreställningen att kommunikation är en länkning mellan betydelse och uttryck. En sådan

beskrivning kan inte komma åt vad språket gör i strukturerandet av en social verklighet, utan ser ut att snarare direkt koppla en yttre verklighet (ting, processer, egenskaper etc.) med en annan yttre verklighet, nämligen språkljuden. Med Saussure skulle en sådan språksyn kunna kritiseras för att teoretisera språket som om det primärt är substans, inte form. SFL utvecklar denna tankelinje genom att betrakta lexikogrammatiken som ett mellanliggande stratum, som strukturerar betydelse utan att ha någon egen kontaktyta ut mot en yttre verklighet:

[...] we stress that the categories and relations of experience are not "given" to us by nature, to be passively reflected in our language, but are actively constructed by language with the lexicogrammar as the driving force. By virtue of its unique properties as a stratified semiotic system, language is able to transform experience into meaning. (Halliday och Matthiessen 1999:xi)

I SFL:s teoretisering av hur språket strukturerar verkligheten görs ingen principiell skillnad mellan en inre (mental) och yttre (fysisk) verklighet. Båda dessa erfarenhetsaspekter formas av språket. Däremot gör SFL en indelning mellan å ena sidan ideationellt och å andra sidan interpersonellt betydelseskapande. *Ideationellt* är språket en potential för betydelse som ordnar vår erfarenhet av världen (såväl den inre som den yttre). *Interpersonellt* är språket en potential för att skapa betydelse som ordnar våra sociala relationer. Dessa två aspekter av betydelseskapande utgör vad SFL betecknar som metafunktioner, det vill säga mycket generella och övergripande semantiska funktioner. En tredje metafunktion är den *textuella* genom vilken de båda andra funktionerna kan bilda betydelse i sammanhängande text.

I text aktualiseras potentialen av alla tre metafunktionerna samtidigt, och text i olika sociala situationer kan därför sägas bidra till formandet av en social verklighet på tre sätt. Om vi exempelvis analyserar följande korta meddelande "Solen kommer att gå upp idag klockan 8.15", kan bland annat följande noteras. Interpersonellt: texten konstrueras som ett påstående genom vilket läsaren tilldelas rollen att ta emot information (inte som exempelvis en fråga, genom vilken läsaren tilldelats rollen att ge information). Ideationellt: texten konstruerar soluppgången som handling eller händelse (inte som exempelvis en mental perception "Solljus kommer att förnimmas klockan 8.15"). Textuellt: texten konstrueras som något som handlar om solen (inte t.ex. som en text om en viss tidpunkt "Idag 8.15 sker soluppgången").

Uppdelningen i tre metafunktioner är i grunden semantisk, och undersökningen av text syftar till att se hur de olika metafunktionerna

realiseras, inte till att knyta specifika former till respektive metafunktion. Däremot realiseras de olika semantiska metafunktionerna typiskt av olika delar av lexikogrammatiken, av olika lexikogrammatiska system. För det engelska språket – och en liknande analys är möjlig också för det svenska – räknar SFL med följande centrala satsgrammatiska system, vilka samtliga sammanfattar nätverk av systemiska (paradigmatiska) alternativ. Interpersonellt: *modussystemet* (*mood*) för huvudsatstypers talhandlingsfunktion (till vilket nästa avsnitt återkommer); ideationellt: *transitivitetssystemet* (*transitivity*) för processtyper och argumentstruktur; textuellt: *tema-systemet* (*theme*) för informationsstruktur. Det är valen inom dessa tre grammatiska system som realiserar den betydelse av exemplet ovan som analysen antydde för de tre semantiska metafunktionerna.

Språkssystemet, så som SFL modellerar det, är på så vis både funktionellt strukturerat och strukturerande:

Language is not a container for the transmission of some extrinsic order. Instead, it is structured and patterned **in relation to** external phenomena, which it construes. (Thibault 1992:154, emfas i originalet)

Gentemot de referentiella teoriernas korrespondens mellan ordbetydelse och en yttre verklighet, ställer SFL således en beskrivning i termer av språkets konstruktion av verkligheten genom val i, och manipulationen av, olika ideationella lexikogrammatiska system. Ett exempel är hur olika processtyper realiseras genom satsgrammatiska val i transitivitetssystemet. I figur 13 visas de huvudsakliga alternativ som SFL räknar med vid analysen av dessa processtyper i engelskan (för en detaljerad presentation av dessa alternativ se Halliday 1994 kap. 5, eller Eggins 1994 kap. 8).¹ I ett nätverk av det slag som denna figur visar kan de mer ”delikata” alternativen anges i riktning till höger, såsom visats för de mentala och relationella processtyperna. Den snedriktade pilen betecknar realiseringen.

Kartläggningen av de ideationella lexikogrammatiska resurser som upprätthålls och omformas i vardaglig interaktion kan enligt SFL leda till en fördjupad förståelse av vilka teorier om verkligheten som är så djupt inbäddade i vårt sätt att tala att de tas för givna (se vidare Halliday 1987).

---

¹ I figuren ges svenska exempel trots att ingen undersökning gjorts som ur SFL:S perspektiv visar att dessa semantiska distinktioner är grundläggande också för beskrivningen av svenskans transitivitetssystem. För en sådan analys av danskans transitivitetssystem, se Andersen, Petersen och Smedegaard (2001 kap. 4).

processtyp	materiell	↘ Rolf har vunnit matchen.	
		kognitiv	↘ Jag vet att Rolf vunnit matchen.
	mental	affektiv	↘ Jag hoppas att Rolf vunnit matchen.
		perceptiv	↘ Jag ser att Rolf vunnit matchen.
	verbal		↘ Jag säger att Rolf vunnit matchen.
	betende		↘ Jag tittar på när Rolf vinner matchen.
	existensiell		↘ Det finns en vinnare vid namn Rolf.
		identifierande	↘ Rolf är matchens vinnare.
	relationell	attributiv	↘ Rolf är en vinnare.

FIGUR 13. *SFL:s kartläggning av semantiska alternativ för process-typer (lexikogrammatiskt realiserade genom transitivitetssystemet).*

Teorier om emotiv betydelse utgår i regel från antaganden om vilken inre verklighet som korresponderar med språklig evaluering. Om vi intar SFL:s perspektiv vid beskrivningen av evaluering, kan en ny fråga formuleras: hur konstrueras evaluering genom val i ideationella lexikogrammatiska system? Istället för att göra den språkliga analysen av evaluering beroende av antaganden om innehållets substans (mentala eller fysiologiska processer) som om dessa var givna utanför den språkliga interaktionen, skulle detta vara en studie av evaluering som prioriterar en lexikogrammatisk analys av innehållets form (se speciellt avsnitt 7.2.2 och 7.2.7).

6.2.4. Språket och sanningen II

Medan teoretiska förslag om emotiv betydelse på ordnivå typiskt beskriver betydelse som korrespondens med objekt i en yttre verklighet, görs i vissa förslag på satsnivå en beskrivning av betydelse i termer av korrespondens med saktillstånd. Utifrån en sådan ståndpunkt räknar exempelvis Frege och Ayer evaluerande satser till de undantag som måste ges en annan teoretisk beskrivning om de inte ska analyseras som meningslösa. Den anförda lösningen är att som komplement till den

kompositionalitet som garanterar satsens sanningsvärde anta en annan slags ordbetydelse: den emotiva betydelsen. Avsnitt 3.2.1 antydde hur Wittgensteins språkspelsbegrepp erbjuder ett sätt att förstå det språkliga hävdandet av sanning, inte utifrån korrespondens med saktillstånd, utan som aktiviteter vilka språkbrukare kan delta i genom att utnyttja olika språkliga resurser.

Möjligheten att implicit eller explicit hävda att en sats är sann förstås också av SFL som ett spel, och resurserna för detta spel analyseras som en dimension av språkets interpersonella semantik och lexikogrammatik:

The relevant concept is that of exchangeability, setting something up so that it can be caught, returned, smashed, lobbed back etc. Semantics has nothing to do with truth. (Halliday 1994:76)

Ur detta perspektiv innebär en sanningsvärdessemantisk utgångspunkt två idealiseringar av hur språket fungerar: för det första att deklarativa satser (som uttryck för sakpåståenden) tas som utgångspunkt för analysen av alla satsers semantik; för det andra att epistemisk modalitet ("det är sant att...") prioriteras framför andra möjligheter att semantiskt förhålla sig till innehållet i en sats. Här ska kort redogöras för SFL:s alternativa position på dessa två punkter, först vad gäller påståenden och därefter vad gäller epistemisk modalitet.

SFL:s analys av hur påståenden realiseras i deklarativa satser sammanfattas i två system: i det semantiska systemet för *talhandlingar* (*speech functions*) och det lexikogrammatiska *modussystemet* (*mood*), vilket realiserar det förra (se Halliday 1994:68ff.).

Det semantiska talhandlingssystemet är interaktionellt definierat, vilket innebär att talhandling inte förstås som en individuell talakt utan som vad Halliday (ibid.:68) betecknar som en social interakt. Avgörande är således att talhandlingar typiskt ingår i olika interaktionella mönster, där till exempel ett påstående får respons i form av ett erkännande eller ifrågasättande, en fråga får respons av ett svar eller ett avvisande etc.

I interaktionen urskiljs två grundläggande talarroller. De talande kan växla mellan att vara antingen *givande* eller *krävande*. Dessutom urskiljs två grundläggande typer av utbyten: *varor och tjänster* respektive *information*. Genom att kombinera talarroller och utbyten, så som visas i figur 14 nedan, identifieras fyra grundläggande typer av talhandlingar: *påstående*, *fråga*, *uppmaning* och *erbjudande*. Ofta sammanfattas de talhandlingar som rör utbytet av information, eller "språket som reflektion", som *propositions*, till skillnad från de tal-

handlingar som rör utbytet av varor och tjänster, eller ”språket som aktion”, vilka betecknas som *proposals*. Var och en av de fyra talhandlingarna i figur 14 kan ges en alltmer finfördelad indelning (på motsvarande sätt som visades för vissa processtyper i figur 13 ovan). Notationen i figurens parenteser illustrerar hur två semantiska val sker samtidigt: påståendet är ”givande av information”, frågan är ”krävande av information”, uppmaningen är ”krävande av varor och tjänster” och erbjudandet slutligen ett ”givande av varor och tjänster”.

	(1) givande	(1;a) påstående	↘ Hon öppnar fönstret.
talhandling	(2) krävande	(2;a) fråga	↘ Öppnar hon fönstret?
	(a) information	(2;b) uppmaning	↘ Öppna fönstret!
	(b) varor och tjänster	(1;b) erbjudande	↘ Ska jag öppna fönstret?

FIGUR 14. *SFL:s kartläggning av semantiska alternativ för talhandlingar (lexikogrammatiskt realiserade genom modussystemet).¹*

I det lexikogrammatiska modussystemet beskriver SFL hur talhandlingar realiseras genom grammatiska val. Genom den lexikogrammatiska realiseringen av olika talhandlingar skapas förutsättningarna för olika slag av interaktionella utbyten, möjligheter att ”fånga, returnera, smasha eller lobba” som Halliday uttrycker det i citatet ovan.

Också *modalitet* är i SFL interaktionellt definierat, som sätt att skapa olika förutsättningar för det interaktionella utbytet, och också modalitet räknas därför till ett av den interpersonella metafunktionens centrala semantiska system. Olika typer av talhandlingar förekommer typiskt tillsammans med realiseringar av modalitet av olika slag. Påståenden (och frågor) förekommer typiskt tillsammans med en modalisering som placerar satsen på en skala mellan ’sant’ och ’falskt’. Denna typ av modalitet betecknas i SFL som sannolikhet (*probability*) och motsvarar vad som i logisk semantik analyseras som epistemisk modalitet. Genom att i ett samtal konstruera ett påstående med olika grad av sannolikhet

¹ Vare sig det engelska eller det svenska språket har något speciellt modusgrammatiskt alternativ för att realisera erbjudanden. Vanligt är realisering genom modulerade deklarativa eller (som i figuren) interrogativa satser (se nedan). Kategorin motiveras framförallt utifrån analysen av modalitet. För ett exempel på en något fördjupad analys av svenska huvudsatstyper utifrån SFL:s riktlinjer, se Holmberg (2000). Jfr också Andersen, Petersen och Smedegaard (2001 kap. 2).

inbjuder talaren i olika utsträckning andra talare till en förhandling om just denna semantiska dimension, det vill säga om huruvida påståendet är möjligt, troligt, säkert etc. (se White 2000a).

Sannolikhet är emellertid endast ett av flera alternativa modala förhållningssätt, en av flera olika semantiska skalor på vilka satser kan placeras och förhandlas. I Hallidays analys av modalitet i engelskan, som utgår från engelskans uppsättning av modala hjälpverb, urskiljs tre andra huvudtyper av modalitet: *vanlighet* (*usuality*), *bøjelse* (*inclination*), *förpliktelse* (*obligation*) samt *förmåga* (*ability/potentiality*). Vanlighet förs liksom sannolikhet till de modala resurser som typiskt utnyttjas för påståenden och frågor (alltså *propositions*). Bøjelse, förpliktelse och förmåga räknas istället som resurser vilka typiskt används för uppmaningar och erbjudanden (alltså *proposals*), då dessa realiseras i deklarativa satser. För att hålla isär dessa två användningar av modalitet skiljer SFL, som visas i figur 15 nedan, mellan modalisering och modulering (se vidare Halliday 1994:88–92, 340–367).

modalitet	modalisering	sannolikhet	↘	Hon torde antagligen öppna fönstret.
		vanlighet	↘	Hon brukar ibland öppna fönstret.
	modulering	förpliktelse	↘	Du bör öppna fönstret.
		bøjelse	↘	Jag vill gärna öppna fönstret.
		förmåga	↘	Jag kan öppna fönstret.

FIGUR 15. *SFL:s kartläggning av semantiska alternativ för modalitet (här lexikogrammatiskt realiserade genom system för adverbial och modala hjälpverb).*¹

Även om engelskans – liksom svenskans – lexikogrammatiska resurser för realisering av sannolikhet är mer elaborerade än andra typer av modalitet, finns det, hävdar SFL, inget skäl att göra denna modalitet till bas för den semantiska beskrivningen (se t.ex. Lemke 1995:44).

Genom kartläggningen av hur olika texter på olika sätt utnyttjar interpersonella system, som modus- och modalitetssystemen, beskriver SFL texters olika mönster av interaktion. En fråga som utifrån ett sådant

¹ Också vad gäller detta system finns ett behov av att undersöka vilka semantiska distinktioner som i denna typ av beskrivning skulle ge den mest relevanta tolkningen av svenskans grammatiska resurser. För en SFL-analys av danskans modalitetssystem, se Andersen, Petersen och Smedegaard (2001:73–81).

perspektiv kan formuleras beträffande evaluering är huruvida detta betydelseskapande – på olika sätt i olika texter – skulle kunna beskrivas som en viss slags interaktion, eller samtalsaktivitet, som utmärker sig genom tendenser att utnyttja interpersonell grammatik på ett särskilt sätt (se speciellt avsnitten 7.2.3–7.2.7).

6.2.5. Språket och kroppen II

Teoretiska förslag om emotiv betydelse utgår inte sällan från att språket vid kommunikation av evaluering fungerar som ett medium för fysiologiska processer som mer omedelbart kan orsaka olika kroppsliga emotiva reaktioner, som exempelvis skrik och skratt. Ordens emotiva betydelse betraktas med andra ord som direkt länkade till dessa processer. Ett argument för detta, vilket är mest utvecklat i Stevenson (1944), är att också kroppsspråk antas ha denna direkta korrespondens med fysiologiska processer. I avsnitt 3.2.2 redogjordes för den kritik som Dewey (1945) utvecklar mot denna argumentation. Liknande kritik kan formuleras också utifrån SFL:s teoretisering av relationen mellan språk och kropp.

Redan ovan (i avsnitt 6.2.3) har visats hur SFL kännetecknas av en stark betoning av att betydelse inte omedelbart kan härledas ur vår erfarenhet av verkligheten. Såväl den erfarenhet vi vant oss att betrakta som yttre verklighet som erfarenhet av egna kroppsliga förnimmelser omformas till betydelse, menar SFL, inte minst genom de sätt genom vilka talare kan utnyttja språkets lexikogrammatik. Ayers påstående att vissa språkliga uttryck, liksom ett skrik av smärta, är ”pure expressions of feelings” (se avsnitt 3.1.1) kan kontrasteras mot Hallidays undersökning av ”the grammar of pain” som kartlägger hur språkets betydelseskapande resurser används i omformandet av smärtförnimmelser till något semiotiskt gripbart (Halliday 1998).

Relationen mellan språk och kroppsspråk betraktas i SFL som relationen mellan olika men för betydelseskapandet samverkande semiotiska system. Det är alltså inte, som det förenklat uttrycktes ovan (i avsnitt 6.2.2) endast genom lexikogrammatiska mönster som olika språkliga handlingar urskiljs från varandra – låt oss säga olika disciplinerande handlingar, som vädjanden och hot. En mer fullödig (om än aldrig fullständig) beskrivning måste också ta hänsyn till exempelvis gestik, mimik, blick, rörelser och beröring, liksom aspekter som rör talets volym, intonation, röstkvalitet, tempo och rytm.

Inom SFL pågår en diskussion om hur principerna för kartläggningen av språkets strata och metafunktioner fruktbart kan utsträckas också till

andra semiotiska system – som exempelvis kroppsspråkliga system – i riktning mot en så kallad multimodal analys av dessa olika resurser (se Kress och Leeuwen 1996, Baldry 2000 samt Martin och Iedema, in press). Vägledande är två tankegångar, vilka båda problematiserar kopplingen mellan kroppsliga reaktioner och betydelse i olika förslag om emotiv betydelse. För det första framhålls möjligheten att olika semiotiska system skiljer sig åt ifråga om vilket slag av betydelse som kan realiseras, eftersom uppsättningen av systemiska alternativ skiljer sig mellan olika modaliteter. Det är alltså inte självklart att en distinktion som är konstitutiv för kroppsspråk kan läggas till grund för beskrivningen av språk, eller vice versa. För det andra understryks vikten av att undersöka hur val inom olika semiotiska system förekommer tillsammans. Friheten att göra olika kombinationer av val i olika modaliteter tycks vara stor, även om vissa kombinationer är mer sannolika än andra, och mer typiska i olika typer av situationer och genrer (se t.ex. Lemke 1995:169f. och Thibault 2000:311–312).

Med dessa utgångspunkter blir det inte på förhand givet hur gränsen skall sägas gå mellan språkssystemet och andra semiotiska system. Detta gäller framförallt vid analysen av prosodi. Så drar till exempel Halliday i analysen av hur brittiska talare varierar mellan stigande och fallande intonation av betonade stavelser (”pitch contours”) slutsatsen att dessa prosodiska alternativ bör integreras i flera olika delar av den grammatiska beskrivningen. Bland annat menar Halliday att olika intonationsalternativ kan realisera en interpersonell semantik besläktad med modalitetssystemet (se föregående avsnitt), nämligen det grammatiska system som inom SFL:s beskrivning av engelska betecknas *key* (’tonart’) och illustreras av exempel (14) (efter Halliday 1970:24; se vidare Halliday 1967, 1970 eller 1994:305–307).

- (14) a. he could do [fallande ton] (simple statement.)
 b. he could do [högt stigande ton] (’is that what you think? could he?’)
 c. he could do [neutral ton] (’I think he could, but it’s of no importance’)
 d. he could do [fallande-stigande ton] (’but he won’t, ’but it won’t help you’ etc.)
 e. he could do [stigande –fallande ton] (’so don’t you imagine he couldn’t’)

Vad gäller beskrivningen av språkets resurser för evaluering kan frågeställningen från föregående avsnitt – om evaluering som ett slags interaktion – ges en vidare formulering. Om vare sig språklig evaluering eller mer kroppsliga uttrycksätt antas vara omedelbara reflexer av

fysiologiska processer, kan det vara av stort intresse att undersöka hur dessa olika resurser för betydelseskapande samspelar när evalueringar av olika slag pågår i samtal (se vidare avsnitt 7.2.6).

6.2.6. Språket och ansvaret II

De i avhandlingen behandlade teoretiska förslagen om emotiv betydelse förklarar hur språket möjliggör evaluering genom att tillhandahålla ett inventarium av lexikala former vilka på något sätt är länkade till evaluering, ord som har emotiv betydelse. Med dessa ord tar talaren, som Alston (1964) uttrycker det, ansvaret för att han eller hon har en viss evaluativ ståndpunkt. I avsnitt 3.2.3 problematiserades möjligheten att göra en sådan avgränsning av de former som binder talaren till ansvar för evaluering, bland annat med referens till Wittgensteins (1958 [1953]) syn på språklig betydelse som familjelikheter (jämför metodprovningen i kapitel 5).

Presentationen av SFL i detta kapitel inleddes med en genomgång av hur teorin framhåller betydelseskapande som en social aktivitet, istället för att betrakta betydelse som en egenskap hos språkliga former (avsnitt 6.2.1). Denna ståndpunkt skall i det följande ges en något fördjupad presentation med fokus på just hur talaren kan sägas ta ansvar för evaluativa ståndpunkter.

Halliday kommenterar möjligheten att isolera evaluerande ord vid behandlingen av adjektivens semantiska funktion i attributiv ställning – vad SFL kallar *epitet* (*epithets*). Adjektiv i denna ställning kan användas som ”an expression of the speaker’s subjective attitude”, men också för att uttrycka något som en objektiv, potentiellt definierande, egenskap. Halliday skiljer därför på två slags epitet: de *attitudinella* (*attitudinal epithets*) och de *ideationella* (*experiential epithets*). Detta är emellertid en distinktion mellan två olika sätt att skapa betydelse, två funktioner, inte en hypotes om att talare använder två avgränsbara uppsättningar av lexikala former för respektive funktion. Vad gäller engelska är Hallidays slutsats tvärtom att ”there are very few words that serve only an attitudinal function” (Halliday 1994:184).

Om kommunikation innebar en avkodning av betydelsen hos respektive tecken som tillsammans bygger upp betydelse i text, skulle ett sådant förhållande innebära ett sammanbrott för möjligheterna att skapa evaluativ betydelse. SFL har dock som visats andra utgångspunkter:

It is not possible to point to each symbol as an isolate and ask what it means; the meaning is encoded in the wording [the lexicogrammar] as an integrated whole. (Halliday 1994:xx)

Det antas således vara möjligt att skapa en viss betydelse med ett ord, och inte andra potentiella, genom att samma betydelseskapande handling samtidigt utnyttjar andra lexikogrammatiska resurser. Vad gäller attitudinella epitet i engelskan föreslår Halliday två kännetecken av detta slag för när ett ord används för att evaluera: tendensen att placera attitudinella epitet framför andra epitet samt tendensen att på olika sätt förstärka de attitudinella epitetens betydelse:

They [dvs. ”attitudinal epithets”] also tend to be reinforced by other words, or other features, all contributing to the same meaning: synonyms (e.g. *a horrible ugly great lump*), intensifiers, swear-words, particular intonation contours, voice quality and the like. (Halliday 1994:184)

Principen för att beskriva betydelseskapande på detta sätt betecknas ibland som principen om *kontextualisering*, eller som principen om selektiv kontextualisering, eftersom det inte endast är fråga om vad som sker tillsammans med vad (som kombinationer av systemiska alternativ), utan också vad som därmed inte sker (se Lemke 1995: 166ff.). Att ta ansvar för en evaluativ ståndpunkt är en handling, eller ett bidrag till interaktion, som alltså mycket väl kan kräva en beskrivning på fler nivåer än den lexikala.

Satsens lexikogrammatiska kontext är emellertid endast ett av de sammanhang som betraktas som avgörande för vilken betydelse som kan utvinnas av ett ord. Ordets betydelse förstås också i relation till det diskurssemantiska mönster som ordet bidrar till att forma. Det är först i denna textuella kontext, argumenterar SFL, som ett ords öppna betydelsepotential aktualiseras som en specifik betydelse. Textens diskurssemantiska mönster förstås i sin tur i relation till de olika situationer, eller sociala aktiviteter som texten bidrar att forma, och ofta tycks oupplösligt förbunden med. Denna situationella kontext kan nämligen karakteriseras av vilka olika semantiska möjligheter som där tas i anspråk, och vilka som i regel förblir outnyttjade. Detta kan med SFL:s terminologi uttryckas som att olika situationer är präglade av olika *register* (se Lemke 1988, 1995:42–43, Thibault 1994 samt Thibault och Leeuwen 1996; för begreppet *register*, se Halliday 1978:31–35 och Matthiessen 1993).

Lemke (1995:166–167) betonar att kontextualiseringsprincipen inte skall uppfattas som ett sätt att göra reda för vilken betydelse som realiserar av olika på förhand givna betydelser. Istället avses en mer grund-

läggande princip för hur språkbrukare kan skapa betydelse i text endast genom contextualisering. Varje språkgemenskap eller kultur prioriterar att sätta handlingar av olika slag – exempelvis yttrandet av vissa ord, ordgrupper och satser, liksom deltagandet i olika typer av samtal och sociala aktiviteter – i relation till varandra på vissa sätt. Ingenting är meningsbärande i sig, skulle resonemanget kunna sammanfattas, och vad som är meningsfullt är därför alltid meningsfullt i kraft av de relationer som upprätthålls till andra betydelser som i sin tur har betydelse genom relationer till andra betydelser. Det är dessa relationer, och dessa system av relationer (av relationer) som SFL försöker göra explicita.

I nästa kapitel skall SFL användas för analys av evaluering i en text. Frågan som driver analysen kommer inte att vara frågan om vilka ord som i enlighet med någon teori eller metod generellt och dekontextualiserat skulle kunna tillskrivas emotiv betydelse. Istället kommer frågan att vara hur evaluerande handlingar i just denna text – såsom den hänger samman med en viss social situation – kan beskrivas som ett mönster av val i olika system på olika strata. Dessförinnan skall några tidigare tillämpningar av teorin på samma område presenteras.

6.2.7. Några tidigare beskrivningar av evaluativt betydelseskapande

SFL:s sätt att modellera språket som en resurs för betydelseskapande borde, som visats i presentationen ovan, i princip möjliggöra en fruktbar beskrivning också av evaluering. Trots detta har inte SFL i någon högre grad bidragit inom detta område, och också lingvister som arbetar inom denna teori måste därför tillstå att evaluativt betydelseskapande är ”one of the least understood and most under-researched areas in linguistics” (Eggins och Slade 1997:124).

En förklaring är att teorin, trots betoningen av sambandet mellan system och text, framförallt utvecklats för grammatisk beskrivning och i mindre utsträckning för diskurssemantik. Av detta följer att sådana semantiska aspekter som har en relativt tydlig plats i satsgrammatiken naturligt kommit i förgrunden (till exempel processtyper som realiseras genom transitivitetssystemet och talhandlingar som realiseras genom olika huvudsatstyper). Också det diskurssemantiska studiet har mestadels kommit att undersöka hur val inom vissa lexikogrammatiska system, och den därigenom realiserade semantiken, instansieras i olika texter och register. Evaluering tycks däremot vara en semantisk aspekt som vi uppfattar som akut i många texter, medan de språkliga resurser

som utnyttjas så att säga är utspridda över systemets yta. Denna slagsida mot beskrivning av betydelse som mer entydigt och sammanhållet realiseras lexikogrammatiskt har lett till såväl intern som extern kritik (se t.ex. Lemke 1992:85f., Martin 2000:142f. respektive Chouliaraki och Fairclough 1999:143f., 153–154).

Det är först i och med de senare årens förnyade intresse för textanalys som man inom SFL finner arbeten vilka fokuserar frågan om hur evaluering skapas, och hur detta skall beskrivas, semantiskt och lexikogrammatiskt (t.ex. Lemke 1992, 1995:66–79, 1998, Thibault 1989, in press, Martin 1995, 2000 samt Eggins och Slade 1997:116–142). Förutom den praktiska utmaningen som ligger i att beskriva den evaluering som pågår i texter av skilda slag, kommenterar några av dessa arbeten också den teoretiska utmaning som ligger i att inom ramarna för SFL tillvarata impulser från Bakhtins textanalys (se Thibault 1989:191f., Lemke 1992:87, 1998:34f.). Bakhtin, vars interaktionella semantiska perspektiv har beröringspunkter med SFL, urskiljer nämligen evaluering som en central dimension av betydelskapande i text (den *axiologiska*, se t.ex. Bakhtin 1981 [1935]:290–291).

Ett gemensamt drag för de olika försöken att inom SFL beskriva evaluering är en problematisering av vad det innebär att evaluera. Slutsatserna skulle kunna sammanfattas så här: endast på en ytterst abstrakt nivå låter sig evaluering beskrivas som en enda slags betydelskapande handling; vid studiet av hur evaluering skapas i olika texter, inte genom val i ett visst lexikogrammatiskt system, men igenkännbart genom mönster av lexikogrammatiska val, är det mer fruktbart att urskilja olika slag av evalueringar.

Två olika modeller har föreslagits vilka båda sammanfattar semantiska val mellan olika slag av evalueringar, såsom dessa kommer till uttryck i studerade texter. Modellerna är ännu under utarbetande och i den studie som följer i avhandlingens nästa kapitel har det synt mig mer fruktbart att förhålla mig till dessa förslag, än att tillämpa dem. Den ena modellen, fylligast presenterad i Lemke 1998, tar fasta på hur den semantiska skalan mellan 'bra' och 'dåligt' endast är en av flera möjliga skalor för evaluering (och evaluering ges därmed en vidare mening än i föreliggande arbete). Den andra modellen, som introduceras i Martin 2000, tar istället fasta på hur evaluering på skalan mellan 'bra' och 'dåligt' i sig rymmer en mängd skilda semantiska möjligheter. De båda

modellerna är därför i princip komplementära. Förslagen skall kort presenteras i det följande.¹

Lemkes förslag tar sin utgångspunkt i möjligheten att använda adjektiv för att beskriva innehållet i en hel sats, dvs. i konstruktioner som *det är (mycket) ... att ...*. Denna konstruktion uppmärksammas av Halliday i behandlingen av hur de olika typerna av modalitet ”metaforiskt” kan realiseras på många andra sätt än de som visades i figur 15 ovan. Exemplet som där gavs för sannolikhetsmodalisering skulle till exempel kunna jämföras med meningen *det är troligt att hon öppnar fönstret*. Det finns dock en stor mängd adjektiv som används i denna konstruktion utan att för den skull kunna inordnas i modalitetssystemets semantiska kategorier, exempelvis *underbar, skrämmande, oväsentlig, trivial, begriplig* och *mystiskt*. Däremot kan man, visar Lemke, gå omvänt tillväga och låta de olika typerna av modalitet inordnas i de semantiska dimensioner som realiseras av dessa adjektiv. I detta semantiska system blir modalitet ett satsgrammatiskt specialfall av ett vidare spektrum av vad Lemke kallar evaluativa riktningar (”evaluative orientations”).

Analysen av de engelska adjektiv som används i konstruktionen *it is (very) ... that ...* leder Lemke till etablerandet av följande sju semantiska dimensioner: önskvärdhet (*desirability/inclination*), vanlighet (*usuality/expectability*), sannolikhet (*warrantability/probability*), normativitet (*normativity/appropriateness*), viktighet (*importance/significance*), begriplighet (*comprehensibility/obviousness*) samt – med viss reservation – seriositet (*humorousness/seriousness*). Några svenska exempel ges i figur 16 nedan (som utelämnar den sjunde dimensionen). De fyra första av dessa uppräknade dimensioner kan var och en sägas inkludera eller vidga en av de fyra centrala typerna av modalitet i Hallidays satsgrammatiska analys: böjelse, vanlighet, sannolikhet respektive förpliktelse (jfr avsnitt 6.2.4).

En nackdel med att använda denna modell som utgångspunkt för analysarbetet av evaluering i text, är att analysen riskerar att förlora en nivå, genom att Lemkes mer abstrakta semantiska system så att säga åter upp Hallidays semantiska tolkning av satsgrammatisk modalitet.²

---

¹ En fördjupad bild av respektive modell kan också erhållas genom arbeten länkade till följande två webbsidor: <<http://academic.brooklyn.cuny.edu/education/jlemke/>> och <<http://www.grammatics.com/appraisal/>>.

² I den analys av ett samtal som skall presenteras i följande kapitel har det varit möjligt att göra en rad iakttagelser beträffande hur talarna evaluerar på en skala mellan ’bra’ och ’dåligt’, vilka hade förbisetts om inte denna evaluering hållits åtskild från satsgrammatisk modalitet (se avsnitt 7.2.3 och 7.2.5).

evaluativ riktning	önskvärdhet	↘ Det är bra/dåligt att tomten är här.
	vanlighet	↘ Det är normalt/unikt att tomten är här.
	sannolikhet	↘ Det är säkert/osannolikt att tomten är här.
	normativitet	↘ Det är nödvändigt/förbjudet att tomten är här.
	viktighet	↘ Det är avgörande/oväsentligt att tomten är här.
	begriplighet	↘ Det är begripligt/mystiskt att tomten är här.

FIGUR 16. *Lemkes kartläggning av semantiska alternativ för evaluering (här exemplifierade med adjektiv som bestämningar till sats).*

Den modell som presenteras av Martin (2000) skulle kunna betraktas som en fortsatt förgrening av det semantiska nätverket för den första av Lemkes evaluativa riktningar (önskvärdhet). Också denna modell utgår till stor del från adjektivens semantik. De grundläggande distinktioner som Martin inför mellan olika typer av evalueringar skulle kunna illustreras av meningarna i exempel (15).

- (15) a. Detta stycke är bra/dåligt.
 b. Jag känner mig bra/dålig.
 c. Att göra så här är bra/dåligt.

Gemensamt för dessa meningar är att de uttrycker evalueringar på en skala mellan 'bra' och 'dåligt' och skulle därför i Martins modell betecknas som uttryck för *appraisal*. Det finns dock uppenbara semantiska skillnader. I exempel (15a) evalueras en text eller ett föremål. I exempel (15b) evalueras ett känsloläge eller ett inre tillstånd. I exempel (15c) slutligen evalueras en handling eller ett beteende. För att hålla isär dessa tre typer av evaluering utnyttjar Martin termerna *appreciation*, *affect* respektive *judgement*, för vilka *uppskattning*, *affekt* respektive *bedömning* fått tjäna som svenska motsvarigheter i figur 17 nedan.

Dessa semantiska skillnader tar sig, som Martin visar, bland annat uttryck i att många adjektiv med mer specifik betydelse typiskt väljs för att realisera en av de tre evalueringstyperna, men mindre sannolikt för andra. Man kan till exempel pröva följande adjektiv i exempelmeningarna ovan: *fascinerande*, *trist*, *välkomponerad*, *osammanhängande*, *betydelsefull*, *värdelös*, *glad*, *ledsen*, *trygg*, *orolig*, *tillfreds*,

irriterad, riktigt, felaktig, skicklig, inkompetent. I Martins analys skulle de uppräknade adjektiven, genom sin typiska användning, fördelas enligt figur 17. De är valda här för att de dessutom exemplifierar (om än långt ifrån uttömmande) de olika mer finmaskiga semantiska alternativen i Martins modell. Exempelvis indelas evaluering av typen uppskattning i sin tur i *reaction* (*fascinerande/trist*), *composition* (*välkomponerat/osammanhängande*) och *valuation* (*betydelsefull/värdelös*).

	uppskattning (av föremål etc.)	<ul style="list-style-type: none"> ↘ fascinerande/trist ↘ välkomponerat/osammanhängande ↘ betydelsefullt/värdelöst
evaluering	affekt (känsla)	<ul style="list-style-type: none"> ↘ glad/ledsen ↘ trygg/orolig ↘ tillfreds/irriterad
	bedömning (av beteende etc.)	<ul style="list-style-type: none"> ↘ riktigt/felaktigt ↘ skickligt/inkompetent

FIGUR 17. *Martins kartläggning av semantiska alternativ för evaluering (här exemplifierade med några typiska adjektiv).*

En risk vid arbetet med denna modell är att vissa av de övergripande mönster som kan vara kännetecknande för hur evaluering konstrueras i en text kan gå förlorade i kategoriseringen av evalueringens subtyper.¹

I tillämpningen av såväl Lemkes som Martins modell utsträcks analysen från adjektiv till en stor mängd andra språkliga medel vilka analyseras som andra sätt att i text utföra de evaluerande handlingar för vilka adjektivens semantik utgör ett grundmönster. Textavsnittet nedan – med Lemkes analys – ger en antydning om den spännvidd av olika semantiska möjligheter som analysen kan komma att omfatta:

Western experts BELIEVE [sannolikhet] that the largely UNTAPPED [önskvärdhet] oil and natural gas RICHES [önskvärdhet] of the Caspian Sea countries COULD MAKE [sannolikhet] that region THE PERSIAN GULF [önskvärdhet] of the next century. (från Lemke 1998:44)

¹ Den analys av ett samtal som skall presenteras i följande kapitel visar ett mönster för talarnas evaluering som med Martins modell på ett till synes omotiverat sätt skulle analyserats som en ständig växling mellan två olika typer av evaluering: *uppskattning* (av typen *reaction*) med satser som *Sån musik är asbra* och *affekt* med satser som *Jag älskar sån musik*. Genom att prioritera en semantisk analys som ligger närmare det lexikogrammatiska stratumet kan det visas hur de resurser som utnyttjas tvärtom är väl sammanhållna (se avsnitt 7.2.2).

Såväl Lemke som Martin betonar att lexikala former sällan kan analyseras som fast länkade till en evaluerande funktion. Analysexemplet (som det ovan) visar istället ofta hur texter utnyttjar ordens semantiska rörlighet och låter betydelsen läggas fast först genom de räckor av olika evaluativa betydelser som etableras genom texten. Så fungerar antas exempelvis *untapped*, *riches* och *the Persian Gulf* i exemplet ovan realiseringar av önskvärdhet först genom de relationer som de har till andra element i texten och till varandra (liksom, speciellt ifråga om användningen av *the Persian Gulf*, genom relationer som texten etablerar till andra texter). En slutsats som dras både av Lemke och Martin är att evaluering är en aspekt av betydelseskapande som är speciellt svår att analysera kompositionellt, eller som om den realiserar av enskilda segment. Martin (2000:161) hävdar att "what counts as appraisal depends on the field of discourse" (jfr Lemke 1998:47f.).

Huruvida modellerna är relevanta som generella semantiska beskrivningar av språkbrukares olika möjligheter att evaluera är en fråga som inte kan besvaras utan betydligt mer empiriskt textanalytiskt arbete. Det är i sammanhanget värt att notera att den modell som Martin presenterar genomgått flera förändringar allteftersom fler olika texter och register studerats (se Martin 2000:175).

I tidigare avsnitt i detta kapitel har jag formulerat en rad frågeställningar som utifrån SFL:s perspektiv skulle kunna vägleda en analys av evaluativt betydelseskapande. Den genomgående betoningen av konstruktion istället för korrespondens, samt av kontextualisering istället för kompositionalitet, är grundläggande såväl för Lemkes som för Martins analys av evaluering. I det praktiska arbetet med abstrakta semantiska modeller av det slag som presenterats i detta avsnitt finns dock en viss risk att frågan om hur evalueringar skapas genom olika mönster i texten åter kommer i skymundan, och att frågor om vilka av textens ord som skall föras till antagna semantiska kategorier åter hamnar i förgrunden. I Eggins och Slades analys av evaluering i ett samtal (Eggins och Slade 1997:116–142), som tillämpar Martins modell, presenteras resultatet som en identifiering och klassificering av lexikala former, inte helt olik den studie som denna avhandling behandlat i kapitel 5 (Hedquist 1978).

Den evaluering som pågår i det samtal som skall analyseras i följande kapitel är företrädesvis av typen önskvärdhet (i Lemkes modell), och skulle mer preciserat (efter Martins modell) kunna beskrivas som en evaluering med inslag av såväl uppskattning som affekt. För att kunna visa hur samtalets evaluering går till, kommer det emellertid att vara

nödvändigt att ta i anspråk ett brett urval av de analytiska redskap som SFL ställer till förfogande.

6.3. Sammanfattning

SFL är en teori vars emfas ligger på språket som social handling. Teorin har därför i detta kapitel presenterats som ett alternativ till tendensen att i teoretiska förslag om emotiv betydelse detemporalisera, individualisera och reifiera betydelseskapande. Därmed har de ansatser till en praktikmodell som gjorts i tidigare kapitel förankrats i en teori om språk som erbjuder analytiska redskap för att beskriva betydelseskapandets interaktion ur olika perspektiv, på olika nivåer, och i olika semantiska dimensioner.

De centrala begreppen inom SFL kan kort rekapituleras. Språk betraktas ur två komplementära perspektiv: system och text. Systemet modelleras som en potential för betydelseskapande med tre strata: semantik, lexikogrammatik och fonologi. Inom varje stratum kartläggs nätverk av systemiska (paradigmatiska) alternativ genom vilka betydelse kan skapas. Språket förstås som en social konstruktion av verkligheten (ideationellt) och som social interaktion mellan talare (interpersonellt) genom formandet av sammanhängande text (textuellt). Dessa tre metafunktioner betraktas som dimensioner av textens semantik, och som en motsvarande strukturering av språkssystemet i ideationella, interpersonella och textuella system såväl semantiskt som lexikogrammatiskt.

Teorin har under de senaste åren också använts för att beskriva evaluativt betydelseskapande. Dessa studier avviker från tillämpningar av begreppet emotiv betydelse bland annat genom att de studerar textens konstruktion av evaluering (och inte evaluering som korrespondenser mellan språklig form och mentala effekter), och genom att de beskriver hur evaluering skapas genom kontextualisering (och inte kompositionellt).

Möjligheten att utnyttja SFL för att beskriva evaluering ligger, som detta kapitel sökt visa, i att teorin *inte* är en teori för just detta ändamål utan istället utgör en teori om språket som resurs för alla dimensioner av betydelseskapande i text. Teorin postulerar inget svar på frågan om hur evaluering går till. Däremot, och detta är det väsentliga, bör teorin ge möjligheter att inleda en noggrann undersökning av saken.

7. Evaluativt betydelseskapande i samtal

7.1. Inledning

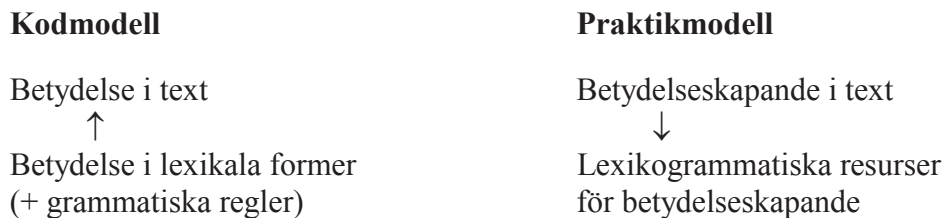
7.1.1. Frågeställning

Språket ger oss möjlighet att inta olika evaluativa ståndpunkter ifråga om exempelvis fenomen, personer, händelser och handlingar. Som vi sås i tidigare kapitel söker anförda teorier om emotiv betydelse förklara och beskriva detta utifrån en kartläggning av språkets lexikala enheter, det vill säga först och främst genom en avgränsning av de ord som kan tillskrivas emotiv betydelse. I detta kapitel skall jag pröva en annan möjlighet som avhandlingen successivt öppnat för, nämligen att betrakta evaluering som en social aktivitet i text. Syftet är alltså i detta kapitel att visa vilka konsekvenser det får för analysen om evaluering betraktas som en social aktivitet bland andra aktiviteter, och inte som ett resultat av valet av ord med en viss evaluativ betydelsekomponent.

Medan tidigare kapitel framförallt undersökt hur begreppet emotiv betydelse har konstruerats (kapitel 2 och 3) och hur begreppet fungerar som ett metodiskt verktyg (kapitel 4 och 5), så är detta kapitel motiverat av frågan huruvida det finns möjlighet att utveckla alternativa angreppssätt.

Skillnaden mellan angreppssätt som representeras av teorier om emotiv betydelse och det angreppssätt som skall utvecklas här kan sammanfattas som en skillnad mellan kodmodell och praktikmodell. I en kodmodell för språket betraktas betydelse primärt som något som finns inkodat i språkliga former, och vilket därför i sin tur kan avkodas ur dessa former. Förståelsen av en text ses i en kodmodell som primärt avhängig kunskapen om, eller erfarenheten av, de ingående språkliga formernas betydelse. I en praktikmodell betraktas istället betydelse först och främst som något som skapas och förhandlas i interaktionen mellan språkbrukare. Förståelse blir i en praktikmodell snarare liktydigt med att engagera sig i denna interaktion, något som möjliggörs av att olika slags sociala aktiviteter och praktiker utmärks av olika semantiska, grammatiska och lexikala mönster. Metaforiskt kan man (som i figur 18

nedan) skilja på kodmodellens nerifrånperspektiv och praktikmodellens ovanifrånperspektiv. Det är emellertid inte så enkelt att det är två sätt att betrakta samma sak, eftersom de iakttagelser man kan göra och de slutsatser man kan dra, är avhängiga det perspektiv som anläggs.

FIGUR 18. *Kodmodellens respektive praktikmodellens perspektiv på språklig betydelse.*

Metaforiken skall inte uppfattas som att betydelse i en praktikmodell ses som något som först finns diskurssemantiskt i interaktionen för att sedan uttryckas grammatiskt och lexikalt. Det är istället två olika slags praktiker vilka analytiskt särskiljs – menandet och formulerandet – utan att det för den skull poneras att den ena förekommer utan den andra. Att diskurssemantiskt lägga märke att talare engagerar sig i evaluering, bör också kunna beskrivas lexikogrammatiskt som en iakttagelse av att vissa språkliga mönster och regelbundenheter förekommer, vilka – i den aktuella situationen – är utmärkande för denna aktivitet.

För att i denna studie kunna tillämpa praktikmodellens perspektiv har jag valt att använda mig av Systemisk-funktionell språk teori (SFL) som översiktligt presenterats i kapitel 6. Det är en teori som prioriterar diskurssemantiska utgångspunkter, och betraktar textens betydelse som realiserad genom lexikogrammatiska resurser, inte som grammatiskt uppbyggd av en betydelse som på förhand skulle finnas i lexikala enheter.

7.1.2. Samtalet och dess makrostruktur

Den text som valts för analys är ett samtal mellan fyra tonårsflickor om olika musikstilar. Samtalet är ett av 27 gruppsamtal vilka samlats in inom projektet ”Gymnasisters språk- och musikvärldar” (GSM).¹

---

¹ GSM är ett HSFR-finansierat samarbetsprojekt mellan institutionen för svenska språket och institutionen för musikvetenskap vid Göteborgs universitet, under ledning av professor Lars-Gunnar Andersson. Projektet inleddes med materialinsamling under 1997. Korpusen på 27 samtal är sammansatt för att

Samtalet är trettiosju minuter långt och innehåller ungefär ett och ett halvt tusen yttranden. Deltagarna, som här kallas Anna, Bea, Cilla och Disa, var vid inspelningstillfället (1997) elever vid en gymnasieskola i Göteborg och inspelningen ägde rum i skolan. Samtalet, liksom också övriga samtal i korpusen, är inspelat av forskningsassistent Karolina Wirdenäs som också fungerar som samtalsledare. Valet av ett samtal som text för analysen är motiverat av heuristiska skäl: i den dialoga texten kan det undersökas vad som faktiskt sker i interaktionen, medan den monologa texten endast involverar läsare eller lyssnare i en potentiell interaktion. Att just detta samtal valdes var emellertid närmast en tillfällighet.¹

Som förberedelse inför samtalet lyssnar gruppen på nio olika musikstycken (ca 1 minut för varje exempel), vilka valts ut för att representera skiftande musikstilar. Gruppen får dock ingen information om vare sig vilka musikstycken som spelas eller om vilka musikstilar som avses:

1. Kent: *Krä*m (indiepop)
2. Beatles: *She loves you* (klassisk pop)
3. Mozart: *Symphony nr 40* (klassisk musik)
4. Refused: *Rather be dead* (hardcore)
5. Sven-Ingvars: *Mörka ögon* (dansbandsmusik)
6. J. W. Hagberg: *Kan du vissla Johanna* (schlager från 1930-talet)
7. Fugees: *Fugee-la* (hip-hop)
8. 2 Unlimited: *There's no limit* (techno)
9. Lisa Ekdahl: *Vem vet?* (vispop)

Samtalsdeltagarna ges också möjlighet att förbereda samtalet genom att under uppspelningen av musikexempel göra noteringar på ett blad med följande frågor:

---

möjliggöra jämförelser mellan olika sociala variabler som kön (enkönade/blandade grupper), utbildning (teoretiska/ yrkesförberedande program) och skola (centrumskolor med hög prestige/förortsskolor med lägre prestige). För en utförligare presentation av projektet, se Norrby och Wirdenäs 1998.

¹ Det samtal som analyseras här är GSM-korpusens samtal 5. Det är med projektets etikettering en ren flickgrupp från ett teoretiskt program på en centrumskola. Samtalet har transkriberats av Karolina Wirdenäs. Jag fick tillgång detta material (det inspelade samtalet och dess transkription) inför en presentation vid The 27th International Systemic Functional Linguistics Congress (Melbourne, juli 2000). Konferenspresentationen (From Emotive Meaning of Lexical Forms to Evaluative Resources of Lexicogrammar) skisserade huvudlinjerna i vad som här utgör avsnitt 7.2.

1. Vad kallar du musiken?
2. Vad tycker du om musiken? Varför?
3. Vem/vilka lyssnar på den här typen av musik?
4. När lyssnar man på musiken?
5. Hur skulle du beskriva musiken för dina kompisar?

Uppgiften som föreläggs samtalsdeltagarna är alltså att samtala om vart och ett av musikexemplen. För att lösa uppgiften på det sätt som implieras av frågorna på det utdelade bladet skall samtalsdeltagarna dessutom alltså för vart och ett av musikexemplen engagera sig i fem olika samtalsaktiviteter: 1) kategorisera musiken, 2) evaluera musiken, 3) tillskriva musiken lyssnare, vilket jag betecknat *askription*, 4) beskriva musikens funktion samt 5) beskriva musikens karaktär. Vid flera tillfällen kommer samtalsdeltagarna på grund av uppgiftens konstruktion att naturligt engagera sig i ytterligare en samtalsaktivitet, nämligen att 6) identifiera musikexemplet. Eftersom mitt syfte med analysen är att undersöka hur samtalsdeltagarna evaluerar, har jag valt att som särskilda aktiviteter också urskilja några passager då samtalsdeltagarna 7) gör antaganden om hur andra lyssnare evaluerar musiken, vilket jag betecknat som *attribuerad evaluering*, samt 8) gör antaganden om hur de själva skulle evaluera en viss musik i en viss hypotetisk situation, vilket jag betecknat som *hypotetisk evaluering*. Dessa samtalsaktiviteter har i tabell 6 exemplifierats av olika yttranden vilka bidrar till respektive aktivitet i samtalet. (Exemplens numrering anger varifrån de hämtats, se nedan.)¹

---

¹ Transkriptionskonventioner:

(.) paus

bra musik   emfatiskt tryck

braaaa musik   förlängning av föregående ljud

+bra musik+   högre röst än normalt

°bra musik°   svag röst

bra musik   skrattande röst

bra musik   förställd, imiterande eller sjungande röst

SKRATT   alla skrattar

SKRATTAR   någon enskild person skrattar

bra musik-   fortsättningsintonation

(bra musik)osäker transkription

x, x x, x x x   omöjligt att höra ett, två respektive flera ord

TABELL 6. *Samtalets olika samtalsaktiviteter exemplifierade med yttranden.*

SAMTALSAKTIVITET	EXEMPEL PÅ YTTRANDE
1. Kategorisering	de e ja ja (.) rapsoul (7.5)
2. Evaluering	men henne gillar inte jag (.) <i>uuååö</i> (9.2)
3. Askription	typ min pappa lyssnar på de (3.2)
4. Beskrivning av musikens funktion	man kan diska till de (7.9)
5. Beskrivning av musikens karaktär	ja men de e ju så lugnt som de kan bli (5.2)
6. Identifiering	(de här ä-) (.) ett band som heter Refused (4.5)
7. Attribuerad evaluering	men dom e säkert megapopulära bland sextiåringarna (5.8)
8. Hypotetisk evaluering	ja(.) de skulle va roligt (tror jag) (4.6)

Analysen fokuserar hur Anna, Bea, Cilla och Disa går till väga – semantiskt och lexikogrammatiskt – när de engagerar sig i dessa aktiviteter och i och genom dessa intar evaluativa ståndpunkter. För att ge en bild av samtalets övergripande struktur och visa hur det analyserats indelat i faser och sekvenser kan det emellertid vara relevant att först säga något om samtalsledarens roll.

Samtalsledaren står för mindre än en tolfedel av samtalets yttranden, och dessa yttranden spelar en underordnad roll i själva arbetet med att t.ex. kategorisera, evaluera och beskriva musiken. (Undantaget är identifieringen av några för de övriga samtalsdeltagarna okända musikexempel.) Samtalsledarens roll är istället framförallt att vara den som, utan att så mycket engagera sig i samtalsaktiviteterna, engagerar sig i arbetet att skapa en text med en viss makrostruktur.

Genom uppmaningar som ”Ska vi börja mä den första låten” och ”Okej då tar vi nästa då”, bidrar samtalsledaren till att de nio musikexemplen (och den musikstil de antas representera) behandlas i samma ordning som de spelats. Detta gör att samtalet relativt enkelt låter sig indelas i en serie *faser* vilka ägnas åt var sin övergripande topik, och i regel skiljs åt genom samtalsledarens korta övergångar mellan olika musikexempel. Samtalsledaren initierar också en avslutande fas efter behandlingen av de nio olika musikexemplen, vilken ägnas åt topiken radiolyssnande: ”vi undrar lite grann [...] om ni lyssnar på radio”.

Samtalsledaren har vidare en nyckelroll i en kort förberedande passage mellan uppspelningen av sista musikexemplet och samtalets första egentliga fas, liksom i en kort avrundande och evaluerande passage mellan samtalets sista egentliga fas fram till det att bandspelaren stängs av. Dessa två passager är betecknade som ”intro” respektive

”coda” i tabell 7 som ger en översikt över hur mycket tid som gruppen ägnar åt respektive del av samtalet.

TABELL 7. *Längden av samtalets intro, faser och coda.*

fas	topik	tid (min.)
Intro	–	0.15
1	Kent (indiepop)	5.30
2	Beatles (klassisk pop)	1.55
3	Mozart (klassiskt)	2.05
4	Refused (hardcore)	4.30
5	Sven-Ingvars (dansband)	5.40
6	Hagberg (schlager 1930)	0.35
7	Fugees (hip-hop)	6.15
8	2 Unlimited (techno)	1.20
9	Ekdahl (vispop)	4
10	Radiolyssnande	4.45
Coda	–	0.5

Genom att ge akt på när nya samtalsaktiviteter initieras har en serie *sekvenser* urskiljts inom varje fas. Gränsen för en ny sekvens är mest given i de fall samtalsledaren (ofta genom en fråga) initierar en ny samtalsaktivitet. Analysen av var en ny sekvens annars startar är mer intuitivt grundad. Ofta tycks dock de övriga samtalsdeltagarnas initiativ till ny samtalsaktivitet grammatiskt realiseras genom att en ny tur inleds med konjunktionen *men*, liksom prosodiskt genom viss initial emfas, vilket varit till visst stöd för sekvensindelningen (jämför Horne et al. 2001).

Den intuitiva indelningen av samtalet i sekvenser med olika samtalsaktiviteter är för studien ett heuristiskt grepp motiverat av en hypotes om att det finns intressanta semantiska och lexikogrammatiska skillnader mellan olika delar av samtalet, som beror på att det är olika samtalsaktiviteter som pågår. Indelningen är alltså inte teoribunden, utan ett sätt att etablera en startpunkt för undersökningen. En intuitiv utgångspunkt är inte bara en svaghet, utan också ett sätt att bibehålla en öppenhet för vilka semantiska och lexikogrammatiska mönster som den fortsatta undersökningen kan urskilja som utmärkande för samtalets olika aktiviteter.

En metodisk möjlighet, som inte utnyttjats i denna studie, är att ta de karakteristiska drag som analysen ger av samtalsaktiviteten utvärdera, och visa hur var och en av dessa drag är fördelade genom hela samtalet, och därmed vilka indelningar som skulle låta sig göras om dessa drag, i olika kombinationer, formulerades som kriterier för samtalsaktiviteten.

Sådana överväganden skulle, för fortsatta undersökningar av evaluering i samma register, kunna leda fram till en metodisk modell liknande den hos Norrby (1998). I Norrbys studie (av samtalsaktiviteten *berättelse*) ställs på så vis tre drag upp som kriterier, medan flera andra analyseras som ”tilläggsdrag”.

En översikt över hur varje fas indelats i sekvenser ges i figur 19. Samtalets tio faser representeras i denna figur av var sin kolumn, och sekvenserna har markerats som rader för respektive kolumn. Figurens numrering av faser och sekvenser används fortsättningsvis för att referera till en viss sekvens, så att exempelvis 4.5 refererar till fas fyra (med topiken *Refused/hardcore*) sekvens fem (med samtalsaktiviteten *identifiering*). I de flesta fall antas en sekvens i samtalet ha en enda huvudsaklig samtalsaktivitet. I några fall, där en aktivitet snabbt går över i en annan, har jag funnit det naturligt att ange två huvudsakliga samtalsaktiviteter för samma sekvens. (Av utrymmesskäl har beskrivningar av musikens karaktär i figur 19 endast betecknats som beskrivningar.)¹

Några intressanta iakttagelser beträffande samtalets strukturering på makronivå kan göras utifrån den indelning som här presenterats.

I vilken utsträckning det är samtalsledaren som tar initiativ till en ny samtalsaktivitet förändrar sig, kanske inte helt oväntat, genom samtalet. I samtalets första fas initierar samtalsledaren fyra av de samtalsaktiviteter som förberetts på det utdelade bladet. Inom flera senare faser tas initiativ till nya samtalsaktiviteter i större utsträckning av de övriga samtalsdeltagarna, och samtalsledarens roll inskränks inom faserna till att vid några tillfällen ställa följdfrågor samt att mot slutet av några faser komma med frågor eller uppmaningar, vilka leder till att de övriga samtalsdeltagarna engagerar sig i samtalsaktiviteter som de inte tagit initiativ till själva: ”okej vi hade litegranna kvar på Fugees ä de- (.) ä de (.) sånhär musik man lyssnar på när man går ut eller ä de-?”.

---

¹ I några delar av samtalet behandlas inte musikexemplen utan olika slags musik-konsumtion respektive radiolyssnande (sekvenserna 7.7, 7.8 samt fas 10). I dessa delar åtskiljs samtalsaktiviteterna beskrivning och evaluering, samt vid ett tillfälle referat (sekvens 10.3).

	1. Kent (indiepop)	2. Beatles (klassisk pop)	3. Mozart (klassiskt)	4. Refused (hardcore)	5. SvenIngvars (dansband)	6. Hagberg (schlager)	7. Fugees (hip-hop)	8. 2 Unlimited (techno)	9. Ekdahl (vispop)	10. Radio
1	Kategorisering & beskrivning	Identifiering & evaluering	Kategorisering & beskr. av musikfunktion	Kategorisering & beskrivning	Kategorisering & evaluering	Kategorisering & beskrivning	Identifiering & evaluering	Kategorisering & identifiering	Kategorisering & identifiering	Beskrivning av radiovanor
2	Evaluering	Beskrivning av musikfunktion	Askription	Evaluering	Beskrivning	Askription	Kategorisering & beskrivning	Identifiering	Evaluering	Evaluering av NRJ & C 107
3	Beskrivning	Kategorisering	Evaluering	Beskrivning av musiken & av musikfunktion	Beskrivning av musikfunktion	Beskrivning	Askription	Evaluering	Beskrivning	Referat av nedläggningsrykten
4	Askription	Askription	Identifiering	Kategorisering & beskrivning	Attribuerad evaluering	Evaluering	Beskrivning	Askription	Evaluering	Evaluering av radioreklam
5	Identifiering	Evaluering		Identifiering	Beskrivning		Kategorisering & beskrivning	Beskrivning	Attribuerad evaluering	Evaluering av fördelning musik & prat
6	Beskrivning	Attribuerad evaluering		Hypotetisk evaluering	Askription		Askription	Beskrivning av musikfunktion	Askription	Evaluering av Megapol&NRJ
7	Askription	Beskrivning av musikfunktion		Askription	Attribuerad evaluering & evaluering		Evaluering & beskrivning av CD-skivor	Beskrivning av musikfunktion	Beskrivning av tävlingar	Evaluering av tävlingar
8	Evaluering				Attribuerad evaluering		Beskrivning av musik-konsumtion			Evaluering & beskrivning av musikutbudet
9	Beskrivning av musikfunktion				Attribuerad evaluering		Beskrivning av musikfunktion			Beskrivning av radiolyssnande
10	Hypotetisk evaluering				Evaluering					
11					Beskrivning av musikfunktion					

FIGUR 19. Indelning av samtalets tio faser (kolumner) i sekvenser (rader) med olika huvudsakliga samtalsaktiviteter.

I vilken mån samtalsledaren eller någon av de övriga samtalsdeltagarna initierar en ny samtalsaktivitet skiljer sig också åt mellan olika aktiviteter, vilket illustreras av tabell 8. Evaluering, där alltså samtalsdeltagarna själva intar evaluativa ståndpunkter, och attribuerad evaluering, där alltså evaluativa ståndpunkter tillskrivs andra, är som synes samtalsaktiviteter som nästan undantagslöst startar utan att samtalsledaren tar initiativet.¹

TABELL 8. *Samtalsledarens respektive övriga samtalsdeltagares initiering av ny samtalsaktivitet (varav antalet frågor i parentes).*

SAMTALS- AKTIVITET	SAMTALS- LEDARE	ÖVRIGA DELTAGARE
Kategorisering	4 (4)	8
Evaluering	1(1)	20
Askription	6 (6)	5
Beskrivning av musikens funktion	5 (5)	3
Beskrivning av annat slag	2 (2)	9
Identifiering	3 (1)	2 (1)
Attribuerad evaluering		5
Hypotetisk evaluering	1(1)	1
TOTAL	22	55

Vad gäller initiering av ny samtalsaktivitet finns också kvantitativa skillnader mellan de fyra flickorna, vilka visas i tabell 9. Fördelningen ifråga om det totala antalet initieringar av ny samtalsaktivitet (nederst i tabellen), motsvarar ungefär det talutrymme som flickorna har i samtalet, med undantag för Cilla som är mest aktiv vad gäller initiering av nya samtalsaktiviteter, trots att hon totalt sett har färre yttranden än Anna och Bea.

Vad som är mest påfallande i detta sammanhang är emellertid den ojämna fördelningen mellan initiering av olika samtalsaktiviteter. Cilla är framförallt den som initierar evaluering och attribuerad evaluering, medan andra får ta initiativet exempelvis när frågan gäller hur musiken skall betecknas (kategorisering) och vem som lyssnar på den (askription). Skillnaderna kan sammanfattas med att Cilla tenderar att

¹ I tabell 8 och 9 har initiering av beskrivningar som inte gäller musikexemplen räknats ihop med beskrivningar av musikexemplens karaktär. I några av de fall där två samtalsaktiviteter pågår i samma sekvens glider den ena aktiviteten över i den andra på ett sätt som endast gör det möjligt att urskilja vilken talare som initierar den första av de båda aktiviteterna.

inta den interaktionella rollen av att vara samtalets *tyckare*, medan Anna och Bea delar på rollen att vara *expert* (se Norrby och Wirdenäs 1999).

TABELL 9. *Annas, Beas, Cillas respektive Disas initiering av ny samtalsaktivitet.*

SAMTALS- AKTIVITET	ANNA	BEA	CILLA	DISA
Kategorisering	4	4		
Evaluering	3	2	15	
Askription	4			1
Beskrivning av musikens funktion	1		2	
Beskrivning av annat slag	4		5	
Identifiering		1	1	
Attribuerad evaluering	1		4	
Hypotetisk evaluering		1		
TOTAL	17	11	23	2

Samtalsdeltagarnas förhållandevis självständiga lösning av uppgiften framgår inte bara av hur ofta de initierar nya samtalsaktiviteter. Två av övergångarna mellan faser (till fas 6 och 7) görs inte av samtalsledaren, utan av andra samtalsdeltagare. I några av faserna förs samtalet framåt genom olika samtalssekvenser i stort sett utan samtalsledarens inblandning, som t.ex. i behandlingen av dansbandmusik (fas 5) som endast innehåller tre yttranden av samtalsledaren.

En förutsättning för den självständiga lösningen är att flickorna, trots att de förmodligen inte tidigare deltagit i någon liknande materialinsamling, är väl förtrogna med en motsvarande skolsituation, där forskningsassistentens samtalsledarroll med ansvar för samtalets övergripande struktur typiskt tillfaller en lärare, och – inte minst viktigt – att de är villiga att utnyttja denna erfarenhet. I samtalet finns några påfallande tecken på att samtalsuppgiften tolkas på detta vis. En av flickorna intar exempelvis (i samtalets intro) skämtsamt samtalsledarens roll och uppmanar, i ett försök att imitera samtalsledarens dialekt, sina kamrater att inleda samtalet: ”ska vi jämföra våra resultat flickor?”. Senare parodierar samma talare en av samtalsledarens frågor genom att i överdrivet auktoritär ton ge uppmaningen ”motivera svaret”.

Förmodligen kan emellertid den lätthet med vilken de tar sig an uppgiften också sättas i samband med att de i samtalet ansluter till ett genremönster som präglar många av deras samtal också utanför skolsituationen. Den viktiga frågan om förhållandet mellan detta samtal och andra kommer dock inte att göras till ämne för denna studie, som ju

begränsar sig till detta enda samtal. En hypotes för fortsatt undersökning är att följderna av olika samtalsaktiviteter inom samtalsfaserna är genretypisk för argumenterande samtal (eller argumenterande delar av samtal) i följande tre avseenden.

För det första: evaluering blir en huvudsaklig samtalsaktivitet i en av de första sekvenserna i en ny fas (sekvenserna 1.2, 2.1, 4.2, 5.1, 7.1, 9.2 och 10.2). För det andra: en fas första evalueringsssekvens följs oftast av en sekvens av beskrivande slag vilken motiverar eller styrker giltigheten av de evaluativa ståndpunkter som etablerats (sekvenserna 1.3, 2.2, 4.3, 5.2, 7.2, 9.3). För det tredje: evaluering initieras inte sällan i någon av fasens senare sekvenser, i vilken samtalsdeltagarna upprepar eller modifierar en tidigare etablerad evaluativ ståndpunkt med hänsyn till hur argumentationen utvecklats fram till denna punkt i fasen (sekvenserna 1.8, 2.5, 5.7, 6.4, 9.4). Om detta är riktigt skulle samtalet kunna sägas ansluta till mönster som Horvath och Eggins (1995) beskrivit som samtalsgenren *opinion* ('ståndpunkt').

7.1.3. Analysens uppläggning

Analysen stannar först (i avsnitt 7.2) vid de 21 sekvenser där evaluering utgör en huvudsaklig samtalsaktivitet och beskriver vad som kännetecknar dessa sekvenser – som i fortsättningen betecknas som evalueringsssekvenser – semantiskt och lexikogrammatiskt.

Det evaluativa betydelseskapandet är emellertid inte begränsat till dessa evalueringsssekvenser. Avsnitt 7.3 redogör för de aktiviteter som betecknats som attribuerad respektive hypotetisk evaluering. I avsnitt 7.4 presenteras olika sätt genom vilka evaluativt betydelseskapande pågår parallellt med aktiviteter i flera av de återstående sekvenserna.

Denna uppläggning kan förefalla omständlig, men motiveras av att det på detta vis förhoppningsvis kan göras tydligt hur det evaluativa betydelseskapandet så att säga böljar fram genom samtalet, ibland genom att evaluering utgör en huvudsaklig samtalsaktivitet, ibland genom att evaluering sker indirekt genom, eller parallellt med, andra aktiviteter.

Också på ett annat sätt är presentationen av analysen mer komplex än vad man kanske skulle önska utifrån pedagogiska hänsyn. I de följande avsnitten kommer evalueringsssekvenserna nämligen att analyseras på en rad olika sätt, ofta dessutom under jämförelse med andra samtalsaktiviteter. Denna diversifiering av analysen är en konsekvens av att betydelse ur praktikmodellens perspektiv inte betraktas som aggregerad av komponenter från en enda nivå, t.ex. av ord, av vilka de

med emotiv betydelse är uppräkningsbara. Den nya frågan om hur evaluering kan karakteriseras som något språkbrukare gör leder istället med nödvändighet till många olika kompletterande svar.

I två återblickande avsnitt (7.2.7 och 7.3.3) kommer olika aspekter av studien och dess resultat att jämföras med vad som framkommit genom undersökningen av begreppet emotiv betydelse i avhandlingens föregående delar.

7.2. Samtalsaktiviteten evaluering

I det följande skall de sekvenser behandlas där evaluering utgör en huvudsaklig samtalsaktivitet. Först kommer några typiska drag för dessa evalueringssekvenser att presenteras vad gäller den diskurssemantiska eller interaktionella strukturen (avsnitt 7.2.1), och därefter visas hur denna samtalsaktivitet kan beskrivas också som val inom olika lexikogrammatiska system, såväl ideationellt (avsnitt 7.2.2) som interpersonellt (avsnitt 7.2.3–7.2.6) (för denna metafunktionella indelning, se avsnitt 6.2.3).

Uppställningen i tabell 10 antyder längden av de 21 evalueringssekvenserna. Som synes varierar sekvenserna åtskilligt i omfattning: från 4 yttranden till 36 yttranden. Dessutom anges i högerkolumnen sekvensernas position efter GSM-transkriptionens löpande radnumrering. Tillsammans utgör dessa sekvenser ungefär en femtedel av hela samtalet, både räknat i tid och i antal yttranden. Sekvenserna återfinns transkriberade, med analys av diskurssemantisk struktur, i appendix.

TABELL 10. *Evalueringssekvenserna, antal yttranden i dem och deras plats i samtalet (GSM-transkriptionens radnumrering).*

Sekvens		Yttranden	Plats i samtalet
1.2	Evaluering av Kent/indiepop	5	10–12
1.8	Evaluering av Kent/indiepop	24	49–55
2.1	Identifiering och evaluering av Beatles/klassisk pop	7	69–70
2.5	Evaluering av Beatles/klassisk pop	10	79–82
3.3	Evaluering av Mozart/klassisk musik	38	100–111
4.2	Evaluering av Refused/hardcore	7	118–120
5.1	Kategorisering och evaluering av Sven-Ingvars/dansbandsmusik	7	166–167
5.7	Attribuerad evaluering och evaluering av Sven-Ingvars	12	193–198

5.10	Evaluering av dansband i melodifestivalen	14	209–213
6.4	Evaluering av Hagberg/schlager från 1930-talet	8	237–239
7.1	Identifiering och evaluering av Fugees/hip-hop	12	239–241
7.7	Evaluering och beskrivning av CD-skivor	36	264–272
8.3	Evaluering av 2 Unlimited/techno	7	306–308
9.2	Evaluering av Ekdahl/vispop	4	332–333
9.4	Evaluering av Ekdahl/vispop	4	338–341
10.2	Evaluering av NRJ och City 107	11	381–385
10.4	Evaluering av radioreklam	6	388–390
10.5	Evaluering av fördelningen mellan musik och prat	11	390–393
10.6	Evaluering av Megapol och NRJ	25	393–404
10.7	Evaluering av tävlingar	11	404–408
10.8	Evaluering och beskrivning av musikutbudet	20	408–413

7.2.1. Det interaktionella mönstret för evaluering

I början av var och en av evalueringssekvenserna kan ett yttrande avgränsas som initierar den fortsatta evalueringen. I sekvens 5.1, för att ta ett exempel som analysen strax återkommer till, initieras evalueringen av dansbandsmusik av yttrandet ”ja jag **hatar** sånhär musik”. I de flesta fall initieras evalueringen liksom i detta exempel av påståenden, realiserade av deklarativa satser, men i ett fall (sekvens 1.2) initieras evalueringen av samtalsledarens fråga, realiserad av en interrogativ sats, med vilken andra samtalsdeltagares evaluativa ståndpunkter efterfrågas. I några evalueringssekvenser kan motsvarande analys ges också av yttranden som senare i sekvensen ger evalueringen en nystart (vilket som kommenterats ovan inte analyserats som ny sekvens, eftersom samma typ av samtalsaktivitet fortsätter). De talhandlingar som på detta vis i evalueringssekvenser initierar eller återinitierar evaluering kommer i den fortsatta analysen att betecknas som *evaluativa påståenden* (totalt 33 stycken) respektive *evaluativa frågor* (totalt 3 stycken).

SFL betraktar inte talhandlingar som individuella talakter, utan som bidrag till interaktion – som ”interakt” (Halliday 1994:68). Detta avsnitt skall utreda hur samtalslets evaluativa påståenden kan beskrivas utifrån SFL:s interaktionellt definierade talhandlingsbegrepp. Frågan om vilket slags talhandling dessa evaluativa påståenden utgör blir alltså liktydigt med vilket interaktionellt, diskursemantiskt mönster de typiskt ingår i (se Halliday 1994:68ff., Martin 1992:32ff., Thibault 1995: 54f.). För att skilja initierande påståenden (och frågor) från vad som därefter händer i interaktionen kommer dessa talhandlingar att betecknas som *utspelsdrag* (efter Eggins och Slade 1997:184ff., jfr Linell och

Gustavsson 1987:15ff.). Begreppet *drag* understryker talhandlingens interaktionella karaktär, och motsvarar ungefär vad som inom CA-traditionen betecknas som turkonstruktionsenhet (se t.ex. McLaughlin 1984).

Ett påstående beskrivs av SFL som en talhandling genom vilken talaren intar rollen av att vara den som ger information (se avsnitt 6.2.4). Ett sådant givande innebär samtidigt ett krav på att lyssnare (eller läsare) därigenom skall acceptera rollen av att vara mottagare av information. I ett samtal är detta givandets krav direkt avläsbart i interaktionen, genom att andra samtalsdeltagare typiskt ger sin bekräftelse på att informationen tas emot som relevant eller riktig i sammanhanget. Språkligt tar sig en sådan bekräftelse enklast sitt uttryck i ett kort responsdrag som *mm, ja, jaa, jaha, precis, a just de, jo*, eller efter negerade påståenden *nä* etc., efter vilket någon av talarna kan välja att ytterligare utveckla informationen. Detta är också ett typiskt sätt att ge respons på påståenden i det analyserade samtalet.

Vi kan nu jämföra beskrivningen av påståendets typiska interaktionella mönster med vad som sker i evalueringssekvenser. De exempel som följer återger sekvenserna transkriberade i högerkolumnen (se figur 20). Numreringen avser yttranden i löpande följd så som de särskiljts i samtalets transkription. Bokstäverna A, B, C, D och S markerar de fem samtalsdeltagarna: Anna, Bea, Cilla, Disa, respektive samtalsledaren. För att kunna illustrera hur yttranden ofta överlappar varandra, eller flätas i varandra, har transkriptionen ställts upp som ett partitur för olika stämmor. Jag återkommer till principerna för vänsterkolumnens analys av hur samtalets olika drag bildar en diskurssemantisk struktur och till de förkortningar som används i denna kolumn.¹

Efter samtalsledarens fasövergång inleds sekvens 5.1 av ett kategoriserande påstående som får en bekräftelse. Därefter följer (som yttrande 3) det utspelsdrag som ovan betecknats som ett evaluativt påstående. Responsen på detta drag ges emellertid inte i form av en bekräftelse. En sådan respons (exempelvis *ja, jaa, jaha*), som skulle visa att rollen som informationens mottagare hade accepterats, förefaller mindre naturlig här. I regel väljer också talarna, liksom i denna sekvens, andra sätt att ge sin respons på evaluativa påståenden. Genom ett bekräftelsesdrag

---

¹ Vad som i transkriptionen särskiljs som yttranden (och ges som löpande numrering) har i regel samma omfång som de enheter som analyserats som samtalets drag (i vänsterkolumnen). Men eftersom *yttrande* avser en konkret period av sammanhängande tal, medan *drag* avser en abstrakt semantisk enhet, är inte överensstämmelsen total. I sekvens 5.1 har till exempel det fjärde yttrandet analyserats som två drag.

skulle talaren tagit utspelsdraget för att vara ett typiskt påstående, dvs. ett påstående som ger information om något, i detta fallet ett påstående om talarens evaluativa ståndpunkt ifråga om dansbandsmusik. Ett bekräftelsesdrag skulle alltså i den aktuella kontexten motsvara en mer uttrycklig markering av medhåll i stil med ”ja de gör du”. Genom att responsdragen (i yttrande 4, 5 och 6) istället formuleras ”(ja/m) de gör jag med”, ser vi att utspelsdraget inte först och främst tagits för att vara ett påstående om talarens evaluativa ståndpunkt utan för att vara ett påstående som i sig utgör själva evalueringen.

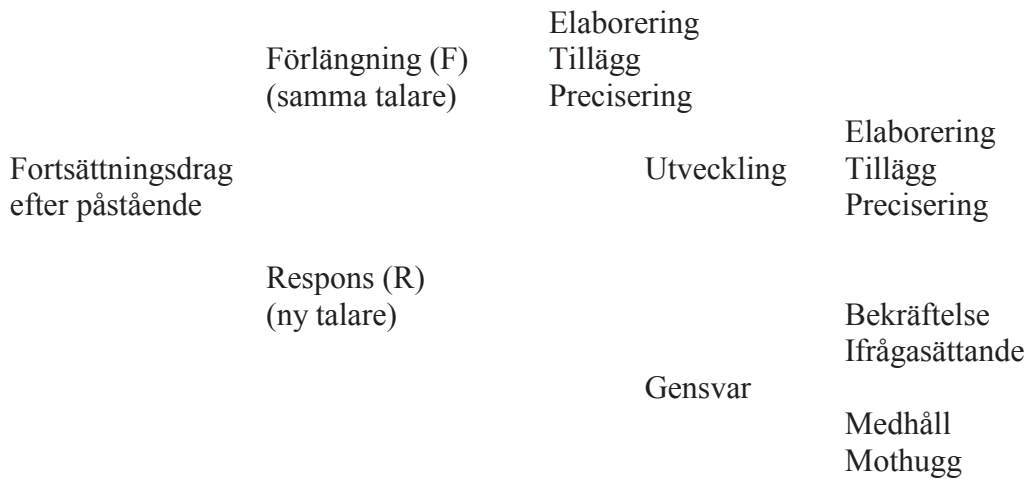
STRUKTUR			TEXT
(Fasövergång)		S	mm (.) okej (.) vi tar nästa -----
U:Påstående	1	A	--
R:Bekräftelse	2	D	dansbandsmusik utan tvekan jaa -----
U:Evaluativt påstående	3	C	-----
R:Medhåll F:Tillägg	4	B	--
R:Medhåll	5	D	ja jag hatar sånhär musik
R:Medhåll F:Tillägg	6	A	ja de gör jag me (.) de påminner om Bingolotto m de gör jag me SKRATTAR de gör ja me de kan- (.) -----
F:forts.	7	A	
		B	-----
		--	de kan inte va populärt asså i våran ålder SKRATTAR

FIGUR 20. *Kategorisering och evaluering av Sven-Ingvars/dansbandsmusik (sekvens 5.1).*

Poängen med denna analys av samtalets evaluativa påståenden är inte att förneka dess karaktär av påstående, dvs. att de på en nivå fungerar som ett givande av information om olika evaluativa ståndpunkter; poängen är att dessa påståenden framförallt fungerar som ett intagande av dessa ståndpunkter. Om påståendet i interaktionen uppfattas på så vis är det naturliga att också responsdraget blir ett drag genom vilket också nästa talare intar en evaluativ ståndpunkt, i detta fall samma ståndpunkt som etablerats genom utspelsdraget.

Med ytterligare några exempel skall evalueringsekvensernas interaktionella mönster åskådliggöras. För att drag för drag kunna beskriva denna struktur, måste Hallidays beskrivning av påståendets typiska responsdrag kompletteras så att det utgör ett semantiskt nätverk, vilket ger en överblick över olika alternativa vägar som kan föra interaktionen vidare efter ett påstående. Min analys följer i huvudsak det semantiska

nätverk som presenteras av Eggins och Slade (1997:192f.), ett nätverk som är empiriskt grundat i undersökningar av engelska samtal (se figur 21).

FIGUR 21. *Ett semantiskt nätverk för fortsättningsdrag efter påstående.*

Ett *utspelsdrag* (markerat med U i exemplen), som alltså initierar en ny passage i interaktionen, kan följas av två olika slags fortsättningsdrag: med ett *förlängningsdrag* (markerat med F i exemplen) fortsätter samma talare att utveckla sitt eget föregående drag; med ett *responsdrag* ger istället en ny talare sin respons på en föregående talares drag. (Responsdrag har i exemplen markerats med R, eller i vissa fall med RR etc. för att förtydliga att ett responsdrag är en respons på ett responsdrag etc.)

I figur 21 visas de olika typer av såväl förlängningsdrag och responsdrag som är aktuella som fortsättningsdrag efter ett påstående. Genom ett förlängningsdrag kan utspels påstående utvecklas på olika sätt. Med ett *elaboreringsdrag* kan talaren klargöra eller exemplifiera informationen i sitt tidigare drag. Med ett *tilläggsdrag* kan talaren lägga till ny information. Med ett *preciseringsdrag* kan informationen preciseras ifråga om orsak, villkor eller omständigheter som tid och rum. Även responsdrag kan utveckla föregående drag på något av dessa tre sätt, eller också ge ett direkt gensvar. Gensvaret är typiskt – som beskrivits ovan – ett *bekräftelsesdrag* som visar att informationen tas emot som relevant i sammanhanget; gensvaret kan också vägra en sådan bekräftelse genom ett *ifrågasättande*, exempelvis genom en respons som ”jaså säger du de?”; till sist kan gensvaret utgöras av talarens uttryckliga *medhålls-* eller *mothuggsdrag* (jfr Wirdenäs 1997). De

sistnämnda responsdragen realiseras typiskt med en sats inledd av interjektionerna *ja*, *nä* eller *jo* och därefter med en grammatisk struktur vilken nära ansluter till föregående drag.¹

Det är utifrån detta semantiska nätverk som den diskurssemantiska, interaktionella strukturen analyserats redan i figur 20 ovan. Beas och Disas responsdrag på Cillas evaluativa utspel, ”ja de gör jag med” (yttrande 4) respektive ”m de gör jag med” (yttrande 5), utgör alltså typiska medhållsdrag. Annas responsdrag – ”de gör jag med” (yttrande 6) – är likaså ett medhållsdrag, även om inledande interjektion saknas. Både Bea och Anna utvecklar sina egna drag genom fortsättningsdrag vilka analyserats som tilläggsdrag. Det är också möjligt att förstå dessa drag som preciseringsdrag som ger skäl för eller förklaringar till varför talarna intar en negativ evaluativ ståndpunkt.

Nästa exempel (figur 22), hämtat från den fas som behandlar Beatles, visar hur medhållsdrag till ett evaluativt påstående kan bilda längre kedjor av medhåll till medhåll till medhåll etc. Exemplet illustrerar därigenom också hur formuleringen av medhållsdragen kan varieras lexikogrammatiskt. (Den andra kolumnen ger numrering av yttranden; den tredje versaler för samtalsdeltagare, men X markerar oidentifierad talare. Samma notation ges i följande figurer.)

Också denna gång är det Cilla som står för det inledande utspelsdraget. Utspelsdraget är denna gång grammatiskt konstruerat med två inledande satser som tillsammans preciserar situationen i vilken det evaluativa påståendet har relevans. Genom att Annas och Beas medhåll avviker från Cillas formulering (och inte bara repeterar ”ja de blir man”) blir giltigheten av deras evaluativa ståndpunkter mer generell.

Sekvensens åttonde yttrande, ”man tröttnar inte på dom”, har analyserats som ett nytt utspelsdrag vilket också detta får respons i form av ett medhållsdrag. En möjlig alternativ analys av sekvensens tredje och fjärde yttrande hade varit att kategorisera dessa som preciseringsdrag, vilka successivt ger nya skäl en positiv evaluativ ståndpunkt. Sådana möjliga alternativa analysmöjligheter för medhållsdrag som saknar de typiska grammatiska kriterierna (interjektion och upprepad satsstruktur) förändrar dock inte bilden av det övergripande mönstret: ett evaluativt påstående får regelmässigt en respons genom vilken också nya talare

---

¹ För en mer utförlig presentation av de olika dragen i detta nätverk, liksom av andra responsdrag vilka inte framförallt förhandlar påståendets givande av information, hänvisas till Eggins och Slade (1997 kap. 5). Där presenteras också de kriterier som här använts för avgränsning av drag: grammatisk struktur tillsammans med rytm och prosodi. Ibland har det, framförallt vid avbrutna yttranden, varit omöjligt att göra en kategorisering i termer av drag, varför det finns en del luckor i exemplens vänsterkolumner, t.ex. för yttrande 7 i figur 23 nedan.

intar evaluativa ståndpunkter. Också genom utvecklande responsdrag efter evaluativa påståenden kommer andra talare normalt att inta den ståndpunkt som etablerats av utspelsdraget.

STRUKTUR			TEXT
U: Evaluativt påstående	1	C	men när de kommer på radion å så då sitter man å
U: forts	-	C	--
R: Uppbackning	2	A	sjunger <i>aaaaa</i> (.) så blir man på såhär gott humör
		X	ja
			SKRATTAR
R: Medhåll	3	A	-----
			--
RR: Medhåll	4	B	dom X dom har ganska goa tongångar eller de e alltid såhär
R: Uppbackning	5	C	-----
R: Uppbackning	6	D	--
			ja de e härlig musik å lyssna på så (de e)
RRR: Medhåll	7	D	ja
			ja
U: Evaluativt påstående	8	A	-----
			--
R: Medhåll	9	B	ja de e de faktiskt (.) de-
F: Precisering	10	A	-----
			--
			man tröttnar inte på dom

			--
			nä (.) de gör man inte
			då hade man inte spelat dom fortfarande

FIGUR 22. *Evaluering av Beatles/klassisk pop (sekvens 2.5).*

Det tredje exemplet (figur 23) visar hur responsdrag i form av mot-hugg i samtalet ges på ett sätt som är helt parallellt med medhållsdragen i föregående två exempel. I detta exempel möts Cillas utspelsdrag av tre omedelbara överlappande mothuggsdrag, varpå Bea fortsätter med att precisera under vilka villkor hon tycker att musiken ifråga är bra att lyssna på (inte "låt ut å låt in"), en precisering som också potentiellt löser, eller mildrar den oenighet som mothuggsdragen etablerat. Preciseringar som förhandlar under vilka omständigheter eller av vilka skäl som evalueringen är giltig är ett vanligt inslag i evalueringsssekvenserna (se vidare avsnitt 7.2.3).

STRUKTUR			TEXT
U: Evaluativt påstående	1	C	jag gillar inte- sån musik e inte bra å lyssna på
R: Mothugg	2,5	D	--
R: Mothugg	3	A	ibl- jo ibland kan de va härligt jag ja nä men jag-
R: Mothugg	4	B	(jo de tycker jag e härligt) (de tycker jag e bra)
F: Precisering	6	B	--
F: forts	-	B	men inte liksom å sitta å lyssna på sån låt ut å låt in e ju inte jag-
R:	7	C	-- (.) då blir man ju helt eh (.) knäpp mm men de e så- (.) så-

FIGUR 23. *Evaluering av Refused/hardcore (sekvens 4.2).*

Vid kartläggningen av ett interaktionellt mönster som det vi nu identifierat kan man lätt ge sken av att det finns ett slags mekanik i förhållandet mellan utspel och respons. Så är inte fallet. Det är först i efterhand som vi kan urskilja en regelbundenhet i hur samtalsdeltagare valt att inleda och fortsätta interaktionen. Om de istället valt att föra samtalet vidare på något annat vis, är det inte säkert att draget i analysen skulle ha uppfattats som ett evaluativt påstående, eller ens som ett utspelsdrag. Ibland kan dock frånvaron av medhållsdrag märkas i samtalet på ett sätt som avslöjar att samtalet avviker från det förväntade mönstret. Ett exempel på detta är slutet av sekvens 3.3 återgivet i figur 24.

STRUKTUR			TEXT
U: Evaluativt påstående	35	A	nämen jag blir glad när jag hör sånt (.)
R: Uppbackning	36	X	m
R: ?	37	C	sånahär
F: Tillägg F:	-	A	--
R: Uppbackning	38	S	de e jag väl ensam om men de blir jag SMASK (.) ja de va de ja
			-- SKRATT

FIGUR 24. *Evaluering av Mozart/klassisk musik (ur sekvens 3.3).*

I denna långa evalueringssekvens har tidigare Anna tillsammans med Bea och Cilla intagit mer eller mindre positiva ståndpunkter ifråga om klassisk musik, medan Disa – framförallt konfronterad av Anna – vidhållit en negativ ståndpunkt. När Anna genom ett nytt evaluativt ut-

spelsdrag inbjuder Bea och Cilla att ge förnyat stöd för en positiv evaluering, uteblir medhållsdragen, och Anna får själv fortsätta turen. Hon deklarerar – de tidigare medhållen till trots – att hon tycks vara ensam om sin positiva ståndpunkt. Efter att inte heller hennes upprepning av utspelsdraget ("de blir jag") fått något medhåll, väljer hon att i samtalsledarens ställe försöka avsluta inte bara den evaluerande samtalsaktiviteten utan hela behandlingen av klassisk musik: "ja de va de".

Vi har nu sett hur evalueringsekvenser i samtalet är interaktionellt strukturerade. De inleds normalt av utspelsdrag i form av evaluativa påståenden vilka typiskt möts, inte av bekräftelsesdrag utan av medhålls- eller mothuggsdrag, genom vilka också andra samtalsdeltagare intar evaluativa ståndpunkter. I var och en av de 21 evalueringsekvenserna finns inslag av sådana mönster av medhåll eller mothugg (med reservation för att några av medhållsdragen också skulle kunna analyseras som utvecklande responsdrag i liknande funktion).

Denna analys bekräftar det som hävdats tidigare såväl inom CA (Pomerantz 1984) som inom SFL (Tsui 1991), nämligen att, som också Svenska Akademiens grammatik formulerar det, "En huvudsats varmed talaren anger en värderande inställning till ett sakförhållande [...] inbjuder lyssnaren att deklarera sin egen värdering" (SAG, volym 4, 686).

Vidare har exempel getts på hur de evaluativa utspelsdragen också ofta följs av preciseringsdrag där det föreslås under vilka omständigheter eller av vilka skäl som evalueringen är giltig (se vidare avsnitt 7.2.3).

Denna analys av samtalets evaluativa påståenden kan på sätt och vis, trots att den utgått från SFL:s beskrivning av talhandlingar, sägas förskjuta den grundläggande symmetri som antas i SFL:s analys av detta system (jfr figur 14 i avsnitt 6.2.4). Visserligen har samtalens evaluativa påståenden i analysen beskrivits som ett givande av information, men samtidigt har analysen av det interaktionella mönstret för evaluativa påståenden visat att dessa påståenden inte endast kräver att information tas emot, utan dessutom också i hög grad kräver att nya talare ger motsvarande information. Genom detta krav närmar sig evaluativa påståenden semantiskt en fråga, som ju av SFL beskrivs just som ett krav på information. Responsdragen till evaluativa påståenden får ofta en formulering som kunde passat till en fråga vilken krävt evaluativ information av lyssnarna: "Jag hatar sånhär musik. Gör ni också det?"

Analysen har vidare visserligen beskrivit evaluativa påståenden och deras responsdrag som ett utbyte av information – det är "språket som reflektion" – men samtidigt, i beskrivningen av det interaktionella mönster de bildar visat hur dessa drag inte får en respons som om de

först och främst gällt information om evaluativa ståndpunkter utan istället fungerar som de handlingar genom vilka de evaluativa ståndpunkterna intas. Dessa ståndpunkter förhandlas i samtalet dessutom ifråga om vad de samtidigt innebär för krav om en rad andra mer konkreta handlingar: köpa eller låna, lyssna eller stänga av, dansa eller gå och sätta sig etc. Utbytet gäller alltså här inte bara information, utan också i hög grad vad talare vill eller inte vill göra (och vill eller inte vill att andra skall göra). Genom denna tydliga karaktär av handling och krav på handling – ”språket som aktion” – närmar sig det evaluativa påståendet semantiskt sett också en uppmaning: ”Jag hatar sånär musik. Låt mig slippa lyssna på den!”.

Denna semantiska komplexitet har påtalats också för påståenden i allmänhet (se Thibault 1995:62f.), men för det evaluativa påståendet är det än mer påtagligt att den analys som kan göras i termer av deklarativ är otillräcklig. Detta skulle kunna tas som argument för att lämna grammatiken därhän i studiet av evaluering och antingen helt isolera diskurssemantisk analys från grammatisk analys, eller helt prioritera en lexikal analys. Ett centralt antagande för SFL är emellertid att grammatiken inte är godtyckligt relaterad till diskurssemantiken, och att en samtalsaktivitet blir möjlig att känna igen och delta i genom att den utmärker sig genom vissa återkommande likheter, också i hur den formuleras. Nästa steg i analysen blir därför att med SFL:s grammatiska teori visa hur samtalets evaluativa påståenden och deras responsdrag realiserar lexikogrammatiskt.

7.2.2. Den grammatiska konstruktionen av evaluering

Evaluering kan förekomma i alla olika typer av satser. I de av samtalets sekvenser där evaluering är den huvudsakliga samtalsaktiviteten är det emellertid ett begränsat antal satstyper som gör en stor del av jobbet. Det rör sig framförallt om tre typer av satser, till vilka vi kan lägga en fjärde mindre vanlig typ. Dessa fyra satstyper är följande: A) ”jag gillar sån musik”, B) ”sån musik tilltalar mig”, C) ”jag blir glad av sån musik” och D) ”sån musik är bra”. Antal förekomster för respektive satstyp i samtalets evalueringsssekvenser framgår av tabell 11.¹

¹ Till samtalets realisering av evaluativa påståenden, liksom av drag som fullföljer den initierade evalueringen, bidrar i regel också samtidigt andra lexikogrammatiska val, vilka kommer att behandlas i senare avsnitt. Utspelsdraget för sekvens 10.2 kan tjäna som exempel: ”a men NRJ ska ju va så himla popigt”. Här bidrar gradering (se avsnitt 7.2.4) modulering (se avsnitt 7.2.5) och förmodligen intonation (se avsnitt

TABELL 11. *Fyra satstyper. Förekomst totalt i evalueringssekvenserna samt som realisering av utspelsdrag.*

SATSTYP	FÖREKOMSTER	VARAV I UTSPELSDRAG
A. jag gillar sån musik	12	10
B. sån musik tilltalar mig	1	
C. jag blir glad av sån musik	6	3
D. sån musik är bra	68	20

Alla fyra satstyperna konstruerar en relation mellan å ena sidan det som evalueras och å andra sidan någon som evaluerar (vilken dock endast är underförstådd i den sista satstypen). Dessa två semantiska roller kommer i det följande att betecknas som *det evaluerade* respektive *evaluatorsn*. Alla satstyperna kan, såsom de förekommer i samtals evalueringssekvenser, vidare karakteriseras på följande sätt:

1) Talaren är evaluator, vilket grammatiskt innebär att evaluatorsn är realiserad med ett pronomen i första person (*jag, mig, vi*) eller med ett *man*, som så att säga generaliserar talarens erfarenhet.¹ Den evaluering det här är fråga om är alltså genomgående konstruerad som talarnas evaluativa ståndpunkt, inte som en evaluativ ståndpunkt vilken talarna attribuerar till andra personer. (Det senare har, som nämnts ovan, betecknats som attribuerad evaluering; se vidare avsnitt 7.3.1.)

2) Relationen mellan evaluator och evaluerad är förankrad i talsituationens nu, vilket grammatiskt visar sig i det finita verbets presensform.² Den evaluering som utförs är alltså en evaluering genom vilken talarna intar evaluativa ståndpunkter i interaktionen, inte rapporter om tidigare ståndpunkter, eller hypotetiska antaganden om framtida. (Det senare har, som nämnts ovan, betecknats som hypotetisk evaluering; se vidare avsnitt 7.3.2.)

3) Det evaluerade är grundat i samtals topik. Det som evalueras är med andra ord alltid något av det samtalsdeltagarna talar om, eller en

---

7.2.6) till konstruktionen av ett evaluativt påstående. I några fall utnyttjas någon av dessa senare resurser för att realisera evaluering också vid val av andra satstyper.

¹ Naturliga undantag utgörs av *ni* respektive *du* i samtalsledarens evaluativa frågor, genom vilka andra talares evaluativa ståndpunkt efterfrågas.

² Ett evaluativt påstående – ”men den va ju rätt rolig °tycker jag°” (6.4.5) – har tempus preteritum, men är fortfarande förankrat i talsituationens nu (vilket framgår av den efterställda frasens tempus: *tycker jag*). Jämför SAG (volym 4, 226f.) om nutidsreferens vid ”värderande preteritum”. Det finns ytterligare ett par undantag i sekvens 10.6 där talarna pendlar mellan att nu evaluera en radiokanals nuvarande musikutbud, att nu evaluera en radiokanals tidigare musikutbud och att rapportera hur de tidigare evaluerat detsamma.

aspekt av detta. Detta kan synas vara ett trivialt påpekande, men ibland konstrueras istället evalueringar med vilka talare mitt i en annan pågående samtalsaktivitet kan bryta in och evaluera ett ordval, ett uttal av ett ord, ett yttrandes formulering etc. (Sådana evaluerande drag – evaluerande metakommentarer – behandlas i avsnitt 7.4.3.)

Slutligen skall det åter understrykas att de exempel på respektive satstyp som i det följande skall underkastas en semantisk och grammatisk analys är excerperade ur evalueringssekvenser, där de alltså realiserar evaluativa utspelsdrag, eller drag som följer i interaktionen efter sådana utspelsdrag. Det förekommer dessutom att liknande satser interfolierar andra samtalsaktiviteter (exempelvis som evaluerande kommentarer till en annan talares beskrivning; se avsnitt 7.4.1).

När detta sagts om de sammanhållande dragen för de satser som skall analyseras, skall visas hur relationen mellan evaluator och evaluerad skiljer sig åt mellan olika satstyper. Genom att tillämpa SFL:s analys av *transitivitet* och *ergativitet*, kan de fyra satstyperna (A–D ovan) beskrivas som resultatet av olika semantiska val i två olika system: det för *processtyp* och det för *riktning* (se Halliday 1994 kap. 5).

De grundläggande semantiska alternativen för processtyper i SFL:s transitivetsanalys har visats i avsnitt 6.2.3 (figur 13). Utifrån denna kartläggning av processtyper kan satstyperna A och B (”jag gillar sån musik” och ”sån musik tilltalar mig”) sägas utgöra *mentala processer*. De är med andra ord satser vilka relaterar en *upplevare* till ett *fenomen* (se Halliday 1994:112–119). I dessa fall realiseras evalueringen framförallt av satsens verb (t.ex. *gillar* respektive *tilltalar*). Satstyperna C och D (”jag blir glad av sån musik” och ”sån musik e bra”) är å sin sida vad gäller processtyp *attributiva processer*, dvs. satser som tillskriver egenskaper – *attribut* – till *bärare* (ibid.:120–122). I dessa fall realiseras den evaluativa betydelsen normalt genom adjektiv (t.ex. *bra* respektive *glad*).¹

Denna analys, i termer av upplevare, fenomen, attribut och bärare etc. som skiljer sig åt mellan olika processtyper, påminner om analysen av semantiska roller i flera andra teorier. Karakteristiskt för SFL:s analys är dock att transitivitetssystemets rolluppsättning så att säga skuggas av en annan uppsättning roller. Dessa roller, de ergativa rollerna, kan sägas ha att göra med processens riktning. Processens riktning kan t.ex. sägas

---

¹ Observera att termerna *attribut* och *attributiv* används om semantiska roller och processtyper och helt annorlunda än i traditionell grammatik. Tyvärr för det med sig att vad som traditionellt skulle hetat ”adjektiv i predikativ ställning” i SFL analyseras som en realisering av *attribut*.

utgå från en kausal *agent*, gå vidare mot det *medium* där processen har sitt lokus, och därifrån fortsätta i riktning mot det *fält* (*range*) för vilket processen har räckvidd eller relevans (se Halliday 1994:161–173). Denna typ av analys skall exemplifieras senare.

Ergativitetsanalysen för de fyra satstyperna ger ett helt omvänt resultat jämfört med transitivitetsanalysen. Genom denna analys kan nämligen satstyperna A och D (”jag gillar sån musik” och ”sån musik e bra”) sammanföras, eftersom de båda konstruerar evaluering med riktning från evaluatorn mot det evaluerade. Evaluering framstår i dessa fall som evaluatorns inställning eller bedömning. Satstyperna B och C (”sån musik tilltalar mig” och ”jag blir glad av sån musik”) kan å sin sida sammanföras, eftersom de istället konstruerar evaluering med riktning från det evaluerade mot evaluatorn. Evaluering framstår här snarare som något som drabbar evaluatorn, eller som en effekt av mötet med det evaluerade.

Möjligheten att grammatiskt realisera samma process i två olika riktningar är enligt Hallidays analys av engelskans grammatik ett typiskt drag för den mentala processtypen. Detta exemplifieras just med verben *like* och *please*, att jämföra med de satstyper vilka här behandlas som satstyp A och B. Vidare påpekar Halliday, utan att koppla detta till evaluering, att det finns en nära semantisk relation mellan mentala processer med olika riktning och ett visst slag av attributiva satser, motsvarande de satstyper som här behandlas som satstyp C respektive D (Halliday 1994:112–119 och 121). Möjligen är detta mönster av två processtyper och två riktningar, illustrerat av figur 25, utmärkande för såväl det engelska som det svenska språkets grammatiska konstruktion av evaluering (se också Halliday och Matthiessen 1999:141–143).

	Mental process	Attributiv process
Riktning från evaluatorn	(A) jag gillar sån musik	(D) sån musik är bra
Riktning mot evaluatorn	(B) sån musik tilltalar mig	(C) jag blir glad av sån musik

FIGUR 25. *Samtalets grammatiska konstruktion av bärande drag i evalueringssekvenserna (fyrfältsdiagram).*

Ett annat – och för SFL mer karakteristiskt – sätt att åskådliggöra samma analys ges i figur 26. Till vänster i detta nätverk är de två semantiska systemen uppställda med sina respektive alternativ. Till höger återges de grammatiska realiseringar som olika val resulterar i.

processtyp	(1) attributiv process	(2;a)	↘	jag gillar sån musik
	(2) mental process	(2;b)	↘	sån musik tilltalar mig
riktning	(a) från evaluatorn	(1;b)	↘	jag blir glad av sån musik
	(b) mot evaluatorn	(1;a)	↘	sån musik är bra

FIGUR 26. *Samtalets grammatiska konstruktion av bärande drag i evalueringssekvenserna (semantiskt nätverk).*

Fördelen med denna representation är att det kan visas hur nätverket genom fler semantiska distinktioner förgrenar sig ytterligare i riktning mot höger. I det följande skall en fördjupad analys ges för respektive satstyp i figuren och deras användning i samtalet. För de tre mer frekventa satstyperna kommer en fortsatt förgrening av nätverket att presenteras i figurer vilka alltså skall ses som en direkt fortsättning av det nätverk som påbörjats ovan (figur 28, 31 och 33). Denna rörelse från mer grammatiska val (till vänster i nätverket) till lexikala val (till höger i nätverket) inom samma lexikogrammatiska strata illustrerar vad Halliday i ett tidigt arbete (1961:267) kallat "the grammarian's dream", nämligen en beskrivning av lexikonet som "the most delicate grammar" (se vidare Tucker 1998). Den fortsatta förgreningen av detta nätverk skall emellertid i föreliggande arbete inte förstås som en generell analys av ordbetydelse (vilket naturligtvis krävt en studie av en betydligt större korpus), utan ett försök att beskriva en aspekt av vad talarna gör i några av de bärande dragen i samtalets evalueringssekvenser.

Den fördjupande analysen kommer att presenteras för respektive satstyp i den ordning de här ställts upp. Exempel på satstyperna ges med hänvisningar till deras platser i evalueringssekvenser, så att en hänvisning 1.2:1 innebär att exemplet är excerperat från första yttrandet i sekvens 1.2.

Satstyp A: "jag gillar sån musik"

I den analys som ges av satstyp A i figur 27 följer först angivelser av vilka element i exempelsatsen som utgör evaluator respektive evaluerad. Därefter följer SFL:s analys av transitivitet, och, på sista raden, ergativitet. Den transitiva analysen för satstyp A betecknar evaluatorn som en upplevare och det evaluerade som ett fenomen. Den ergativa analysen visar hur processen är riktad från evaluatorn, som är pro-

cessens medium, ut mot det fält för vilket processen får relevans. Evaluering konstrueras genom denna satstyp som evaluators inställning till det evaluerade.

jag	gillar	sån musik
Evaluator		Evaluerad
Upplevare	Mental process	Fenomen
Medium		Fält

FIGUR 27. *Satstyp A: Evaluering som mental process med riktning från evaluatören.*

De verb som i samtals evalueringsssekvenser förekommer i satstypen är uppställda i tabell 12.¹ De kan samtliga vad gäller processtyp föras till den undergrupp av mentala processer som SFL särskiljer som *affektiva*. Till denna grupp förs i SFL:s analys också verb som *hoppas* och *frukta*. Motivet för att särskilja denna undergrupp från *kognitiva* processer – realiserade med verb som exempelvis *veta* eller *förstå* – har att göra med distinktionen mellan å ena sidan talhandlingar vilka fungerar i utbytet av varor och tjänster, exempelvis erbjudanden, befallningar, förslag, förhoppningar och farhågor – sammanfattade som *proposals* – och å andra sidan talhandlingar vilka fungerar i utbytet av information, det vill säga påståenden och frågor – sammanfattade som *propositions*.

TABELL 12. *Verb i satstyp A och deras respektive antal förekomster i evalueringsssekvenser.*

verb i satstyp A	förekomster
gilla	4
fastna för	1
ha något emot	1
hata	1
inte tåla	1
störa sig på	1
tycka om	1
vara emot	1
älska	1
TOTALT	12

¹ Många av verben realiserar en mental process på ett metaforiskt sätt. Det gäller *tåla*, *störa sig på*, *fastna för*, *ha något emot*, och *vara emot* som av denna anledning också skulle kunna ges andra analyser.

Hallidays (1994:259f.) analys av vad som grammatiskt kännetecknar affektiva processer, utgår från konstruktioner som *jag hoppas/fruktar att ...* följt av en sats, vilken med SFL:s terminologi betecknas som den projicerade satsen. Med affektiva mentala processverb framställer talar-
ren normalt projicerade satser som en förhoppning eller farhåga, det vill säga som *proposals* (se exempel 16a). Med kognitiva processverb framställs istället normalt projicerade satser som påståenden som ger information, det vill säga som *propositions* (se exempel 16b).

Affektiva verb som används evaluerande intar dock en mellanställning, vilket också antyds i Hallidays analys. När dessa verb evaluerar innehållet i en projicerad sats (som i exempel 16c), tycks normalt satsens karaktär av både *proposition* och *proposal* impliceras.

- (16) a. jag hoppas att du spelar ishockey
(*proposal*; jämför uppmaningen: ”spela ishockey!”)
- b. jag vet att du spelar ishockey
(*proposition*; jämför påståendet: ”du spelar ishockey”)
- c. jag gillar att du spelar ishockey
(*proposition/proposal* ”du spelar ishockey” + ”spela ishockey!”)

Här skall inte resonemanget kring denna analys utvecklas vidare, eftersom satstyp A i det analyserade samtalet inte används för evaluering av innehållet i satser, utan för evaluering av ”ting” och personer. Verben som används i denna satstyp kan dock tentativt karakteriseras just med att de intar denna mellanställning (jfr Davidse 1991:369–72, Halliday och Matthiessen 1999:138f.).

Av de olika verben framstår *gilla* och *tycka om* som de realiseringar av satstypen som är minst semantiskt specifika. Det är också dessa verb som samtalsledaren använder i två evaluativa frågor (exempel 17).¹

- (17) a. tycker ni om de? (1.2:1)
- b. men du gillar inte den här musiken (eller)? (3.3:18)

Dessa verb är naturliga i öppna frågor av detta slag, eftersom de inte presupponerar någon av evalueringsskalans två poler. Det är alltså

¹ Notationen 1.2:1 innebär att exemplet excerperats ur det första yttrandet i sekvens 1.2 (se appendix).

naturligt att fråga ”Vad gillar ni Beatles?”, däremot knappast ”Vad älskar ni Beatles?” eller ”Vad hatar ni Beatles?”.

Satstypens övriga verb skiljer sig semantiskt åt ifråga om huruvida evalueringen explicit konstrueras som affektiv – *älska, hata, störa sig på, inte tåla* etc. – eller konstrueras som en viss överlagd, genomtänkt eller invand ståndpunkt: *ha något emot, vara emot, fastna för*. De affektiva skiljer sig i sin tur åt med avseende på typ av affekt: glädje/lust, hat/olust och irritation/trötthet. Dessa skillnader visas av det semantiska nätverket i figur 28.

evaluering som mental process; riktning från evaluatorsn		positiv	glädje/lust	↘ jag älskar ...
	affekt		hat/olust	↘ jag hatar ...
				↘ jag tål inte ...
	negativ		irritation/trötthet	↘ jag stör mig på ...
		annan bedömning	positiv	
	negativ			↘ jag har något emot ...
			↘ vi e emot ...	

FIGUR 28. *Evalueringsssekvensernas realisering av evaluering med satstyp A.*

Satstypen är klart överrepresenterad i utspelsdrag (10 förekomster av 12, se tabell 11 ovan).¹ Detta kan förmodligen sättas i samband med att denna satstyp obligatoriskt realiserar evaluatorsn, vilket understryker att utspelsdraget ställer talarnas respektive evaluativa ståndpunkter under förhandling:

- (18) a. sån här e **asbra** (.) jag älskar sånhär musik (2.1:1)
 b. ja jag **hatar** sånhär musik (5.1:3)
 c. jo jag har nånting emot de (.) jag tål inte å höra de (5.7:3)
 d. men henne gillar inte jag (.) *uuååö* (9.2:1)
 e. ja men dom tävlingarna dom stör jag mej på (10.7:1)

¹ Detta gäller även om fem förekomster av responsdrag medräknas där verbet som används är *göra* (se figur 20, avsnitt 7.2.1).

Satstyp B: ”sån musik tilltalar mig”

I figur 29 nedan visas hur relationen mellan evaluator och evaluerad i satstyp B kan analyseras i termer av transitivitet och – på sista raden – ergativitet. Den transitiva analysen av satstyp B beskriver hur evaluering här – liksom i föregående satstyp – konstrueras som en mental process där evaluatören är en upplevare och det evaluerade ett fenomen. Den ergativa analysen ger emellertid för denna satstyp ett annat mönster. Evaluatören är visserligen fortfarande processens medium, men här är evalueringen riktad mot detta medium från det evaluerade som är den agent vilken orsakar processen.

sån musik	tilltalar	mig
Evaluerad		Evaluator
Fenomen	Mental process	Upplevare
Agent		Medium

FIGUR 29. *Satstyp B: Evaluering som mental process med riktning från det evaluerade.*

Satstypen har endast en förekomst i samtalet vilken analyserats som ett preciseringsdrag:

(19) för de e ju- eller de e liksom jag tycker inte- (.) de **tilltalar** inte mej (3.3:25)

Draget förekommer i ett sammanhang där talaren är hårt pressad att ge en motivering för sin negativa evaluering av klassisk musik. Användningen av satstypen i denna situation kan sägas vara funktionell, inte för att den i sak motiverar den tidigare evalueringen, men för att talaren här genom valet av denna satstyp slipper bära det modala ansvaret, dvs. realisera evaluatören som subjektet *jag*. Det modala ansvaret skjuts istället över på det evaluerade, realiserat med subjektet *de* (se Halliday 1994:76). Grammatiskt blir det så att säga musikens fel att den inte tilltalar.

Satstyp C: ”jag blir glad av sån musik”

Relationen mellan evaluator och evaluerad i satstyp C kan analyseras som i figur 30 med hjälp av SFL:s beskrivning av transitivitet respektive ergativitet (på de två nedersta raderna i figuren).

jag	blir	glad	av sån musik
Evaluator			Evaluerad
Bärare	Attributiv Process	Attribut	Attribuerare
Medium		Fält	Agent

FIGUR 30. *Satstyp C: Evaluering som attributiv process med riktning mot evaluatorn.*

Transitivitetsanalysen för satstyp C visar att denna satstyp konstruerar evaluering som en attributiv process genom vilken ett attribut relateras till en bärare. Här blir alltså evaluatorn bärare av ett attribut och inte upplevare – som i de två tidigare satstyperna. Vad gäller ergativitetsanalysen liknar dock satstypen den närmast föregående: det evaluerade konstrueras som processens kausala agent, från vilken processens riktning går mot evaluatorn. Evaluering konstrueras alltså här som en effekt av det evaluerade.

Förekomsterna av denna satstyp är förhållandevis få. Tydliga representanter är följande:

- (20) a. men när de kommer på **radion** å så då sitter man å sjunger *aaaaa* (.) så blir man på såhär gott humör (2.5:1)
- b. nämen jag blir glad när jag hör sånt (.) de e jag väl ensam om men de blir jag (3.3:35)
- c. men inte liksom å sitta å lyssna på sån låt ut å låt in e ju inte jag- (.) då blir man ju helt eh (.) knäpp (4.2:6)

De nominal- och adjektivfraser som förekommer i denna satstyp – *på såhär gott humör*, *glad* samt *helt knäpp* – skulle också kunna passa i en konstruktion av typen *jag känner mig ...*. Attributen betecknar alltså sinnesstämningar hos evaluatorn, vilka naturligt uppfattas som positiva respektive negativa och därför kan realisera evaluering av det som framställs som sinnesstämningens orsak. Hallidays analys av liknande attributiva satser är att ”The Attribute has become, in effect, a metaphorical expression of a mental Process” (Halliday 1994:112). Konstruktioner med attribut som *jag blir tilltalad/glad/trött av sån musik*, skulle alltså, enligt Halliday, om grammatiken mer genomskinligt skulle realisera det semantiska stratumet istället formas med den satstyp vi analyserat ovan som satstyp B: *sån musik tilltalar/gläder/ tröttar mig*.

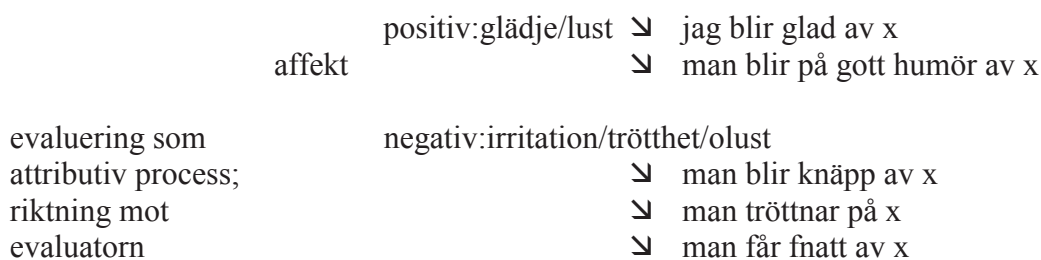
Till satstyp C har också förts två satser med verbet *tröttna* (*på*) vars betydelse kan upplösas i ’bli trött av’ (exempel 21a och b), samt en sats

som istället, på ett semantiskt snarlikt sätt, metaforiskt konstruerar evaluatorn som en mottagare som *får fnatt*, istället för att *bli knäpp* (exempel 21c):

- (21) a. man **tröttnar** på dom här låtarna väldigt fort tycker jag också (1.8:18)
 b. man tröttnar inte på dom (2.5:8)
 c. de kan- de kan inte bara var musik hela tiden för då får man ju fnatt (10.5:3)

Typiskt för hur satstyp C används i samtalet är att den evaluerar hela situationer av musiklyssnande. Det evaluerade realiseras alltså inte som en nominell grupp, så som satstypen förenklat återgetts ovan, utan som satser eller infinitivfraser: *när de kommer på radion, när jag hör sånt, å sitta å lyssna på sån låt ut å låt in*.

Samtliga förekomster av satstyp C konstruerar evaluering som affekt, det vill säga som en känslomässig effekt som drabbar evaluatorn. Det finns emellertid i princip också andra möjligheter. Så förekommer exempelvis – i en sekvens med attribuerad evaluering (5.9) – uttrycket *få mer insikt* vilken ställer mer förnuftsmässiga aspekter i förgrunden. De sinsemellan olika slag av affekt som antyds av verbuttrycken i satstyp C är grovt sett desamma som möter i analysen av verb i satstyp A. Det är emellertid svårt att för *bli knäpp* och *få fnatt* säga mer än att det är ett negativt tillstånd som avses. Ett semantiskt nätverk får härmed den struktur som visas av figur 31.

FIGUR 31. *Semantiskt nätverk för hur samtalet realiserar evaluering med satstyp C.*

Satstypen används antingen som utspelsdrag för evalueringssekvenser vilka preciserar en tidigare evalueringssekvens eller som ett preciseringsdrag som motiverar eller villkorar en redan intagen evaluativ ståndpunkt. Förmodligen kan denna argumenterande användning sättas i samband med satstypens riktning från det evaluerade, vilken medför att denna satstyp semantiskt framställer evaluatorn som evalueringens

orsak. Användningen av satstypen i argumenterande preciseringar speglas också av att valet av subjekt företrädesvis är *man*, med vilket den personliga upplevelsen generaliseras till att gälla en obestämd grupp, och därmed ges en mer generell giltighet.

Satstyp D: ”så musik e bra”

Analysen har nu kommit till den satstyp som i evalueringssekvenserna står för mer än tre fjärdedelar av de fyra satstypernas realisering av evaluering. I figur 32 ges, på de två nedersta raderna, en analys av relationerna mellan evaluator och evaluerad i termer av transitivitet respektive ergativitet.

(TALAREN:)	Sån musik	e	bra
(Evaluator)	Evaluerad		
	Bärare	Attributiv Process	Attribut
(Agent)	Medium		Fält

FIGUR 32. *Satstyp D: Evaluering som attributiv process med riktning från evaluatorn.*

Transitivitetsanalysen för satstyp D beskriver hur evaluering här, liksom för föregående satstyp, konstrueras som en attributiv process genom vilken ett attribut relateras till en bärare, vilken i detta fallet utgörs av det evaluerade. För denna satstyp gäller att evaluatorn inte realiserar grammatiskt, vilket medför att analysen av riktning är svårare. Att evalueringens riktning går från evaluatorn och mot det evaluerade framgår inte av ergativitetsanalysen, för vilken det evaluerade i sig blir det medium där processen äger rum. Yt nära betraktat är en attributiv sats som denna alltså en neutral klassificering, beskrivning eller evaluering. Implicit finns dock alltid en ergativ agent för processen, något som Thibault fäster uppmärksamhet vid i sin utveckling av Hallidays analys av attributiva satser:

the delicate semantics of attribution: describing/classifying/evaluating [...] can also be specified in terms of a cryptotype of agency, which is glossable as Describer, Classifier, Evaluator, and so on. The presence of these implicit semantic categories means that even in the most abstract of all process types – the relationals – the ”presence” of an agency which is responsible for the act of attribution or identification is possible, even when not explicitly realised [...] (Thibault 1993a:150)

Detta innebär inte att den implicita ergativa agenten måste motsvara talaren, och att detta markerats i figur 32 ovan beror på att analysen här gäller hur denna satstyp används i evalueringssekvenserna. I ungefär en tredjedel av satstypens förekomster i evalueringssekvenser görs riktningen från talaren som evaluator helt explicit genom konstruktionen *jag tycker ...* eller den efterställda frasen *... tycker jag* (se vidare avsnitt 7.2.3).¹

De adjektiv som förekommer i satstyp D är uppställda i tabell 13. (I frekvenserna har också förekomster räknats där adjektiven förekommer med förstärkande prefix som *jätte-*, *as-* och *skit-*; se vidare avsnitt 7.3.4).²

TABELL 13. *Adjektiv i satstyp D och deras frekvens i evalueringssekvenser.*

adjektiv i satstyp D	frekvens
ball	1
bra	18
dum	1
dyr	1
dålig	2
enformig	2
fin	2
fräck	1

¹ Utanför evalueringssekvenserna används motsvarande konstruktion ibland för att realisera evaluering som attribueras till andra evaluatörer (se avsnitt 7.3.1). Den implicita ergativa agenten kan också lokaliseras till en allmänt vedertagen position, vilket i princip gör det möjligt att hävda att ”sån musik **är** bra, men inget **jag** gillar” (eller ”sån musik **är** dålig, men inget **jag** ogillar”). Ett liknande exempel ur samtalet (”de e lite såhär dåligt men man lyssnar aldrig på sånt liksom”) skall kommenteras senare (i avsnitt 7.2.4). Så som satstypen används i evalueringssekvenser är denna tolkning ofta utesluten inte bara på grund av det diskurssemantiska sammanhanget, eller på grund av konstruktioner med *jag tycker*, utan också genom talarnas val av modalisering, gradering, modulering och intonation, vilket analysen kommer att visa i senare avsnitt.

² I ett fall används verbet *bli* istället för *vara*: ”de blir liksom utjatat” (7.7.2). Vidare har sju satser medräknats där adjektivet är *epitet* i en nominalfras, det vill säga vad som traditionellt betecknas som adjektiv i attributiv ställning: ”de e inte så bra kvalitét på den [...] de e dålig kvalitét på den (.) typ” (1.8.8), ”dom har ganska goa tongångar” (2.5.3), ”ja de e härlig musik å lyssna på så (de e)” (2.5.4), ”hon har jättefin röst tycker jag (.) **de** tycker jag” (9.2.4), ”på kvällen har dom bra musik” (10.6.1), ”men **nu** e de så himla- dom kör så **himla** mycke (.) knasig musik” (10.6.10). Betydelsen av nominalfraserna i dessa senare satser skulle kunna upplösas i attributiva satser: ’kvalitén på den är dålig’, ’deras tongångar e ganska goa’, ’sån musik e härlig å lyssna på’, ’hennes röst e jättefin’ etc.

go	5
härlig	9
jobbig	2
knasig	1
kul	6
okej	2
popig	2
rolig	7
trevlig	1
tråkig	3
urkass	1
uttjatat	1
<hr/>	
TOTAL	68

Dessa adjektiv tillhör en grupp som inom Martins modell för analys av evaluering (översiktligt presenterad i avsnitt 6.2.7) antas vara den typiska realiseringen av uppskattande omdömen (*appreciation*) (se Martin 2000:159–165, Eggins och Slade 1997:126–129).

I samtalets sätt att utnyttja denna satstyp för konstruktion av evaluering kan man peka på några grammatiska skillnader gentemot hur motsvarande attributiva process normalt konstruerar beskrivande och kategoriserande omdömen. För det första utnyttjas möjligheten att precisera adjektiv av denna typ med infinitivfraser – i exempel 22 nedan *å lyssna på* – där talaren är den underförstådda Agenten. Denna resurs är tillgänglig för alla adjektiv i tabell 13 och förefaller vara en typisk resurs just för evaluerande adjektiv (se t.ex. Hunston och Sinclair 2000:87).

(22) de e kul å lyssna på tycker jag (1.8:7)

För det andra används satstypen inte bara för att evaluera ”ting” och personer, utan också för att evaluera innehållet i hela satser, vilket alltså medför att satsinnehållet blir bärare av attributet ifråga. På så vis blir *att sånt finns* i exempel (23) bärare av attributet *kul*. Också denna möjlighet är typisk för evaluerande adjektiv (se t.ex. Lemke 1998, Hunston och Sinclair 2000:87 och Herriman 2000).

(23) de e ändå kul att sånt finns tycker jag (6.4:1)

För det tredje används vid ett tillfälle en konstruktion där en sats inleds med *de e* och adjektivet följs av en efterställd prepositionsfras *med...* vilken specificerar det evaluerade (se exempel 24). Också detta är en

konstruktion som typiskt används för adjektiv med evaluerande funktion (se SAG, volym 3, 239).

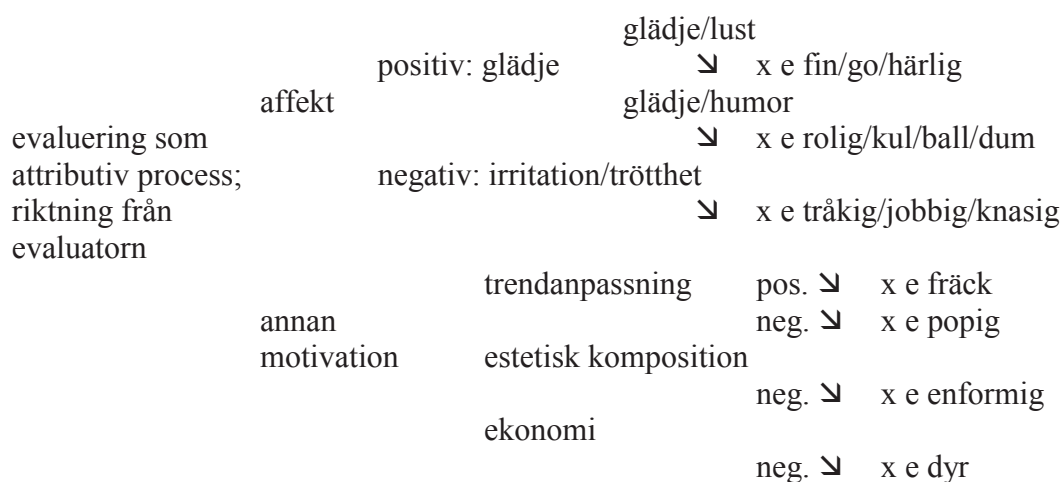
(24) jo men de e **fräckt** me klassik musik (3.3:20)

Möjligen kan dessa tre grammatiska möjligheter för evaluerande adjektiv sättas i samband med den semantiska närvaron av en implicit evaluator. Exempelen (22), (23) och (24) skulle då – med referens till det ovan anförda citatet från Halliday (1994:112) – kunna sägas vara attributiva satser som ”metaforiskt” motsvarar mentala processer (satstyp A), vilka mer genomskinligt skulle ha realiserat det semantiska stratimet: ”jag gillar att lyssna på de”, ”jag gillar ändå att sånt finns” respektive ”jo men jag gillar klassisk musik”.

Bland de adjektiv som används i satstypen framstår *bra* och *dålig* som de semantiskt minst specifika. Det är också *bra* som används i en av samtalsledarens tre evaluativa frågor: ”va ä de som inte ä bra då?” (3.3:21). På samma ospecificerade sätt ger *okej* en svagare evaluering.

Liksom bland affektverben i satstyp A kan man bland adjektiven i satstyp D urskilja en stor undergrupp som mer explicit realiserar affekt. En grupp adjektiv förknippar det evaluerade med en positiv känsla av glädje och lust: *fin*, *go* och *härlig*. Vidare är det några adjektiv som förknippar det evaluerade med en glädje som mer har med humor att göra: *rolig*, *tråkig*, *kul* och *ball*. Till detta kluster hör också *dum* (om olika inslag i radio) som används i positiv evaluering ungefär som *rolig* (10.7:7). Slutligen realiserar några adjektiv en negativ evaluering genom att förknippa det evaluerade med irritation eller trötthet: *tråkig*, *jobbig*, och i vad som tycks vara en liknande betydelse av *knasig*: ”så himla mycket knasig musik” (10.6:10).

Fyra adjektiv realiserar negativ evaluering med annan semantisk motivation än den affektiva. Det är adjektivet *fräckt* som i en positiv evaluering av klassisk musik tycks innebära att musiken är trendriktig (3.3:20), och adjektivet *popig* som istället (beträffande en radiokanal) används negativt evaluerande om en alltför ytlig trendanpassning (10.2:1 och 10.6:7). Det är adjektivet *enformig* som i evalueringen av 2 Unlimited syftar på den, enligt talaren, alltför repetitiva strukturen i denna musik (8.3:2). Det är slutligen adjektivet *dyr* som uttrycker vad en av talarna menar vara den alltför höga prisnivån på CD-skivor (7.7:4). Ett semantiskt nätverk för hur denna satstyp används visas i figur 33.

FIGUR 33. *Semantiskt nätverk för hur samtalet realiserar evaluering med satstyp D.*

Att nätverket får denna struktur måste naturligtvis ses mot bakgrund av att samtalet framförallt evaluerar ”ting”: musik, musikstilar, musikgrupper, CD-skivor, radiokanaler osv. Ett samtal som istället evaluerar t.ex. personer och deras beteende skulle med stor sannolikhet använda satstypen för att realisera delvis andra semantiska dimensioner. Detta illustreras redan av att adjektiven *trevlig* och *urkass*, som används i evalueringen av en radiojournalist (i 10.2:6 och 10.2:7) inte riktigt tycks passa i nätverket i figur 33. De tre semantiska dimensioner som samtalsdeltagarna i det analyserade samtalet utnyttjar för satstyp D, nämligen *affekt*, *trendanpassning* och *estetisk komposition*, har klara beröringspunkter med Martins tre dimensioner för vad som i hans modell betecknas som det uppskattande omdömet (*appreciation*): *reaction*, *valuation* respektive *composition* (se avsnitt 6.2.7; se vidare Martin 2000:159–160).

Betydelsedimensionerna inom nätverket är så olika att ett och samma musikexempel kan evalueras positivt med ett adjektiv från en plats i nätverket och negativt med ett annat. I exemplet i figur 34 väljer Cilla att evaluera 2 Unlimiteds musik positivt med adjektiv som realiserar affekt av typen glädje/humor (yttrande 1). Denna evaluering får, som det verkar, stöd av Bea som dock uttrycker en negativ evaluering vad gäller musikens komposition (med början i yttrande 2). Detta leder dock inte till någon oenighet, eftersom musiken med de differentierade semantiska resurser som utnyttjas kan evalueras som alltför repetitiv vad gäller komposition, men just därför ”ändå rätt **ball** å sitta å sjunga” (yttrande 7).

STRUKTUR			TEXT
U: Evaluativt påstående	1	C	men- (.) men sen så e de kul
F: Precisering		C	- för den lär man ju sej verkligen texten
R: Medhåll/Tillägg	2,3	B	
R: Uppb.	4	A	--
R: ? R: Uppb.	5,6	C	ja de e så enformigt (.) de e så fruktansvärt enformigt asså
		X	m kommer såhär- m
F: Elaborering	7	C	SKRATTAR
			- så de e ändå rätt ball å sitta å sjunga så ba djuuu

FIGUR 34. *Evaluering av 2 Unlimited/techno (sekvens 8.3).*

Den mycket frekventa användningen av denna satstyp kan sättas i samband med just det finmaskiga nätverk av semantiska möjligheter som satstypen öppnar för talarnas evaluering. En jämförelse mellan yttrandet ”jo men de e **fräckt** me klassik musik” och den parafra som gavs ovan ”jo men jag gillar klassisk musik”, exemplifierar att mentala affektiva processverb inte erbjuder samma möjligheter inom den ideationella metafunktionen.

Också ifråga om de övriga metafunktionerna har den attributiva satstypen vissa företräden. Interpersonellt kan talaren undvika en explicit realisering av subjektet. Vanligt i detta samtal är dock, som kommenterats ovan, att satstypen förekommer projicerad av *jag tycker...* eller kommenterad av *...tycker jag*. Genom att utnyttja detta grammatiska grepp, kan talaren, med denna satstyp grammatiskt så att säga gömma sig och visa sig samtidigt. Textuellt slutligen tycks satsinledningen *de e* vara en oundgänglig resurs för att snabbt anknyta ett nytt yttrande till den tematik som är under förhandling, något som fint illustreras av evalueringsssekvensen i figur 34 ovan.

*

Den koppling som hittills gjorts mellan föregående avsnitts interaktiva mönster och detta avsnitts satsgrammatiska iakttagelser är ur SFL:s perspektiv inte helt tillfredsställande. Ett grundläggande antagande för SFL är ju att språket semantiskt är metafunktionellt diversifierat mellan ett ideationellt betydelseskapande (hur vi som talare strukturerar vår värld) och ett interpersonellt betydelseskapande (hur vi som talare kan utföra olika talhandlingar i interaktionen). Det huvudsakliga stödet för

ett sådant antagande ges genom analysen av hur olika betydelseaspekter realiseras genom olika grammatiska system, så att interpersonell semantik på satsnivå huvudsakligen realiseras genom modussystemet (och andra interpersonella system) medan den ideationella semantiken på satsnivå huvudsakligen realiseras genom transitivitetssystemet (se avsnitt 6.2.3 och 6.2.4). Hittills har analysen så att säga gått på tvärs och kartlagt hur samtals interpersonella semantik, dvs. evalueringsssekvensernas interaktionella mönster, hänger ihop med en viss uppsättning val inom transitivitetssystemet.

Med SFL skulle resultaten i detta avsnitt framförallt tolkas som ett tydliggörande av vad som tillspetsat kan kallas den teori om evaluering som finns implicit i detta samtal, en tolkning jag återkommer till senare (avsnitt 7.2.7). För att fördjupa beskrivningen av evaluering som en samtalsaktivitet, initierad av det evaluativa påståendets talhandling, skall i följande fyra avsnitt den interpersonella semantiken ställas i förgrunden. Frågan för de följande avsnitten är vilken bild av evalueringsssekvenserna som kan ges genom en beskrivning av hur talarna utnyttjar några av de lexikogrammatiska resurser som SFL (förutom modussystemet) räknar som centrala för det interpersonella betydelse-skapandet: systemen för modalisering (avsnitt 7.2.3), gradering (avsnitt 7.2.4), modulering (avsnitt 7.2.5) och intonation (avsnitt 7.2.6).

7.2.3 Den grammatiska modaliseringen i evaluering

I SFL:s modalitetsteori ses olika typer av modalitet som semantiska skalor på vilka talare kan framställa sina yttranden med olika grad, och därmed inbjuda andra talare till förhandling av olika slag. Två av dessa modalitetsskalor – *sannolikhet* och *vanlighet* – sammanfattas som *modalisering*, eftersom de utgör en grammatisk resurs som i första hand är relevant för utbytet av information, i förhandlingen av sannolikhetsgraden av information respektive i förhandlingen av hur vanligt det är att informationen är giltig.¹ Med en modalisering till lägre grader av en skala, lämnas på så vis interaktionellt ett större utrymme för andra alternativa påståenden som kan framställa något som mer sannolikt eller mer vanligt. (Se avsnitt 6.2.4.)

I detta avsnitt är frågan hur modalisering – sannolikhets- respektive vanlighetsmodalisering – används i evaluativa påståenden och i den

---

¹ Den andra huvudtypen av modalitet, *modulering*, behandlas i ett senare avsnitt (7.2.5) eftersom denna resurs bättre förstås utifrån utbytet av varor och tjänster (se avsnitt 6.2.4).

interaktion som initieras av sådana påståenden. Om dessa påståenden används som typiska påståenden skall vi finna att de modaliseras på såväl skalan för sannolikhet som på skalan för vanlighet.

I tabell 14 visas hur modalisering analyseras som tre steg mellan en sats och motsvarande negerade sats. De tre graderna – låg, medelhög och hög – av sannolikhet respektive vanlighet realiseras i exempelmeningarna av modala hjälpverb (till vilka här räknas *bruka*) tillsammans med adverbial.

TABELL 14. *De tre graderna av sannolikhets- och vanlighetsmodalisering.*

Modalisering på en skala av sannolikhet

Utan modalisering	<i>det där är min kusin</i>
Sannolikhet: hög (säkert)	<i>det där ska säkerligen vara min kusin</i>
Sannolikhet: medelhög (troligt)	<i>det där bör nog vara min kusin</i>
Sannolikhet: låg (tänkbart)	<i>det där kan möjligen vara min kusin</i>
Utan modalisering; negerat	<i>det där är inte min kusin</i>

Modalisering på en skala av vanlighet

Utan modalisering	<i>karusellen snurrar snabbt</i>
Vanlighet: hög (alltid)	<i>karusellen brukar alltid snurra snabbt</i>
Vanlighet: medelhög (vanligen)	<i>karusellen brukar ofta snurra snabbt</i>
Vanlighet: låg (ibland)	<i>karusellen kan snurra snabbt ibland</i>
Utan modalisering; negerat	<i>karusellen snurrar inte snabbt</i>

Mellanläget på modalitetsskalorna utmärks av att också negerade satser behåller en mellanposition, medan ytterlägena byter plats vid negering, så blir exempelvis ”det där kan inte vara min kusin” en realisering av hög sannolikhet.

Sannolikhet

I Hallidays utförliga analys av modalitetssystemet (Halliday 1994:88–92, 354–363) understryks de många olika grammatiska resurser engelskan har för att realisera modalitet, och framförallt då resurser för sannolikhetsskalan. Det svenska språket har en motsvarande mångfald av resurser för modalisering längs denna skala (se t.ex. Aijmer 1997b, Danielsson 1977, Sundman 1983, Abelin et al. 1981, SAG, vol. 4, 95ff. om modala satsadverbial samt vol. 4, 282ff. om epistemisk modalitet). Förutom modala hjälpverb och modala satsadverbial kan också adjektiv

och verb fungera modaliserande i en överordnad sats (exempelvis *de e sant att ...* respektive *jag tror att ...*). Till dessa möjligheter kan dessutom läggas substantiv, verb och prepositionsfraser vilka ofta används i samma modaliserande funktion (*sannolikhet, bekräfta, utan tvekan, enligt en säker källa* etc.).

Denna modalitet gäller för att vara frekvent utnyttjad i ungdomars talspråk (se Nordberg 1985, Norrby 2000, Karlsson under arbete). Det analyserade samtalet tycks inte vara något undantag. Realiseringar av sannolikhet genom modala hjälpverb (*kan*), satsadverbial (*nog, kanske, väl*) samt konstruktionen *jag tror ...* (eller efterhängt *... tror jag*) har tillsammans 116 förekomster. Framförallt utnyttjas, vilket framgår av tabell 15 nedan, medelhög sannolikhetsmodalisering, dvs. uttryck som också negerade skulle uttrycka att något (inte) är troligt.

TABELL 15. *Realiseringar av sannolikhetsmodalisering.*

typ	grad	förekomst totalt	varav i ev. sekv.
<i>kan inte</i>	hög	2	2
<i>nog</i>	medelhög	29	
<i>kanske</i>	medelhög	19	1
<i>väl</i>	medelhög	10	
<i>jag tror</i>	medelhög	44	
<i>tror jag</i>	medelhög	12	
		S:a 116	S:a 3

Om evalueringssekvenserna, som tillsammans utgör ungefär en femtedel av samtalet, skulle haft samma frekvens av sannolikhetsmodalisering som det övriga samtalet, skulle det ha inneburit cirka 30 förekomster. Ett påfallande resultat är därför att sannolikhetsmodalisering knappast alls förekommer i evalueringssekvenser från och med att det evaluativa utspelsdraget initierat evalueringen.¹ De enda undantagen är dels två förekomster av *kan* i en negerad sats (hög sannolikhet) som inte konstruerar någon evaluering direkt från talarens perspektiv (25a), dels en förekomst av *kanske* i en sats som förmodligen är avsedd att grunda för en hypotetisk (negativ) evaluering (25b):

¹ Inskränkningen av evalueringssekvenser till den del av sekvensen som följer ”från och med att det evaluativa utspelsdraget initierat evalueringen” gäller också tabell 15. Denna inskränkning motiveras av att evalueringssekvenserna ibland har avgränsats så att en annan aktivitet inleder med några få drag. En av dessa sekvenser (sekvens 5.7) innehåller två *jag tror* samt ett *nog* i en inledande attribuerad evaluering (se avsnitt 7.3.1).

- (25) a. de kan- (.) de kan **inte** va populärt asså i våran ålder (5.1:5)
 b. (a ja) men de e liksom nu i år kanske (1.8:15)

Däremot förekommer en del adverbial vars funktion gränsar till sannolikhetsmodalisering, men som, när de inte står tillsammans med modaliserande element, snarast används för att vädja till lyssnaren om medhåll: *väl, faktiskt, ju, visst* (se t.ex. Aijmer 1977, Saari 1979, Eriksson 1988).

Modalisering på en skala av sannolikhet tycks alltså inte vara en relevant grammatisk resurs i evaluering, såsom denna aktivitet utförs i samtalet. Tillspetsat kan vi hävda att samtalsdeltagarna på denna punkt gör en grammatisk åtskillnad mellan ett värdespel, som sätts igång av evaluativa påståenden, och ett faktaspel, som sätts igång av andra påståenden. Vi kan förklara detta på åtminstone två olika sätt: epistemologiskt eller interaktionellt.

Ofta har sannolikhetsmodalisering beskrivits i termer av epistemisk modalitet, och från ett sådant perspektiv skulle det kunna hävdas att det inte passar att modalisera evaluering på detta vis, eftersom de talande inte kan ha någon mer eller mindre säker kunskap om något bakomliggande sakförhållande. Detta är exempelvis argumentationen hos Abelin et al. (1981:24). Svårigheten med en sådan epistemologisk förklaring är att den leder till att de evaluerande satser som trots allt har modalisering av detta slag måste bortförklaras. Hos Abelin et al. räknas av detta skäl inte följande två exempel som modala, utan som personliga värderingar:

- (26) a. jag tror att det blir bra
 b. jaha nä det kan väl inte vara så trevligt

Om uttryck som *jag tror* i dessa evaluerande satser förklaras såsom varande icke-modala kan ett uppenbart cirkelresonemang uppstå: evalueringar kan inte ha epistemisk modalitet, och allt som ser ut som epistemisk modalitet i evalueringar är bara uttryck för personliga värderingar eftersom evaluering inte kan ha epistemisk modalitet.

En interaktionell förklaring till varför sannolikhetsmodalisering inte används i den samtalsaktivitet som urskiljts som evaluering tar bäst sin utgångspunkt i hur denna modalisering används i andra av samtalets aktiviteter. Ungefär hälften av realiseringarna av sannolikhet förekom-

mer i sekvenser där askription är den huvudsakliga samtalsaktiviteten. (Realiseringar av sannolikhet är understrukna i exemplen).¹

(27) ur sekvens 3.2

A men dom som lyssnar på de e nog typ- de e väl (.) de e väl kanske inte så många

A ungdomar utan så de e väl typ äldre å så musikintresserade kanske som-

C typ min **pappa** lyssnar på de ja

B m

(28) ur sekvens 4.7

A jag tror nog ändå- de kanske inte e (.) dom såhär s- söta små barnen sitter

A hemma å lyssnar på klassisk musik å sen sätter på detta liksom utan de e nog ändå

D nä precis

A dom som (.) vill ha lite **mer**

B m jag tror de e nog väldigt- de (.) ja

D ja m

Beteckningen *sannolikhet* är här något missvisande. Modaliseringen till medelläget i dessa exempel gäller inte främst huruvida något hävdas vara sannolikt eller inte utan uttrycker att talaren själv inte framställer sin egen omedelbara erfarenhet som påståendets evidens. Det är denna obestämda hänvisning till annan evidens som håller utrymmet öppet för andra alternativa påståenden. Genom modaliseringen av utspelsdragen i exemplen ovan inbjuds andra talare att bekräfta påståendet som relevant information, samtidigt som de inbjuds att utveckla informationen.

Inom SFL har modal hänvisning till annan evidens än talarens egen diskuterats som evidentialitet (White 2000; termen etablerad av Chafe 1986). Engelskan tycks emellertid inte ha grammatikaliserat evidentialitet i samma utsträckning. Så finns i svenskan till skillnad från engelskan ett modalt hjälpverb *lär* som realiserar evidentialitet, men inte sannolikhet. Det modala adverbialet *nog* har evidentialitetsfunktioner på ett sätt som saknar engelsk motsvarighet. Vidare gör svenskan, där engelskan har *I think*, en distinktion mellan *jag tror* och *jag tycker* som har med evidentialitet att göra (se Aijmer 1997a). Det senare är viktigt för att förstå musiksamtals modalisering av typen sannolikhet/evidentialitet.

---

¹ Också exempel som hämtats från andra delar av samtalet än evalueringsssekvenserna är uppställda som partitur för flera stämmor. I exempel (27) överlappar alltså Cillas yttrande med Annas.

Medan *jag tror* realiserar sannolikhet/evidentialitet, används *jag tycker* tvärtom för att uttrycka att evidensen för ett påstående framställs som talarens egen erfarenhet. Båda fraserna är mycket frekventa i samtalet. Medan *jag tror* inte förekommer en enda gång då evaluering är den huvudsakliga samtalsaktiviteten, används *jag tycker* i mer än hälften av fallen just i evalueringssekvenserna. Framförallt är det satstyp D (”sån musik e bra”) som på detta vis får en explicit realiserad evaluator:

(29) men ändå jag tycker inte de e så jättebra // jo det tycker jag (1.8:1 och 1.8:2)

Aijmer (1997a) diskuterar varför en sats som ”I think she is pretty” översätts till svenska med *jag tycker* och inte med *jag tror*. Hennes förslag är först att talaren inte för evaluering kan ge någon objektiv evidens i epistemologisk mening. Av det fortsatta resonemanget framgår det emellertid att möjligheten att framföra objektiv evidens av författaren inte antas vara fullgod förklaring för valet mellan *jag tror* och *jag tycker*. Riktigare verkar det vara att beskriva det som två olika sätt att framställa propositionen: med hänvisning till talarens egen erfarenhet, eller med hänvisning till annan evidens. Också en sats som *han är söt* kan nämligen, som Aijmer påpekar, projiceras av *jag tror* eller modaliseras för evidentialitet eller sannolikhet med andra medel. Vad som då sker är att påståendet kommer att ge en hänvisning till annan evidens än talarens omedelbara erfarenhet. Det kan exempelvis röra sig om en hänvisning till framtida evidens (”jag tror han är söt, men jag har inte träffat honom än” – jfr exempel 26a ovan), eller en hänvisning till annan talares evidens (”jag tror han är söt, för det har dom sagt” – jfr exempel 26b ovan). Den grammatiska behandlingen av egenskapen ’söt’ skiljer sig inte i dessa fall från behandlingen av egenskaper som epistemologiskt brukar räknas som mer verifierbara.

Vi kan nu jämföra denna modaliseringshänvisning till annan evidens med vad som sker i evalueringssekvenser och ge en interaktionell förklaring till varför sannolikhetsmodalisering knappt förekommer i samtalets evalueringssekvenser. Genom att avstå från att genom modalisering av detta slag hänvisa till annan evidens framställer talaren ett evaluativt påstående som ett direkt uttryck för sin egen erfarenhet. Här handlar det inte om att hålla en neutral spelplan öppen för andra alternativa påståenden utan istället om att inbjuda andra talare att forma responsdrag, genom vilka de själva intar evaluativa ståndpunkter. När denna inbjudan antas skapar talare responsdrag, vilka också dessa – vare sig de är medhålls- eller mothållsdrag – framställer den egna

omedelbara erfarenheten som påståendets evidens. Valet av *jag tycker* istället för *jag tror* i evalueringssekvenserna ger ytterligare stöd för denna analys. Den pågående samtalsaktiviteten är ett gemensamt engagemang i etablerandet av evaluativa ståndpunkter för vilka talarnas egen erfarenhet utgör evidens.

Vanlighet

Härnäst skall den andra typen av modalisering behandlas, nämligen skalan för vanlighet. I beskrivningen av svenskans modalitet har, vad jag vet, inte vanlighet antagits vara en strukturerande semantisk dimension. Likheten mellan adverbial som *ibland*, *alltid*, *ofta*, *sällan* och modala satsadverbial noteras dock av Abelin et al. (1981:40), och verbet *bruka* beskrivs som ett typiskt modalt hjälpverb i SAG (volym 2, 543).¹

Modalisering av typen vanlighet är i samtalet långt ifrån lika frekvent som av typen sannolikhet, men till skillnad från den senare typen är realiseringar av vanlighet överrepresenterade i evalueringssekvenser (se tabell 16).

TABELL 16. *Realiseringar av vanlighetsmodalisering.*

typ	grad	förekomst totalt	varav i ev. sekv.
<i>kan</i>	låg	4	4
<i>brukar</i>	medelhög	2	1
<i>ibland</i>	låg	8	6
<i>ofta</i>	medelhög	1	1
<i>jämmt</i>	hög	3	1
<i>alltid</i>	hög	11	2
<i>hela tiden</i>	hög	3	3
<i>aldrig</i>	hög	6	1
		S:a 38	S:a 19

¹ Däremot behandlas inte verbet *bruka* i SAG:s kapitel om modala hjälpverb (volym 4, 282ff.), förmodligen på grund av att vanlighet inte passar in i någon av kapitlets huvudkategorier: epistemiska, deontiska, intentionella och potentiella modala hjälpverb.

Inledningen till sekvens 3.3 (se figur 35) ger ett exempel på hur samtalsdeltagarna använder vanlighetsmodalisering när de är inbegripna i evaluering.

STRUKTUR			TEXT
U:Fråga	1	S	de ä ingen musik ni lyssnar på själva sådär
R:Svar	2	B	jo ibland jo ibland

R:Fråga	3	S	--
R:Svar	4	A	när ni badar
R:Svar	5	D	ja när man badar tillexempel (nä jag vet inte-)

U:Evaluativt påstående	6	C	--
R:Moithugg	7	D	men de beror på men ibland de kan va såhär jobbig när de e typ (.)
			never SKRATTAR
F:Precisering	-	C	-----
R:Precisering	8	B	--
			--
R:Precisering	9	B	orgel å sånt liksom inte när man e såhär uppåt å så SKRATTAR ja
			-----
R:Medhåll	10	A	--
R:Medhåll	11	B	--
RR:MoithuggRR:Mot.	12	D	men när man e typ när man e lite trött så a å bara (.)

R:Precisering	14	C	--
			de e ganska härligt å bara sätta på så
R:forts RR:Medhåll?	16	C	ligga å vila typ så e de härligt(.)tycker jag
RR:Medhåll	15	A	nä *inte*
R:Uppbackning	17	B	-----
			--
			jo men de e härligt för min pappa brukar ha på de så hör man de
			-----
			--
			såhär (.) liksom i bakgrunden så (.) de e X skönt ja
			m de e ganska härligt
			m

FIGUR 35. *Askription och evaluering av Mozart/klassisk musik (ur sekvens 3.3).*

Exemplet inleds med samtalsledarens fråga om gruppen lyssnar på klassisk musik (en fråga som är föranledd av att de tillskrivit musiken lyssnargrupperna ”äldre å så musikintresserade”; se exempel 27 ovan). En fråga om musiklyssnande är ingen evaluativ fråga; fortfarande pågår först och främst den samtalsaktivitet vi betecknat som askription. Däremot har frågan klara evaluativa implikationer. Hur nära en fråga om (personlig och vanemässig) handling och en fråga evaluering kan ligga varandra visar ett utspelsdrag för en senare sekvens (8.6) i vilket samtalsledaren glider mellan dessa två typer av frågor: ”men de ä inget

som (ni gillar) (.) ni går inte ut å dansar till sånt (.) eller?”. Därför blir också svarens modalisering på en skala av vanlighet potentiellt evaluering. Om svaret skulle bli ”det gör jag aldrig” eller ”det gör jag alltid” (med eftertryck och utan vidare utveckling) skulle det förmodligen här uppfattas som svar som uttrycker negativ respektive positiv ståndpunkt. Beas svar i exemplet ”jo ibland jo ibland” (yttrande 2) grundar på så vis för den försiktigt positiva evaluativa ståndpunkt som hon explicit intar i ett senare drag: ”ligga å vila typ så e de härligt (.) tycker jag” (yttrande 11).

Denna koppling mellan handling och evaluering kan belysa också två andra av sekvensens realiseringar av vanlighet: Disas snabba mothuggsdrag *never* (yttrande 7) uttrycker att hon inte – till skillnad från övriga samtalsdeltagare – är beredd att framträda som lyssnare av klassisk musik, men också att hon inte är beredd att inta någon positiv ståndpunkt. Senare (i yttrande 14) uttrycker Cilla visavi Disa både att hon *brukar* lyssna (eller egentligen *höra* för det är hennes pappa som brukar sätta på musiken), och att ”de e skönt”.

Talarna använder alltså vanlighetsmodalisering för att ange olika frekvens av handlingar, vilket kan bidra till det evaluativa betydelse-skapandet. Samma typ av modalitet kan emellertid förekomma inte bara i direkt anslutning till evaluativa påståenden utan också som modaliseringar av dessa satser, som i Cillas evaluativa utspelsdrag i sekvensen ovan:

(30) men de beror på men ibland de kan va såhär jobbig när de e typ (.) **orgel** å sånt liksom (3.3:6)

Här är en sats som i avsnitt 7.2.2 analyserats som satstyp D (”de e jobbigt”) modaliserad till låg vanlighet med det modala hjälpverbet *kan* och adverbet *ibland*, följt av en preciserande temporal bisats. Istället för att ovillkorat evaluera klassisk musik på en skala mellan bra och dålig, väljer Cilla att begränsa giltigheten av sin negativa evaluering till en omständighet vilken först antyds med modaliseringen och sedan preciseras till ”när de e typ (.) **orgel** å sånt liksom”. Modaliseringen öppnar på så vis för förhandling av omständigheter under vilka evalueringen är giltig (och under vilka omständigheter istället den motsatta evalueringen är giltig). I de drag som följer ger också mycket riktigt Bea och Anna liksom Cilla själv fler förslag till preciseringar av evalueringar vilka inte gäller musikens instrumentering, utan lyssnarens sinnestillstånd (”när man e lite trött”) och lyssnandets situation (”bara sätta på så”, ”ligga å vila typ så”, ”så man hör de liksom i bakgrunden”) (jfr Wirdenäs, under arbete, om *villkorande*).

Låg modalisering av typen vanlighet kan alltså användas för att inta en evaluativ ståndpunkt och samtidigt undvika kategoriska evalueringar. På detta sätt kan talare med denna modalisering också forma medhålls- eller mothuggsdrag, vilka inte oreserverat vare sig antar eller avvisar den ståndpunkt som etablerats genom utspelsdraget (figur 36).

STRUKTUR			TEXT
U: Evaluativt påstående	1	C	jag gillar inte- sån musik e inte bra å lyssna på -----
R: Mothugg	2	D	-- ibl- jo ibland kan de va härligt jag ja nä men jag-

FIGUR 36. *Evaluering av Refused/hardcore (ur sekvens 4.2).*

STRUKTUR			TEXT
U: Evaluativt påstående	23	A	ja men ändå så riktar sej den (.) till ungdomarna för allt snack -----
	-	A	-- emellanåt e ju typ såhär- de e ju ganska roligt iåförsej
R: Medhåll	24	D	-----
R: Uppbackning	25	A	- a jo de kan va roligt ibland typ såhär (.) dumma tävlingar m

FIGUR 37. *Evaluering av NRJ (ur sekvens 10.6).*

I sekvens 4.2 formuleras ett mothuggsdrag som inte innebär att talaren intar motsatt ståndpunkt i förhållande till utspelsdraget. En sådan motsatt ståndpunkt skulle exempelvis kunna formuleras som ”jo sån musik e visst bra tycker jag”. Istället framförs ståndpunkten att Refused kan vara bra under vissa omständigheter (som talaren inte preciserar). I sekvens 10.6 formuleras på motsvarande sätt ett medhållsdrag som inte oreserverat ansluter sig till ståndpunkten att allt prat mellan låtarna i en radiokanal är bra, utan istället håller med om att det kan vara så under vissa omständigheter, vilka exemplifieras med tillfällen då detta prat utgörs av ”dumma tävlingar”.

Det finns i sekvens 2.5, i vilken Beatles evalueras, ett exempel på den omvända användningen av vanlighetsmodalisering i responsdrag. Här är utspelsdraget preciserat till den omständighet som uttrycks som ”när de kommer på radio”. Det första medhållsdraget avslutas med en hög vanlighetsmodalisering: ”de e alltid såhär”, genom vilket evalueringen görs mer generell.

Vanlighetsmodalisering är alltså en relevant grammatisk resurs för evaluering, såsom denna samtalsaktivitet formas i samtalet. Låg vanlighetsmodalisering är ett sätt att begränsa giltigheten av evaluativa stånd-

punkter till vissa tillfällen och öppna för en fortsatt förhandling av hur evalueringens giltighet skall preciseras. Dessa resurser för precisering sammanfattas i SFL som *enhancement* (se Halliday 1994:220, 232–239). Evaluativa ståndpunkters giltighet preciseras i samtalet temporalt, spatialt, ifråga om ändamål och orsak, vilket exempelvis kan ta sig grammatiska uttryck som adverbiella prepositionsfraser eller bisatser. Ifråga om egenskaper som 'bra' och 'dålig' är det – i högre utsträckning än ifråga om egenskaper som 'svensk' eller 'rödhårig' – högst relevant att precisera när något är bra (eller dåligt), var något är bra (eller dåligt), vad något är bra (eller dåligt) för, eller varför något är bra (eller dåligt). Sådana preciseringar sker ofta antingen i evalueringssekvenser, eller i den beskrivande sekvens som ofta följer och som helhet fungerar som en precisering av de evaluativa ståndpunkter som intagits. Några exempel på preciseringar av olika slag ges i tabell 17.

TABELL 17. *Exempel på olika preciseringar av evaluativa ståndpunkter.*

Typ av precisering	Prepositionsfras	Bisats
Temporal (bra när?)	på kvällen (10.6:1)	när de kommer på radion å så (2.5:1) iallefall när de kommer liksom typ (.) music non-stop å sånt när dom kör bara musik (10.2:9)
Spatial (bra var?)	på spårvagnen (i 4.3)	när man e lite trött (3.3:9)
Ändamålsmässig (bra till vad?)	i bakgrunden (3.3:14)	när man badar tillexempel (3.3:4)
Kausal (bra varför?)		i å me att de e svenskt (1.2:4) för dom har så härliga röster negrer (7.1:8) för dom lär man sej (9.4:1)

*

Sammanfattningsvis kan sägas, vad gäller de två olika typerna av modalisering, att samtalsdeltagarna i det analyserade samtalets evalueringsekvenser väljer att inte modalisera på en skala av sannolikhet, men däremot att modalisera på en skala av vanlighet. Dessa gramma-

tiska val har i detta avsnitt satts i samband med hur samtalsdeltagarna semantiskt skapar evaluering som samtalsaktivitet. Evaluering är i samtalet en aktivitet där påståenden ges evidens av talarnas egen erfarenhet, vilket gör sannolikhetsmodalisering mindre naturlig, men också en aktivitet präglad av att giltigheten av påståenden ställs under förhandling, vilket gör vanlighetsmodalisering till en relevant grammatisk resurs.

7.2.4. Den grammatiska graderingen i evaluering

I föregående avsnitt har redogjorts för hur modalisering – betraktad som en slags inplacering av satser på semantiska skalor – används i samtalets evalueringssekvenser. Detta avsnitt skall istället behandla hur enskilda element i satser på liknande sätt kan framställas inplacerade på skalor för *gradering*. Analysen av hur dessa möjligheter används i evalueringssekvenserna kommer att följa ett förslag som inom SFL presenterats av White (1998 kap. 3). White föreslår två semantiska huvudtyper av gradering: gradering på en skala av *fokus*, och gradering på en skala av *styrka*. Med olika grader av fokus kan talare göra sina semantiska kategoriseringar vagare eller skarpare. Med olika grader av styrka kan talare istället välja i vilken omfattning en egenskap skall tillskrivas det man talar om. Också på dessa semantiska skalor inbjuds samtalsdeltagare till förhandling av olika slag, av vilken kategorisering respektive vilken styrkegrad som är den mest relevanta.

I tabell 18 visas några typiska exempel på gradering realiserad genom olika adjektiv och adverb. För att visa på parallelliteten med modalisering har jag ställt upp exemplen på en skala mellan en sats som saknar gradering och motsvarande negerade sats, så att de olika stegen blir ett sätt att semantiskt ta sig från den ena till den andra polen. Också här tycks gälla att negeringen av realiseringarna av hög och låg gradering kan kasta om stegen på skalan så att exempelvis en negerad fokusgradering, medan ”inte (ens) lite rockigt” blir hög negerad styrkegradering. Däremot förefaller inte negering av mellanlägets realiseringar vara naturligt vid gradering. Beskrivningen, framförallt av fokussystemet, är en grov förenkling, men ett provisorium som kanske kan vägleda undersökningen av dessa grammatiska resurser såsom de används i samtalets register.

TABELL 18. *Tre grader av fokus- och styrkegradering.*

Gradering på en skala av fokus

Utan gradering	<i>de e rockmusik</i>
Fokus: hög (prototypiskt)	<i>de e typisk rockmusik</i>
Fokus: medelhög	<i>de e lite typ rockmusik såhär</i>
Fokus: låg (perifert)	<i>de e nån slags rockmusik</i>
Utan gradering; negerat	<i>de e inte rockmusik</i>

Gradering på en skala av styrka

Utan gradering	<i>de e rockigt</i>
Styrka: hög (starkt)	<i>de e mycket rockigt</i>
Styrka: medelhög	<i>de e ganska rockigt</i>
Styrka: låg (svagt)	<i>de e bara lite rockigt</i>
Utan gradering; negerat	<i>de e inte rockigt</i>

Typiskt används de två typerna av gradering, som uppställningen ovan visar, för gradering av olika slags element. Fokusgradering är typiskt en semantisk operation med substantiv (kategoriseringen av ting), medan styrkegradering typiskt gäller adjektiv (beteckandet av egenskaper). Så som fokusgradering används i talspråk överskrids dock denna gräns, och i det följande skall det belysas hur adjektiv i samtalets olika sekvenser både graderas på en skala av styrka och fokus.

Fokus

Att svenskt samtalspråk i hög utsträckning utnyttjar fokusgradering, och då framförallt de två lägre graderna, har diskuterats av flera forskare. Aijmer (1985) diskuterar en rad talspråkliga uttryck av detta slag, vilka hon betecknar *vaghetsmarkörer*, deras olika funktioner och syntaktiska placering: *liksom, så där, så att säga, på (nåt) sätt* samt olika typer av ”påhäng” som *och allt sånt, eller nåt sånt* etc. Främst är det bruket av dessa modifierande strategier i ungdomars samtal som uppmärksammas. Nordberg (1985) menar att detta, tillsammans med andra typer av graderingar, är ett av de huvudsakliga kännetecknen på ungdomars samtalsstil. Kotsinas (1994) visar under den ironiska rubriken ”onödiga småord” hur en rad olika ord – *såhär, liksom, ungefär, typ* och *alltså* – i ungdomars samtalspråk signalerar ”att talaren är medveten om någon typ av inexakthet eller vaghet i innehållet eller i det

språkliga uttrycket” (Kotsinas 1994:87). I en studie av *lite* (i GSM-korpusen ur vilken samtalet i detta kapitel hämtats) beskriver Wirdenäs och Norrby (manus) hur adverbet frekvent används i modifierande funktioner (se också Norrby 2000 samt Nilsson, under arbete). Trots dessa bidrag saknas ännu en utförlig undersökning av svenskans grammatiska resurser för fokusgradering, varför detta avsnitt med nödvändighet blir tentativt.

Behandlingen av fokusgradering i det analyserade samtalet kommer här att begränsas till den medelhöga graden, eftersom den är så frekvent utnyttjad av samtalsdeltagarna. Termen *fokus* är något missvisande, då detta grammatiska system i samtalet alltså framförallt utnyttjas för att ”ofokusera”.¹

De uttryck som i samtalet mest frekvent utnyttjas för medelhög fokusgradering är *typ*, *lite* och *såhär*, ofta i olika kombinationer (se exempel 31. De aktuella graderingarna är understrukna i de följande exemplen).²

- (31) a. blandning av bo- (.) bohem å skate såhär lite blandning ja (ur sekvens 1.3)
 b. de e ju liksom- de e ju såhär typ eh (.) typ förfestar (.) låt såhär (ur sekvens 2.2)
 c. nämen de e lite partymusik så eller typ lite såhär - (.) såhär go (ur sekvens 7.2)

Vart och ett av dessa ord har i samtalet dessutom andra funktioner. *Typ* används ofta i betydelsen ’exempelvis’ för att foga element till vad som tidigare sagts, utan att detta för med sig någon vaghet (”typ när det kommer på radio”, ”typ min pappa”). *Såhär* används ofta i betydelsen ’på detta vis’ för att syfta på något i situationen eller texten (”när man gör såhär”, ”de e såhär äh (.) att ...”). Både *lite* och *såhär* kan också, företrädesvis betonade, realisera styrkegradering, låg respektive hög (”lite äldre än oss”, ”såhär gott humör”). *Såhär* används dessutom ofta i slutet av en talares replik i vad som framförallt förefaller ha sin funktion för turtagningen, och i en liknande avgränsande funktion används alla tre orden dessutom som citatmarkörer (jämför Kotsinas 1994:89–94).

¹ I en av evalueringssekvenserna bidrar *hög* fokusgradering till realiseringen av evaluering: ”jamen de e en typisk såhär **trendkanal**” (10.6.18).

² Denna typ av multifunktionella adverb i informella samtal har i samtalsanalytisk forskning framförallt behandlats som *diskurspartiklar* (*discourse markers*), och betoningen har legat på att undersöka hur dessa element avgränsar olika delar av yttrandet från varandra (se Schiffrin 1987, Jucker och Ziv 1998).

Utan bättre förståelse av denna multifunktionalitet är det svårt att ange någon tillförlitlig beräkning av realiseringar av fokusgradering.

Tabell 19 får därför tas som en antydning om vad som förefaller vara en relativt hög frekvens av medelhög fokusgradering, och som en ungefärlig angivelse av de relativa proportionerna mellan olika delar av samtalet.

TABELL 19. *Realiseringar av medelhög fokusgradering.*

typ	förekomst totalt	varav i ev. sekv.
<i>lite</i>	31	2
<i>typ</i>	18	3
<i>såhär</i>	21	1
	S:a 67	S:a 7

Trots svårigheterna att göra en fullgod kategorisering av olika semantiska funktioner kan en försiktig slutsats dras: vart och ett av de undersökta orden tycks, som realiseringar av fokusgradering, vara underrepresenterade i evalueringssekvenser (vilka alltså sammantaget utgör ungefär en femtedel av samtalet). De förekomster av orden i dessa sekvenser vilka analyserats som realisering av fokusgradering ges i exempel (32).

- (32) a. de e inte så bra kvalit  på den typ om man s jer så (.) de e dålig kvalit  på den (.) typ (1.8:8)
- b. ja de e lite- ja de e lite roligt såhär (2.1:7)
- c. men de ska va typ en ren ungdomskanal me **bara** musik inget snack bara musik (10.5:1)

För att kunna ge en möjlig förklaring till varför inte medelhög fokusgradering typiskt används i samtalets evalueringssekvenser, skall vi först i två exempel se hur denna fokusgradering fungerar i interaktionen utanför evalueringssekvenser. Det första exemplet är hämtat ur en sekvens där samtalsdeltagarna framförallt engagerar sig i att beskriva musikexemplet med gruppen Kent. I det andra exemplet initieras en kategorisering av musikexemplet med gruppen Refused:

(33) ur sekvens 1.1

S m (.) jaa va tyckte ni att de va °(för nåt då?)°

A de e lite såhär pop (.) lite rockinslag

B pop (.) pop (.) **svenskt** (.) om man säger så också

C de e lite- (.) ja men

X °mm° jaa

C de e såhär lite typ engelskinspirerat (.) tycker jag de e engelskt (.) engelskt
A em- engelsktinspirerat? jaa

(34) ur sekvens 4.4

S va kallar ni den här sortens musik då?

A ja de e väl antingen nån- (.) i början ja men sen gick de över

B i början va de hårdrock

D hårdrock

A till lite såhär skate skatemusik

B ja (.) de va lite såhär- ja de va lite skatearaktigt där

De element som fokusgraderas i exemplen är både substantiv (*pop*, *rockinslag*, *skate*) och adjektiv (*svenskt*, *engelskinspirerat*, *skatearaktigt*). Man kan lägga märke till hur fokusgradering möjliggör glidningar mellan dessa ordklasser: *lite såhär pop* och *lite såhär skate* blir vad Wirdenäs och Norrby (manus) kallar ”förklädda adjektiv”. Frasen *lite såhär skate* blir alltså som ovan i sekvens 4.4 möjlig att parafrasera med *lite skatearaktigt*.

Ett speciellt problem för analysen är att *lite* som gradadverb också kan realisera låg gradering på en styrkeskala. Att det inte är den användning som är aktuell i exemplen ovan styrks av kombinationer av adverb som i ”de e såhär lite typ **engelskinspirerat**”. Trots att adjektivet *engelskinspirerat* i princip är graderbart på en skala mellan lite och mycket, uttrycker kombinationen av (obetonade) adverb knappast att denna musik är mindre engelskinspirerad än någon annan musik. Vad som sker tycks istället vara att beskrivningen *engelskinspirerat* görs vagare.

Genomgående fokusgraderas såväl substantiven som adjektiven i exemplen ovan till ett mellanläge. En hög fokusgradering hade beskrivit eller kategoriserat musikexemplen som en prototypisk representant för en viss egenskap eller musikstil (t.ex. ”typisk engelskinspirerad musik”, ”riktig hårdrock”). En låg fokusgradering å sin sida hade beskrivit eller kategoriserat musiken som perifera exempel (t.ex. ”inte så typisk popmusik”, ”nån slags hårdrock”). Genom den medelhöga

fokusgraderingen skapas en beskrivning och kategorisering som varken håller musikexemplen för att vara prototypiska eller perifera i relation till de angivna egenskaperna och kategorierna, men däremot en beskrivning och kategorisering som framställs som tydligt förhandlingsbar. Drag med denna fokusgradering blir på så vis svåra att direkt säga emot, men lätta att både bekräfta och komplettera. Medelhög fokusgradering öppnar – på ett sätt som starkt påminner om motsvarande sannolikhetsmodalisering – för andra alternativa påståenden, vilka kan ges i fortsatt samförstånd. Båda exemplen är också mycket riktigt diskurssemantiskt strukturerade med bekräftelse- och tilläggsdrag efter första svarsdraget, och vi skulle kunna uttrycka det som att ”de e lite såhär...”, bäddar för ”ja (.) och de e lite såhär... också”.

Vi kan nu återvända till evalueringssekvenserna och till frågan om varför medelhög fokusgradering inte används lika ofta i denna interaktion. I evaluering pågår inte samma distanserade och gemensamma prövande av olika termer, i bekräftelse- och tilläggsdrag. När en talare intar en evaluativ ståndpunkt, blir inte responsen från andra talare att omformulera den information som getts. Istället blir responsdragen typiskt ett fortsatt intagande av evaluativa ståndpunkter i medhålls- eller mothuggsdrag. Med reservation för att analysen gäller ett litet antal (och ibland svåranalyserade) fall kan ändå förslaget framkastas, att detta är förklaringen till att den i övrigt vanliga medelhöga fokusgraderingen inte typiskt förekommer i samtalsaktivitetens evaluering. Det finns i så fall en parallell mellan hur talarna i samtalsaktiviteten i evaluering på satsnivå avstår från medelhög sannolikhetsmodalisering och på frasnivå avstår från medelhög fokusgradering. I evaluering, såsom evaluering formas till en samtalsaktivitet i det analyserade samtalet, handlar det inte om att hålla en neutral spelplan öppen vare sig för alternativa påståenden eller för alternativa formuleringar, utan om att inta evaluativa ståndpunkter på ett sätt som inbjuder övriga samtalsdeltagare att göra sammalunda.

Denna förklaring skulle möjligen också kunna belysa varför några enstaka drag i andra sekvenser inte följs av talarnas engagemang i evaluering, trots att dragen lexikalt beskriver musiken med adjektiv som vanligen används evaluerande.

Först en replik ur en sekvens vilken bedömts som framförallt kategoriserande och beskrivande:

(35) ur sekvens 3.1

D typ skön musik har jag skrivit X eller liksom (man kan-) (.) men jag (.) °skulle ju aldrig såhär°

Repliken där Disa – med medelhög fokusgradering – betecknar Mozarts fjortonde symfoni som ”typ skön musik” ingår i fasens första sekvens. Disas replik tycks inte tolkas av de andra samtalsdeltagarna som en positiv evaluativ ståndpunkt. I fortsättningen av denna fas kommer Disa att inta, och försvara, inte en positiv utan en negativ evaluativ ståndpunkt (vilket analyserats i avsnitt 7.2.2; se exempel 19). Vad hon gör i exemplet ovan är, noga taget, att rapportera vad hon skrivit på bladet för diskussionsförberedelse, och redan avslutningen av repliken antyder att hon inte vill göra detta till sin egen evaluativa ståndpunkt. Till dessa iakttagelser kan läggas valet av medelhög fokusgradering, som tycks bidra till att göra *skön* till mer av ett neutralt omdöme, som inte behöver försvaras som talarens evaluativa ståndpunkt.

Exempel (36) nedan har slående likheter med det föregående. Här är det Bea som i första fasen kring Hagbergs ”Kan du vissla Johanna” ger följande omdöme:

(36) ur sekvens 6.1

B de e lite såhär dåligt men man lyssnar aldrig på sånt liksom

Inte heller detta omdöme tas i interaktionen för att vara ett formande av en evaluativ ståndpunkt som kräver medhåll. Också här avslutas yttrandet med att talaren avstår från att sätta sin egen tidigare erfarenhet av musiklyssnande som direkt evidens för yttrandet. Också här används medelhög fokusgradering (*lite såhär*), vilken snarast tycks bidra till att användningen av *dålig* blir ett av flera försök att kategorisera eller beskriva musikexemplet, inte ett intagande av en evaluativ ståndpunkt som kräver medhåll.

Styrka

Svenskans centrala resurser för styrkegradering är förhållandevis väl beskrivna (se speciellt SAG, volym 3, 198ff. om gradadverbial samt volym 2, 184f. om förstärkande prefix). Alla det analyserade samtalets evalueringssekvenser präglas av styrkegradering (utom möjligen sekvens 7.7), och principen är att det är skalans två högre steg som används. Att styrkegradering är en viktig resurs för evaluering har också uppmärksamats tidigare (även om terminologin växlar; se t.ex. Halliday 1994:184 om *reinforcement*, Poynton 1996 om *amplification*, Eggins och Slade 1997:134–136 om *augmenting*, samt Labov 1984 om *intensity*).

För hög styrkegradering i evalueringssekvenser används flera olika resurser. Med de förstärkande prefixen *as-*, *jätte-*, *skit-* och *ur-* bildas *asbra* (2.1:1 och 10.2:11), *jättebra* (1.8:1 och 9.2:3), *jättefin* (9.2:4), *skitgo* (7.1:6) samt *urkass* (10.2:6). Hög styrkegradering konstrueras också vid ett tillfälle genom användningen av superlativ:

(37) +**de** e däremot de sämsta+(.) när de kommer **reklam** (10.4:1)

En frekvent använd grammatisk resurs för styrkegradering är gradadverb. För hög gradering finns i samtalet ett flertal olika varianter: *himla*, *otroligt*, *jäkla*, *fruktansvärt* och *så*. De fyra första markerar förutom hög grad också ett känslomässigt engagemang. Som framgår av exemplen är det förstärkande gradadverbet ofta i sin tur förstärkt av *så*, och dessutom ofta förstärkt genom emfatisk betoning.

(38) a. (jo)- (.) de va så himla popigt ett tag NRJ (10.6:7)

b. ja de e ju himla (.) härligt (10.8:19)

c. å de e så **otroligt** tråkigt om man nu sitter där kanske två timmar- eller jag menar (.) (så får man höra dom bara) (10.6:21)

d. ja (.) de e sså jäkla gott de e så goa eh (.) (7.1:1)

e. de e så enformigt (.) de e så **fruktansvärt** enformigt asså (8.3:2)

Emfatisk betoning används också för att förstärka huvudordet utan förstärkande adverb. Vid ett tillfälle – i det tidigare diskuterade utspelsdraget ”ja jag **hatar** sånhär musik” (5.1:3) – ges *hata* en sådan emfas att uttalet närmar sig ett initialt sje-ljud. Som ett sätt att uppgradera i styrka bör också räknas den repetition av satser i samma drag som är tydlig i de två sista exemplen ovan. Dessa satser skulle redan var och en för sig kunna fungera som evaluativt påstående eller gensvar. Med en sådan repetition kan också flera olika satstyper inkluderas i ett och samma drag:

(39) a. sånhär e **asbra** (.) jag älskar sånhär musik (2.1:1)

b. jag gillar inte- sån musik e inte bra å **lyssna** på (4.2:1)

För medelhög styrkegradering används gradadverben *ganska* och *rätt*. Dessa adverb (obetonade) påverkar inte styrkegraderingen vare sig i förstärkande eller försvagande riktning, men håller möjligheten att gradera i någondera riktningen öppen för förhandling. (Betonade framför ett svagare betonat adjektiv skulle de snarast realisera låg

styrka.) I flera av exemplen nedan understryks denna beredskap till förhandling av evalueringens grad också med andra grammatiska medel: adverbena *faktiskt* och *ändå* (som ”uttrycker vädjan om samhörighet och samarbete”; Aijmer 1985:110), liksom *ju* och *iåförsig*.

- (40) a. de e ganska **braa** faktiskt (1.2:3)
- b. jamenar i å me att de e svenskt så e de ganska kul (1.2:4)
- c. allt snack emellanåt e ju typ såhär- de e ju ganska roligt iåförsej (10.6:23)
- d. dom har ganska goa tongångar (2.5:3)
- e. men den va ju rätt rolig °tycker jag° (6.4:5)
- f. så de e ändå rätt **ball** å sitta å sjunga så ba *djuuu* (8.3:7)

I de flesta av de ovanstående exemplen skulle man utifrån den föregående samtalskontexten kunna förmoda att övriga samtalsdeltagare kan vara på väg att inta andra evaluativa ståndpunkter än de som talaren här formar. Valet av medelhög styrkegradering i ett utspelsdrag tycks emellertid minska relevansen av en respons i form av ett mothuggsdrag. I sekvens 9.4 (se figur 38) visas ett exempel på detta.

Här återupptar två talare (Anna och Cilla) evalueringen av Lisa Ekdahls musik. Bakgrunden är att Disa, i en tidigare evalueringssekvens, gentemot Cillas negativa evaluering intagit en positiv ståndpunkt (”men jag tycker hon e bra (.) jag tycker de va jättebra”). Annas nya evaluativa påstående (yttrande 1) blir därför genom den medelhöga styrkegraderingen ”ganska kul” (och den följande kausala preciseringen) ett sätt att finna en medlande position.

STRUKTUR			TEXT
U: Evaluativt påstående	1	A	jo men de e ändå typ- (.) såna låtar e ändå ganska kul såhär
F: Precisering	-		----- -- för dom lär man sej å sen-
R: Medhåll	2	C	----- --
R: forts	-		men dom kan va okej dom kan komma väl nån gång på radion då
F: Precisering	-		----- okej de e väl okej så
R: Medhåll?	3	A	-
F: Tillägg	4	C	för då kan man ju sjunga me å så men de ju liksom- (.)
			----- - jaa den e väl lite (de e inget) (.) jag gillar så

FIGUR 38. *Evaluering av Ekdahl/vispop (sekvens 9.4).*

Vi kan se hur Cillas respons (yttrande 2) mycket riktigt formas till ett medhållsdrag, om än ett ytterst motvilligt sådant. Semantiskt skulle man kunna beskriva draget som en nedgradering av utspelsdragets styrkeläge, men den grammatiska resurs som utnyttjas är låg vanlighetsmodalisering ”dom kan va okej” (följd av en kausal precisering i nästa drag). (Dessutom utnyttjas en låg modulering vilken framställer musiken som endast ”tillåten” under förutsättning att musiken inte kommer oftare än ”nån gång på radion”; se vidare avsnitt 7.2.5.) Sammantaget blir det tydligt att Cillas medhållsdrag i själva verket uttrycker en ovilja att inta den positiva ståndpunkt som utspelsdraget bäddat för genom medelhög styrkegradering. Anna å sin sida har med hjälp av *ganska* inte bundit sig vid mer än att hon i sitt responsdrag tycks stödja Cillas reservationer (yttrande 3). Och Cilla kan åter (i yttrande 4) inta den negativa ståndpunkt hon uttryckt redan i den tidigare evalueringssekvensen.

*

Iakttagelserna beträffande de två olika typerna av gradering kan då sammanfattas. I samtals evalueringssekvenser används endast sparsamt den i övrigt frekventa medelhöga fokusgraderingen (*lite typ ... såhär*). Däremot präglas dessa sekvenser av en gradering till de två högre stegen på styrkeskalan (*ganska bra* och *himla bra*). Evaluering är med andra ord i samtalet inte en aktivitet där samtalsdeltagarna inbjuder varandra att justera kategoriseringar, men däremot en aktivitet som präglas av att talarna intar och förhandlar evaluativa ståndpunkter på en skala av ”mer eller mindre”.

7.2.5. Den grammatiska moduleringen i evaluering

Detta avsnitt återknyter till SFL:s modalitetsteori och undersöker hur evaluering konstrueras grammatiskt genom *modulering* på skalorna för *förpliktelse* och *bøjelse*. I SFL:s modalitetsteori räknas inte modulering som relevant för det typiska påståendet, dvs. i utbyte av information. Modulering antas, till skillnad från modalisering, istället typiskt utgöra

en resurs för deklarativa satser som realiserar befallningar och erbjudanden, dvs. i utbyte av varor och tjänster (se avsnitt 6.2.4).¹

I tabell 20 visas hur också modulering i SFL analyseras som tre grader, i exempelmeningarna realiserade av modala hjälpverb. De tre graderna av förpliktelse har placerats mellan en befallning i imperativ och satsens negerade motsvarighet, medan de tre graderna av böjelse placerats mellan ett erbjudande, eller ett besked om en framtida handling, och dess negering. Detta åskådliggör vad Halliday tar för att vara den typiska funktionen för respektive typ av modulering (se Halliday 1994:356–363 eller Eggins 1994:187–192).

TABELL 20. *De tre graderna av förpliktelse och böjelse.*

Modulering på en skala av förpliktelse

utan modulering	<i>lämna huset nu!</i>
Förpliktelse: hög (nödvändigt)	<i>du ska lämna huset nu</i>
Förpliktelse: medelhög (tillrådligt)	<i>du bör lämna huset nu</i>
Förpliktelse: låg (tillåtet)	<i>du kan lämna huset nu</i>
utan modulering; negerat	<i>lämna inte huset nu!</i>

Modulering på en skala av böjelse

Utan modulering	<i>jag kommer att diska</i>
Bøjelse: hög (angelägen)	<i>jag ska diska</i>
Bøjelse: medelhög (villig)	<i>jag vill diska</i>
Bøjelse: låg (beredd)	<i>jag kan diska</i>
Utan modulering; negerat	<i>jag kommer inte att diska</i>

Också på dessa semantiska skalor inbjuds samtalsdeltagare till förhandling av olika slag, men här är det inte – som i fallet med modalisering – utrymme för alternativa påståenden som skapas. Istället handlar det här om att olika grad av utrymme lämnas för andra alternativa handlingar. Ifråga om förpliktelse i exemplen i tabell 20 innebär lägre grad att den tilltalade ges större utrymme att utföra andra handlingar än att lämna huset. Ifråga om böjelse i samma tabell innebär lägre grad att talaren behåller större utrymme att utföra andra handlingar än att diska. Frågan är i detta avsnitt hur modulering används i evaluativa påståenden och i den interaktion som dessa påståenden initierar. Jag

---

¹ En tredje typ av modulering är *förmåga* (se avsnitt 6.2.4) som Halliday (1994:359) analyserar som en kategori ”on the fringe of the modality system”. Jag återkommer till en evaluerande användning av denna modulering i avsnitt 7.4.2.

kommer att ta upp satser som, trots att de bidrar till konstruktionen av evaluering, inte tagits upp tidigare i kapitlet.

Förpliktelse

Svenskans centrala resurser för modulering på skalan av förpliktelse, är de modala hjälpverb som SAG beskriver som deontiska (volym 4, 282ff.). I samtalet används i denna semantiska funktion *ska*, *måste*, *behöva*, *få* och *kan*.

Förpliktelse används vid något tillfälle också i evalueringssekvenserna för att realisera en sådan betydelse som åskådliggjorts av exemplen ovan. I sekvens 5.10, yttrande 12 (figur 39) uttalar sig Bea om nödvändigheten (den höga förpliktelsen) i att bidra till melodifestivalen har den karaktär som hon just gestaltat med sin sång. Detta är emellertid undantag. Det typiska mönstret för hur förpliktelsemodulering används i evalueringssekvenserna är att denna resurs – istället för att uttrycka huruvida satsens innehåll är nödvändigt, tillrådligt eller endast tillåtet – används för att uttrycka positiv eller negativ evaluering. I en sådan användning förekommer hög förpliktelse i två satser i samma sekvens. När exempelvis Bea introducerar sin sång med ”de ska ju va så här” är det inte främst en dimension av nödvändighet som framhävs, utan en evaluativ ståndpunkt ifråga om melodifestivallåtar.

STRUKTUR			TEXT
U:Fråga	1	C	men dom slog igenom i melodifestivalen va?
R:Svar	2	S	m
R:Svar	3	X	m

U:Evaluativt påstående	4	C	-- de e däremot dansband i melodifestivalen?
R:Medhåll	5	A	-----
R:Uppbackning R:	6	B	--
R:Medhåll	7	D	de e vi emot
R:	8	C	ja dom har ju kommit ja <u>de ska de ju inte va-</u> de har ju flippat ut ja (.) dom har ju-
R:Elaborering	9	B	
R:Uppbackning	10	C	(ja) <u>de ska ju va såhär</u> SJUNGER <i>fångad</i> SKRATTAR *°(av en m
R:forts	-	C	
R:Bekräftelse	11		-----
			--
F:Precisering	12	B	<i>stormvind</i>)°*
R:Uppbackning	13	A	ja (.) typ
R:Uppbackning	14	D	-----
			--
			men de liks- <u>de måste va såna klämkäcka</u> för att dom ska vinna m m

FIGUR 39. *Evaluering av dansband i melodifestivalen (sekvens 5.10); modulerade satser understrukna.*

De modulerade satserna är attributiva, och det är därför inte alldeles lätt att se kopplingen mellan förpliktelsemodulering och en motsvarande befallning. Vi kan dock leka med tanken att den befallning som här uttrycks är "Låt det vara såhär (i melodifestivalen)!" Till en liknande befallning skulle också moduleringarna i följande exempel (sekvens 10.5 i figur 40) kunna relateras. Hela denna evalueringsssekvens är grammatiskt uppbyggd kring en följd av modala hjälpverb, vilka visserligen på en nivå realiserar förpliktelse, men som framförallt här används för att förma evaluativa ståndpunkter (om vilken fördelning mellan musik och prat i radio som är bra): *ska* (yttrande 1); *behövs* och *kan inte* (yttrande 3); *ska* (yttrande 7); *måste* (yttrande 8). I samtliga fall är det åter hög förpliktelse som realiseras, men i en sats – "de kan inte bara vara musik hela tiden" – är den höga förpliktelsen negerad.

vill är detta också helt förväntat. Kopplingen mellan vad man tycker om och vad man vill göra är uppenbar, och får vid ett tillfälle också sitt uttryck i att en talare går över från den ena till den andra grammatiska konstruktionen:

- (42) men man vill liksom höra såhär- (.) de ju kul å höra sånahär gamla godingar också (.) de tycker jag (10.8:1)

På samma sätt anger förstås en utsaga om vad en talare inte vill normalt vad hon inte tycker är bra:

- (43) de e inte alla låtar man vill ha (7.7:8)

Emellertid används inte bara medelhög böjelse för att inta evaluativa ståndpunkter, utan också låg grad. Exempel (44), hämtat ur diskussionen om klassisk musik, leder fram till att Disa konstruerar en evaluering med satstyp B: ”de tilltalar inte mig” (se avsnitt 7.2.2.). Innan dess förekommer emellertid två modulerade satser (understrukna) genom vilka den evaluativa ståndpunkten formas eller åtminstone förbereds. Båda satserna är modulerade till låg grad av böjelse, den senare genom en slags negering. Först medger talaren att hon är beredd att lyssna på vissa instanser av klassisk musik, sedan förtydligar hon att hon inte är angelägen att sätta på musiken ifråga:

- (44) de eee ju vissa grejer man kan- man kan lyssna på eller jag menar de e ju- (.) de e ju ingen jag skulle gå hem ba ja nu ska jag sätta på dehär (.) för de e ju- eller de e liksom jag tycker inte- (.) jag tyck- de **tilltalar** inte mej (3.3:25)

Genom den låga böjelsemoduleringen – i andra fallet negerad av *de e ju ingen* ... – skapar talaren ett stort utrymme för andra handlingar än att lyssna på klassisk musik, men poängen är inte att utsagor formas om vilka handlingar av musiklyssnande som hon är ”beredd” till men inte ”angelägen” att utföra, utan att talaren genom dessa moduleringar intar en negativ evaluativ ståndpunkt ifråga om musiken.

I en av evalueringssekvenserna uttrycks genom denna modulering inte graden av talarens böjelse utan graden av böjelse hos den radio-kanal (och senare den radiojournalist) som talaren lyssnar på. Också här är det emellertid uppenbart att det för talarna inte främst handlar om att diskutera andra agents grad av böjelse utan att inta evaluativa ståndpunkter. Kanske skulle man kunna uttrycka det som att den höga grad av böjelse som talarna här tillskriver andra agenter framställs som

något som inkräktar på talarnas eget utrymme att utföra olika handlingar (exempelvis att ligga och sola):

STRUKTUR			TEXT
U: Evaluativt påstående R: Tillägg	1,2 3	C B	+a men <u>NRJ ska ju va så himla+ popigt</u> (.) jag vet inte (de e så mm (.) å <u>City</u>
U: forts R: Medhåll R: forts F: Elaborering	4 -	C B	-- himla)- ja dom tjar (ganska) <u>107 ska bara tjata hela tiden</u> dom har f- (.) hon som- hon som- hon
R: forts F: forts	- -	C B	-- bra så där
U: Evaluativt påstående R: Mothugg	5 6	C B	som e de där allstå de e en tjej (.) Madeleine *Kryger*SKRATTAR
RR: Mothugg	7	C S	-- ja men hon e bra hon e urkass
RRR: Mothugg F: Prec.	8	B	-- nä jag tycker hon e trevlig SKRATTAR -- nä för <u>hon ska jämnt prata</u> när jag ligger å solar SKRATTAR

FIGUR 41. *Evaluering av NRJ och City 107 (ur sekvens 10.2); modulerade satser understrukna.*

Uppenbart är att flera grammatiska resurser samspelar i dessa drag: förutom hög böjelse, också hög styrkegradering i *så himla popigt*, och hög vanlighetsmodalisering i *bara ... hela tiden* och *jämnt*.

*

Vid flera tillfällen har det kunnat noteras att det evaluativa påståendet, såsom det utformas i detta samtal, inte fungerar i ett typiskt utbyte av information, dvs. att det inte bara har drag av reflektion utan också drag av omedelbar aktion, på ett sätt som påminner om befallningar och erbjudanden. Vidare har också semantiska och grammatiska reflexer av detta i interaktionen kunnat påvisas, exempelvis i den sparsamma förekomsten av bekräftelsesdrag, av sannolikhetsmodalisering samt av medelhög fokusgradering. Mot denna bakgrund är det inte förvånande att modulering spelar en viktig roll i flera av samtalets evalueringsskvenser. Typiskt för användningen av modulering – såväl

förpliktelse- som böjelsemodulering – i dessa sekvenser, är att de bildar utsagor som på en nivå visserligen fortfarande kan tolkas som utsagor om förpliktelse och böjelse men på en annan nivå också fungerar evaluerande. Modulering blir för talarna ett sätt att skapa evaluativa påståenden (och responsdrag till dessa) från andra sidan av det grammatiska systemet, inte med de grammatiska resurser som gäller utbytet av information utan med de resurser som gäller utbytet av varor och tjänster, i samtalet konkretiserat av CD-skivor och musiklyssnande.

7.2.6. Den grammatiska intonationen i evaluering

SFL räknar med att prosodiska alternativ i det talade språket kan realisera ett flertal olika grammatiska system. Bland annat analyseras stigande och fallande intonation av betonade stavelser som realisering av systemet *key* ('tonart') vilket tänks realisera en interpersonell semantik jämförbar med modalitet. Genom olika intonation kan talaren förhålla sig till innehållet i sitt eget yttrande och visa vilken respons som förväntas från andra talare (se avsnitt 6.2.5).

Min intuition är att prosodiska aspekter spelar en stor roll för de samtalsaktiviteter som pågår i det analyserade samtalet och för skillnaden mellan dem. En analys av samtalets, eller evalueringssekvensernas, prosodi skulle dock av flera skäl vara en alltför stor forskningsuppgift för föreliggande arbete. Ett samtal som detta med en mängd överlappande tal är ovanligt svårt att analysera prosodiskt, och det är en öppen fråga om den typ av segmenterande analys som Halliday tillämpar ger en fruktbar beskrivning (se exempelvis kritik i Couper-Kuhlen och Selting 1996:17–24, och för en översikt över olika positioner, Arndt och Janney 1987 kap. 6). Svensk prosodi som resurs för interaktion är, såvitt jag kunnat se, ännu ett område inom vilket det fortfarande saknas mer systematiska beskrivningar (se Linell 2001:4).

För att ändå få en antydning om prosodin i evalueringssekvenserna omtranskriberades de nio första av dessa för rytm och intonation. Eftersom Hallidays analys inriktas på intonation av betonade stavelser måste nämligen dessa två dimensioner hållas samman i analysen. I exemplen som ges nedan har följande notationssystem tillämpats för markering av rytm: Tecknet // markerar gräns mellan rytmiskt sammanhållna enheter i talet. Tecknet / markerar de rytmiska gränserna inom dessa enheter. Den första stavelsen som följer efter något av dessa tecken är betonad i talets rytm, med undantag för de rytmiska enheter

som inleds med ”upptakt” markerad med $\wedge$. (Se vidare Halliday 1967, 1970, eller 1994:305–307.)

Med reservation för att transkriptionen i flera fall är osäker skall en iakttagelse redovisas som skulle vara intressant för fortsatt undersökning. Evalueringssekvenserna förefaller vara präglade av att talarna ofta använder en uppåtgående ton. Detta illustreras av exempel (46) nedan där de transkriberade sekvensernas evaluativa påståenden är sammanställda. Endast uppåtgående ton har noterats, och jag har här valt att göra det med tecknet $\acute{}$ efter den betonade stavelsen. Övriga betonade stavelser har bedömts ha nedåtgående eller neutral ton. (För varje evaluativt påstående har jag också noterat första responsdrag vilket alltså med något undantag utgörs av medhålls- eller mothuggsdrag; se avsnitt 7.2.1.)

- (45) a. // $\wedge$ men / än $\acute{}$ då jag tycker / in $\acute{}$ te de e så / jätt $\acute{}$ e bra//
(1.8:1, medhåll följer)
- b. // $\wedge$ såna/ här $\acute{}$ e / **as $\acute{}$ bra** jag / äl $\acute{}$ skar sån / här $\acute{}$ mus/ ik//
(2.1:1, medhåll följer efter några drag som identifierar musikexemplet)
- c. // $\wedge$ å / när de / kommer på/ **ra $\acute{}$ dion** å så// $\wedge$ då / sitter man ju å / sjunger / aaa liksom sånt/ här $\acute{}$ gott hum/ ör $\acute{}$ //
(2.5:1, medhåll följer)
- d. // $\wedge$ man / trött $\acute{}$ nar inte / på dom//
(2.5:8, medhåll följer)
- e. // $\wedge$ men / de beror/ på men i/ bland $\acute{}$ kan de / va $\acute{}$ såhär / jobb $\acute{}$ igt // när de e /1 typ (.)/ **or $\acute{}$ gel** å så //
(3.3:6, mothugg följer)
- f. // men jag blir / gladv när jag / hör $\acute{}$ sånt //
(3.3:35, respons uteblir)
- g. // $\wedge$ jag / gillar inte- / sån $\acute{}$ musik e inte / bra å / **lyss $\acute{}$ na** på//
(4.2:1, mothugg följer)
- h. // $\wedge$ jag / **ha $\acute{}$ tar** sån/ här mus/ ik//
(5.1:3, medhåll följer)
- i. // jo $\acute{}$ / jag har nånting e/ mot de jag / tål inte å / höra de//
(5.7:3, medhåll följer)
- j. // de e / däremot / **dans $\acute{}$ band** i melo/ di $\acute{}$ festival/ en $\acute{}$
(5.10:4, medhåll följer)

Ett av dragen – exempel (45i) – saknar tydlig uppåtgående intonation. Min bedömning är att flera av de övriga utspelsdragen ovan har ovanligt många uppåtgående toner, och att flera drag dessutom har en brantare stigning än vad talarna normalt använder. Ett rimligt antagande är att denna intonation har en interpersonell funktion och i samtalet bidrar till dragens karaktär av ett intagande av en evaluativ ståndpunkt, med krav på att också andra talare intar evaluativa ståndpunkter.

I en fortsatt undersökning måste hänsyn tas till att uppåtgående ton också realiserar betydelse inom den textuella metafunktionen (se t.ex. Halliday 1994:296–297, 306–307). Att en av yttrandets betonade stavelser får uppåtgående ton antas i svenskan vara en normal markering av vilken information som är fokuserad (se Bruce 1998:168f.). För att bekräfta intrycket att uppåtgående ton är överrepresenterad i evalueringssekvenser måste naturligtvis också sekvenser med andra samtalsaktiviteter analyseras.

Det mest intressanta exemplet vad gäller intonation i samtalets evalueringssekvenser är kanske det evaluativa påståendet i sekvens 5.10, eftersom detta utspelsdrag varken konstruerats som någon av de sats-typer som diskuterats ovan (avsnitt 7.2.2) eller genom modulering (se avsnitt 7.2.5). Sekvensens inledning återges i figur 42 nedan samt med rytm- och intonationstranskription i exempel (46).

STRUKTUR			TEXT
U:Fråga	1	C	men dom slog igenom i melodifestivalen va?
R:Svar	2	S	m
R:Svar	3	X	m

U:Evaluativt påstående	4	C	-- de e däremot dansband i melodifestivalen
R:Medhåll	5	A	-----
R:Uppbackning R:	6	B	--
R:Medhåll	7	D	de e vi emot ja dom har ju kommit ja de ska de ju inte va- de har ju flippat ut

FIGUR 42. *Evaluering av dansband i melodifestivalen (ur sekvens 5.10).*

- (46) a. //^ men/ dom' slog i/ gen'om i melo/ di'festivalen / va'//
 b. //m//
 c. //m//
 d. //de e / däremot / **dans'band** i melo/ di'festival/ en'//
 e. //de e vi e/mot//

- f. //ja// //dom´ har ju / kommit//
 g. //^ ja / de ska de ju / in´te va //^ de / har ju / flipp´at ut//

Den sats som realiserar Cillas evaluativa påstående (46d) tycks med hänsyn tagen endast till den lexikogrammatik som skriftspråket utnyttjar vara ett vanligt neutralt påstående. Med nedåtgående intonation skulle vi få en sats som endast gav (eller bekräftade) information om det aktuella melodifestivalbidraget. Med brant stigande intonation tillsammans med markerad rytm (märk betoningen av sista stavelsen i *melodifestivalen*) och emfatisk betoning tycks dock talaren här visa att den nyss efterfrågade informationen är ett objekt för evaluering.¹

Halliday (1970:23–24) parafrazerar den uppåtgående tonens användning i påståendeformade satser (när den inte bäst förstås utifrån textuell funktion) med ”is that what you think?” (se exempel 14b, avsnitt 6.2.5). Med hjälp av den distinktion som ovan diskuterats mellan *tro* och *tycka* (avsnitt 7.2.3), kan vi tentativt omformulera denna fråga med att det antingen kan handla om att andra talare inbjuds att säga vad de tror, eller att säga vad de tycker:

- (47) a. //^ men/ do´m slog i/ ge´nom i melo/ di´festivalen / va´//
 (’säg vad ni tror!’)
 b. //de e / däremot / **da´nsband** i melo/ di´festival/ e´n//
 (’säg vad ni tycker!’)

7.2.7. Retrospektiva slutsatser

I detta avsnitt skall några av resultaten från analysen av evalueringssekvenserna ställas i relation till vad som tidigare i avhandlingen framkommit genom undersökningen av förslag om emotiv betydelse.

Analysen av samtals evalueringssekvenser har visat hur evaluativt betydelseskapande kan beskrivas utan att evaluering länkas direkt till valet av vissa ord med föregiven emotiv betydelse. På så vis har analysen kunnat visa på ett möjligt alternativ till en beskrivning som förutsätter att betydelse skapas kompositionellt (jfr avsnitten 2.2.1 och 3.2.3), och resulterar i dekontextualiserade uppräknings av emotiva ord

---

¹ Till bilden hör också att sekvensen följer på en lång följd av attribuerade evalueringar där samtalsdeltagarna tillskrivit olika evalueringar till andra lyssnargrupper (se vidare avsnitt 7.3.1), vilket förmodligen är den relevanta bakgrunden till *däremot* som här vänder interaktionen in i en ny samtalsaktivitet, där talarna kan inta egna evaluativa ståndpunkter.

(se kap. 4 och 5). Evaluering har istället i denna analys beskrivits som en samtalsaktivitet som utmärker sig på en rad olika sätt och på flera nivåer. Vissa iakttagelser har gällt det diskurssemantiska, interaktionella mönstret, och framförallt har det noterats hur talare genom medhålls- och mothuggsdrag intar olika evaluativa ståndpunkter i relation till den evaluativa ståndpunkt som etablerats genom utspelet av ett evaluativt påstående (se avsnitt 7.2.1). Denna interaktion har sedan beskrivits mer i detalj som olika, och för det evaluativa betydelse-skapandet samverkande, val inom olika lexikogrammatiska system: system för transitivitet (avsnitt 7.2.2), modalitet (avsnitten 7.2.3 och 7.2.5) och gradering (avsnitt 7.2.4). Ytterligare iakttagelser har dessutom gällt prosodiska drag, nämligen uppåtgående intonation, som tycks utmärka evaluering såsom denna samtalsaktivitet gestaltar sig i detta samtal (se avsnitt 7.2.6). I beskrivningen av olika lexikogrammatiska val har visserligen en mängd olika lexikala val diskuterats, men dessa har genomgående behandlats såsom de är integrerade i de grammatiska strukturer som utnyttjas i samtalslets evaluativa betydelse-skapande.

I teoribildningen kring begreppet emotiv betydelse tenderar evaluering att betraktas som något som har att göra med underliggande mentala emotiva processer och observerbara emotiva reaktioner (se avsnitten 2.2.2 och 3.2.2). Den bitvis livligt engagerade evaluerande interaktionen i det analyserade samtalet skulle mycket väl kunna inspirera till resonemang av detta slag. I den analys som här genomförts har dock sådana förklaringar inte getts någon plats. Istället för att försöka förklara vad evaluering är genom hänvisningar till antagna emotiva processer och reaktioner har jag låtit analysen stanna vid en beskrivning av vilka språkliga resurser som utnyttjas för att realisera evaluering. Denna beskrivning skulle dock i sig kunna användas för att ge en alternativ belysning av två frågor som fokuserats av teoribildningen kring begreppet emotiv betydelse: Vad är evaluering? Och vad skiljer evaluering från beskrivning?

Istället för att betrakta evaluering i relation till underliggande mentala processer, skulle evaluering – i linje med SFL:s metafunktionella semantik – kunna betraktas som konstruerad av språkets ideationella semantik, framförallt sådan den realiseras genom transitivitetssystemet (se avsnitt 6.2.3). Den analys som har getts av ett grundmönster för talarnas grammatiska konstruktion av evaluering (i avsnitt 7.2.2) skulle då kunna sägas tydliggöra en relativt komplex teori om evaluering, som finns implicit i de sekvenser där evaluering pågår som en huvudsaklig samtalsaktivitet.

Evaluering är, i enlighet med denna analys, språkligt konstruerad som olika slags relationer mellan en evaluator och något evaluerat. Dessa relationer konstrueras som (bärande av) egenskaper, genom val av attributiv processtyp, eller som processer, genom val av mental processtyp. Om evaluering konstrueras som egenskap, kan det antingen vara fråga om en egenskap hos evaluatorn vilken framställs som en effekt av det evaluerade ("jag blir glad när jag hör sånt"), eller en egenskap hos det evaluerade ("de e härligt"). Också om evaluering konstrueras som process kan det vara fråga om en process som antingen går i riktning mot evaluatorn ("de tilltalar inte mej"), eller i riktning från evaluatorn ("jag hatar sån här musik"). Vidare visar samtalets användning av dessa alternativ att konstruktionen av evaluering som något affektivt eller emotivt endast är en av flera möjligheter. Analysen kan på så sätt sägas visa hur erfarenhet av evaluering genom transitivitetssystemet formas till en rikt differentierad potential av betydelser, vilken talarna utnyttjar på ett strategiskt sätt i etablerandet och förhandlandet av evaluativa ståndpunkter (se figurerna 26, 28, 31 och 33).

I förhållande till denna betydelsepotential, som alltså skulle kunna betecknas som samtalets implicita evalueringsteori, framstår den syn på evaluering vilken konstrueras genom begreppsbildningen emotiv betydelse som ytterligt reduktionistisk: för det första genom att evaluering primärt förklaras som effekten som det evaluerade har på evaluaren; för det andra genom att språket endast antas spegla språkoberoende mentala realiteter; för det tredje genom att dessa mentala realiter begränsas till emotiva processer. (Undantaget är Alstons förslag, se avsnitt 3.1.3.)

Något skall också sägas beträffande skillnaden mellan evaluering och beskrivning. Teoretiska förslag om emotiv betydelse utgår i regel från antaganden om hur, och på vilka grunder, gränsen skall dras mellan evaluering (ords emotiva betydelse) och beskrivning (ords deskriptiva betydelse), ofta genom att emotiva reaktioner ställs mot verifierbarhet eller kognitiva reaktioner (se avsnitt 2.2.3 och 3.2.1). Istället för att utgå från sådana antaganden om språkets korrespondenser med yttre och inre dimensioner av verklighet, har den analys som här genomförts undersökt hur olika samtalsaktiviteter, av vilka beskrivning och evaluering i samtalet är två, kan beskrivas genom att ta fasta på hur delvis olika grammatiska strategier utnyttjas. Med SFL:s metafunktionella semantik kan dessa strategier sammanfattas som val inom en rad interpersonella grammatiska system som tillsammans, och i samspel med ideationella val, öppnar för olika möjligheter i interaktionen (se avsnitt 6.2.4).

Genom att visa hur talarna i samtalsaktiviteten evaluering avstår från sannolikhetsmodalisering, men däremot ofta väljer att projicera satser med *jag tycker*, har analysen kunnat antyda hur de i denna samtalsaktivitet framställer sin egen omedelbara erfarenhet som evidens för evalueringen, och därmed inbjuder andra talare att med motsvarande evidens inta egna evaluativa ståndpunkter ("men ändå jag tycker inte de e så jättebra // jo det tycker jag") (se avsnitt 7.2.3). Genom att vidare visa hur talarna samtidigt utnyttjar vanlighetsmodalisering ("ibland kan de va härligt") och styrkegradering ("de e sså jäkla gott") har analysen kunnat beskriva hur förhandlingen av evaluativa ståndpunkter framförallt gäller hur evalueringens giltighet och styrka skall preciseras (se avsnitt 7.2.3 och 7.2.4). Dessa strategier har i analysen ställts i kontrast till hur talarna i samtalet formar andra samtalsaktiviteter genom ett frekvent utnyttjande av sannolikhetsmodalisering ("jag tror nog ändå- de kanske inte e...") och fokusgradering ("de e såhär lite typ engelskinspirerat") på ett sätt som här tolkats som att talarna i dessa aktiviteter inbjuder varandra att ge kompletterande beskrivningar eller kategoriseringar. (I några av de följande avsnitten skall det dock visas hur ett evaluativt betydelseskapandet pågår också i beskrivande aktiviteter.)

Den dimension som ringats in genom denna analys av den interpersonella semantiken har ingen direkt motsvarighet i teoretiska förslag om emotiv betydelse. Möjligen skulle man kunna säga att en förutsättning för att dessa teoretiska förslag skall kunna uppfattas som rimliga beskrivningar av ordbetydelse, är just att ord i text tenderar att förekomma i olika samtalsaktiviteter. Beskrivningen av hur olika ord – ibland, ofta eller kanske alltid – uppträder i evaluativa interaktionella mönster blir dock i teorier om emotiv betydelse i regel ersatt av antagandet att det avgörande är huruvida ord tenderar att väcka emotiva reaktioner (se avsnitt 2.2.2 och 3.2.2, jfr dock kritik hos Alston 1967, avsnitt 3.1.3).

Slutligen finns det skäl att betona att trots att analysen, i likhet med teoretiska förslag om emotiv betydelse, urskiljt det evaluativa som en viktig semantisk dimension av betydelseskapande, har analysen, till skillnad från dessa teoretiska förslag, inte postulerat någon speciell evaluativ ordbetydelse eller något speciellt *systeme expressif* (se avsnitt 2.1.2), som på något principiellt sätt skulle skilja sig från andra delar av språkets betydelsepotential. Språksystemet har istället betraktats som en helhet, vilken genom sin struktur av nätverk (av nätverk) fungerar som en resurs för en öppen mängd olika, och ofta överlappande, aktiviteter i text.

7.3. Två andra evaluativa samtalsaktiviteter

Evaluering har i kapitlets föregående avsnitt analyserats som en samtalsaktivitet, vilken pågår i de sekvenser i samtalet där talarna är engagerade i att inta evaluativa ståndpunkter. Följande två avsnitt presenterar två andra typer av evaluativa samtalsaktiviteter. Här engagerar sig talarna i att formulera andra evaluativa ståndpunkter än de själva intar. För det första rör det sig om den aktivitet i vilken talarna attribuerar evalueringar av musik till andra lyssnare eller grupper av lyssnare (attribuerad evaluering). För det andra rör det sig om den aktivitet i vilken talarna konstruerar evaluativa ståndpunkter som de skulle kunna inta under vissa villkor vilka inte är uppfyllda (hypotetisk evaluering). (En översikt över de olika samtalsaktiviteter som analysen urskiljer ges i avsnitt 7.1.2.)

7.3.1. Attribuerad evaluering

I flera fall kan i det analyserade samtalet attribuerad evaluering sägas utgöra en huvudsaklig samtalsaktivitet (sekvenserna 2.6, 3.4, 5.4, 5.8, 5.9 och 9.5). I dessa sekvenser kretsar samtalet kring frågan om vem eller vilka som tycker om (eller inte tycker om) en viss musik. Det förekommer också utanför dessa sekvenser att enskilda drag attribuerar evaluering till någon viss grupp, framförallt i sekvenser i vilka talarna diskuterar vilka som lyssnar på en viss sorts musik (askription).

Attribuering kan relateras till sannolikhetsmodalisering, eftersom bådaddera utgör semantiska resurser för att framställa ett yttrande i relation till andra möjliga yttranden, eller ”röster”. Medan modalisering endast i olika grad öppnar texten för andra potentiella yttranden, så för emellertid attribuering explicit in externa röster in i texten (se White 2000).

Tre av de satstyper som realiserar bärande drag i evalueringsssekvenser används också för den grammatiska konstruktionen av attribuerad evaluering (jfr avsnitt 7.2.2). För satser med verb som *tycker om*, *hatar*, *gillar* (satstyp A) konstrueras attribueringen genom att subjektet inte utgörs av ett pronomen i första person, utan av ett annat nominalt ord eller grupp av ord, vilket visas av exempel (48)–(50) (där de aktuella subjekten är understrukna).

(48) ur sekvens 2.2

B ja alla tycker ju om den för de e ju ingen som absolut inte tycker om dom (.)
D nä

B så utan alla tycker ju-

A mer eller mindre mm

B ja mer eller mindre om dom (.) så

(49) ur sekvens 7.3

A men de lyssnar ju **alla** på (.) sånthär lyssnar ju +**alla kan**+ ju lyssna på detta

B nä inte typ- inte typ skateare å

B sånt dom lyssnar ju (inte) dom hatar ju de här de e de värsta som finns

(50) ur sekvens 9.5

A man undrar ju ändå om dom äldre gillar de

C m

Detsamma gäller satser som konstruerar evalueringen i riktning mot evaluatorn (satstyp C) (se exempel 51), men här kan också subjektet vara ett *man*, vilket i sitt sammanhang snarast uppfattas som syftande på den lyssnargrupp talaren tillhör.

(51) ur sekvens 2.6

A jamen men mina föräldrar har inte tröttnat på dom (.) okej dom sitter ju inte

A hemma å lyssnar på Beatles **så** men dom tycker ju dom e bra

C nä jo (.) men- (.) de-

För satser av typen ”det är bra” (satstyp D) finns två huvudsakliga sätt att attribuera evalueringen. Antingen kan evaluatorn anges genom en projektion med en sats av typen ”dom tycker ...” (se Annas replik i exempel 51 ovan), eller också kan evaluatorn anges genom efterställda prepositionsfraser som i *kul för dom, megapopulära bland sextioåringarna, populärt i vår generation* (exempel som återkommer i sina respektive kontexter senare i detta avsnitt). Denna användning av prepositionsfrasen *för ...* är en grammatisk resurs som är typisk just för evaluerande adjektiv (se SAG, volym 2, 169f.).

Adjektivet *populär* och adverbet *inne* (i samma betydelse) används också utan någon efterställd prepositionsfras för att attribuera evalueringen till en stor men vagt avgränsad grupp lyssnare:

(52) ur sekvens 1.3

C de e ju väldigt **inne**
A m
B m

(53) ur sekvens 7.4

C men de har väl änna blitt rätt populärt nu också (.) tycker jag (.) me soul
liksom
X mm
C soul å sånt
A m
B m

Attribuerad evaluering innebär inte att talaren intar en evaluativ ståndpunkt, och dessa drag för därför inte heller med sig något krav på att andra talare skall göra det. Av de exempel som getts ovan framgår det att responsdragen inte framförallt formas som medhåll eller mot-hugg, utan mycket väl kan vara enkla bekräftelsesdrag som uttrycker att informationen tas emot som relevant i sammanhanget (jämför analysen av evalueringssekvensernas interaktionella mönster, avsnitt 7.2.1). Denna karaktär av typiskt påstående återspeglas också lexikogrammatiskt i att attributiva evalueringar i samtalet ofta modaliseras på en skala av sannolikhet (jfr avsaknaden av denna modalisering i evalueringsekvenserna, avsnitt 7.2.3).

Attribuerad evaluering är inte desto mindre en viktig aktivitet i talarnas förhandling av evaluativa ståndpunkter. Alla attribuerade evalueringar ingår i samtalets evaluativa betydelseskapande genom att etablera andra positioner till vilka samtalsdeltagarna under samtalets lopp mer eller mindre explicit förhåller sig. Av de exempel som givits ovan attribuerar flera en positiv evaluering av musiken till en stor lyssnargrupp ("alla", alla utom "skateare", "väldigt inne", "rätt populärt"; se exempel 48, 49, 52 respektive 53). Det kan tyckas naturligt att sådana generösa attribueringar skulle innefatta också talaren, och detta visar sig också vara fallet i tre av dessa exempel, men för ett av dem (exempel 52) visar det fortsatta samtalet att talaren istället grundat för en negativ evaluativ ståndpunkt visavi vad den stora massan av lyssnare tycker. Två av exemplen (50 och 51) attribuerar evalueringen av musik till en äldre lyssnargrupp. Det ena (exempel 51) fungerar som ett argument för hur bra Beatles musik fortfarande är (det är musik som

”håller i sig”). Det andra (exempel 50) fungerar istället som ett första steg för de två talarna att undergräva en positiv ståndpunkt som uttryckts av en tredje samtalsdeltagare. Deras slutsats blir att det antagligen är personer i ”mellanåldern” det vill säga ”mellan typ tjuvem å trettifem eller nånting” – inte ”våran generation” – som tycker om Lisa Ekdahls musik.

För att visa hur attribuerad evaluering fungerar i talarnas förhandling av evaluativa ståndpunkter krävs alltså att dessa passager ses i sitt vidare textuella sammanhang. I det följande skall jag därför gå igenom hur attribuerad evaluering fungerar i en av samtalets faser. Jag har valt den fas i vilken samtalsdeltagarna mest arbetar med denna typ av evaluering: diskussionen om dansbandsmusik utifrån ett musikexempel med gruppen Sven-Ingvars.

Redan efter ett par sekunder av den första sekvensen i denna fas (sekvens 5.1) har Anna, Bea, Cilla och Disa uttryckt sin gemensamma starkt negativa evaluativa ståndpunkt, formulerad som ett gemensamt hat riktat mot dansbandsmusik (vilket analyserats i avsnitt 7.2.1; se figur 20). Anna avslutar denna inledande evalueringssekvens med en attribuerad evaluering, vilken (genom hög negerad sannolikhetsmodalisering) ger talarnas negativa ståndpunkt uppbackning av majoriteten i deras åldersgrupp:

(54) ur sekvens 5.1

A de kan- (.) de kan inte va populärt asså i våran ålder

I den följande beskrivande sekvensen (5.2) följs denna attribuerade evaluering upp av Bea, som mer eller mindre retoriskt ifrågasätter möjligheten ens för andra lyssnargrupper att motivera en positiv evaluering:

(55) ur sekvens 5.2

B jag kan inte förstå (hur) gamla tycker de e bra

D jo de e ju-

A **gamla** ändå dom tycker inte om-

B ja men hur kan man tycka att de e bra

Sedan samtalet nu i stort sett uttraderat alla lyssnargrupperns möjlighet att motivera en positiv ståndpunkt, söker nästa sekvens (5.3) en förklaring till musikens popularitet i beskrivningen av dess funktion: ”men de e ju mest för att de **dansar** till de”. Ställd inför denna förklaring uttrycker Bea med en ny attribuerad evaluering viss förståelse för en äldre lyssnargrupps positiva ståndpunkt:

(56) ur sekvens 5.3

B de e väl kul för dom iåförsej att dom-

Med Cillas två utspelsdrag i följande sekvens (5.4) blir attribuerad evaluering här den huvudsakliga samtalsaktiviteten. Dessa drag (exempel 57 nedan), vilka får stöd av andra samtalsdeltagare, sammanfattar på sätt och vis resonemanget så här långt. Dansmusik är visserligen mycket populär (fortfarande dock inte helt klart bland vilka), men för den sakkunniga bedömare – ”riktiga artister” – är det dålig musik, eller som det heter senare i samma sekvens (med samma höga fokusgradering): ”inte riktig **musik**”.

(57) ur sekvens 5.4

C men de e **grymt** populärt e de

[...]

C jag tror de e många – eller många riktiga artister som tycker de e liksom såhär nedvärderande liksom

Efter att först (i 5.5) ha beskrivit hur enkelt det är att göra dansbandsmusik (vilket får förklara musikens popularitet: ”såna som misslyckats me å bli nåt annat” får härigenom möjligheten att ”tjäna asa-mycke me pengar”), reder gruppen ut vilken lyssnargrupp de tillskriver denna musik (5.6). Sedan slutsatsen blivit att det inte är vare sig deras egen åldersgrupp eller föräldrarnas utan farföräldrarnas som lyssnar på dansbandsmusik, går sekvensen över till en attribuerad evaluering där Anna, Bea och Cilla lever sig in i denna lyssnargrupps preferenser:

(58) ur sekvens 5.6

A man trötnar på de här skråniga å vill ha lite mer- m

B ja

C ja lugnt så

B å så ska de inte va **för** lugnt heller utan de ska va lite (.tjo

C +lite go

A *la da daj daj daj daj da* ja (.) jo just de så de e

B klämkäckt ska de va (.) så man kan ta ett par danssteg där

SKRATT

Inlevelsen visar sig grammatiskt i att det är första gången i fasen som attribuerad evaluering konstrueras med riktning mot evaluatorn (genom *tröttnar*), liksom i att evaluatorn realiseras som *man* (se avsnitt 7.2.2). Tidigare i samtalet har attribuerade evalueringar tjänat syftet att understryka den egna gruppens negativa evaluering och skapa distans till andra alternativa positioner. Sedan musiken slutgiltigt tillskrivits den lyssnargrupp som åldersmässigt ligger längst bort (farföräldragenerationen), låtsas alltså samtalsdeltagarna att de själva tillhör denna generation. Från detta perspektiv fortsätter de i exemplet ovan att forma evalueringar vilka vi tidigare grammatiskt beskrivit som modulerade evalueringar (hög förpliktelse; se avsnitt 7.2.5), men av sammanhanget är det tydligt att det fortfarande rör sig om attribuerad evaluering. Samtalsdeltagarna uttrycker genom en slags pseudocitat vad de antar att exempelvis Beas farmor skulle kunna tänka och tycka om musiken.

I den sekvens som följer (5.7) prövar Anna (i yttrande 1) att till den egna åldersgruppen attribuera en betydligt mer tolerant ståndpunkt ifråga om dansbandsmusik, men detta leder istället till att övriga samtalsdeltagare på nytt intar en starkt negativ ståndpunkt.

STRUKTUR			TEXT
U:Påstående	1	A	men dom- (.) jag tror dom fles- (.) dom flesta (av) typ (.) i våran -----
F:Elaborering			-- ålder tycker nog att de e liksom lite småöntigt +de e ingen så att -----
F:forts			
R:Tillägg	2	C	-- man har nåt emot de+ -----
U:Evaluativt påstående	3	B	mm men jag tror dom flesta unga har de -----
		X	-- -----
R:Medhåll	4	C	jo jag har nånting emot de (.) jag tål inte å höra de -----
R:Medhåll	5	D	FNISSAR ----- -- inte jag heller nå inte jag heller (.) de gör jag inte

FIGUR 43. *Attribuerad evaluering och evaluering av Sven-Ingvars/-dansbandsmusik (ur sekvens 5.7).*

Exemplet är intressant för att det visar hur det som initieras som en attribuerad evaluering provocerar fram andra talares egen evaluering. Man kan lägga märke till hur det första utspelsdraget är ett typiskt påstående: ett givande av information om en lyssnargrupps evaluativa ståndpunkt. Andra talare inbjuds i detta drag till förhandling av denna

information genom medelhög modalisering på skalan av sannolikhet (*jag tror, nog*) och genom medelhög fokusgradering (*typ, liksom lite*) (jämför avsnitt 7.2.3 och 7.2.4). Dessa grammatiska strategier är bortvalda från och med att Bea (i yttrande 3) väljer att inta en egen evaluativ ståndpunkt, med ett drag som omedelbart får respons i form av två medhållsdrag (yttrande 4 och 5).

Efter att på så vis ha upprepat sitt eget avståndstagande från dansbandsmusik, återgår talarna i en sekvens av attribuerad evaluering (5.8) till en citatteknik vilken påminner om den i exempel (58) ovan. Här är dock den ironiska tonen mer bitande: medan det tidigare var möjligheten att få dansa som motiverade den positiva evaluering som attribuerades till en äldre lyssnargrupp, är det nu musikernas ”blanka fina kavajer”:

(59) ur sekvens 5.8

C men dom e säkert **megapopulära** bland sextioåringarna (.)

C eller typ jättepopulär-

B jaja men dom tycker bara *jaaa de X*

A å så har dom så blanka fina kavajer också

I det ovanstående exemplet kan det också noteras hur Bea utnyttjar direkt anföring, eller pseudocitat, för att attribuera en avaluativ ståndpunkt till sextioåringarna. Efter anföringsmarkören *bara* återges med förställd röst (inledningen till) vad någon ur denna lyssnargrupp antas säga om musiken.

I det sista exempel på attribuerad evaluering i denna fas vänder samtalet ännu en gång tillbaka till den egna åldersgruppen. Tidigare har dansbandsmusik framställts som musik av äldre för äldre. I samförstånd utvecklar nu samtalsdeltagarna ett resonemang om att det finns ett undantag: gruppen Arvingarna representerar dansbandsmusik av yngre för yngre. Utgångspunkten är fortfarande att ”de e töntigt” för ”de e ju dansband”. Men här öppnar samtalet en principiell möjlighet att ställa sig positiv till dansbandmusik också för ”dom yngre i våran ålder”:

(60) ur sekvens 5.9

A [...] dom yngre i våran ålder lyssnar inte på typ Sven–Ingvars gamla gubbar

C som står å sjunger utan isåfall lyssnar dom på (.) °yngre°

C ja

B men jag tror att de-

B de va nog **bra** iåförsej att dom gjorde så eller ungefär så att man fick lite- (.)
för

jag menar annars hade man typ inte **tänkt** på- eller jag menar de e liksom såndär

(.) dansbandsmusik de e inget som man går bara å a dans- men när dom kom

me de så tror jag man fick mer insikt

X

m

Även om den sista långa repliken inte har någon explicit attribuering, kan den ändå tolkas som att Bea med sitt *man* här uppträder som representant för den lyssnargrupp som Anna i sitt tidigare yttrande betecknat som ”dom yngre i vårän ålder”. Vad som evalueras är inte heller Arvingarnas musik som något man lyssnar på, utan Arvingarnas genombrott som en slags folkbildande insats. Draget följs i interaktionen inte av att andra talare intar evaluativa ståndpunkter, utan endast av en kort bekräftelserespons. Grammatiskt kan man också lägga märke till den medelhöga sannolikhetsmodaliseringen (*jag tror, nog och tror jag*) och den medelhöga fokusgraderingen (*ungefär, lite, liksom såndär och typ*), som gör yttrandet till ett för detta samtal typiskt givande av information och skiljer det från evalueringssekvensernas evaluativa påståenden (se avsnitt 7.2.1, 7.2.3 och 7.2.4). Åter kan noteras hur det interaktionella mönstret och de interpersonella valen är andra i den evalueringssekvens som följer (återgiven i figur 42, avsnitt 7.2.6).

Genomgången av fasens attribuerade evalueringar visar hur samtalets evaluativa betydelseskapande inte tillfredställande kan beskrivas endast som uttryck för fyra individers åsikter om olika sorters musik. Talarnas evaluativa ståndpunkter formas i samtalet under det att de tillsammans successivt skapar en värld av olika positioner, av vilka vissa är tillgängliga medan andra är omöjliga för dem att inta. I egenskap av evaluerare trängs de fyra flickorna i sitt samtal med skateare, indiepopare, hårdrockare och killkompisar, med lillasyrnor och personer i ”mellanåldern”, med föräldrar och farmödrar. En viktig del av talarnas förhandling av evaluativa ståndpunkter är att i samtalet ringa in dessa andra positioner och förhålla sig till dem.

7.3.2. Hypotetisk evaluering

I en del av samtalets yttranden konstrueras en evaluering som inte är förankrad i talsituationens nu, utan istället bildar utsagor om evaluativa ståndpunkter som skulle kunna intas under vissa ej uppfyllda villkor. Framförallt handlar det om irreala konstruktioner.

I exemplen nedan kombineras (i de understrukna satserna) irreala konstruktioner med vagt attribuerad evaluering. I båda fallen inleds resonemanget med en konditional sats. Frågan gäller först helt hypotetiskt vilken framgång bandet Kent haft om de sjungit på engelska, och i det andra exemplet vilken framgång Lisa Ekdahls musik skulle få om fler började spela liknande musik:

(61) ur sekvens 1.3

A hade de vatt på engelska så hade inte den blivit lika berömd här liksom om man

A säger (.) iåme att de e ett svenskt band

B ja precis jag tror- (.)jag tror att de hade- de hade nog gått ganska (.) bra ändå

(62) ur sekvens 9.6

C om man jämför om de skulle komma (.) liksom **många** mer band me sånhär musik (.) eller flera artister så skulle väl de bli mycke mer populärt som typ me

A de här me (.) som vi lyssna på Kent å de om de skulle komma mycke sånt m

C skulle de säkert bli (.) populärt

A jo de e säkert

För två sekvenser har jag bedömt att talarnas hypotetiska evaluering utgör den huvudsakliga samtalsaktiviteten. I dessa sekvenser (1.10 och 4.6) konstrueras evalueringen från talarnas (hypotetiska) framtida position.

Sekvens 4.6 inleds av samtalsledarens fråga om någon varit på konsert med den grupp som spelar det aktuella musikexemplet: Refused. När frågan besvaras nekande blir följdfrågan :”skulle ni kunna tänka er å...”. Trots att frågan inte uttryckligen är evaluativ utan lågt modulerad på en skala av böjelse, innehåller svaren på ett naturligt sätt konstruktioner av evaluering vilka vi känner igen som satstyp D samt realisering av medelhög böjelse (se avsnitt 7.2.5). Skillnaden är att Beas och Cillas svar (understrukna) konstrueras irrealt.

(63) ur sekvens 4.6

B ja(.) de skulle va roligt (tror jag) m men då e de ju röj då e de ju-

A jaa (.) såna konsärer e ju svinroliga (.) då e de verkligen ös (.) då får man-

A då kan man inte hålla sej därifrån för då blir man n- nertrampad

C   men naaa   nä de tror inte jag skulle vilja
 B   jo de skulle jag
 D   mm   nä

Talarnas varierande villighet att gå på konsert med Refused svarar inte oväntat mot de evaluativa ståndpunkter de intagit redan i en tidigare evalueringsssekvens (vilket analyserats i avsnitt 7.2.1, se figur 23).

Beas och Cillas hypotetiska evalueringar etablerar alltså, liksom attribuerad evaluering, evaluativa ståndpunkter, som inte intas av talarna själva i talsituationens nu. Det därför intressant att se hur direkt anföring används också för att konstruera hypotetisk evaluering. Denna resurs används för övrigt vid ett tillfälle också i evalueringsssekvenserna när evalueringen, apropå Kents musik, glider över mot frågan om framtida hypotetisk evaluering:

(64) de e såna låtar som man liksom (a) sluta typ (1.8:14)

I sekvens 1.10 föreställer sig samtalsdeltagarna hur de i framtiden skulle reagera om de fick höra en viss låt. Med anföringsmarkörer (*liksom...liksom* respektive *ba...ba*) tillsammans med röstförställning ger Bea och Cilla parallellt uttryck för sina framtida hypotetiska evalueringar. Dessa evalueringar kan förmodligen förstås i relation till de delvis skilda ståndpunkter som etablerats i och genom fasens tidigare sekvenser: Beas entusiastiska *ååå* ställs mot Cillas skeptiska *ööh*.

(65) ur sekvens 1.10

B   men sen   liksom om nåra **år** eller nånting å sen så (.) e de nån som sätter
 C   mm   jo
 D   sen då   (m)
 A   jo

B   så e de liksom (.) *ååå* hjälp kom igen liksom   ja (.) de kommer å va en såhär
 C   ba *ööh* (en sån ba)

B   pa- (.) eller ja m   men de e (liksom)   m SKRATTAR TILL
 D   °partyåt°
 A   jo men de e nog   m

Man kan lägga märke till att flera av satserna i dessa exempel modaliseras för sannolikhet (*jag tror, nog, säkert, tror jag*), vilket kan sättas i samband med att dessa hypotetiska påståenden inte naturligt kan konstrueras med talarens omedelbara erfarenhet som evidens. En hypotes för fortsatt undersökning är att förankringen av evalueringss-

sekvensernas evaluativa påståenden i talsituationens nu är ett av de semantiska val som bidrar till att andra talare naturligt ger en respons där de intar evaluativa ståndpunkter, medan antaganden om hypotetiska evaluativa ståndpunkter (liksom rapport om tidigare intagna evaluativa ståndpunkter) inte typiskt ingår i samma interaktionella mönster.

För kartläggningen av samtals evaluativa betydelseskapande är det viktigt att lägga märke till inte bara vilka positioner talarna intar i talsituationens nu och vilka andra lyssnargrupper positioner de ringar in och förhåller sig till, utan också vilka positioner de hypotetiskt antar skulle kunna finnas tillgängliga.

7.3.3. Retrospektiva slutsatser

Att också typiskt evaluerande ord kan användas utan att talare intar evaluativa ståndpunkter är problematiskt för den konstruktion av begreppet emotiv betydelse som utgår från ordens emotiva effekt (se t.ex. avsnitt 3.1.1 om det så kallade Frege-Geach-problemet).

Möjligheterna att forma attribuerade och hypotetiska evalueringar gör att evaluerande ord svårligen kan definieras, som det föreslagits, ”i termer av de olika känslor, som man vanligen vill uttrycka med dem, och de olika känsloreaktioner som de är avsedda att framkalla” (Ayer 1946 [1936]:108). Flera av de ord som tidigare analyserats i nätverken för de satstyper som utnyttjas för att uttrycka talarnas evaluativa ståndpunkter gör också tjänst när talarna ringar in andra personers och grupper evaluativa ståndpunkter, liksom egna hypotetiska ståndpunkter, och det kan knappast vara rimligt att i dessa sammanhang förstå orden som uttryck för talarens känsla. För den analys som här genomförts är detta däremot inget problem, eftersom förslaget att definiera betydelse som en länkning mellan ord och mentala processer avvisats, till förmån för en syn på språket som resurs för betydelseskapande i text för vilket flera lexikogrammatiska val alltid samverkar.

Det finns också en metodisk sida av detta problem. På grund av möjligheten att konstruera attributiv och hypotetisk evaluering är ordfrekvenser för negativa respektive positiva emotiva ord (också av de mest tydligt evaluerande orden) omöjliga att tolka som tecken på talarnas evaluativa ståndpunkter. Ett bra exempel på detta är det analyserade samtals femte fas, i vilken samtalen gäller dansbandsmusik. Det verkar rimligt att anta att metoder för att avgränsa emotiva ord (exempelvis de som prövats i kapitel 4 och 5) skulle komma till resultatet att fasen domineras av positiva ord, och detta trots att samtalsdeltagarna i denna fas intar en av samtals mer samstämmiga och entydiga negativa

evaluativa ståndpunkter. Förklaringen till detta ligger i att gruppen, efter att den första sekvensen etablerat starkt negativa ståndpunkter (med utspelsdraget ”jag hatar sånhär musik”), ägnar mycket tid åt att attribuera positiva evalueringar till andra grupper och att lekfullt pröva att tala om musiken ur deras föregivna positioner (såsom visats i avsnitt 7.3.1).

Trots svårigheterna att komma till rätta med detta problem för teoretiska och metodiska förslag om emotiv betydelse, tycks attribuerad evaluering ur detta perspektiv framstå som en marginell och teoretiskt ointressant språklig möjlighet. Fokus ligger nämligen på hur språket ger individen möjlighet att uttrycka sina egna känslor eller påverka andras. Ur det perspektiv som antagits i den här genomförda analysen betraktas inte orden som direkt länkade till individens känsla eller tanke. Evaluativt betydelseskapande sker i text, och texten formas alltid i, och bidrar till att forma, en social och historisk kontext. Därmed blir det på ett annat vis intressant att se hur texten etablerar möjliga evaluativa positioner för olika grupper och olika tidpunkter, och hur talarnas förhandling av evaluativa ståndpunkter förhåller sig till dessa andra ståndpunkter.

En tänkbar invändning mot den analys som hittills presenterats är att analysen urskiljt vissa tydligt evaluativa aktiviteter, men att begreppet emotiv betydelse ofta konstruerats för att urskilja en evaluativ dimension då den är mer uppblandad med andra (deskriptiva) betydelseaspekter. I kapitlets följande avsnitt skall jag visa hur det perspektiv som denna studie anlagt är tillämpligt också för att beskriva evaluativt betydelseskapande såsom det pågår i samtals andra aktiviteter.

7.4. Evaluativt betydelseskapande i andra samtalsaktiviteter

Detta avsnitt kommer att visa hur evaluativt betydelseskapande pågår i samtalet också utanför de aktiviteter som betecknats som evaluering (avsnitt 7.2), attribuerad evaluering (avsnitt 7.3.1) och hypotetisk evaluering (avsnitt 7.3.2). Först skall exempel ges på hur de evaluativa ståndpunkter som intas i evalueringssekvenser förbereds eller förhandlas också i andra sekvenser (se avsnitt 7.4.1 och 7.4.2). Avslutningsvis skall jag visa hur talare vid några tillfällen bryter in i en pågående samtalsaktivitet och evaluerar något som i förhållande till samtalslets topik befinner sig på en metanivå (samtalsdeltagares ordval, uttal, allmänna kompetens etc.) (se avsnitt 7.4.3).

7.4.1. Evaluering kommentarer

Vid några tillfällen i samtalet händer det att en talare gör en evaluering kommentar av vad som just sagts, utan att denna kommentar leder vidare till det fortsatta intagande av evaluativa ståndpunkter som utmärker samtalets evalueringsssekvenser (se avsnitt 7.2.1). Med den analys av olika responsdrag som presenterades tidigare (se avsnitt 7.2.1) är dessa drag tilläggsdrag, eller ibland snarare medhållsdrag.

Grammatiskt realiserar dessa kommentarer i regel med den satstyp som analyserats som attributiv process med riktning från evaluatören: ”sån musik är bra” (se avsnitt 7.2.2). Nästan genomgående inleds emellertid dessa satser med *de*, vilket är naturligt då det här handlar om att anknyta till den information som getts i föregående drag. Vid några tillfällen konstrueras en liknande respons genom att en talare endast med interjektioner, exempelvis ”ousch ja” eller ”ja fy”, ger sin tolkning av en annan talares beskrivning.

Exemplen nedan är hämtade från sekvenser där beskrivning av olika slag är den huvudsakliga samtalsaktiviteten. I dessa beskrivningar bryter talare in och evaluerar olika egenskaper som den tidigare talaren angett för att karakterisera musikexemplet. I exempel (66) anger den kommenterade repliken att det går att dansa till Fugees, i exempel (67) att radiomusik är billig.

(66) ur sekvens 7.9

A de e ju typ man **kan** ju dansa till de (.) man kan **sjunga** till de
B man **kan** ju dansa till de
C a de e ju **ashärligt** å dansa till

(67) ur sekvens 10.1

D ja jag har radion alltid på hela dygnet
A de e de billigaste sättet å få musik hem ju jaa
S jaha

D ja de e ganska bra

En evaluering kommentar kan också mer bryt bryta in för att kommentera en egenskap. I exempel (68) är Anna på väg att argumentera för att det är de svenska texterna som är förklaringen till framgången för bandet Kent. Cilla tar ordet i Annas paus och ger, medan Anna fortsätter sitt yttrande, en evaluering kommentar av att texterna är svenska. Exemplet visar för övrigt hur en positiv evaluering kom-

mentar inte nödvändigtvis måste hänga samman med talarens positiva ståndpunkt ifråga om den musik eller det musikexempel som diskuteras. Cillas kommentar lyfter genom en emfatisk utbrytning fram just de svenska texterna som ”kul”, men grundar därmed i själva verket för en negativ evaluering av ”det hela”.

(68) ur sekvens 1.3

A de e texterna i å me att de e svenskt (.) hade de vatt på engelska så hade inte den
 C de e ju de som e kul (.) me de hela

I några fall utnyttjar en talare möjligheten att först ge information och sedan själv göra en evaluerande kommentar. I exempel (69) refererar Anna först ett nedläggningsrykte och avslutar sedan sin tur med att till påståendedraget foga ett tilläggsdrag, med vilket hon ger en evaluerande kommentar till vad hon själv sagt.

(69) ur sekvens10.3

A men jag vet inte riktigt dom har tjatat nu om att dom kanske ska lägga ner såna radio (.) stationer å sånt där de e (.) ren musik å så (.) men de e ju löjligt

Man kan lägga märke till att andra adjektiv än potentiellt evaluerande skulle förefalla egendomliga i exemplen ovan. Detta hänger samman med hur just dessa adjektiv kan användas för att evaluera innehållet i hela satser (jfr avsnitt 7.2.2, exempel 23). Man kan vidare notera hur *ju* i tre av exemplens evaluerande kommentarer anknyter till det kommenterade draget.

Allmänt kan sägas att evaluerande kommentarer fungerar i förhandlingen av vilken evaluativ slutsats som skall dras av den information som ges. Vilken risk som föreligger för en annan slutsats kan bara avgöras av en vidare kontext. Om samtalsdeltagarna redan intagit en gemensam positiv evaluativ ståndpunkt – som ifråga om Fugees musik – fungerar en evaluerande kommentar i en senare sekvens som ett bidrag till att förstärka denna gemensamma ståndpunkt. Om en oenighet mellan talarna redan är uppenbar, eller om det ännu är oklart vilka ståndpunkter som kommer att intas, kan talaren med samma grepp försöka försäkra sig om att en viss evaluativ slutsats skall vinna gehör. Detta är fallet i det sista av exemplen ovan där dittills endast en annan talare har gett sitt medhåll till att det är bra med radiokanaler som ”kör bara musik”. I en senare evalueringssekvens kommer också värdet av sådana kanaler att ifrågasättas (vilket visades i analysen av sekvens 10.2 i avsnitt 7.2.5).

I detta samtal har evaluering kunnat urskiljas som en huvudsaklig samtalsaktivitet i flera sekvenser. Detta har förmodligen att göra med att lösningen av samtalsuppgiften naturligt ansluter till en argumenterande genre, i vilken ett tidigt etablerande av evaluativa ståndpunkter ger utgångspunkt för fortsatt argumentation (se avsnitt 7.1.2). I andra typer av samtal kan mycket väl det evaluativa betydelseskapandet till stor del ske genom evaluerande kommentarer. I narrativa samtalsgenrer motsvaras dessa kommentarer, i de fall talaren kommenterar vad han själv sagt, av vad Labov (1972:371f.) betecknar som *extern evaluering*, vilket alltså innebär att berättaren träder ut ur den narrativa fiktionen och för lyssnaren tolkar berättelsens poäng. Eriksson (1997:236f.) noterar i sin studie av ungdomars berättande att Labovs externa evaluering motsvarar de ”direkt evaluerande omdömen” med vilka lyssnare kommenterar den framväxande berättelsen.

Evaluerande kommentarer är bara ett av flera sätt att få beskrivningar – eller berättelser – att peka mot en viss evaluativ ståndpunkt. Andra grammatiska resurser som talarna utnyttjar i detta samtal skall presenteras i följande avsnitt.

7.4.2. Andra sätt att evaluera i beskrivning

Förutom evaluerande kommentarer utnyttjas i samtalet framförallt en rad interpersonella grammatiska resurser för att forma beskrivningar i riktning mot en viss evaluativ ståndpunkt. Härvid återkommer vissa mönster som präglar också de sekvenser där evaluering är den huvudsakliga samtalsaktiviteten: hög styrkegradering (se avsnitt 7.2.4) och modulering (7.2.5). Med några exempel skall visas hur dessa resurser utnyttjas för evaluativt betydelseskapande också i beskrivande samtalsaktiviteter. Också några andra sätt att evaluera parallellt med beskrivning kommer att uppmärksammas.

Det första exemplet utgörs av inledningen till sekvens 4.3, där talarna engagerar sig i en beskrivning av gruppen Refuseds musik. Sekvensen följer efter en evalueringsssekvens där en av talarna – Cilla – ensam intagit en negativ evaluativ ståndpunkt (vilket analyserats i avsnitt 7.2.1; se figur 23).

(70) ur sekvens 4.3

C jag tycker dom **skriker** så **jäkla** mycke

A jaa

B jamen de e ju **hård** men- (.)

- C de finns ju så m- (.) eller liksom om de e inte så (.) så va heter de kan- (.)
 C jo j- ja
 D jag tycker de okej
- B man behöver inte tänka på nånting eller jag har- (.) eller liksom (.) sånhär (.)
 man kan bara (.) vara liksom *eller jag menar man* SKRATTAR
 SKRATT
- A nämen de e härligt de e ändå- (.) de e kul å lyssna på

Cillas första yttrande ger en beskrivning av musikens karaktär. Yttrandet utnyttjar två grammatiska strategier som tidigare beskrivits som typiska för evaluering, dels den projicerande satsen *jag tycker* (se avsnitt 7.2.3), dels en rad höga styrkegraderingar (se avsnitt 7.2.4). Redan i det lexikala valet av *skriker* finns en komponent av styrka, som här understryks av emfatisk betoning och av adverbet *mycke*, som i sin tur är förstärkt av adverbet *jäkla*, som i sin tur är förstärkt både av emfatisk betoning och av adverbet *så*. Tillsammans gör dessa medel det tydligt att Cillas beskrivning motiverar den negativa evaluativa ståndpunkt hon just intagit.

Genom sitt responsdrag godtar Bea detta som en relevant beskrivning av musiken, men genom att förklara sångtekniken som genretypisk (”jamen dee ju **hård**”) tycks Bea däremot avvisa att Cillas beskrivning av musikens karaktär stöder en negativ evaluativ ståndpunkt. Bea å sin sida väljer att i fortsättningen av turen utveckla ett stöd för sin positiva evaluativa ståndpunkt genom att beskriva vilken funktion musiken har, uppenbarligen just genom att ha den aggressiva eller kraftfulla karaktär som Cilla beskrivit. Även här utnyttjas en grammatisk strategi som också bidrar till evaluativt betydelseskapande i flera evalueringssekvenser, nämligen förpliktelsemodulering (se avsnitt 7.2.5). Satsen ”man behöver inte tänka på nånting” är modulerad till hög negerad förpliktelse, och den påföljande satsen ”man kan bara (.) vara liksom” är modulerad till låg förpliktelse. I båda dessa modulerade satser sägs alltså musikens funktion vara att ge lyssnaren en maximal frihet från modal förpliktelse. Beas drag får positiva evaluerande kommentarer av såväl Disa som Anna, och därigenom har de tre talarna förstärkt sin gemensamma positiva ståndpunkt visavi Cilla.

Höga styrkegraderingar kan alltså framhäva en egenskap i beskrivningen och på så vis göra den mer eller mindre tydligt evaluerad, eller potentiellt evaluerbar. Detta grammatiska grepp återkommer i flera andra sekvenser. Även modulering är ett återkommande grepp, som grundar för eller motiverar evaluativa ståndpunkter, inte minst i be-

skrivningen av musikens funktion. En viss typ av musik kan exempelvis med modulerade satser framställas som nödvändig i vissa situationer eller för vissa handlingar, och därmed också som önskvärd: ”man ska ha de när man badar (.) de e sant de e jättehärligt” (ur sekvens 3.1).

Nästa exempel (71) är hämtat från en sekvens där samtalsdeltagarna gemensamt engagerar sig i en beskrivning av dansbandsmusik och därigenom motiverar den negativa ståndpunkt som intagits i sekvensen innan (vilket visats i avsnitt 7.2.1; se figur 20).

(71) ur sekvens 5.2

C **varenda** låt e likadan å du e så jag älskar dej å (.)

B ja

A ja fy

A dina vackra ögon å du e så vacker

C romantiskt ah å blommorna

D ja precis

Cillas första yttrande beskriver dansbandslåtar som inbördes lika. En sådan likhet har gruppen tidigare diskuterat beträffande indiepop, utan att denna egenskap framstått som otvetydigt negativ. Cillas yttrande är emellertid högt graderat genom val av pronomen (*varenda*), en typ av gradering som inte tagits upp tidigare i analysen. Graderingen understryks av emfatisk betoning. Den höga graderingen – till skillnad från exempelvis ”en del låtar är ganska lika varandra” – tycks här markera att yttrandet motiverar den föregående negativa evalueringen. Annas replik – ”ja fy” – gör denna tolkning helt explicit. Därefter följer Cillas och Annas gemensamma imitation, eller parodiering, av vad de menar vara den typiska dansbandslåten. Imitationen i detta exempel kan sägas ha samma funktion som den höga graderingen, nämligen att framhäva vissa egenskaper som uppenbart negativa. Den fyra till fem sekunder långa parodi på dansbandstext som Cilla och Anna formar innehåller ungefär en emotiv interjektion per sekund och ungefär lika många fragment av kärleksförklaringar. Det är lätt att föreställa sig hur imitation av detta slag dessutom ger tillfälle till utnyttjandet av kroppsspråkliga uttrycksmedel.

Hög gradering återkommer som medel i sekvensens fortsatta beskrivning av dansbandsmusik, exempel (72). (Realiseringar av höga graderingar understrukna.)

(72) ur sekvens 5.2

A ja men de e ju så lugnt som de kan bli jamenar dom har ju inga instrument

A i stort sett alls trummisen sitter å sjunger äää (.) dom har ju liksom ingenting

D SKRATTAR

D tar inte i överhuvetaget så bara

A nä

Anna beskriver här dansbandsmusik som lugn. Denna egenskap har tidigare i samtalet framhållits som något positivt för klassisk musik. Man kan notera hur Annas yttrande, liksom Disas responsdrag innehåller flera element som realiserar hög gradering (understrukna i exemplet). Attributet *lugnt* är högt graderat av den efterföljande relativbisetnsen. Därpå följer elaboreringar som exemplifierar på vilket sätt musiken är lugn. Här förekommer (negerad) hög gradering genom val av pronomen – *inga* och *ingenting* – det förra dessutom förstärkt av emfatisk betoning liksom av det emfatiskt betonade *alls*. Dessutom exemplifieras musikens lugna karaktär av att Anna kort imiterar sång. Sammantaget gör detta att egenskapen 'lugn' framhävs som otvetydigt negativ.

Evaluativt betydelseskapande pågår igenom hela samtalet. Det är mest påtagligt i de sekvenser där talarna engagerar sig i att inta olika evaluativa ståndpunkter (samtalsaktiviteten evaluering, avsnitt 7.2). I andra delar av samtalet engagerar sig talarna i att formulera och förhålla sig till andra evaluativa ståndpunkter än de som de själva intar (samtalsaktiviteterna attribuerad evaluering och hypotetisk evaluering, avsnitt 7.3). I detta avsnitt, liksom i det föregående, har jag visat hur de resurser för evaluativt betydelseskapande som kunnat ges en samlad analys i evalueringssekvenserna också utnyttjas i andra delar av samtalet, för att förbereda, förhandla och förstärka evaluativa ståndpunkter. I följande avsnitt skall jag avsluta analysen av samtalets evaluativa betydelseskapande med att lyfta fram ett sätt att evaluera som skiljer sig från vad vi hittills stött på.

7.4.3. Evaluerande metakommentarer

Det händer vid några tillfällen att talare distanserar sig från den pågående samtalsaktiviteten och istället evaluerar något av det som sker eller just skett i denna aktivitet. Detta sker genom interaktionella drag

som jag valt att beteckna som evaluerande metakommentarer. Analysen kommer däremot inte omfatta den mer implicita konstruktionen av hur samtalsdeltagarna på en metanivå evaluerar situationen, sin egen förmåga att lösa uppgiften, och andras bidrag till interaktionen (exempelvis genom graden av engagemang och tvekan, typen av skämt, valet mellan stöd och konfrontation i turtagningen etc.).

Ibland avser evaluerande metakommentarer själva språkhandlingen. I exempel (73) evaluerar Anna ett val av kategoriserande term för Fugees musik (*negermusik*), och ger ett alternativ. Den evaluerande metakommentaren konstrueras som en attributiv sats med riktning från evaluatorn (se avsnitt 7.2.2) men verbet är här *låter*.

(73) ur sekvens 7.2

A negermusik men (.) de tycker vi låter lite elakt så vi säger (.) brun musik

Det händer också att uttal av enskilda ord evalueras negativt. Exempel (74) gäller uttalet av *nä*. Här sker evalueringen genom att talaren själv upprepar det betonade ordet i en anföring markerad av ett inledande *bara*, och kommenterar med den efterställda anföringsfrasen *skriker bara*. Här utnyttjas alltså inte en sats som grammatiskt gör språkhandlingen till bärare av ett attribut (exempelvis ”de lät dumt”), utan istället konstrueras evalueringen genom att talaren imiterar sitt eget uttal. I exemplet (75) evaluerar en talare den föregående talarens stammande uttal av ordet *engelskinspirerat*. Här används en negerad modulering av typen förmåga (se avsnitt 6.2.4) tillsammans med skratt och fniss, som ifrågasätter föregående talares förmåga att uttala ordet.

(74) ur sekvens 4.6

C +nä+ (.) de har du faktiskt rätt i (.) *ja bara nä* (.) skriker bara

(75) ur sekvens 1.2

A em- engelsktinspirerat? jaa

B SKRATTAR *du kan inte säga de (.) du* FNISS

I ett par fall skulle en evaluerande metakommentar tillsammans med de drag som närmast följer kunna analyseras som en egen kort sekvens, även om en så finmaskig sekvensindelning inte tillämpats i denna analys. I de följande två exemplen har metaevalueringen att göra med samtalsdeltagares förmåga att identifiera musikexempel. Här finns en antydan om ett diskurssemantiskt mönster som vi inte funnit tidigare i samtalsdeltagares uttalanden: om en talare intar en negativ evaluativ ståndpunkt ifråga om sig själv eller sin egen förmåga, kan det förväntas att

andra talare ger en respons som inte bekräftar denna negativa självvärdering (se Pomerantz 1984:83ff., Tsui 1991:204f.).

Exempel (76) inleds av att Cilla intar en negativ evaluativ ståndpunkt beträffande sin förmåga att identifiera musikexemplet Kent. Grammatiskt används den vanliga attributiva satstypen med riktning från evaluatorn (se avsnitt 7.2.2), men i detta fall realiseras det evaluerade med *jag*. Draget får först respons av Disa som skämtsamt tar Cillas drag för att vara ett givande av information, vilket naturligt kan bekräftas: ”de vet vi”. Därefter ger Bea den mer förväntade responsen och inleder i sitt drag en förklaring till varför grupper som Kent och Jumper är så svåra att skilja åt.

(76) ur sekvens 1.5

C jag e helt värdel- eller ja m
D de vet vi nä nä (jag bara skojar)
SKRATT

C jag e helt värdelös på alla dom här typ alla grupperna

B ja men de e ju så **många** grejer jag menar al- alla ska ju vara-

Denna lilla passage är för övrigt trots sin karaktär av metaevaluering viktig i samtalsdeltagarnas förhandling av evaluativa ståndpunkter i denna fas. Att Cilla framställer sig som ”helt värdelös på alla dom här typ alla grupperna” visar sig i samtalet vara ett sätt att grunda för en negativ evaluativ ståndpunkt, eftersom Kents musik, enligt Cilla, är ett uttryck för en ytlig trend som minskar skillnaderna mellan olika musikgrupper.

Också exempel (77) är hämtat från en sekvens av identifiering. Här är bakgrunden att ingen av samtalsdeltagarna identifierat kompositören till exemplet på klassisk musik, och samtalsledaren erbjuder därför en förklaring som ursäktar detta: kompositörer av klassisk musik är ”lite svåra å hålla isär”.

(77) ur sekvens 3.5

S ääh dom ä lite svåra å (.) hålla isär domhär (.) kompositörarna ibland vet jag
A m
B m
C m

B jasså de säger du de har jag aldrig märkt
D säger du **de** ja

C ja SKRATTAR
X ja SKRATTAR

SKRATT

SKRATT

Vad som händer är att två samtalsdeltagare skämtsamt väljer att missuppfatta draget, och tolkar det, inte som information om vad samtalsledaren vet, utan som en ståndpunkt beträffande hennes egen oförmåga att identifiera musikexemplet (liknande Cillas replik i föregående exempel). De tolkar alltså draget som om det formulerats med en efterhängd fras ... *tycker jag* istället för ... *vet jag*, och som om den låga modaliseringen (*ibland*) och den låga graderingen (*lite*) använts för att skydda talarens prestige. Responsdragens spelade förvåning låter – tvärt emot principen för hur negativ självvärdering naturligt bemöts – samtalsledaren stå ensam med svårigheten att identifiera musiken.

Evaluerande metakommentarer, såsom de beskrivits i detta avsnitt, fungerar alltså inte i förhandlingen av vilken evaluativ slutsats som skall dras av den information som ges. Däremot utgör de en påtaglig förhandling av de inbördes relationerna inom gruppen.

7.5. Sammanfattning

I detta kapitel har jag presenterat en analys av evaluativt betydelseskapande i ett fyrtyo minuter långt samtal där fyra tonåringar diskuterar olika musikexempel och musikstilar. Studien prövar hur evaluering kan betraktas och beskrivas som aktiviteter vilka utmärks av vissa återkommande semantiska, lexikogrammatiska och fonologiska drag. För att kunna genomföra analysen ur detta perspektiv (som i avhandlingen sammanfattats som en *praktikmodell* för betydelseskapande) har jag använt mig av deskriptiva verktyg som utarbetats inom SFL.

Utgångspunkten tas i en indelning av samtalet i olika typer av sekvenser efter vad som förefaller vara huvudsaklig samtalsaktivitet: evaluering, beskrivning, kategorisering eller identifiering av musikexempel. Dessutom urskiljs några sekvenser där talarna framförallt attribuerar evaluativa ståndpunkter till andra lyssnargrupper (attribuerad evaluering) och ett par sekvenser där talarna diskuterar vilka evaluativa ståndpunkter de skulle kunna inta under vissa villkor (hypotetisk evaluering).

Här skall endast några iakttagelser kort rekapituleras. För en diskussion om hur dessa iakttagelser är belysande för samtalets evaluativa betydelseskapande hänvisas till kapitlets respektive avsnitt. För jämförelser mellan denna studie och det angreppssätt som utmärker förslag

om emotiv betydelse hänvisas till avsnitt 7.2.7 och 7.3.3. Först skall några iakttagelser sammanfattas som gäller de 21 sekvenser där talarna engagerar sig i samtalsaktiviteten evaluering och därigenom själva intar olika evaluativa ståndpunkter (se appendix). Därefter summeras analysen av hur dessa ståndpunkter förbereds och förhandlas också genom övriga aktiviteter.

En övergripande iakttagelse gäller evalueringssekvensernas plats i samtalets makrostruktur. En vanlig följd av samtalsaktiviteter är denna: evaluering, beskrivning (av olika slag), och senare ny evaluering. Vidare utmärks evaluering av att denna aktivitet nästan uteslutande initieras av någon annan än samtalsledaren, och i regel av den deltagare som här kallats Cilla (se avsnitt 7.1.2).

Analysen av evalueringssekvensernas diskurssemantiska struktur visar en typisk följd av interaktionella drag. I så gott som alla evalueringssekvenser initieras evalueringen av ett påstående. Detta följs typiskt av medhåll eller mothugg, eller av andra drag genom vilka andra talare fortsätter evalueringen genom att inta samma, delvis modifierade eller omvända ståndpunkter. På så vis blir iakttagelser om vilka drag som talarna själva tycks uppfatta som evaluativa påståenden vägledande för den följande lexikogrammatiska analysen (se avsnitt 7.2.1).

Analysen av centrala satsgrammatiska resurser för evaluering tar fasta på fyra satstyper vilka tillsammans realiserar en stor del av sekvensernas evaluativa interaktion. De illustreras av exempel (78). Den semantiska analysen av dessa satstyper sammanfattas i figur 25 (i början av avsnitt 7.2.2).

- (78) a. ja jag **hatar** sånhär musik (5.1:3)
 b. de **tilltalar** inte mej (3.3:25)
 c. nämen jag blir glad när jag hör sånt (3.3:35)
 d. ja de e härlig musik å lyssna på så (2.5:4)

Vidare visas vilken semantisk potential som aktualiseras med de respektive satstyperna, och hur de tenderar att realisera delvis olika drag i interaktionen (se avsnitt 7.2.2).

Analysen av *modalisering* leder till två huvudsakliga iakttagelser. Den första är att sannolikhetsmodalisering är klart underrepresenterad i evalueringssekvenser. Detta är påfallande eftersom denna modalitet i övrigt är frekvent utnyttjad i samtalet, vilket antyds av exempel (79a) där realiseringar av denna modalitet är understrukna. Däremot används frekvent frasen *jag tycker* (eller *tycker jag*).

- (79) a. jag tror nog ändå- de kanske inte e (.) dom såhär s- söta små barnen sitter hemma å lyssnar på klassisk musik å sen sätter på detta liksom utan de e nog ändå dom som (.) vill ha lite **mer** (ur sekvens 4.7)
- b. ibl- jo ibland kan de va härligt (4.2:2)

Den andra iakttagelsen är att vanlighetsmodalisering är något överrepresenterad. Realiseringar av denna modalitet är understrukna i exempel (79b) (se avsnitt 7.2.3).

Analysen av *gradering* visar för det första att den i övrigt frekvent utnyttjade fokusgraderingen inte typiskt förekommer i evaluering (se exempel 80a där realiseringar av fokusgradering är understrukna).

- (80) a. de e såhär lite typ engelskinspirerat (ur sekvens 1.1)
- b. m de e ganska härligt (3.3:15)
- c. ja de e ju himla (.) härligt (10.8:19)

För det andra visar analysen hur däremot styrkegradering (se exempel 80a och b) präglar denna samtalsaktivitet. (Se avsnitt 7.2.4.)

Analysen av *modulering* visar hur denna modalitet bidrar till realiseringen av evaluerande drag i interaktionen (se exempel 81 där realiseringar av denna modalitet är understrukna).

- (81) a. (ja) de ska ju va såhär SJUNGER *fångad* SKRATTAR *°(av en stormvind)*° (5.10:9)
- b. men jag tycker de behövs (.) de kan- de kan inte bara vara musik hela tiden för då får man ju fnatt // nå de ska ju va- dom måste pra- dom måste prata (10.5:3 och 10.5:8)
- c. men man vill liksom höra såhär- (.) (10.8:1)
- d. +a men NRJ ska ju va så himla+ popigt (10.2:1)

Detta gäller såväl förpliktelsemodulering (exempel 81 a och b) som böjelsemodulering (exempel 81 c och d) (se avsnitt 7.2.5).

En sista iakttagelse vad gäller evalueringsssekvenserna avser prosodiska drag. Uppåtgående intonation av betonade stavelser förefaller i samtalet vara ett typiskt kännetecken för denna interaktion, något som möjligen skulle kunna beskrivas som den fonologiska realiseringen av en grammatik som påminner om modalitet (se avsnitt 7.2.6).

I det följande summeras iakttagelser som gäller hur det evaluativa betydelseskapandet också pågår i andra samtalsaktiviteter.

Genom den återkommande attribueringen av evaluativa ståndpunkter till andra lyssnargrupper relateras talarnas ståndpunkter till andra positioner, vilka framställs som mer eller mindre tillgängliga. Något liknande gäller hypotetiska evalueringar, genom vilka talarna konstruerar positioner vilka framställs som möjliga att inta om under vissa ej uppfyllda villkor. De grammatiska resurser som används är framförallt de satstyper som noterats ovan (jfr exempel 78), dock utan evalueringsskvensernas kännetecken vad gäller modalisering och gradering. En annan resurs som används är pseudocitat (se avsnitt 7.3).

Analysen visar vidare hur beskrivande samtalsaktiviteter ofta formas både för att motivera de evaluativa ståndpunkter som redan intagits och för att förbereda för ståndpunkter som intas senare i interaktionen. Detta görs på två huvudsakliga sätt. För det första genom evaluerande kommentarer eller reaktioner, ofta realiserade med satser av det slag som används i det senare yttrandet i exempel (82a).

(82) a. man **kan** ju dansa till de // a de e ju **ashärligt** å dansa till (ur sekvens 7.9, se exempel 66)

b. jag tycker dom **skriker** så **jäkla** mycke (ur sekvens 4.3, se exempel 75)

För det andra genom att moduleringar eller styrkegraderingar (se exempel 82b) framhäver någon egenskap i beskrivningen eller någon rapporterad händelse och på så vis gör denna till ett mer eller mindre tydligt mål för evaluering (se avsnitt 7.4.1 och 7.4.2).

Slutligen noteras några passager i samtalet där deltagarna distanserar sig från den pågående samtalsaktiviteten och på en metanivå evaluerar val kategoriserande term, uttal av ord, och deltagares förmåga att identifiera musikexempel. I det senare fallet noteras ett annat interaktionellt mönster: när en talare negativt evaluerar sig själv är det typiska att andra talare ger respons i form av mothugg (se avsnitt 7.4.3).

8. Avslutning

Att språket kan användas för att inta olika evaluativa ståndpunkter är en vardaglig och väsentlig erfarenhet för alla språkbrukare. För språkvetenskapen har emellertid denna aspekt av betydelseskapande ägnats förhållandevis litet teoretiskt och empiriskt intresse. Språket har istället företrädesvis betraktats och studerats utifrån vad Lyons (1995:336) kallar ”the intellectualist – and objectivist – prejudice that language is essentially an instrument for the expression of propositional thought”.

Om vi alltså vet förhållandevis litet om hur språket utnyttjas för evaluering, vad skall då göras för att åtgärda detta bristfälliga forskningsläge? För den som är skolad i en nordistisk språkvetenskaplig tradition är det naturligt att anta utmaningen genom att inleda praktiska studier med de redskap som står till buds. Detta var också min reaktion, och det redskap som erbjöds var begreppet emotiv betydelse. Det först genomförda arbetet inom avhandlingsprojektet är följaktligen de empiriska studier som i enlighet med föreslagna metoder tillämpar begreppet på några olika texter och textavsnitt (kapitel 4 och 5).

Resultatet av dessa studier var avgörande för det fortsatta arbetet. Om det hade visat sig att begreppet kunde användas för systematiskt studium av evaluering, hade avhandlingsprojektet kunnat bli en bred empirisk undersökning av ord med emotiv betydelse i olika texter. Resultaten pekade emellertid mot en annan slutsats. Begreppet tycktes vara ett bristfälligt redskap för den praktiska analysen av evaluering i text. Det verkade till exempel orimligt att två textavsnitt, som på intuitiva grunder antagits representera ytterligheter i fråga om mängden ord med emotiv betydelse, fick snarlika värden i en av de studier jag genomförde (se avsnitt 4.3). Lika nedslående föreföll prövningen av den andra av metoderna. Det verkade orimligt att en text, som i en tidigare studie bedömts vara i stort sätt fri från ord med emotiv betydelse, i min tillämpning av metoden tillskrevs en mycket hög frekvens av dylika ord (se avsnitt 5.2).

En tolkning av dessa resultat skulle kunna vara att det är något fel på de metodiska riktlinjerna för just de förslag som här prövats. Man skulle så att säga kunna tänka sig att de som konstruerat fiskeredskapen inte

tillräckligt satt sig in i hur fiskar av det eftertraktade slaget betar sig. Vad som skulle krävas är då en förfining av metodiken, till exempel en utökning av antalet testgrupper (kapitel 4) eller en utökning av antalet testkontexter (kapitel 5). Jag har emellertid gjort en annan tolkning. Det problematiska är inte metoderna i sig. Tvärtom är de båda goda försök att på ett konsekvent sätt göra praktiskt analysarbete av vad som skrivits och tänkts om begreppet emotiv betydelse. Det är inte fiskeredskapen det är fel på; felet ligger i uppdraget som ges fiskaren – att fiska efter en viss sorts ord.

Men innan jag kunde dra denna slutsats, påbörjade jag undersökningen av de förslag om emotiv betydelse som presenteras i avhandlingens första huvuddel (kapitel 2 och 3). Gavs det kanske här någon annan vägledning för det praktiska analysarbetet än vad som tagits tillvara i de tillämpade metoderna?

Undersökningens resultat på denna punkt är entydigt. Inget av de behandlade teoretiska förslagen pekar ut andra riktningar för empiriskt studium. De två kriterier som föreslås eller förutsägs motsvarar väl de tillämpade metoderna. Antingen skall ord med emotiv betydelse avgränsas efter *effektkriteriet*, dvs. genom att registrera emotiva reaktioner eller associationer (kapitel 4), eller också skall ord med emotiv betydelse avgränsas efter *talaktskriteriet*, dvs. genom att etablera lexikala regler för vilka enskilda ord som bidrar till förandet av evaluerande talakter (kapitel 5).

En naturlig följdfråga är vad undersökningen av teoretiska förslag om emotiv betydelse (i kapitel 2 och 3) kunnat bidra med, om nu dessa förslag inte på något avgörande sätt ger bättre förutsättningar för analysen av evaluering i text. Jag skall i tre punkter sammanfatta något av det jag funnit vara väsentligt (utan att här gå in på det som skiljer de olika förslagen från varandra).

För det första har undersökningen kunnat lyfta fram hur de teoretiska förslagen på ett konstruktivt sätt inskräper vikten av ett studium av evaluering. De betonar hur evaluering genomsyrar människans liv i en mängd olika praktiker och situationer, i juridik och politik, genom poesi, estetik och moralfilosofi, och inte minst i vardagslivets mångfald. Men de understryker också att ett studium av evaluering kräver en beredvillighet att ompröva invanda teoretiska ståndpunkter. Genomgående riktar de olika förslagen en polemisk udd mot föregångarna vars teorier om språklig betydelse inte syntes dem ha tagit tillräcklig hänsyn till hur språket kan användas evaluerande.

För det andra har denna del av undersökningen kunnat diskutera vad det är som gör att förslagen, trots denna ambition, inte förmår att vägleda ett praktiskt studium. Denna oförmåga formuleras tidigt av

Richards – en av dem som först populariserade begreppet emotiv betydelse för en engelsk läsekrets (se avsnitt 2.1.3) – som begreppets inkapsling av det objekt som skulle undersökas:

[...] the bandying about 'emotive' has done more harm than good. The word was a label which early encapsulated its topic, protecting it from inquiry. (Richards 1948:145)

Jag har, för att låna Richards metafor, beskrivit två olika slags höljen med vilka de teoretiska förslagens konstruktion av begreppet emotiv betydelse inkapslar evaluering. Dels sker en inkapsling av evaluering i vissa enskilda lexikala formers betydelse, utan att det blir klarlagt vilka dessa former är eller hur de skall avgränsas (se avsnitt 2.2.1 och 3.2.3). Dels inkapslas evaluering (med ett undantag; se avsnitt 3.1.3) i en mental eller fysiologisk sfär av emotiva processer, utan att det blir klarlagt hur dessa processer skall registreras eller vilken tolkning de skall ges i olika sammanhang (se avsnitt 2.2.2 och 3.2.2).¹

Dessa inkapslingar, som tycks försvåra beskrivningen, motsvarar samtidigt etablerade teoretiska antaganden om språklig betydelse, nämligen principerna om *kompositionalitet* respektive *korrespondens*. Om betydelse alltså för det första skall kunna härledas ur enskilda lexikala former, och för det andra skall kunna relateras till vad som antas vara utomspråkliga realiteter, framstår emotiv betydelse som en rimlig teoretisk konstruktion. Den polemik som i de teoretiska förslagen riktas mot tidigare semantik där evaluativa betydelseaspekter exkluderas hindrar inte att förslagen i själva verket ändå övertar grunddrag från denna språksyn. Förslagen tycks så att säga vara blinda för att det kan vara just dessa grunddrag som förhindrar en mer tillfredsställande lösning.

Med terminologin från Kuhns arbete om vetenskapliga paradigmskiftet (1970) kan man möjligen, för att något dröja vid denna punkt, beskriva situationen så här: emotiv betydelse konstrueras som normalvetenskapens provisoriska behandling av ett av de problem som inte kan få någon tillfredsställande lösning inom ramarna för det förhärskande paradigmet. Men så länge problemet framstår som förhållandevis marginellt, leder detta inte till något mer genomgripande skifte av paradigmet. Som andra (t.ex. Foucault 1972) betonat beror inte

---

¹ Richards tycks själv vara på väg mot liknande slutsatser och riktar sin kritik både mot den svepande etiketteringen "emotive" (1948:147) och mot föreställningen att betydelse är en egenskap hos enskilda språkliga former, och han hävdar istället i denna uppsats att "in practice they [dvs. orden] get their 'meaning' through the settings they occur in." (ibid.:149).

upprätthållandet av övergripande paradigmen och livskraften i dess begreppsbyggnad endast på hur väl olika vetenskapliga uppgifter faktiskt låter sig lösas, utan också på maktförhållanden och olika intressen av stabilitet.

Som en tredje punkt skulle jag vilja lyfta fram vad som kanske var den stora överraskningen i denna del av undersökningen, och vad som också blev det viktigaste för det fortsatta arbetet. Visserligen förefaller den teoretiska konstruktionen av emotiv betydelse leda vidare in i återvändsgränder för studiet av evaluering. Men inte långt borta från från formandet av detta begrepp görs ansatser till en annan språksyn – ibland bara några kapitel bort i samma bok. Den sammanfattande karakteristik som jag gett av denna alternativa språksyn är att de utvecklar en *praktikmodell* för språklig betydelse. Ur detta perspektiv kan betydelse betraktas som något som skapas i interaktionen mellan språkbrukare efter vissa återkommande mönster (och inte som korrespondens), vilket vidare innebär en betoning av att det som sker på en punkt i texten måste förstås mot bakgrund av vad som i övrigt sker i texten (och inte kompositionellt). I kapitel 2 och 3 har jag använt dessa ansatser, framförallt hos Saussure, Malinowski och Wittgenstein, för att visa på alternativa sätt att förhålla sig till några centrala teman i den vetenskapliga konstruktionen av begreppet emotiv betydelse, och för att antyda vilka nya möjligheter detta ger för beskrivningen av evaluering.

I det följande skall jag skissera några mer övergripande reflexioner kring vad detta perspektivskifte innebär för den språkvetenskapliga beskrivningen. Syftet med den teoretiska konstruktionen av emotiv betydelse är att kunna förklara och beskriva evaluering. Det förefaller emellertid som om det här görs en prioritering, så att uppställandet av en förklaring av hur språket möjliggör evaluering blir en viktigare uppgift än en systematisk beskrivning av hur evaluering går till. I den meningen är alltså inte de empiriska tillämpningar som genomförts helt rättvisa i relation till de teoretiska förslagets intentioner. Argumentet är, som redan det första teoretiska förslaget uttrycker det, att begreppet är logiskt berättigat, även om det inte är tillämpligt i enskilda fall (Erdmann 1922 [1900]:126 se avsnitt 2.1.1). Exemplifieringen förblir av detta skäl vanligen begränsad till några ord eller satser vilka avser att stödja den tankegång som författaren argumenterar för.

Denna prioritering har att göra med hur förslagen antar att evaluativ betydelse, och annan språklig betydelse, skapas. Om betydelse i grund och botten antas vara mentala processer vid artikulationen eller perceptionen av ord så tycks detta tarva en förklaring av hur inkodning och avkodning går till. Om betydelse istället uppfattas som sociala handlingar förskjuts fokus från förklaring till beskrivning. En handling

är inte ett mysterium som kräver den typ av fysiologiska eller kognitiva förklaringar som de teoretiska förslagen om emotiv betydelse i regel har laborerat med. Förklaringar av detta slag är åtminstone inte nödvändiga för att kunna beskriva handlingen som handling. Jämfört med mentala processer ligger handlingar så att säga i öppen dager för dem som ingår i samma kulturella gemenskap.

Kanske kan denna övergripande skillnad också formuleras som två olika ideal för beskrivningen av språk, eller som en fråga om vilken beskrivning som tillmäts störst förklaringsvärde. Geertz (1973) gör, för att diskutera beskrivningar inom antropologin, en distinktion mellan tunna och tjocka beskrivningar som verkar vara tillämplig här. En tunn beskrivning tar fasta på de företeelser som framstår som objektiva sedan de flyttats ur sitt kulturella sammanhang. Den tunna beskrivningen är det typiskt naturvetenskapliga beskrivningsidealet. Vad människor gör blir för denna beskrivning rörelser, reaktioner eller processer som är observerbara eller mätbara i strikt objektiv mening. En tjock beskrivning utgår istället från vad som inom ett visst kulturellt sammanhang är meningsfullt. Detta är ett typiskt humanvetenskapligt beskrivningsideal, men också det sätt att beskriva som motsvarar vår vardagliga och inlevelsefulla tolkning av vad människor gör – inte i termer endast av rörelser eller reaktioner, utan i termer av handlingar, inte i termer av vilka ljud de yttrar, utan i termer av vad de menar.¹

Idealet för teoretiska förslag om emotiv betydelse är en tunn beskrivning. Hårdraget skulle den optimala beskrivningen för dessa förslag vara en uppräkningslista av ord som orsakar vissa emotiva reaktioner, alternativt gör att yttrandet uppfattas evaluerande. Man skulle kunna säga att idealet är att förtunna vad vi naturligt uppfattar som något tjockt, eller att beskrivningen söker finna en tunn essens av vad som pågår när människor evaluerar. Om evaluering istället betraktas som betydelseskapande handling, förefaller det mer rimligt att den relevanta beskrivningen av denna handling är en tjock beskrivning. Själva uttalandet eller nedtecknandet av ett visst ord kan inte vara det enda utmärkande draget för en betydelseskapande handling, inte ens för handlingen att skapa betydelse med detta ord, än mindre för handlingen att skapa en viss slags betydelse med detta ord. Och omvänt borde evaluering, betraktad som handling, kunna ges en betydligt tjockare beskrivning än noteringen av en grupp ofta återkommande ord, eller registreringen av vissa emotiva reaktioner.

---

¹ Jag blev uppmärksam på denna distinktion genom Lorentzon 2001:22f., där en utförlig presentation ges.

Låt oss nu lämna de delar av undersökningen som tillämpar och diskuterar begreppet emotiv betydelse. Så långt tycks de ha fört avhandlingen i en cirkelrörelse tillbaka till den punkt där arbetet inleddes med ambitionen att utföra studier av evaluering i text. Skillnaden är att en annan riktning stakats ut för detta analysarbete. Återkommen till denna punkt blev jag först inte kvitt en missuppfattning. Fortfarande letade jag efter teorier om evaluering, som om detta var en nödvändig förutsättning för det praktiska analysarbetet. En rimligare slutsats av undersökningens resultat är att en sådan teori alltid riskerar att ersätta eller undergräva faktiska iakttagelser. Vad som behövs är inte en evalueringsteori om något underliggande eller egentligt, utan en språk teori som ger möjlighet att systematisera iakttagelser av hur betydelse skapas i text. Först då är det möjligt att ge en tjock beskrivning av evaluering som betydelseskapande handlingar eller aktiviteter såsom de är igenkännbara för talarna inom en språkgemenskap.

För den avslutande studien av evaluering i samtal valde jag därför en språk teori som erbjuder verktyg för denna typ av beskrivning: systemisk funktionell språk teori. Presentationen av denna teori visar hur detta beskrivningsideal hänger samman med ett avståndstagande från den betoning av kompositionalitet och korrespondens som präglar konstruktionen av begreppet emotiv betydelse (kapitel 6). Min poäng har emellertid inte varit att framhålla teorins överlägsenhet framför andra teorier som delar praktikmodellens perspektiv på betydelseskapande (för en översikt, se till exempel Linell 1998). Det viktiga har varit att få en bred uppsättning deskriptiva verktyg för en analys som väljer att betrakta evaluering som handlingar och aktiviteter i text.

Första gången jag lyssnade till det samtal jag fått tillgång till för analys infann sig en känsla av agorafobi. Begreppet emotiv betydelse var visserligen en slagruta som inte fungerade men ändå något att hålla sig i på väg genom texten. Nu låg texten öppen i ett oöverskådligt och böljande virrvarr av överlappande yttranden.

Med hjälp av ett flertal av SFL:s deskriptiva verktyg inleddes arbetet att systematisera skilda iakttagelser och så undersöka vad som utmärker den interaktion där talarna förefaller vara involverade i evaluering. Några iakttagelser – som mängden evaluerande adjektiv – var förhållandevis väntade, och snarlika iakttagelser kunde förmodligen gjorts med de metoder som prövats tidigare i avhandlingen. På flera andra punkter kunde emellertid iakttagelser göras som ligger långt utom räckhåll för dessa metoder: det rör sig om semantiska, grammatiska och fonologiska mönster, vilka i flera fall var oförutsägbara men samtidigt begripliga mot bakgrund av det övergripande mönster som analysen kunde konstruera. Inte minst visade det sig att den grammatiska

analysen kunde bidra med ett flertal iakttagelser av hur samtals-
evaluerande aktiviteter går till.

Analysen av talarnas evaluerande aktiviteter skall inte sammanfattas
här. För detta hänvisas till avsnitt 7.5. Istället skall jag ta upp två tänk-
bara invändningar, nämligen om resultatets generaliserbarhet och
jämförbarhet.

Först invändningen om generaliserbarhet. Låt gå för att studien
lyckats visa vilka språkliga resurser som fyra tonårsflickor utnyttjar när
de evaluerar musik under 40 minuter, men detta säger kanske ingenting
om språket mer generellt. Ur det perspektiv som här anlagts framstår
denna invändning som missriktad. Om den studie som avhandlingen
presenterar har kunnat göra reda för evaluering i detta samtal hindrar
inget att studiet går vidare till andra samtal i en liknande situation, eller
till andra texter i andra situationer. Graden av generaliserbarhet för
olika iakttagelser blir därför inte ett postulat utan en fråga för fortsatta
undersökningar. Men det är inte nödvändigt att anta att kommunikation
är avhängig en generellt giltig kod. Troligen förhåller det sig istället så
att ett visst sätt att evaluera är utmärkande för ett visst register och en
viss situationell kontext, och att de språkliga resurser som utnyttjas för
evaluering i det aktuella samtalet på många sätt skiljer sig från
evalueringen i kärleksbrev, bostadsannonser, idrottskrönikor,
arbetsintyg, reklamfilmer, avtalsförhandlingar, skivrecensioner,
disputationer, valmanifest och skvaller:

The meaning system is everywhere local; it is a vast number of bits and
pieces, specific ways of making meaning in specific contexts, and while
it is possible to construct useful relations among these different bits and
pieces, there is no need to assume that all the bits and pieces could ever
be fit together in any one grand consistent scheme. (Lemke 1995:168)

Detta innebär naturligtvis också att ett studium av evaluering i andra
texter kommer att kunna göra nya iakttagelser av olika slag vilka inte
har någon motsvarighet i detta samtal.

En allvarligare invändning gäller jämförbarhet. För att kunna pröva
hur generella olika iakttagelser är, är det nödvändigt att kunna jämföra
resultat mellan analyser av olika texter. Så skulle det exempelvis vara
intressant att utvidga studien av det analyserade samtalet till de andra
26 samtalen i samma korpus. SFL:s analysverktyg bör kunna användas
med en god jämförbarhet, men innan en sådan jämförande studie kan
genomföras på ett tillfredställande sätt återstår en del arbete. Avgräns-
ning av evaluativa sekvenser är förmodligen inte en lämplig utgångs-
punkt för alla samtal (speciellt inte för de samtal där deltagarna inte

visar samma engagemang i samtalsuppgiften), och andra metodiska alternativ bör därför övervägas. Vidare krävs mer arbete innan en del av de verktyg som använts för analys kan tillämpas med god reliabilitet. Ibland beror detta på att olika verktyg för grammatisk analys konstruerats för engelska och här övertagits med begränsad grammatisk underbyggnad. Ibland beror det på att särskiljande kriterier är vaga och måste preciseras bättre för kvantitativa jämförelser. Det senare gäller framförallt vad SFL betecknar som de interpersonella systemen (modalitet, modifierande adverbial, prosodiska attitydmarkeringar etc.). Som en sista punkt måste nämnas att jämförelsen med andra samtal skulle få en bättre grund om man först grundligare undersöker hur de språkliga drag som karakteriserar samtals utvärdering fördelar sig över hela samtalet.

Argumentet för den modell som tillämpats här är inte att den i ett slag skulle lösa alla beskrivningsproblem, snarare då att den förser oss med nya. Efter arbetet med att beskriva samtalet har den första torgskräcken gett vika för en försiktig optimism. De nya problem som uppkommit bör för det första vara möjliga att lösa genom fortsatt empiriskt arbete. Lösningen handlar om vilka iakttagelser som kan göras av vad som sker i text, inte om bedömningar av dekontextualiserade ord. Och för det andra: arbetet med dessa problem bör kunna leda till en mer relevant beskrivning av utvärdering i text, men också av de språkliga resurser som utnyttjas för detta betydelseskapande .

Avslutningsvis skall jag återknyta till den tanke om paradigmskifte som kort berördes ovan. Språkvetenskap, liksom andra humanvetenskaper, tycks i högre grad än naturvetenskaperna samtidigt rymma delvis motstridiga traditioner och uppfattningar, och Kuhns beskrivning av plötsliga och genomgripande vetenskapliga perspektivskiften är därför inte lika tillämplig (se Karlsson 1980). Redan de olika teoretiska positioner som avhandlingen presenterat skulle kunna illustrera en sådan mångfald beträffande frågan om hur språklig betydelse teoretiseras. Samtidigt kan det inte sägas vara ett alltför djärvt påstående att tankegångar om hur betydelse skapas i text eller i interaktionen mellan talare (vad jag kallat en praktikmodell) har kommit att bli alltmer framträdande under de senaste tjugo årens språkvetenskapliga forskning. Det kan därför förefalla som om avhandlingsprojektets undersökning av begreppet emotiv betydelse är en onödig idéhistorisk krumbukt, när nya textvetenskapliga, samtalsanalytiska, pragmatiska eller diskurssemantiska metoder redan står till buds.

För att kommentera denna synpunkt, som naturligtvis är ett tvivel jag brottats med under arbetet, skulle jag åter vilja citera den appell till undersökning av begreppet emotiv betydelse som citerades inlednings-

vis. Caffi och Janneys intresse för begreppet emotiv betydelse är motiverat av att de anser att det ännu saknas språkvetenskapliga redskap för ett fruktbart studium av evaluering (och av de andra semantiska dimensioner som de räknar till "emotive communication").

Another step toward developing a unified pragmatics of emotive communication – in addition, that is, to reconstructing the history of related endeavors in the past – would be to start working on developing systematic concepts about the underlying nature of what Black (1948), Richards (1948), Stevenson (1948), Alston (1967), and other earlier in the century called 'emotive meaning'. (Caffi & Janney 1994:337)

Har avhandlingens begreppsundersökning gett det resultat som författarna förväntar sig? Ja och nej. Det första angivna delmålet har avhandlingen gjort till sitt och således avsett att rekonstruera historien av olika inbördes relaterade ansträngningar att konstruera begreppet. Vad gäller det andra och huvudsakliga mål som Caffi och Janney ställer upp har undersökningen emellertid tagit en helt annan riktning. Avhandlingen har inte fortsatt att utveckla en teori om "den underliggande naturen" bakom det som olika förslag betecknat som emotiv betydelse. Tvärtom har jag argumenterat för att en strävan att blottlägga evalueringens underliggande natur i mentala processer är en av orsakerna till en empiriskt svårhanterlig begreppsbyggnad.

Inom modern kognitiv psykologi tycks det finnas åtminstone tre konkurrerande sätt att förklara vilka underliggande processer som är utmärkande för evaluering. Evaluering antas antingen korrespondera med processer som ytterst är affektiva, eller med processer som i grund och botten är kognitiva, eller med processer som är oupplösligt både affektiva och kognitiva samtidigt (för en forskningsöversikt, se Malrieu 1999:50f.). Caffi och Janney förefaller genom sin inplacering av evaluering under "emotive communication" luta åt det första av dessa sätt att ge evaluering en psykologisk bas. Den metod som Janney i andra arbeten hänvisar till för undersökning av evaluering är därför just den behavioristiska metod som prövats i kapitel 4: Osgoods semantiska differential (se Arndt och Janney 1987:197ff., 1991: 534).

Att begreppet emotiv betydelse på detta vis kan överleva inom moderna diskurssemantiska teorier, också i den version som förutsätter att evaluering betraktas som betingade responser, tycks på ett paradoxalt sätt hänga samman med det gradvis ökade intresset för hur betydelse skapas i text. Detta skifte tycks nämligen ha skett samtidigt med en ökad skiktning mellan olika språkvetenskapliga subdiscipliner, mellan grammatik och semantik, mellan semantik och pragmatik,

mellan textanalys och samtalsanalys och så vidare. Som jag ser det är denna disciplinära skiktning en starkt bidragande orsak till att evaluering i text riskerar att förbli ett område inom vilket forskaren hänvisas tillbaka till begreppet emotiv betydelse. När det som sker i texten eller i samtalet skall förstås utan grammatik är en lösning som ligger nära till hands att göra textvetenskapen till en slags textpsykologi med målet att kartlägga "effekter" av olika slag. Först med en textsemantiskt relevant grammatik blir det möjligt att beskriva hur betydelse skapas i och genom språklig form. Mot denna bakgrund får föreliggande undersökning av begreppet emotiv betydelse en aktualitet som jag inte förstod då jag påbörjade avhandlingsprojektet.

It is only when we reconsider past projects revealed as utopian or as failures that we are apprised of the dangers and possibilities for failure for our allegedly new projects. The study of the deeds of our ancestors is thus more than an antiquarian pastime, it is an immunological precaution. (Eco 1995:316)

Summary

Evaluation has been called "one of the least understood and most under-researched areas in linguistics" (Eggins and Slade 1997:124). Linguistic theory and research has mainly modelled language as an instrument for communication of neutral propositional thought, at the expense of the meaning made on a scale from 'good' to 'bad'. This thesis is a contribution to the study of this often neglected area. It deals with questions about how evaluation can be described, and, in particular, it investigates the most established theoretical construct for explaining and describing evaluation, namely *emotive meaning*.

Three tasks have been undertaken. First, the construction of emotive meaning within different theories is presented and discussed (Chapters 2 and 3). Second, two methods for the delimitation of words with emotive meaning are tested (Chapters 4 and 5). Third, it is shown how evaluation can be understood and described from a different perspective. This is discussed throughout the thesis, and is the chief topic in Chapters 6 and 7. The first of these chapters is mainly a presentation *Systemic Functional Linguistics*, and the latter presents an analysis of evaluation in a conversation. Each chapter is summarized in the following.

Chapter 1 introduces briefly the construct of emotive meaning and its application in linguistic research. According to the perspective of proposals of emotive meaning, evaluation can be communicated verbally primarily because of the evaluative or emotive component of a set of lexical items. Examples commonly used when introducing the construct of emotive meaning are expressive interjections (such as *hurrah* and *alas*), evaluative adjectives (such as *good* or *nasty*) and derogatory expressions (such as *nigger* or *scoundrel*). The exemplification is often extended to the semantics of some abstract nouns used in political rhetoric (like *liberty* and *democracy*), and also to words frequently used in everyday conversation (like *mother*, *friend* and *home*).

Emotive meaning has, above all, become a tool recommended for the linguistic (or stylistic) analysis of text. A certain kind of lexical emotive meaning is also used or presupposed in the standard treatment of value

statements as opposed to factual statements. For the description of evaluation in text and utterances, one is thus referred to the lexical level of the language system. In lexical semantics, however, the construct is mainly used by way of introduction to exclude certain semantic aspects from description, and in lexicographical practice the construct does not seem to be applied to delimit evaluative words. The impression given can be summarized as evaluation being a composition of not yet fully identified components.

Chapter 2 presents three theoretical proposals of emotive meaning from the breakthrough of synchronic semantics in the beginning of the twentieth century: Erdmann (1900), Bally (1909, 1952 [1913]), and Ogden and Richards (1949 [1923]). Each of these proposals is regarded as the classical formulation of emotive meaning in its speech area. However, they differ notably with regard to theoretical framework. Erdmann deploys a delimitation of conceptual content similar to that found in the contemporary work of Frege. Bally's point of departure is a conception of Saussurean structuralism. Ogden and Richards' theory is influenced by early behaviorism. Independently from each other, they all reach the conclusion that their respective semantic framework needs to be supplemented in order to explain and describe evaluation. The common proposal is that evaluation should be considered basically as a matter of emotive reactions provoked by certain words.

The chapter further discusses how the proposals presented reduce the making of meaning in three ways. Firstly, it is argued that meaning is *detemporalized* by the reduction of meaning to causally provoked reactions. It is noted, however, that Erdmann takes an opposite position elsewhere. Here the speakers are considered to be active in "the ongoing guesswork" of making meaning that can not only be dependent on word meaning, but also on the grammatical, textual, situational and cultural context. Some of Erdmann's examples of words with emotive meaning are reanalysed from his latter position.

It is secondly argued that meaning is *individualized* by the way it is located in the minds of the speakers. On this point a comparison is made between Bally, who explains evaluation as emotive reactions, and Saussure, who on the contrary emphasizes that meaning is founded in social interaction. Saussure's claim that meaning is made through the interplay of paradigmatic and syntagmatic relations is shown to have analytical advantages over the assumption that there is immediate correspondence between words and mental emotive reactions.

Finally, it is argued that meaning is *reified* in the conception of language as a reflecting medium that primarily mirrors the phenomena or processes of external reality (which makes evaluation an exceptional

case). In a supplement to Ogden and Richards' work, a quite different perspective is formulated by Malinowski: language is a mode of human behaviour in practical matters. One of Malinowski's examples is given an elaborated analysis in order to show how evaluation can be considered as an activity that it is possible to characterize through the identification of different kinds of typical linguistic patterns.

Chapter 3 presents the construction of emotive meaning within a discussion about evaluation in Anglo-American philosophy. This discussion is important for the following linguistic applications. Three different proposals are presented: Ayer (1946 [1936]), Stevenson (1944) and finally Alston (1964, 1967). The first two develop *meta-ethical emotivism* in different directions, and claim that an emotive function is constitutive for evaluative statements. Ayer argues from the position of logical positivism and ascribes emotive meaning to words that, according to his analysis, turn statements into unverifiable emotional expressions of moral (dis)approval. Stevenson is closer to the main approach presented in the previous chapter. Using the framework of American pragmatism (Morris 1938), he ascribes emotive meaning to words that are assumed to be evaluative through their disposition to provoke emotive reactions. Alston's proposal is formulated as a critique of the emotivist positions. Drawing on Austin's distinction between *illocutionary acts* and *perlocutionary acts* Alston claims that meaning should not be defined as the potential to provoke effects (perlocutionarily), but as the potential to make meaningful acts (illocutionarily). Alston therefore ascribes emotive meaning to words that, by linguistic rules, give a sufficient contribution to the potential of performing evaluative illocutionary acts.

In the discussion sections of the chapter it is observed how these proposals make some attempts to construct emotive meaning as a tool for the description of what is going on in evaluative action or interaction. The central problems discussed in the previous chapter are, however, still attached to these proposals, and the description of evaluation becomes thereby narrowly restricted. It is argued that a *reification* of meaning is evident in Ayer's proposal, which relates meaning to the verifiability of the states of affairs in an external reality (again making evaluation an exceptional case). The *individualization* of meaning is taken up to renewed discussion in relation to Stevenson's proposal where emotive meaning is explained by linking words to the emotive physiological and mental processes of the individual. A *deterporalization* of meaning characterizes all the proposals in their assumption that evaluation can be explained as a matter of the meaning of individual words. The discussion identifies this latter reduction of evalua-

tive interaction as manifest also in Alston's speech act theory. In spite of his critique of emotivist positions, he still describes evaluation as something that speakers do with individual words.

Throughout the thesis, the theoretical issues are discussed as practical guidelines for research, and by reanalysis of some of the cardinal examples given it is shown how the theoretical positions adopted make it hard to use the construct of emotive meaning as a descriptive tool. Proposals put forward by Wittgenstein (1958 [1953]) and by Dewey (1945) are used in order to sketch alternative analyses of these examples. This alternative develops a perspective of meaning as something speakers do in interaction by deploying linguistic (as well as other semiotic) resources on many levels.

Chapter 4 presents a method that applies the *criterion of effect* (proposed by Erdmann, Bally, Ogden and Richards, and Stevenson). According to this criterion, emotive meaning is ascribed to a word if it tends to provoke emotive reactions. The method is developed by Osgood et al. (1957) and known as the *semantic differential*. It is an experimental method for testing responses to word-stimuli on graded scales between antonym adjective pairs like *good–bad* and *strong–weak*. Informants are asked to mark their responses on these scales in order to indicate to what degree their associations are 'good' or 'bad' etc.

It has been proposed that this method can be made applicable for the study of stylistically relevant aspects of evaluative meaning (Cassirer 1970, 1992). The aim of the study is accordingly to test the method's validity for text analysis. The material comprises two passages. The first passage is from a novel by Strindberg and gives a detailed description of a person's bad health. The second passage is from a legal statute that regulates fishing. Two hypotheses are formulated (based on Cassirer 1986). The first is that the Strindberg text would be judged as both strong and negative, and that the statute text would be judged as neutral. The second and most important hypothesis is that these two contrasting impressions could be explained by corresponding "emotive" differences between vocabularies in each passage.

In order to verify or falsify these hypotheses, the study was designed as two tests. In the first test, a group of informants marked their impressions of the passages on a good/bad scale and on a strong/weak scale. In this test the first hypothesis (about each passage as whole) was clearly verified (see figure 7 and 8 in section 4.3). In the second test, other informants judged the words from the two passages using the same scales. In this test the second hypothesis (about the words of the passages) was clearly falsified. The two passages contain, according to

the test results, a similar blend of positive and negative, strong and weak words (see figure 10 and 11 in section 4.3).

The obviously contradictory results reveal a fundamental problem for the construction of emotive meaning as a (*perlocutionary*) *effect potential*. Reactions or associations provoked by decontextualized words do not seem to be a valid base for the analysis of the meanings or impressions that speakers or readers can extract from texts that contain these words.

Chapter 5 tests a method that elaborates a *criterion of speech act*. According to this criterion, a word should be ascribed emotive meaning if its presence in sentences gives a sufficient contribution to the potential of performing evaluative speech acts. The method has been developed and applied in Hedquist (1978). It is mainly founded on a proposal in Alston (1964:47). The speaker must, according to Alston, when e.g. calling some person a *stool pigeon* be prepared for another speaker to ask: "What's wrong with what he is doing?". Hedquist suggests that the use of similar contexts can guide the delimitation of words with emotive meaning. The word to be tested for emotive meaning is accordingly put in simple statements. If it is reasonable to imagine a responding comment that takes the statement to be evaluative, the word is ascribed emotive meaning.

An investigation was made to test the reliability of this method. This was achieved by the reanalysis of the words from three newspaper editorials that were randomly picked out from those analyzed by Hedquist (1978). The words from these texts were put in simple statements as proposed, and emotive meaning was ascribed to a word if a comment taking the statement to be evaluative seemed reasonable.

The results turned out to differ from those of Hedquist to a high degree. One text happened to be the one with the *lowest* frequency of emotive words of all the thirty editorials in Hedquist's study. The same text was in my application of the method given a frequency that would have scored as the *highest* in Hedquist's study. The results for the other two texts also showed notable differences (see table 4 in section 5.2).

The study illustrates a weak point in the construction of emotive meaning as a sufficient contribution to (*illocutionary*) *speech act potential*. The analysis of decontextualized words does not in general seem to be a reliable way of describing evaluation in text – not even when the words are recontextualized in restricted test contexts. Whether the researcher is to ascribe emotive meaning to a word in a simple statement or not, is often dependent on the exact linguistic formulation of this statement, as well as on which textual and contextual connections he or she imagines as natural.

Chapter 6 presents an alternative perspective established in *Systemic functional linguistics* (SFL), a theory mainly founded on works of Halliday (see for example Halliday 1978, 1994 [1984], Halliday and Matthiessen 1999). The chapter begins, however, with a brief presentation of two ways of handling problems that have been made evident in the presentation of the scholarly construction of emotive meaning. One way is to make a distinction between semantics and pragmatics, where the latter is to take care of the diversity, variation and indeterminacy in how linguistic form is actually used in text. Another way is to model the language system itself as a dynamic and flexible resource for making meaning in text without any sharp distinction between semantics and pragmatics. It is the latter alternative that is elaborated in SFL.

The presentation of SFL in Chapter 6 develops around the themes discussed in previous parts of the thesis.

The construction of emotive meaning involves a detemporalization of meaning. That means that evaluation in text is considered as basically built up of lexical components, which, so to speak, are ready for use in the language system. SFL is presented in contrast to this position as a theory that strongly emphasizes that meaning is made in social interaction. Therefore *system* and *text* are considered as two necessarily complementary perspectives through which meaning making can be viewed. It is stressed how SFL theorizes the instantiation of systemic potential alternatives in the actual text, not as a matter of causation, but as a matter of *probability*. This means that every instantiation is taken to slightly change the probabilities through which different systemic alternatives are upheld. The compositional semantics of the emotive meaning theories is contrasted with the SFL position that meaning is made in and through *contextualization*.

In the construction of emotive meaning there is a strong tendency to individualize meaning by prioritizing mental or physical explanations (evaluation as emotive venting or reaction). SFL, on the contrary, gives priority to language as a *social semiotic*. A brief introduction is outlined, showing how this emphasis on meaning as social action is achieved through the modelling of the language system as a system of three strata: the semantic, the lexicogrammatical, and the phonological stratum. The *lexicogrammar* is described as the realization of the *semantic* stratum (and this realization is in turn realized phonologically). Another way to put this is that the lexicogrammar comprises the lexical and grammatical patterns through which different meaningful acts are identified and differentiated in the community of the speakers. It is also noted that this approach to making meaning has been extended to multimodal analysis, which includes other semiotic systems such as

gesture, body movement and gaze that are co-deployed with language in face-to-face interaction.

Finally, emotive meaning is often constructed as a supplement to a reification of meaning that is either formulated as a correspondence between words and external phenomena and processes, or as a correspondence between statements and verifiable states of affairs. At this last point of comparison it is shown how SFL adopts a position of *social constructivism*, and emphasizes that language is playing an important role in the transformation of experience to meaning. In order to show how SFL elaborates this standpoint, the division between different semantic *metafunctions* is introduced. On the one hand language *ideationally* constructs and represents experience. This is the central metafunction for the grammar of *transitivity* (see figure 13 in section 6.2.3). As interpreted by SFL, this system makes more than enabling reference; it is through this system that processes and phenomena are constructed. On the other hand language *interpersonally* organizes and enacts social relations. This is the central metafunction for the grammar of *mood* and *modality* (see figures 14 and 15 in section 6.2.4). These systems show according to the analysis of SFL how the semantics of statements is not basically a matter of verifiability but one way to interact.

Furthermore, it is briefly shown how SFL during the last ten years has been developing text semantic tools for the description of evaluation, for example in Lemke (1998) and in Martin 2000 (see figure 16 and 17 in section 6.2.7).

Chapter 7 puts the descriptive tools of SFL into practice, in order to describe the evaluative activities of one specific conversation. The study aims at describing the evaluative activities on many connected levels and from complementary perspectives. In this chapter, the question of emotive words has been replaced by questions about the typical patterns of evaluation in this conversation: semantic, lexico-grammatical as well as phonological, both ideational and interpersonal.

The conversation analyzed is a 40 minute long discussion where four teenage girls talk about nine different pieces of music, which were played before the conversation. Since the researcher who recorded the conversation stayed very much in the background, the conversation is informal and not interview-like. (For further details about the data, see Norrby and Wirdenäs 1999.) Together the girls perform different speech activities, such as categorizing, describing and evaluating the music and different styles (which cover a spectrum from classical music to hardcore). Sometimes they also speculate about the evaluative standpoints of other listeners or about what evaluative standpoints they

would take themselves under other hypothetical circumstances, and this is treated in the study as separate speech activities, termed *attributed* and *hypothetical* evaluation, respectively.

As a heuristic starting-point for the analysis, the conversation was divided into phases, each consisting of the discussion of one piece of music. The phases were further divided intuitively into sequences, each dominated by the performance of a special speech activity, such as categorisation, description or evaluation (see figure 19 in section 7.1.2). This division made it possible to begin investigating how evaluation is performed when evaluation seems to be the main thing going on. The study also shows how evaluation is often performed simultaneously with other speech activities.

The 21 sequences with evaluation as the central speech activity (totally making up one fifth of the conversation) turned out to have many typical features, which are summarized in the numbered sections below. Sections 1 and 2 present discourse semantic observations while the following sections are all concerned with how the semantics is realized lexicogrammatically. Section 3 deals with the ideational metafunction of the lexicogrammar, and sections 4–6 with the interpersonal metafunction. The last of these sections draws attention to the phonological realization of one part of the interpersonal grammar.

1) One overall observation regards the *genre structure* of the conversation. In most phases evaluation is one of the first activities. Evidence to support the evaluative positions is usually given through description in the following sequence. In a later stage of the phase, evaluation is often reinitiated and the positions are modified or restated. Though partly governed by the interview situation, the genre structure seems to be that of *opinion text* (see Horvath and Eggins 1995). In addition it is noted that evaluation is almost unexceptionally initiated by the girls, not by the interviewer, and especially by one of the girls, who thereby takes the discursive role of opinionator (see table 8 and 9 in section 7.2.1).

2) The *discourse structure* of the sequences of evaluation was analyzed by a semantic network for conversational *moves* (Eggins and Slade 1997). In all the sequences, evaluation is initiated by evaluative statements in the declarative mood (with the exception of the first sequence, which is opened by a question from the interviewer). The typical response moves are *agreements* or *disagreements* (cf. Pomerantz 1984). The interpretation of this pattern is that the evaluative statements are not only taken in the conversation to be a giving of information (inviting a response of acknowledgment), but also to be in themselves the act of evaluative positioning. Thereby the evaluative statements are

exchanged as demands or invitations to continue this positioning. It is further discussed how this discursive structure makes evaluative statements in the conversation – in spite of their declarative mood – similar both to commands (immediate action) and to questions (demand for information).

3) Four clause types are noted to be of central importance in the lexicogrammatical construction of evaluative statements and their response moves in the conversation: (in translation) "I like such music", "Such music pleases me", "I become happy by such music", and "Such music is good" (see table 11). The *transitivity* and *ergativity* structures of the clauses (Halliday 1994) show how these clause types are semantically interconnected. The pattern is that of two process types, mental and attributive, with different directionality: from or towards the Evaluator (see figure 25 in section 7.2.2). Some other grammatical arguments are given for the classification of these evaluative mental and attributive processes as specific subtypes of the grammar of Swedish (see examples 16, 22, 23 and 24). More delicate semantic networks are given in order to capture the semantic potential that is actualized (see figures 28, 31 and 33). Furthermore, it is shown how the different clause types tend to realize different moves in the discourse structure.

4) Regarding *modalization* (see Halliday 1994) in sequences of evaluation, two observations are made. Realizations of *probability* are clearly underrepresented, whereas *usuality* is somewhat overrepresented (see tables 15 and 16 in section 7.2.3). The results are most striking for probability of median degree, since this way of modalizing, especially with modal adjuncts like *perhaps*, is otherwise frequent in the conversation. The explanation suggested for this is that this kind of modalization opens the interaction for the giving of other information, while the evaluative statements in this conversation do not seem to invite speakers to negotiate information in the same way, but to take evaluative positions. Modalization of *usuality* is however shown to have different functions in evaluation. One is to introduce a specification of the conditions of evaluative positions (through realizations like *sometimes*).

5) Regarding *graduation* (see White 1998), the sequences of evaluation also display a special character. The overall pattern of the conversation is that adjuncts realizing *focus* are used to blur category boundaries (equivalents to *like this, a bit, sort of*). However, these adjuncts are not typically used in sequences of evaluation (see table 19 in section), and this seems to be in line with the distribution of *probability* (see above). Graduation of *force* is, on the contrary, a resource frequently used in evaluation, either in a way that simply invites the

negotiation on this semantic scale (with equivalents to *quite* and *rather*), or as a strengthening of evaluative positions (cf., e.g., Eggins and Slade 1997:134 seq.).

6) The analysis of *modulation* (Halliday 1994) shows that this resource (in general modal auxiliaries similar to *must*) is used to realize evaluative statements as well as moves in the following evaluative interaction, and for some sequences this is the central grammatical strategy. However, when modulation is used in the sequences of evaluation, this kind of modality rarely just realizes *obligation* or *inclination*. Instead, the modulated clauses are used evaluatively.

7) Finally, some attempts are made to investigate the prosodic patterns of the sequences of evaluation. A hypothesis that seems reasonable is that the high rising tone of stressed syllables is more frequent and more marked in evaluation than in the other activities of the conversation (see example 45 in section 7.2.6). This intonation of different pitch contours might be interpreted as a realization of interpersonal meaning similar to modality (see Halliday 1994:305 seq.).

Chapter 7 continues to present an analysis that contextualizes the sequences of evaluation in the whole of the conversation in order to show how evaluative positions are negotiated throughout its different activities.

Through the ongoing attribution of evaluative standpoints to different groups of listeners (age groups as well as youth groups) the speaker's evaluative positions are related to other positions, which are constructed as more or less available. The same is the case with hypothetical evaluations, which construct positions that would be possible to take if some circumstance were changed. In these two activities the ideational grammatical potential noted in section 3 above is actualized, but without the same pattern of discourse structure and without the same interpersonal grammatical characteristics. Another resource used is that of (pseudo)citation.

It is further noted that many of the describing activities are shaped both as evidence for evaluative positions already taken and as an opening for the following positioning. This is done in two major ways. One is evaluative comments or reactions, usually realized by an attributive process ("it's good") that attributes some quality to the information given by the previous statement. The other is the deployment of interpersonal grammatical resources, such as high force or modulation, which foreground some quality of the description or some reported action as a more or less obvious target for evaluation.

One last evaluative activity is noted in the analysis. At some points of the conversation there is a short shift of levels, so that the topic of

music loses attention, and evaluations are made on a meta-level. This kind of meta-evaluation concerns the pronunciation of some words, the choice of a categorizing term, and the speakers' ability to identify pieces of music. The grammatical resources used are similar to those noted above, but in the last case another pattern of discourse structure seems to be typical. When the speaker makes a negative evaluation about herself, the expected response is that of disagreement (see Pomerantz 1984).

The first part of this thesis investigates a hundred years of struggle to explain and describe evaluation by the construct of emotive meaning. It would be very presumptuous to claim that the difficult questions of this discourse have been solved through an analysis of a 40 minute long teenage conversation. What I hope has become clear is, however, that it is possible to describe carefully and better understand evaluation in text, not by solving, but by avoiding some of these problems. The change of perspective carried out in the thesis is a turn from questions about the delimitation of emotive words and their mental correspondence to a focus on how evaluative activities are performed. Through this change evaluation can be theoretically moved from "the borderland of language psychology and logic" (Erdmann 1922 [1900]), and moved to a field where it is open for linguistic research.

Litteraturförteckning

- Abelin, Å., E. Gadelii & J. Löfström 1981. *Om modalitet i talspråk*. (Rapporter från Språkdata. 16.) Göteborg.
- Aijmer, K. 1977. Partiklarna *ju* och *väl*. I: *Nysvenska studier* 57. S. 205–216.
- Aijmer, K. 1985. Vad man ej klart kan säga. Om vaghetsmarkörer. I: Allén, S. et al. (utg.), *Svenskans beskrivning 15. Förhandlingar vid sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning* (Göteborg 1985). Göteborg: Institutionen för nordiska språk. S. 107–117.
- Aijmer, K. 1997a. *I think* – an English modal particle. I: Swan, T. & O.J. Westvik (eds.), *Modality in Germanic Languages. Historical and Comparative Perspectives*. Berlin/New York: Mouton. S. 1–47.
- Aijmer, K. 1997b. Epistemic modality as a discourse phenomenon – a Swedish-English cross-language perspective. I: Fries, U., V. Müller & P. Schneider (eds.), *From Ælfric to the New York Times. Studies in English Corpus Linguistics*. Amsterdam: Rodopi. S. 215–226.
- Alston, W.P. 1964. *Philosophy of Language*. London: Prentice-Hall.
- Alston, W.P. 1967. Emotive meaning. I: Edwards, Paul (ed.), *The Encyclopedia of Philosophy*. New York: Macmillan. S. 486–493.
- Alston, W.P. 2000. *Illocutionary Acts and Sentence Meaning*. Ithaca/London: Cornell University Press.
- Andersen, T., U.H. Petersen & F. Smedegaard 2001. *Sproget som resource. Dansk systemisk funktionel lingvistik i teori og praksis*. Odense: Odense Universitetsforlag
- Andersson, J. & M. Furberg 1969 [1966]. *Språk och påverkan*. 3 uppl. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Andersson, L.-G. 1981. Killar och tjejer, farser och morser – om sociolingvistik på innehållsplanet. I: Fries, S. & C.-C. Elert (utg.), *Svenskans beskrivning 12. Förhandlingar vid sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning* (Umeå 1980). Umeå: Universitetsbiblioteket. S. 203–218.
- Andersson, L.-G. 1985. *Fult språk. Svordomar, dialekter och annat ont*. Stockholm: Carlssons.

- Andersson, L.-G. 2001. Svensken om svenskan. I: *Språk. Populärvetenskapliga föreläsningar hållna under Humanistdagarna den 13–14 oktober 2001*. (Humanistdagboken. 13.) Göteborg: Humanistiska fakultetsnämnden.
- Arndt, H. & R.W. Janney 1987. *InterGrammar. Toward an Integrative Model of Verbal, Prosodic and Kinesic Choices in Speech*. Berlin etc.: Mouton.
- Arndt, H. & R.W. Janney 1991. Verbal, prosodic, and kinesic emotive contrasts in speech. I: *Journal of Pragmatics* 15. S. 521–549.
- Austin, J.L. 1962. *How to do Things with Words*. (The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955.) London: Oxford University Press.
- Ayer, A.J. 1946 [1936]. *Language, Truth, and Logic*. 2nd edn. London: Gollancz.
- Ayer, A.J. 1959 (ed.). *Logical Positivism*. Glencoe, Illinois: Free Press; London: Allan & Unwin.
- Ayer, A.J. 1987. Reflections on *Language, Truth, and Logic*. I: Gower, B. (ed.), *Logical Positivism in Perspective*. London/Sydney: Croom Helm. S. 23–34.
- Baker, G.P. & P.M.S. Hacker 1984. *Language, Sense and Nonsense. A Critical Investigation into Modern Theories of Language*. Oxford: Blackwell.
- Bakhtin, M.M. 1981 [1935]. Discourse in the novel. I: *The Dialogic Imagination. Four essays by M.M. Bakhtin*. Edited by M. Holquist. Translated C. Emerson & M. Holquist. Austin/London: University of Texas Press. S. 259–422.
- Baldry, A.P. 2000 (ed.). *Multimodality and Multimediality in the Distance Learning Age*. Campobasso, Italy: Palladino Editore.
- Bally, C. 1909. *Traité de stylistique française*. Heidelberg: Winter.
- Bally, C. 1952 [1913]. *Le langage et la vie*. 3 éd. Genève.
- Belfrage, B. 1986. Berkeley's theory of emotive meaning (1708). I: *History of European Ideas* 7(6). S. 643–649.
- Berkeley, G. 1986. *George Berkeley's Manuscript Introduction. An editio diplomatica*. Edited and commented by B. Belfrage. Oxford: Doxa.
- Berlin, B. & P. Kay 1969. *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Bijvoet, E. 1998. *Sverigefinnar tycker och talar. Om språkattityder och stilistisk känslighet hos två generationer sverigefinnar*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 44.) Uppsala: Uppsala universitet.

- Bjerstedt, Å. 1958. Upplevelser av samtalspronomina. En metodisk illustration och några empiriska bidrag från fyra språkområden. I: *Nysvenska studier* 38. S. 80–120.
- Black, M. 1948. Some questions about emotive meaning. I: *The Philosophical Review* 57. (A Symposium on Emotive Meaning.) S. 111–126.
- Blackburn, S. 1998. *Ruling Passions. A Theory of Practical Reasoning*. Oxford: Clarendon Press.
- Blankemeyer, K.J. 1974. Stevenson's Theory of Emotive Meaning in Ethics. Unpublished Ph.D thesis. Illinois: Southern Illinois University.
- Bruce, G. 1998. *Allmän och svensk prosodi*. (Praktisk Lingvistik. 16.) Lund: Institutionen för lingvistik.
- Burks, A.W. 1978. Preface. I: Goldman, A.I. & J. Kim (eds.). *Values and Morals. Essays in Honor of William Frankena, Charles Stevenson, and Richard Brandt*. Dordrecht etc.: Reidel. S. vii–xvii.
- Byrman, G. 1989. *Graviditetsuttryck i svenskan*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 44.) Lund: Lund University Press.
- Caffi, C. & R.W. Janney 1994. Toward a pragmatics of emotive communication. I: *Journal of Pragmatics* 22. S. 325–373.
- Cann, R. 1993. *Formal Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carnap, R. 1959 [1932]. The Elimination of Metaphysics Through Logical Analysis of Language. (Transl. by A. Pap.) I: Ayer, A.J. 1959 (ed.). S. 60–81. (Först publicerad som Überwindung der Metaphysik durch Logische Analyse der Sprache, i: *Erkenntnis* 2.)
- Carroll, J.B. 1959. Review of The Measurement of Meaning. I: *Language. Journal of the Linguistic Society of America* 35. S. 58–77.
- Cassirer, P. 1970a. *Deskriptiv stilistik. En begrepps- och metoddiskussion*. (Acta Universitatis Gothoburgensis: Nordistica Gothoburgensia. 4.) Göteborg: Göteborgs universitet.
- Cassirer, P. 1970b. *Stilen i Hjalmar Söderbergs "Historietter"*. (Acta Universitatis Gothoburgensis: Nordistica Gothoburgensia. 5.) Göteborg: Göteborgs universitet.
- Cassirer, P. 1974. Pär Lagerkvists En hjältes död. I: Telemann, U. & T. Hultman (red.), *Språket i bruk*. Malmö: Liber. S. 229–257.
- Cassirer, P. 1975. On the place of stylistics. I: *Style and Text. Studies presented to Nils Erik Enkvist*. Stockholm: Språkförlaget Skriptor. S. 27–48.
- Cassirer, P. 1977. *Studier över ordförståelse. Rapport från projektet Svenskarna och deras ord*. (Acta Universitatis Gothoburgensis: Nordistica Gothoburgensia. 10.) Göteborg: Göteborgs universitet.

- Cassirer, P. 1986 [1979]. *Stilistik och stilanalys*. Omarb. uppl. av *Stil, stilistik och stilanalys*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Cassirer, P. 1992. Lexikalisk stilistik – projektbeskrivning. Göteborg: Institutionen för svenska språket. [Dupl.]
- Cassirer, P. 1994a. Några reflexioner kring stilistikens territorium eller Hur många ben har elefanten? I: Cassirer, P. (utg.), *Stilsymposiet i Göteborg 21–23 maj 1992*. Göteborg: Institutionen för svenska språket. S. 7–31.
- Cassirer, P. 1994b. On the lack of stylistic information in dictionaries: *style value*. Paper for the Fifth Congress of the International Association for Semiotic Studies, Berkeley, California, June 17, 1994. (Projektet Lexikalisk stilistik, Rapport 4.) Göteborg: Institutionen för svenska språket. [Dupl.]
- Cassirer, P. 1996. Stilen är budskapet eller Den medskyldige läsaren. Om Hjalmar Söderberg ”Pälsen”. I: Josephson, O. (red.), *Stilstudier. Språkvetare skriver litterär stilistik*. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter. 27.) Uppsala: Hallgren & Fallgren. S. 85–124.
- Chafe, W. 1986. Evidentiality in English conversation and academic writing. I: Chafe, W. & J. Nichols (eds.), *Evidentiality. The Linguistic Coding of Epistemology*. Norwood, N. J: Ablex.
- Chouliaraki, L. & N. Fairclough 1999. *Discourse in Late Modernity. Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Coffa, J.A. 1991. *The Semantic Tradition from Kant to Carnap. To the Vienna Station*. Ed. L. Wessels. Cambridge: Cambridge University Press.
- Couper-Kuhlen, E. & M. Selting 1996. Towards an interactional perspective on prosody and a prosodic perspective on interaction. I: Couper-Kuhlen, E. & M. Selting (eds.), *Prosody in Conversation*. Cambridge: Cambridge University Press. S. 11–56.
- Danielsson, L. 1977. Om modala hjälpverb i ett socialt varierat talspråksmaterial. I: Loman, B. (utg.), *Språk och samhälle 3. Social variation i talspråkets syntax*. Lund: LiberLäromedel. S. 181–194.
- Davidse, K. 1991. Categories of Experiential Grammar. Unpublished Ph.D. thesis. Leuven: Catholic University of Leuven.
- Davies, M. & L. Ravelli 1992 (eds.). *Advances in Systemic Linguistics. Recent Theory and Practice*. London: Pinter.
- Dewey, J. 1945. Ethical subject-matter and language. I: *The Journal of Philosophy* 42(26). S. 701–712.
- Dieckmann, W. 1981. K.O. Erdmann und die Gebrauchsweisen des Ausdrucks ”Konnotationen” in der linguistischen Literatur. I: Dieck-

- mann, W., *Politische Sprache, Politische Kommunikation*. Heidelberg: Winter. S. 78–136.
- Ducrot, O. & T. Todorov 1979. *Encyclopedic Dictionary of the Sciences of Language*. Transl. of *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage* 1972. Baltimore/London: John Hopkins University Press.
- Eco, U. 1995. *The Search of the Perfect Language*. Oxford: Blackwell.
- Eggs, S. 1994. *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*. London: Pinter.
- Eggs, S. & D. Slade 1997. *Analysing Casual Conversation*. London: Cassel.
- Ellis, J.M. 1993. *Language, Thought and Logic*. Evanston, Ill.: Northwestern University Press.
- Erdmann, K.O. 1900. *Die Bedeutung des Wortes. Aufsätze aus dem Grenzgebiet der Sprachpsychologie und Logik*. Leipzig: Eduard Avenarius.
- Erdmann, K.O. 1922 [1900]. *Die Bedeutung des Wortes. Aufsätze aus dem Grenzgebiet der Sprachpsychologie und Logik*. 3. Aufl. Leipzig: Haessel.
- Eriksson, M. 1988. *Ju, väl, då, va, alltså*. En undersökning av talaktsadverbial i stockholmskt talspråk. I: *Studier i Stockholmspråk 1*. (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet. 26.) Stockholm. S. 75–120.
- Eriksson, M. 1997. *Ungdomars berättande. En studie i struktur och interaktion*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 43.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Fabb, N. 1987 (ed.). *The Linguistics of Writing. Arguments between Language and literature*. Manchester: Manchester University Press.
- Firth, J.R. 1957. *Papers of Linguistics 1934–1951*. London: Oxford University Press.
- Foucault, M. 1972 [1969]. *Vetandets arkeologi*. Översatt av C.G. Bjurström. Staffanstorps: Cavefors. (*L'archéologie du savoir*. Paris: Gallimard.)
- Frankena, W. 1958. 'Cognitive' and 'Noncognitive'. I: Henle, P. (ed.), *Language, Thought, and Culture*. Ann Arbor: The University of Michigan Press. S. 146–172.
- Frege, G. 1879. *Begriffsschrift, eine der arithmetischen nachgebildete Formelsprache des reinen Denkens*. Halle: Louis Nebert.
- Frege, G. 1971. Logik. I: Frege, G. 1971. *Schriften zur Logik und Sprachphilosophie. Aus dem Nachlaß*. Hamburg: Felix Meiner Verlag. S. 35–73.

- Fröberg, P. 1952. *Stil. Översikt av stilarter, diktarter och versformer*. Stockholm: Bergvalls.
- Furberg, M. 1997. *CAOX. Språkanalytisk filosofi i Cambridge och Oxford till 1970*. Stockholm: Thales.
- Garza-Cuarón, B. 1991. *Connotation and Meaning*. Berlin etc.: Mouton.
- Geach, P.T. 1965. Assertion. I: *Philosophical Review* 74. S. 449–465.
- Geckeler, H. 1971. *Strukturelle Semantik und Wortfeldtheorie*. München: Wilhelm Fink.
- Geeraerts, D. 1988. Cognitive Grammar and the History of Semantics. I: Rudzka-Ostyn, B. (ed.), *Topics in Cognitive Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins. S. 647–678.
- Geertz, C. 1973. *The Interpretation of Cultures. Selected Essays*. New York: Basic Books.
- Gibbard, A. 1990. *Wise Choices, Apt Feelings. A Theory of Normative Judgement*. Oxford: Clarendon Press.
- Gipper, H. 1959. Sessel oder Stuhl? Ein Beitrag zur Bestimmung von Wortinhalten im Bereich der Sachkultur. I: Gipper, H. (Hrsg.) *Denken ohne Sprache?* Düsseldorf: Schwann. S. 271–292.
- Gower, B. 1987 (ed.). *Logical Positivism in Perspective. Essays on Language, Truth and Logic*. London/Sydney: Croom Helm.
- Grice, H.P. 1975. Logic and Conversation. I: Cole, P. & J.L. Morgan, (eds.), *Syntax and Semantics 3: Speech Acts*. New York: Academic Press. S. 41–58.
- Grice, H.P. 1989. *Studies in the Way of Words*. London: Harvard University Press.
- Halliday, M.A.K. 1961. Categories of the theory of grammar. I: *Word* 17. S. 241–292.
- Halliday, M.A.K. 1967. *Intonation and Grammar in British English*. Paris/The Hague: Mouton.
- Halliday, M.A.K. 1970. *A Course in Spoken English Intonation*. London: Oxford University Press.
- Halliday, M.A.K. 1973. *Explorations in the Functions of Language*. London: Arnold.
- Halliday, M.A.K. 1976. *Halliday: System and Function in Language. Selected Papers*. Edited by G.R. Kress. London: Oxford University Press.
- Halliday, M.A.K. 1978. *Language as Social Semiotics. The Social Interpretation of Language and Meaning*. London: Arnold.
- Halliday, M.A.K. 1987. Language and the order of nature. I: Fabb, N. 1987 (ed.). S. 135–154.

- Halliday, M.A.K. 1991. Towards Probabilistic Interpretations. I: Ventola, E. (ed.), *Recent Systemic and Other Functional Views on Language*. Berlin/New York: Mouton. S. 39–62.
- Halliday, M.A.K. 1992. "How Do You Mean?" I: Davies, M. & L. Ravelli 1992 (eds.). S. 82-104.
- Halliday, M.A.K. 1994 [1984]. *An Introduction to Functional Grammar*. 2nd edn. London: Arnold.
- Halliday, M.A.K. 1997. Linguistics as Metaphor. I: Simon-Vanderbergen, A.-M., K. Davidse & D. Noël (eds.), *Reconnecting Language. Morphology and syntax in Functional Perspectives*. Amsterdam: Benjamins.
- Halliday, M.A.K. 1998. On the Grammar of Pain. I: *Functions of Language* 5(1). S. 1–32.
- Halliday, M.A.K. & C.M.I.M. Matthiessen 1999. *Construing Experience through Meaning. A language-based approach to cognition*. London: Cassell.
- Harder, P. 1996. *Functional Semantics. A theory of Meaning, Structure and Tense in English*. Berlin/New York: Mouton.
- Hare, R.M. 1952. *The Language of Morals*. Oxford: Oxford University Press.
- Harris, R. 1988 (ed.). *Linguistic Thought in England 1914–1945*. New York: Routledge.
- Harris, R. 1989. *Language, Saussure and Wittgenstein. How to play games with words*. London/New York: Routledge.
- Harris, R. 1998 [1987]. Language as Social Interaction. Integrationism versus Segregationalism. I: Harris, R. & G. Wolf, *Integrational Linguistics. A First Reader*. S. 5–14. (First published: *Language Sciences* 9(2). S. 131–43.)
- Hasan, R. 1987. Directions from structuralism. I: Fabb, N. 1987 (ed.). S. 103–122.
- Hayakawa, S.I. 1972 [1939]. *Language in Thought and Action*. 3d edn. New York etc.: Harcourt Brace Jovanovich.
- Hedquist, R. 1978. *Emotivt språk. En studie i dagstidningars ledare*. (Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities. 25.) Umeå: Universitetsbiblioteket.
- Hedquist, R. 1982a. *Att påverka med språk. En översikt av språkliga påverkningsmedel med exemplifiering från Radio Moskvas, Radio Berlin Internationals och Radio Polonias svenskspråkiga sändningar*. (Rapport nr 113.) Stockholm: Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar.
- Hedquist, R. 1982b. *Analyser av radiosändningar. 13 analyser ur Radio Moskvas, Radio Berlin Internationals och Radio Polonias*

- svenskspråkiga sändningar*. (Rapport nr 115.) Stockholm: Beredningsnämnden för psykologiskt försvar.
- Hedquist, R. 1984. Egennamnens semantik. I: *Florilegium Nordicum. En bukett nordiska språk- och namnstudier tillägnade Sigurd Friesden 22 april 1984*. (Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities. 61.) Umeå: Umeå universitet. S. 127–134.
- Hellspong, L. & B. Söderberg 1975. *Grepp om språket*. Lund: Studentlitteratur.
- Hellspong, L. & P. Ledin 1997. *Vägar genom texten. Handbok i brukstextsanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Helmholz, H. von 1893. On the physiological causes of harmony in music. (A lecture delivered in Bonn 1857. Translated by E. Atkinson.) I: Helmholz, H., *Popular Lectures on Scientific Subjects*. London: Longmans, Green & co. S. 53–93.
- Hermanns, F. 1996. Emotion in Wörterbuch. Zur Lexikographie von affektiver Lexik. I: Wiegand, H.E. (Hrsg.), *Wörterbücher in der Diskussion*. Vol. 2. Tübingen: Niemeyer. S. 256–278.
- Hermerén, G. 1972. Aesthetic qualities, value and emotive meaning. I: *Theoria. A Swedish Journal of Philosophy* 38. S. 71–100.
- Hermerén, G. 1973. Towards a definition of emotive meaning. Umeå universitet: Institutionen för vetenskapsteori. [Dupl.]
- Herriman, J. 2000. The function of extraposition in English texts. I: *Functions of Language* 7(2). S. 203–230.
- Holiday, A. 1988. Positivism Revisited. The Philosophical Semantics of Ayer's *Language, Truth and Logic*. I: Harris, R. 1988 (ed.). S. 165–191.
- Holmberg, P. 1993. Presentation och utvärdering av Charles Osgoods metod för betydelsemätning. (Projektet Lexikalisk stilistik, Rapport 1.) Göteborg: Institutionen för svenska språket. [Dupl.]
- Holmberg, P. 1995a. Stilistisk ordbeskrivning. En analys av fenomenet värdeladdning och begreppet stilvalör. (Projektet Lexikalisk stilistik, Rapport 3.) Göteborg: Institutionen för svenska språket. [Dupl.]
- Holmberg, P. 1995b. Värde och styrka. En empirisk prövning av begreppet stilvalör. (Projektet Lexikalisk stilistik, Rapport 6.) Göteborg: Institutionen för svenska språket. [Dupl.]
- Holmberg, P. 1996. Stilvalör. Kärleksbarn eller horunge. I: Ivars, A.-M. et al. (utg.), *Svenskans beskrivning 21. Förhandlingar vid sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning* (Helsingfors 1995). Lund: Lund University Press. S. 141–149.
- Holmberg, P. 2000. Svenska huvudsatsers ordföljd och språkhandlingsfunktion. Beskrivningsperspektiv i SAG och Systemic Functional Grammar. I: Engdahl, E. & K. Norén (utg.), *Att använda SAG*. 29

- uppsatser om Svenska Akademiens grammatik.* (Meddelanden från Institutionen för svenska språket. 33.) Göteborg: Institutionen för svenska språket. S. 179–194.
- Horne, M., P. Hansson, G. Bruce, J. Frid & M. Filipsson 2001. Cue words and the topic structure of spoken discourse. The case of Swedish *men* 'but'. I: *Journal of Pragmatics* 33(7). S. 1061–1081.
- Horvath, B. & S. Eggins 1995. Opinion texts in conversation. I: Fries, P. & M. Gregory (eds.), *Discourse in Society: Systemic Functional Perspectives*. Norwood, New Jersey: Ablex. S. 29–46.
- Hunston, S. & J. Sinclair 2000. A Local Grammar of Evaluation. I: Hunston, S. and Thompson, G. 2000 (eds.). S. 74–101.
- Hunston, S. & G. Thompson 2000 (eds.). *Evaluation in Text. Authorial Stance and the Construction of Discourse*. London: Oxford University Press.
- Jenkins, J.J., A.W. Russel, & G.J. Suci 1958. An Atlas of Semantic Profiles for 360 Words. I: *American Journal of Psychology* 71. S. 688–699.
- Jucker, A.H. & Y. Ziv 1998. *Discourse Markers. Descriptions and Theory*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins
- Karlsson, F. 1980. Hur växer lingvistisk kunskap? I: Brodda, B. & G. Källgren (red.), *Lingvistiska perspektiv*. Stockholm: Institutionen för lingvistik. S. 113–138.
- Karlsson, S. (under arbete). *Modalitet i talspråk*. Göteborg: Institutionen för svenska språket.
- Kotsinas, U.-B. 1994. *Ungdomsspråk*. (Ord och stil. Skrifter från Språkvårdssamfundet. 25.) Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Kress, G. & T. van Leeuwen 1996. *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. London: Routledge.
- Kronasser, H. 1952. *Handbuch der Semasiologie. Kurze Einführung in der Geschichte, Problematik und Terminologie der Bedeutungslehre*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Kuhn, T.S. 1970. *The Structure of Scientific Revolutions*. 2nd enl. ed. Chicago: The University of Chigago Press.
- Labov, W. 1972. *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Philadelphia Press.
- Labov, W. 1973. The boundaries between words and their meanings. I: Bailey, C.-J. & R.W. Shuy (eds.), *New ways of analyzing variation in English*. Washington, DC: Georgetown University Press. S. 340–373.
- Labov, W. 1984. Intensity. I: Schiffrin, D. (ed.), *Meaning, form and use in context. Linguistic applications*. Washington DC: Georgetown University Press. S. 43–70.

- Leech, G. 1981 [1974]. *Semantics. The study of meaning*. 2nd edn. London etc.: Penguin.
- Lemke, J.L. 1992. Interpersonal Meaning in Discourse: Value Orientations. I: Davies, M. & L. Ravelli 1992 (eds.). S. 82-104.
- Lemke, J.L. 1995. *Textual Politics: Discourse and Social Dynamics*. London: Taylor & Francis.
- Lemke, J.L. 1998. Resources for Attitudinal Meaning: Evaluative Orientations in Text Semantics. I: *Functions of Language* 5(1). S. 33–56. [Också tillgängligt som webbdokument (2001-08-15): <<http://academic.brooklyn.cuny.edu/education/jlemke/editorl.htm>>]
- Liljestrand, B. 1993. *Språk i text. Handbok i stilistik*. Lund: Studentlitteratur.
- Linell, P. & L. Gustavsson 1987. *Initiativ och respons. Om dialogens dynamik, dominans och koherens*. (Studies in Communication. 15.) Linköping: Tema kommunikation, Universitetet i Linköping.
- Linell, P. 1998. *Approaching dialogue. Talk, interaction and contexts in dialogical perspectives*. Amsterdam: Benjamins.
- Linell, P. 2001. *En dialogisk grammatik?* [Preliminär version, www] Hämtat från <<http://www.nordiska.uu.se/samtal/publ/PLDialgr.pdf>> Publicerat 2001-02-03. Hämtat 2001-09-03.
- Lorentzon, F. 2001. *Fri vilja?* Göteborg: Göteborgs universitet.
- Lyons, J. 1968. *Introduction to Theoretical Linguistics*. London/New York: Cambridge University Press.
- Lyons, J. 1977. *Semantics*. 2 vols. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, J. 1995. *Linguistic Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Macdonald, G. & C. Wright 1986 (eds.). *Fact, Science and Morality. Essays on A.J. Ayer's Language, Truth and Logic*. Oxford: Blackwell.
- Malinowski, B. 1949 [1923]. The Problem of Meaning in Primitive Languages. I: Ogden, C.K. & I.A. Richards 1949 [1923]. (Supplement 1.) S. 296–336.
- Malmgren, S.-G. 1989. Om övertalande ord i riksdagspartiernas språk. I: Allén, S., M. Gellerstam & S.-G. Malmgren, *Orden speglar samhället*. Stockholm: Allmänna förlaget. S. 57–78.
- Malrieu, J.P. 1999. *Evaluative Semantics. Cognition, language and ideology*. London: Routledge.
- Marc-Wogau, K. 1964 (red.). *Filosofin genom tiderna. Texter i urval av Konrad Marc-Wogau*. Stockholm: Bonniers.

- Marc-Wogau, K. 1967. Värdeomdömen, språk och språkvård. I: Allén, Sture m.fl. *Språk, språkvård och kommunikation*. Lund: Prisma. S. 9–30.
- Markel, N. 1998. *Semiotic Psychology. Speech as an Index of Emotions and Attitudes*. New York etc.: Peter Lang.
- Marková, I. 1982. *Paradigms, Thought and Language*. Chichester etc.: John Wiley & Sons.
- Martin, J.R. 1992. *English Text. System and Structure*. Amsterdam: Benjamins.
- Martin, J.R. 1995. Interpersonal meaning, persuasion and public discourse: Packing semiotic punch. I: *Australian Journal of Linguistics* 15. S. 33–67.
- Martin, J.R. 2000. Beyond exchange: Appraisal systems in English. I: Hudson, S. & G. Thompson 2000 (eds.). S. 142–175.
- Martin, J.R. & R. Iedema (in press). *Multimodal Communication: Social Semiotic Perspectives on Meaning Making*. Amsterdam: Benjamins.
- Marty, A. 1908. *Untersuchungen zur Grundlegung der allgemeinen Grammatik und Sprachphilosophie*. 1. Band. Halle etc.: Niemeyer.
- Matthiessen, C.M.I.M. 1993. Register in the round: diversity in a unified theory of register analysis. I: Ghadessy, M. (ed.), *Register Analysis. Theory and Practice*. London: Pinter. S. 221–292.
- McLaughlin, M. 1984. *Conversation. How Talk is Organized*. Beverly Hills: Sage.
- Meidner, O.M. 1997. Emotive meaning. I: Lamarque, P.V. (ed.), *Concise Encyclopedia of Philosophy of Language*. Oxford etc.: Elsevier & Pergamon Press. S. 113.
- Melin, L. & S. Lange 1995 [1985]. *Att analysera text*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Meyer, R.M. 1910. Die Militärischen Titel. I: *Zeitschrift für deutsche Wortforschung* 12. S. 145–156.
- Miller, A. 1998. *Philosophy of Language*. London: University College London Press.
- Milne, A.J.M. 1987. Values and Ethics: the Emotive Theory I: Gower, B. (ed.), *Logical Positivism in Perspective. Essays on Language, Truth and Logic*. London/Sydney: Croom Helm. S. 89–108.
- Moore, G.E. 1903. *Principia Ethica*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morris, C.W. 1938. *Foundations of the Theory of Signs. International Encyclopedia of Unified Science*. Vol 1. No. 2. Chicago: University of Chicago Press.

- Morris, C.W. 1946. *Signs, Language, and Behavior*. New York: Prentice Hall.
- Nerlich, B. 1992. *Semantic Theories in Europe 1830–1930. From Etymology to Contextuality*. Amsterdam: Benjamins.
- Nilsson, J. (under arbete). Adverbiella funktioner i tal. Göteborg: Institutionen för svenska språket.
- Nordberg, B. 1968. *Recensenter och läsare. Stil- och ordstudier i några lyrikrecensioner*. (Ord och stil. Språkvårdsamfundets skrifter 1.) Lund: Studentlitteratur.
- Nordberg, B. 1985. Om ungdomars samtalsstil. Några preliminära iakttagelser. I: *Nysvenska studier* 64. S. 5–27.
- Noreen, A. 1925. *Vårt språk*. Band 5: Betydelselära (Semologi). Lund: Gleerups förlag.
- Norrby, C. 1998. *Vardagligt berättande. Form, funktion och förekomst*. (Acta Universitatis Gothoburgensis: Nordistica Gothoburgensia. 21.) Göteborg: Göteborgs universitet.
- Norrby, C. 2000. Youth Speech, Youth Identities, and Music Worlds in Sweden: four high school girls describe music. I: *Text. An Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse* 4. S. 569–602.
- Norrby, C. & K. Wirdenäs 1998. The Language and Music Worlds of High School Students. I: Pedersen, I.L. & J. Scheuer (eds.), *Sprog, køn – og kommunikation. Rapport fra 3. Nordiske Konference om Sprog og Køn, København 11.–13. oktober 1997*. København: Reizels forlag. S. 155–163.
- Norrby, C. & K. Wirdenäs 1999. Roller i samtal. I: Anderson, L.-G. et al. (utg.) *Svenskans beskrivning 23. Förhandlingar vid sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning* (Göteborg 1998). Lund: Lund University Press. S. 293–302.
- Oertel, H. 1902. *Lectures on the Study of Language*. New York: Charles Scribner's Sons; London: Arnold.
- Ogden, C.K. & I.A. Richards 1949 [1923]. *The Meaning of Meaning. A Study of the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism*. 10th edn. London: Routledge & Kegan Paul.
- Oksaar, E. 1970. Konnotationsforschung und die Polaritätsprofilmethode. I: Benediktsson, H. (ed.), *The Nordic languages and modern linguistics. Proceedings of the International conference of Nordic and general linguistics* (Reykjavik 1969). Reykjavík: Vísindafélag Íslendinga. S. 444–459.
- Osgood, C.E. 1952. The Nature and Measurement of Meaning. *Psychological Bulletin* 49. S. 197–237.
- Osgood, C.E. 1959. Semantic Space Revisited. I: *Word* 14. S. 346–366.

- Osgood, C.E. 1976. *Focus on Meaning*. Vol. 1: Explorations in Semantic Space. Paris/The Hague: Mouton.
- Osgood, C.E. & J.S. Suci 1969 [1955]. Factor Analysis of Meaning. I: Osgood, C.E. & J.G. Snider (eds.), *Semantic Differential Technique; a Sourcebook*. Chicago: Aldine Publishing Company. 42–55. Reprint from *Journal of Experimental Psychology* 50. 325–338.
- Osgood, C.E., G.J. Suci & P.H. Tannenbaum 1957. *The Measurement of Meaning*. Urbana: University of Illinois Press.
- Palmer, F.R. 1981 [1976]. *Semantics*. 2nd edn. Cambridge: Cambridge University Press.
- Phillips, D. 1998. Emotive Meaning. I: Craig, E. (ed.), *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. London/New York: Routledge. S. 290–291.
- Pomerantz, A. 1984. Agreeing and Disagreeing with Assessments. I: Atkinson, M. & J. Heritage (eds.), *Structures of Social Action. Studies in Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press. S. 57–101.
- Poynton, C. 1996. Amplification as Grammatical Prosody: Attitudinal Modification in the Nominal Group. I: Berry, M., C. Butler, R. Fawcett & G. Huang (eds.), *Meaning and Form: Systemic Functional Interpretations. Meaning and Choice in Language: Studies for Michael Halliday*. Norwood, New Jersey: Ablex. S. 211–227.
- Richards, I.A. 1926 [1924]. *Principles of Literary Criticism*. 2nd edn. London etc.: Routledge & Kegan Paul.
- Richards, I.A. 1948. Emotive meaning again. I: *The Philosophical Review* 57. (A Symposium on Emotive Meaning.) S. 145–157.
- Saari, M. 1979. Om adverbena *ju*, *nog* och *väl*. I: *Festskrift till Björn Pettersson 29.12.79*. (Skrifter utgivna vid Institutionen för filologi vid Tammerfors Universitet. 4.) Tammerfors. S. 219–243.
- SAG = Teleman et al. 1999.
- Satris, S.A. 1982. The theory of value and the rise of ethical emotivism. I: *Journal of the History of Ideas* 43:1. S. 109–128.
- Saussure, F. de 1970 [1916]. *Kurs i allmän lingvistik*. Översatt av A. Löfqvist. Staffanstorps: Cavefors. (*Cours de linguistique générale*. Ed. C. Bally & A. Sechehaye. Paris: Payot.)
- Schiffrin, D. 1987. *Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schlick, M. 1959 [1932]. Positivism and Realism. Översatt av D. Rynin. I: Ayer, A.J. (ed.), *Logical Positivism*. Glencoe, Ill.: Free Press; London: Allan & Unwin. S. 82–107. (Först publicerad i *Erkenntnis* 3.)

- Searle, J.R. 1969. *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sigurd, B. 1972. *Ord om ord*. Lund: Gleerups bokförlag.
- Smith, L.D. 1997. Historical and Philosophical Foundations of the Problem of Meaning. I: Mandell, C. & A. McCabe (eds.), *The Problem of Meaning. Behavioral and Cognitive Perspectives*. S. 15–80.
- Smith, M . 1994. *The Moral Problem*. Oxford/Cambridge, Mass.: Blackwell.
- Sperber, D. & D. Wilson 1986. *Relevance. Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell.
- Stevenson, C.L. 1944. *Ethics and Language*. New Haven/London: Yale University Press.
- Stevenson, C.L. 1948. Meaning: Descriptive and emotive. I: *The Philosophical Review* 57. (A Symposium on Emotive Meaning.) S. 127–144.
- Stevenson, C.L. 1950. Brandt's Questions about Emotive Ethics. I: *Philosophical Review* 59. S. 528–534.
- Stevenson, C.L. 1958. Symbolism in the Representative Arts. I: Henle, P. (ed.), *Language, Thought, and Culture*. Ann Arbor: The University of Michigan Press. S. 226–257.
- Stevenson, C.L. 1963 [1937]. The Emotive Meaning of Ethical Terms. I: Stevenson, C. L., *Facts and Values. Studies in Ethical Analysis*. New Haven/London: Yale University Press. S. 10–31. (First published in *Mind* 46.)
- Stevenson, C.L. 1963. *Facts and Values. Studies in Ethical Analysis*. New Haven/London: Yale University Press.
- Szymura, J. 1988. Bronislaw Malinowski's Ethnographic Theory of Language. I: Harris, R. 1988 (ed.). S. 106–131.
- Taylor, T.J. 1981. *Linguistic Theory and Structural Linguistics*. Oxford etc.: Pergamon Press.
- Teleman, U., S. Hellberg & E. Andersson 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts.
- Thibault, P.J. 1989. Semantic Variation, Social Heteroglossia, Intertextuality: Thematic and Axiological Meaning in Spoken Discourse. I: *Critical Studies* 1(2). S. 182–209.
- Thibault, P.J. 1992. Grammar, Ethics, and Understanding: Functionalist Reason and Clause as Exchange. I: *Social Semiotics. A transdisciplinary journal in functional linguistics, semiotics and critical theory* 2(1). S. 135–175.

- Thibault, P.J. 1993a. Using language to think interpersonally. Experiential meaning and the cryptogrammar of subjectivity and agency in English. I: *Cultural Dynamics* 6(1). S. 131–186.
- Thibault, P.J. 1993b. Social Semiotics I: *Semiotic Review of Books* 4(3). [Också tillgänglig som webbdokument (2001-08-15): <<http://ilex.cc.kcl.ac.uk/srb/srb/4-3edit.html>>]
- Thibault, P.J. 1994. Text and/or Context? I: *Semiotic Review of Books* 5(2). S. 10–12. [Också tillgänglig som webbdokument (2001-08-15): <<http://ilex.cc.kcl.ac.uk/srb/srb/textcontext.html>>]
- Thibault, P.J. 1995. Mood and the Ecosocial Dynamics of Semiotic Exchange. I: Hasan, R. & P.H. Fries (eds.), *On Subject and Theme. A Discourse Functional Perspective*. Amsterdam: Benjamins. S. 51–89.
- Thibault, P.J. 1997. *Re-reading Saussure. The dynamics of signs in social life*. London/New York: Routledge.
- Thibault, P.J. 2000. The multimodal transcription of a television advertisement: theory and practice. I: Baldry, A.P. (ed.), *Multimodality and Multimediality in the Distance Learning Age*. Campobasso, Italy: Palladino Editore. S. 311–385.
- Thibault, P.J. (in press). Interpersonal meaning and the discursive construction of action, attitudes and values: the global modal program of one text. I: Fries, P.H., M. Cummings & D. Lockwood (eds.), *Relations and Functions within and around Language*. New York: Continuum International.
- Thibault, P.J. (forthcoming). *The Signifying Body*. [Förarbete ”Saussure and Beyond” tillgängligt som webbdokument (2001-08-15): <<http://ilex.cc.kcl.ac.uk/srb/cyber/cyber.html>>]
- Thibault, P.J. & T. van Leeuwen 1996. Grammar, society, and the speech act: Renewing the connections. I: *Journal of Pragmatics* 25. S. 561–585.
- Thouless, R.H. 1942. *Straight thinking in war time*. London: Hodder & Stoughton.
- Thouless, R.H. 1947 [1932]. *How to think straight. The technique of applying logic instead of emotion*. Rev. 2nd edn. New York: Simon & Schuster.
- Toolan, M. 1996. *Total Speech. An Integrational Linguistic Approach to Language*. Durham/London: Duke University Press.
- Trier, J. 1973. Das sprachliche Feld. I: Lee, A. van der & O. Reichmann (Hrsg.), *Aufsätze und Vorträge zur Wortfeldtheorie von Jost Trier*. The Hague/Paris: Mouton. S. 145–178.
- Tsui, A.B.M. 1991. The interpretation of language as code and behavior: A description of evaluative statements. I: Ventola, E. (ed.),

- Functional and Systemic Linguistic Approaches and Uses*. Berlin & New York: Mouton. S. 148–212.
- Tucker, G. 1998. *The Lexicogrammar of Adjectives. A systemic Functional Approach to Lexis*. London/New York: Cassel.
- Ullmann, S. 1957 [1951]. *The Principles of Semantics*. 2nd ed. Oxford: Blackwell.
- Ullmann, S. 1962. *Semantics. An Introduction to The Science of Meaning*. Oxford: Blackwell.
- Urban, W.M. 1909. *Valuation: Its Nature and Laws*. London/New York: Sonnenschein & Macmillan.
- Urmson, J.O. 1968. *The Emotive Theory of Ethics*. London: Hutchinson & Co.
- Volek, B. 1987. *Emotive Signs in Language and Semantic Functioning of Derived Nouns in Russian*. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Watson, J.B. 1967 [1914]. *Behavior. An introduction to Comparative Psychology*. Introduction by R.J. Herrnstein. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Weinreich, U. 1958. Travels through Semantic Space. I: *Word* 14. S. 346–366.
- Welby, V.L. 1903. *What is Meaning? Studies in the Development of Significance*. London/New York: Macmillan.
- White, P.R.R. 1998. Telling Media Tales. The News Story As Rhetoric. Unpublished Ph.D. Sydney: University of Sydney.
- White, P.R.R. 2000. Dialogue and inter-subjectivity. Reinterpreting the semantics of modality and hedging. I: Coulthard, M., J. Cotterill & F. Rock (eds.), *Working with Dialog*. Tübingen: Niemeyer.
- Wirdenäs, K. 1997. *Diskussion och gräl i vardagssamtal*. (Meddelanden från Institutionen för svenska språket. 20.) Göteborg: Institutionen för svenska språket.
- Wirdenäs, K. & C. Norrby (manus). En diskursmarkör i vardande? Lite om lite.
- Wirdenäs, K. (under arbete). Ungdomars argumenterande. Om argumentstrukturer i gruppsamtal. Göteborg: Institutionen för svenska språket.
- Wittgenstein, L. 1922. *Tractatus Logico-Philosophicus*. Introduction by B. Russel. London: Kegan Paul etc.
- Wittgenstein, L. 1958 [1953]. *Philosophische Untersuchungen*. 2nd edn. Oxford: Blackwell. 1992. (*Filosofiska undersökningar*. Övers. av A. Wedberg. Stockholm: Thales.)
- Wolf, G. 1988. C.K. Ogden. I: Harris, R. 1988 (ed.). S. 85–105.

Appendix till kapitel 7

I det följande förtecknas det analyserade samtalets evalueringssekvenser (se avsnitt 7.1.2). I figurernas vänsterkolumn ges en analys av diskurssemantisk struktur (se avsnitt 7.2.2). I denna kolumn används följande förkortningar: U för utspelsdrag, F för fortsättningsdrag, samt R för responsdrag (se vidare figur 21, avsnitt 7.2.2). Numreringen (i figurernas andra kolumn) följer GSM-transkriptionens avgränsning av yttranden. Bokstäverna A, B, C, D och S (i figurernas tredje kolumn) markerar de fem samtalsdeltagarna: Anna, Bea, Cilla, Disa, respektive samtalsledaren. Bokstaven X i denna kolumn anger att talaren inte är identifierad. Konventioner för transkriptionen sammanfattas nedan.

(.)	paus
bra musik	emfatiskt tryck
braaaa musik	förlängning av föregående ljud
+bra musik+	högre röst än normalt
°bra musik°	svag röst
bra musik	skrattande röst
<i>bra musik</i>	förställd, imiterande eller sjungande röst
SKRATT	alla skrattar
SKRATTAR	någon enskild person skrattar
bra musik-	fortsättningsintonation
(bra musik)	osäker transkription
x, x x, x x x	omöjligt att höra ett, två respektive flera ord

Sekvens 1.2
Evaluering av Kent/indiepop

STRUKTUR			TEXT
U: Evaluativ fråga	1	S	tycker ni om de?
R: Svar	2	B	de e okej (.) såhär
R: Svar	3	C	(eller ja) de e ganska braa faktiskt
R: Svar	4	A	jamanar i å me att de e svenskt
F: Precisering	-	A	så e de ganska kul (.) för de de e liksom såna låtar kan man sjunga
F: forts	-	A	me på så
R:	5	S	mm

Sekvens 1.8
Evaluering av Kent/indiepop

STRUKTUR			TEXT
U: Evaluativt påstående	1	C	men ändå jag tycker inte de e så jättebra
R: Mothugg R: Uppb.	2	B	(jo de tycker jag) nä
R: Medhåll	3	A	nä de e ju inte typ min men de e ju ändå
R: Medhåll	5	D	nä de e li-
F: Elaborering	7	B	de e ja- de e kul å lyssna på tycker jag
U: Evaluativt påstående	8	D	de e inte så bra kvalitè på den typ om man säger så (.)
R: Uppbackning	9	C	nä
U: forts	-	D	de e dålig kvalitè på den (.) typ
R: Ifrågasättande	10	A	va?
R: Elaborering	11	B	de kommer inte å hålla länge (.)
R: Uppbackning	12	C	nä
R: forts	-	B	de e liksom
R: Tillägg	13	C	de e en trend (.) de e en trend
R: Elaborering	14	D	de e såna låtar som ju liksom som-
R: forts	-	D	man liksom (a) sluta typ
R: Tillägg	15	B	(a ja) men de e liksom nu i år kanske (.) eller jag menar sen
R: Uppbackning	16	X	m
R: forts	-	B	så (jag) å ha glömt de e ju liksom som
R: Medhåll	17	C	ja exakt
R: Tillägg	18	D	man tröttnar på dom här låterna väldigt fort tycker jag också
R: Precisering	19	A	nämen de e bara för dom spelas så mycke jag-
R: Uppb. R: Uppb.	20	C	ja ja
R:	22	B	dom spelar ju-
F: Tillägg	23	A	jag skulle inte gå å köpa den men jag tycker inte de e (.) tråkigt
R: Uppb.	24	B	nänä
F: forts	-	A	jag tycker de e ganska roligt å lyssna på sån musik ändå (.)
F: Precisering	-	A	typ när de kommer på radio å så

Sekvens 2.1

Identifiering och evaluering av Beatles/klassisk pop

STRUKTUR			TEXT
U:Evaluativt påstående	1	C	sån här e asbra (.) jag älskar sån här musik
U:Påstående	2	B	Beatles öh X öh
R:	3	A	Beatles?
R:	4	B	ja sexti till sjuttital har jag skrivit
R:	5	C	ja m de har jag mä
R:Medhåll (till 1)	7	A	ja de e lite- ja de e lite roligt så här

Sekvens 2.5

Evaluering av Beatles/klassisk pop

STRUKTUR			TEXT
U:Evaluativt påstående	1	C	men när de kommer på radion å så då sitter man å
U:forts	-	C	sjunger <i>aaaaa</i> (.) så blir man på så här gott humör
R:Uppbackning	2	A	ja
		X	SKRATTAR
R:Medhåll	3	A	dom X dom har ganska goa tongångar eller de e alltid så här
RR:Medhåll	4	B	ja de e härlig musik å lyssna på så (de e)
R:Uppbackning	5	C	ja
R:Uppbackning	6	D	ja
RRR:Medhåll	7	D	ja de e de faktiskt (.) de-
U:Evaluativt påstående	8	A	man tröttnar inte på dom
R:Medhåll	9	B	nä (.) de gör man inte
F:Precisering	10	A	då hade man inte spelat dom fortfarande

Sekvens 3.3
Evaluering av Mozart/klassisk musik

STRUKTUR			TEXT
U:Fråga	1	S	de ä ingen musik ni lyssnar på själva sådär
R:Svar	2	B	jo ibland jo ibland
R:Fråga	3	S	när ni badar
R:Svar	4	A	ja när man badar tillexempel
R:Svar	5	D	(nä jag vet inte-)
U:Evaluativt påstående	6	C	men de beror på men ibland de kan va såhär jobbig när de e typ (.)
R:Mohtugg?	7	D	never SKRATTAR
F:Precisering	-	C	orgel å sånt liksom
R:Precisering	8	B	inte när man e såhär uppåt å så SKRATTAR ja
R:Precisering	9	B	men när man e typ när man e lite trött så a å bara (.)
R:Medhåll	10	A	de e ganska härligt å bara sätta på så
R:Medhåll	11	B	ligga å vila typ så e de härligt(.)tycker jag
RR:MohtuggRR:Mot.	12	D	nä *inte*
R:Precisering	14	C	jo men de e härligt för min pappa brukar ha på de så hör man de
R:forts	16	C	såhär (.) liksom i bakgrunden så (.) de e X skönt ja
RR:Medhåll	15	A	m de e ganska härligt
R:Uppbackning	17	B	m
U:Evaluativ fråga	18	S	men du gillar inte den här musiken (eller)?
R:Svar	19	D	nä (.) de gör jag (inte så) SKRATTAR
RR:Mohtugg	20	A	jo men de e fräckt me klassik musik
U:Evaluativ fråga	21	S	va ä de som inte ä- va ä de som inte ä bra då?
R:Svar	22	D	nämen jag vet inte riktigt jag tycker inte om-
R:	23	A	motivera svaret

*Sekvens 3.3 (forts.)
Evaluering av Mozart/klassisk musik*

STRUKTUR			TEXT
R:	24	C	de e ju olika från olika också
R: Tillägg	25	D	jaja de e ju visst vv- (.)
R:forts	-	D	de eee ju vissa grejer man kan- man kan lyssna på eller jag menar
RR:Mohtugg	26	A	jamen den e ju go som vi fick höra
R:Uppbackning	27	B	ja
F:Elaborering	-	D	de e ju- (.) de e ju ingen jag skulle gå hem ba <i>ja</i> nu ska jag sätta
R:Uppbackning	28	C	m
F:Precisering	-	D	på dehär (.) för de e ju- eller de e liksom jag tycker inte- (.)
R:Uppbackning R:?	29	C	nä jag tyck-
R:Uppbackning	31	A	nä
F:forts	-	D	de tilltalar inte mej
		B	SKRATTAR
R:	32	C	nä
R:	33	A	°jaja°
R:Tillägg	34	C	de e bra dom lugna- mer lugna som jag tycker e finna typ Vivaldi
R:forts	-	C	å sånt (.)
U:Evaluativt påstående	35	A	nämen jag blir glad när jag hör sånt (.)
R: Uppbackning	36	X	m
R:?	37	C	sånahär
F:Tillägg F:	-	A	de e jag väl ensam om men de blir jag SMASK (.) ja de va de
R:Uppbackning	38	S	ja
			SKRATT

Sekvens 4.2
Evaluering av Refused/hardcore

STRUKTUR			TEXT
U: Evaluativt påstående	1	C	jag gillar inte- sån musik e inte bra å lyssna på
R: Mothugg	2	D	ibl- jo ibland kan de va härligt jag ja nä men jag-
R: Mothugg	3	A	(jo de tycker jag e härligt)
R: Mothugg	4	B	(de tycker jag e bra)
F: Precisering	6	B	men inte liksom å sitta å lyssna på sån låt ut å låt in e ju inte jag-
F: forts	-	B	(.) då blir man ju helt eh (.) knäpp
R:	7	C	mm men de e så- (.) så-

Sekvens 5.1
Kategorisering och evaluering av
Sven-Ingvars/dansbandsmusik

STRUKTUR			TEXT
(Fasövergång)		S	mm (.) okej (.) vi tar nästa
U: Påstående	1	A	dansbandsmusik utan tvekan
R: Bekräftelse	2	D	jaa
U: Evaluativt påstående	3	C	ja jag hatar sånhär musik
R: Medhåll F: Tillägg	4	B	ja de gör jag me (.) de påminner om Bingolotto
R: Medhåll	5	D	m de gör jag me SKRATTAR
R: Medhåll F: Tillägg	6	A	de gör ja me de kan- (.)
F: forts	7	A	de kan inte va populärt asså i våran ålder
		B	SKRATTAR

Sekvens 5.7

Attribuerad evaluering och evaluering av Sven-Ingvars/dansbands-
musik

STRUKTUR			TEXT
U:Påstående	1	A	men dom- (.) jag tror dom fles- (.) dom flesta (av) typ (.) i våran
F:Elaborering	-	A	ålder tycker nog att de e liksom lite småtöntigt +de e ingen så
F:forts	-	A	att
R:Tillägg	2	C	man har nåt emot de+
U:Evaluativt påstående	3	B X	mm men jag tror dom flesta unga har de jo jag har nånting emot de (.) jag tål inte å höra de
R:Medhåll	4	C	FNISSAR
R:Medhåll	5	D	
F:Elaborering	6	C	inte jag heller nä inte jag heller (.) de gör jag inte
F:Tillägg	7	D	å dom reklamerna på teve (.) ba åh (.) åh
F:forts	-	D	men han har ju gjort bort sej (järnet) eller dom (.) som sitter där å
R: R:Uppbackning	8	C	
R:	10	B	(.) torr- (.) tumla me mej SKRATTAR så tror dom att-
R:	11	X	tvätta ja SJUNGER kom å tumla me mej
R:	12	D	me mej
			ja va dumt

Sekvens 5.10
Evaluering av dansband i melodifestivalen

STRUKTUR			TEXT
U:Fråga	1	C	men dom slog igenom i melodifestivalen va?
R:Svar	2	S	m
R:Svar	3	X	m
U:Evaluativt påstående	4	C	de e däremot dansband i melodifestivalen
R:Medhåll	5	A	de e vi emot
R:Uppbackning R:	6	B	ja dom har ju kommit
R:Medhåll	7	D	ja de ska de ju inte va- de har ju flippat ut
R:	8	C	ja (.) dom har ju-
R:Elaborering	9	B	(ja) de ska ju va såhär SJUNGER <i>fångad</i> SKRATTAR *°(av en
R:Uppbackning	10	C	m
R:forts	-	C	<i>stormvind</i>)°*
R:Bekräftelse	11	C	ja (.) typ
F:Precisering	12	B	men de liks- de måste va såna klämkäcka för att dom ska vinna
R:Uppbackning	13	A	m
R:Uppbackning	14	D	m

Sekvens 6.4

Evaluering av Hagberg/schlager 1930-talet

STRUKTUR			TEXT
U: Evaluativt påstående	1	A	nämen de e ändå- de e ändå kul att sånt finns tycker jag att dom
R: Medhåll	2	B	a jo
U: Tillägg	-	A	inte bara liksom tar avstånd från sånt
R: Elaborering	3	B	eller vi kunde ju ändå en eh
R: ?	4	D	finns de-
R: forts	-	B	(.) mening såhär allihopa typ så alla har ju hört den så
U: Evaluativt påstående	5	C	men den va ju rätt rolig °tycker jag°
R: Medhåll	6	D	SKRATTAR ja visst
R:	7	S	m
R:	8	A	m

Sekvens 7.1

Identifiering och evaluering av Fugees/hip-hop

STRUKTUR			TEXT
(Fasövergång)		D	TYST *nu kommer den här den e bra*
U: Fråga	1	C	jaa (.) de va Fugees va?
U: ? R: Svar F: ?	2	A	ja de e lite såhär- Fugees ja (.) de-
R: Svar	4	B	HOSTAR mm
U: Evaluativt påstående	6	C	sån musik tycker jag e skitgo
R: Medhåll	7	A	ja (.) de e sså jäkla gott de e så goa eh (.)
R: Precisering R: Uppb.	8	C	för dom har så härliga röster negrer m
R: Tillägg	9	A	takt å sånt
R: Uppbackning	11	S	m
R: Elaborering	12	B	ja man tänker på mörkhyade (.) de gör man

Sekvens 7.7
Evaluering och beskrivning av CD-skivor

STRUKTUR			TEXT
U:Evaluativt påstående	1	C	men jag tycker CD-skiver e tråkiga me samma artist (.)
R:Uppbackning	3	A	m
F:Precisering	-	C	de blir liksom uttjatat för dom flesta låtar-
R:Tillägg	4	A	de e dyrt
F:Elaborering	5	C	m å sen så många låtar l- låter likadant (.) å de blir liksom samma
R:Medhåll R:Uppb.	6	B	ja de e de m
F:forts.	-	C	artist så de blir liksom-
U:Evaluativt påstående	8	B	sen så e de ofta så att (.) de e inte alla låtar man vill ha (.)
R: Uppb. R: Uppb.	9	C	°njaa° nä
R:Medhåll R:Uppb.	11	C	nä de e typ två eller tre m m
F:Elaborering	14	B	utan de e- de e fy- fy- ja säj fyra av (.) tie (.) tolv liksom
F:forts	15	B	jag menar då får man lyssna på dom andra också så bara (.) <i>jaa</i> så
F:forts	16	B	kommer dom så bara- men de liksom (.) de e inget- (.)
R:Uppbackning	17	S	m
R:Uppbackning	18	C	m exakt
F:forts R:Svar	19	B	antingen så nä
U:Fråga	20	S	ni köper samlings (.) CD eller nåt sånthär
R:Svar	21	C	jaa de e bätt- ja men såna-
R:Svar	22	A	nä
R:Svar	23	D	nä

*Sekvens 7.7 (forts.)
Evaluering och beskrivning av CD-skivor*

STRUKTUR			TEXT
F:Tillägg	24	X	(men inte sånahär hemska)
R:Tillägg	25	A	inte typ Absolute dance å sånt+
F:Tillägg F:Tillägg	26	C	+nämen inte samlings- inte såna men typ+ soundtracks e bra
RF:Medhåll	27	A	soundtacks e bra ja
F:Precisering	28	C	ja för de (e inte så-)
U:Evaluativt påstående	30	A	nä men ändå speciella artister de tycker jag e kul å ha ändå
R:Medhåll F:Precis.	31	B	jo (.) men då ska man tycka om hela- att eller liksom då ska de
R:Medhåll	32	C	jo men nän men inte-
R:Uppbackning	33	X	°mm°
F:forts R:Uppbackning	34	B	liksom va så att- ja
F:Precisering	36	C	ja hela eh (.) artisten om man säger

Sekvens 8.3
Evaluering av 2 Unlimited/techno

STRUKTUR			TEXT
U:Evaluativt påstående	1	C	men- (.) men sen så e de kul
F:Precisering	-	C	för den lär man ju sej verkligen texten
R:Tillägg	2	B	ja de e så enformigt (.) de e så fruktansvärt enformigt asså
R:Uppb.	4	A	m
R:? R:Uppb.	5	C	kommer såhär- m
		X	SKRATTAR
F:Elaborering	7	C	så de e ändå rätt ball å sitta å sjunga så ba djuuu

Sekvens 9.2
Evaluering av Ekdahl/vispop

STRUKTUR			TEXT
U:Evaluativt påstående	1	C	men henne gillar inte jag (.) <i>uuååö</i>
R:Elaborering	2	A	nå men antingen gillar man henne eller också inte
R:Mohtugg	3	D	(jag vet inte) (.) men jag tycker hon e bra (.) jag tycker de
R:forts	-	D	va jättebra
R:Elaborering	4	A	hon har jättefin röst tycker jag (.) de tycker jag

Sekvens 9.4
Evaluering av Ekdahl/vispop

STRUKTUR			TEXT
U:Evaluativt påstående	1	A	jo men de e ändå typ- (.) såna låtar e ändå ganska kul såhär
U:Precisering	-	A	för domlär man sej å sen-
R:Tillägg	2	C	men dom kan va okej dom kan komma väl nån gång på radion då
F:Precisering	-	C	okej de e väl okej så för då kan man ju sjunga me å så men de ju
	-	C	liksom- (.)
R:Medhåll	3	A	jaa den e väl lite
F:Tillägg	4	C	(de e inget) (.) jag gillar så

Sekvens 10.2
Evaluering av NRJ och City 107

STRUKTUR			TEXT
U: Evaluativt påstående	1	C	+a men NRJ ska ju va så himla+ popigt (.) jag vet inte (de e så
R: Tillägg	3	B	mm (.) å City
U: forts R: Medhåll	4	C	himla)- ja dom tatar (ganska)
R: forts F: Elaborering	-	B	107 ska bara tata hela tiden dom har f- (.) hon som- hon som- hon
R: forts	-	C	bra så där
F: forts	-	B	som e de där allstå de e en tjej (.) Madeleine *Kryger*SKRATTAR
U: Evaluativt påstående	5	C	
R: Mothugg	6	B	ja men hon e bra hon e urkass
RR: Mothugg	7	C	
		S	nä jag tycker hon e trevlig SKRATTAR
RRR: Mothugg F: Prec.	8	B	nä för hon ska jämnt prata när jag ligger å solar SKRATTAR
U: Evaluativt påstående	9	A	
		X	men de e bra- de e bra iallefall när de kommer liksom typ (.) music SKRATTAR
	10	A	
R: Medhåll	11	C	non-stop å sånt när dom kör bara musik ja (.) sånt e asbra

Sekvens 10.4
Evaluering av radioreklam

STRUKTUR			TEXT
U: Evaluativt påstående	1	C	+de e däremot de sämsta+(.) när de kommer reklam då får man
R: Medhåll	2	B	ju a reklam
F: Elaborering	-	C	
R: Medhåll	3	B	HÄRMAR JINGEL aa Guldkungen *ja* SKRATTAR SKRATT
F: forts	4	C	
R:	5	B	ah nej så byter man så e de nyheter bytar man så e de°reklam igen° a men de e ju- då e ju bara (.) ja (.) då e de ju bara på- (.)
R: Tillägg F: Tillägg	6	B	Megapol har ingen sån längre (.) (Megapol e bra)

*Sekvens 10.5**Evaluering av fördelningen mellan musik och prat*

STRUKTUR			TEXT
U:Evaluativt påstående	1	A	men de ska va typ en ren ungdomskanal me bara musik inget
U:forts	2	A	snack bara musik bara musik
R:Moithugg F:Precis.	3	D	men jag tycker de behövs (.) de kan- de kan inte bara var
RF:Moith. RF:Moith.	4	A	jo nä
F:forts	-	D	musik hela tiden för då får man ju fnatt
RR:Medhåll/Uppb.	6	X	ja
RR:Medhåll?	7	B	nä de ska ju va-
F:Elaborering	8	D	dom måste pra- dom måste prata
R:?	9	B	Megapol
F:Elaborering	10	D	e man trött på en kanal så kan man väl byta då
R:Tillägg	11	B	men jag byter aldrig

Sekvens 10.6
Evaluering av Megapol och NRJ

STRUKTUR			TEXT
U: Evaluativt påstående	1	C	Megapol e en bra kvällsradio (.) på kvällen har dom bra musik
R: Medhåll	2	B	ja dom- dom spelar jaa- (.) (jo men de e)-
R: Medhåll	3	A	m ja men dom har ganska bra
R:	4	C	lugnt
R: Elaborering	5	B	jo men dom- dom lyssnar jag på hela tiden (.) dom e på nu (.)
U: ?	6	A	men NRJ-
R: forts	-	B	*hemma* FNISSAR
U: Evaluativt påstående	7	A	(jo)- (.) de va så himla popigt ett tag NRJ de börja ju som- (.)
R:	8	A	de börja-
R: Medhåll F: Tillägg	9	B	jaa (.) men jag tyckte de
R: Tillägg	10	C	men nu e de så himla- dom kör så himla
R: forts	-	C	mycke (.) knasig musik X
U: Påstående	11	A	+NRJ hörde jag för typ ti- tie år+ sen i Frankrike första gången (.)
R: ?	12	C	(såhär) SKRATT
F: Tillägg	-	A	sen kom de till Sverige (.) men där va de grymt
R: ? R: Elaborering	13	C	m ja ba- a jag lyssna- ja
R: Uppbackning	15	A	m
R: forts	-	C	de lyssna vi på ba <i>åh</i> (.) <i>NRJ finns de här</i>

*Sekvens 10.6 (forts.)
Evaluering av Megapol och NRJ*

STRUKTUR			TEXT
U:Evaluativt påstående	16	B	men de e ja- nä men jag tyckte NRJ dom körde ut låtarna så
R:Tillägg	-	B	otroligt mycke
	17	A	ja de gör dom fortfarnade
R:Precisering	18	C	de- jamen de e en typisk såhär trendkanal eller dom kör-
R:Elaborering	19	B	ja dom kör samma låtar (.) hela dagen (.) å så e de typ tre lå-
R:Medhåll	20	A	de e ju de de e
R:forts	-	B	de går en timme sen så börjar dom om så har dom samma- samma
F:forts	-	B	skiver igen (.)
R:?	21	C	mm (.) men typ såhär-
F:Tillägg	-	B	å de e så otroligt tråkigt om man nu sitter där kanske två
F:forts	-	B	timmar- eller jag menar (.) (så får man höra dom bara)
RF:Medhåll	22	D	*(ja just de)*
U:Evaluativt påstående	23	A	ja men ändå så riktar sej den (.) till ungdomarna för allt snack
	-	A	emellanåt e ju typ såhär- de e ju ganska roligt iåförsej
R:Medhåll	24	D	a jo de kan va roligt ibland typ såhär (.) dumma tävlingar
R:Uppbackning	25	A	m

Sekvens 10.7
Evaluering av tävlingar

STRUKTUR			TEXT
U:Evaluativt påstående	1	B	ja men dom tävlingarna dom stör jag mej på
R:Uppbackning	2	C	ja
R:Moithugg/tillägg	3	D	men vissa e roliga
R:Uppbackning	4	A	ja
RR:Moithugg	5	B	nä
RRR:Moithugg	6	D	jo den utan tvekan som går på- den tycker jag e rolig (.)
F:Elaborering	7	B	för att (.) nä- när man- när man inte e-
F:Precisering	-	D	dom e så dumma där FNISS
F:forts	8	B	när man inte själv försök- eller liksom (.) e me eller jag menar (.)
R:Uppbackning	9	C	m
F:forts	-	B	vill va me liksom (.) så e de bara sådär jobbigt
		X	FNISSAR
F:forts	-	B	HÄRMAR RADION <i>å nu ska vi tävla</i> på mo- morgonen
F:forts	-	B	så e de ju- vill man höra musik då ba <i>ja nu e de tävling</i>
F:forts	-	B	<i>nu ska vi tävla ring in å så tävla</i>
R:Precisering	10	C	jaa (.) de e alltid varenda morgon
R:Tillägg	11	D	de e ju såhär spännande SKRATTAR

Sekvens 10.8
Evaluering och beskrivning av musikutbudet

STRUKTUR			TEXT
U: Evaluativt påstående	1	C	men man vill liksom höra såhär- (.) de ju kul å höra sånahär gamla
U: forts	-	C	
R: Medhåll	2	A	godingar också (.)
R: Uppbackning	3	B	m de tycker jag
R: Uppbackning	4	D	m
			m
R: ?	5	A	
U: Fråga	6	S	blandat kommer de i dom radiokanalerna också eller?
R: Svar	7	B	
R: Svar	8	A	de kom- jaa de kommer mest på- ja men de kommer ibland bara liksom typ-
R: Svar	9	C	
U: Evaluativt påstående	11	B	Rix å City 107 å- Megapol jag tycker- jag tycker Megapol e den (.) dom som kör
U: forts	-	B	
R: Uppbackning	12	C	blandast
R: Medhåll?	13	X	mm jag tycker de e ju de-
F: Tillägg	14	B	
R: Tillägg	15	C	den kanalen har jag fastnat för dom kör mycke lugn musik
RR: Medh. F: Prec. F: Till	16	B	
R: Medhåll	17	D	ja (.) speciellt på kvällarna men de e ju då man vill ha-
R: Uppbackning	18	C	ja m
F: Tillägg	-	B	
R: Medhåll	19	C	eller (.) °jag vill ha de iallafall°
R: Uppbackning	20	X	ja de e ju himla (.) härligt SKRATTAR ja